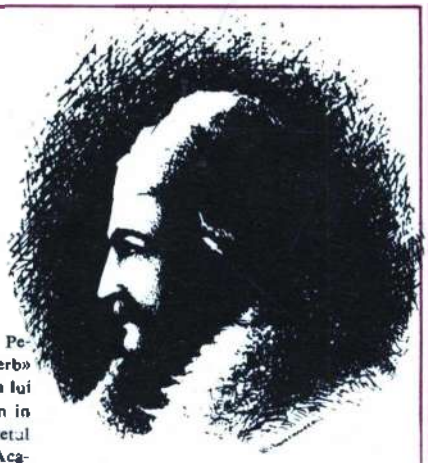
MANUSCRIPTUM

3 1981 (44) ANUL XII

M. EMINESCU ❦ G. BACOVIA ❦ T. ARGHEZI
ALECU VĂCĂRESCU ❦ PANAIT CERNA ❦ ION VINEA
MAIORESCU ❦ ANTON PANN ❦ KOGĂLNICEANU
PERPESSICIUS ❦ GIB. I. MIHĂESCU ❦ ZARIFOPOL
TUDOR VIANU ❦ TZARA ❦ WELLS ❦ PIUS SERVIEN

Inedit * Inedit * Inedit *

ANTON PANN, «finul Pepelei, cel isteț ca un proverb» — în proiecția imaginară a lui Barbu Delavrancea. Desen în creion, păstrat la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.

Coperta și prezentarea artistică:
VICTOR MAȘEK

... Situat în chiar inima orașului Bacău — locul suferințelor de altădată — monumentul lui Bacovia, conceput și realizat de Constantin Popovici este, neîndoielnic, cel mai consistent omagiu pe care conștiința culturală românească l-a închinat celui ce a scris înfricoșătorul vers: «dormea întors amorul meu de plumb». O imensă durere vibrează în masa de bronz a statuii care se deșiră pe suprafața plană a solului, în fapt o platformă întinsă al cărei pustiu geometrizat accentuează sensul singurătății atît de prezent și în formele scobite, cu planuri ce alunecă spre interiorul lor.

Stăruind în fața acestei admirabile opere de sculptură, ne putem întreba: oare cum ar fi reacționat Bacovia, el însuși, dacă s-ar fi văzut astfel? Credem că răspunsul nu putea fi decît afirmativ, temeiul acestei convingeri aflîndu-se în neprețuitul document care este autoportretul *poetului. Nu vom stărui aici asupra faptului de extremă importanță pentru înțelegerea elementelor de acuzată plasticitate din poeziile sale, că Bacovia desena cu multă sensibilitate, ceea ce dovedește capacitatea sa de recepție vizuală. Deocamdată vom reține constatarea că, în* autoportret, *poetul nu a încercat să-și înfățișeze chipul fizic, ci, mai degrabă, să sugereze realitatea sa spirituală, imensa povară de tristețe cu care străbătea lumea.*

859.0.09
M30

MANUSCRIPTUM

3/1981 (44) ANUL XII

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

231030
24

DIRECTOR

AL. OPREA

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURĂ

COLECTIV EDITORIAL

FĂNUŞ BĂILEŞTEANU, ADRIAN BOTA, DIANA CRISTEV,
NICOLAE FLORESCU, RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACŢIE

EUGEN DANDESCU, FL. VLAD

Documentele, însoţite de fotocopii, se primesc pe adresa redacţiei
str. Fundaţiei nr. 4, sectorul I, Bucureşti, telefon: 50 20 96

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—37— telex: 11226, Bucureşti, str. 13 Decembrie, nr. 3

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

231.030

Tiparul — Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918"

SUMAR

5—7 **Înalte răspunderi ale unui legat spiritual** (MANUSCRIPTUM)

«...eternii noştri păzitori ai solului veşnic...»

M. EMINESCU

I. IPOSTAZE

8—9 Gazetarul şi morala publică *(D. VATAMANIUC)*

9—11 *[Legea tocmelelor...]; [Morala publică...]; [Unul cîte unul ziarele...]; [În discuţia cărcia...]; [Altă bancă...]* — articole şi note publicistice

II. DOCUMENTARIA

12—14 Comentariile lui PERPESSICIUS pe marginea unui scenariu de film consacrat lui Eminescu (Notă introductivă de *Dumitru D. PANAITESCU*)

15 Din nou despre popasul bucureştean al poetului în Casa Perdich *(Al. HUSAR)*

Centenar

G. BACOVIA

16—17 *«Dintr-un text comun»* (Însemnări de *Agatha GRIGORESCU-BACOVIA*)

18 *«...poate eşti poezia...»* — note şi impresii

19 O scurtă autobiografie (comunicată de *Iordan DATCU*)

Panait CERNA

20—24 Lirica de idei şi «adevărul poetic» (Expozeu documentar de *Teodor VÂRGOLICI*)

Arhivă contemporană

Panait ISTRATI

25—28 În amintirile lui *Manea MĂNESCU*

Mihai RALEA

29—34 la Paris 1919—1922 (Evocare de *Tatiana SLAMA-CAZACU*)

Revelaţia documentului

Anton PANN

35—47 *«Dela în pricina lui Anton Pann cîntăreţu»* (Corespondenţă comentată de *Constantin MATEESCU*. Transcriere de *Emil NEDELESCU*)

48—49 Litigiile unei moşteniri (Documentar de *Virgil TATOMIR*)

SUMAR

Poezie, proză, critică

Ion VINEA

50—52 Laborator poetic *(Constandina BREZU)*

52—54 *[Iulie]; Temă; Foileton; Flașnetă* — poeme de tinerețe

Gib. I. MIHĂESCU

55—62 *Mutre din Drăgășani contemporane* — «schițe» provinciale (Cuvînt înainte de *Diana CRISTEV*)

T. VIANU

62—68 *Trei cărți românești de filosofie...* (Conferință radiofonică prezentată de *Ecaterina ȚARĂLUNGĂ*)

Epistolar

M. KOGĂLNICEANU

69—74 Corespondență de familie, III (Traducere și note de *Ion M. KOGĂLNICEANU*)

Reevaluări biografice

Tudor ARGHEZI

75—79 Portretul artistului în tinerețe *(Barbu CIOCULESCU)*

78—94 *«Eu mă slujesc de imagine ca să dau intuiția unui tot...»* — corespondență

Idei, oameni, fapte

Pius SERVIEN — Bazil MUNTEANU

95—102 Avatarii unui concurs la Universitatea din București *(Mircea ANGHELESCU)*

Paul ZARIFOPOL

104—107 O teză de doctorat sau cum s-a născut un mare editor *(Al. SĂNDULESCU)*

Ipoteze

Alecu VĂCĂRESCU

108—121 O biografie sub semnul întrebării *(Nestor CAMARIANO)*

Dosar

Titu MAIORESCU

122—130 Rector al Universității din București (Excurs documentar de *Constantin POPESCU-CADEM*)

SUMAR

Scriitori români în arhive străine

Ion VINEA

131—145 Corespondență cu Tristan TZARA — investigație documentară de *Henri BÉHAR* — profesor la Sorbona (traducere și note marginale de *Fănuș BĂILEȘTEANU*)

Scriitori străini în arhive românești

B. CRÉMIEUX, G. DUHAMEL, H. G. WELLS

146—147 Autografe pe cărți (prezentate de *Maria BECEANU*)

Jurnal

Lucian BLAGA

148—164 În «însemnările zilnice» ale *Corneliei BREDICEANU*, II

Cronica ediților

165—166 *„Propășirea" — foaie științifică și literară* — în ediție facsimilată *(Dan SIMONESCU)*

Punct-contrapunct

Octavian GOGA

167—174 Precizări și rectificări pe marginea unui articol despre activitatea socială și publicistică a poetului *(Octavian GHIBU)*

File de album

G. BACOVIA

175—176 Văzut de artiștii plastici *(Vasile DRĂGUȚ)*

Restituiri

Constantin JIREČEK

177—178 O depoziție în favoarea «originii vlahe» *(Nicolae CIACHIR)*

Meridiane

Romulus SCRIBAN

179—184 la Sărbătorile Latine de la Montpellier (Corespondență descoperită și comunicată de prof. *Gerhart HESS* din Backnang — R. F. Germania. Traducere de *Maria ANINEANU*)

185—188 *Fișier bibliografic*

189 *Iconografie*

190—191 Sumar comentat (în limbile engleză, franceză, germană și rusă)

«O IMPORTANŢĂ DEOSEBITĂ
TREBUIE SĂ ACORDE CRITICA LITERARĂ
VALORIFICĂRII MOŞTENIRII CULTURALE
A TRECUTULUI.
PUNÎND ÎN VALOARE
TOT CEEA CE S-A CREAT MAI ÎNAINTAT
DE-A LUNGUL ANILOR
ÎN DOMENIUL LITERATURII ŞI ARTEI,
SĂ PORNIM DE LA CRITERIILE
ŞTIINŢIFICE
ALE MATERIALISMULUI DIALECTIC
ŞI ISTORIC,
EVIDENŢIIND ORIENTAREA CREAŢIEI,
FELUL ÎN CARE EA A REFLECTAT
IDEILE TIMPULUI,
CERINŢELE OBIECTIVE
ALE DEZVOLTĂRII SOCIETĂŢII
ÎN PERIOADA RESPECTIVĂ.»

NICOLAE CEAUŞESCU

ÎNALTE RĂSPUNDERI ALE UNUI LEGAT SPIRITUAL

Dintotdeauna, arta a fost oglinda unui anumit timp şi loc. Geniul — spunea cîndva G. Călinescu — atinge cu o aripă solul patriei, iar cu cealaltă bate spre zenit.

Dar ce pledoarie mai clară şi mai convingătoare se mai poate adăuga în sprijinul unui asemenea adevăr axiomatic decît această frază, ieşită, ca atîtea alte comori de cuget şi simţire artistică, de sub pana lui Eminescu : « Nici o literatură puternică şi sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decît determinată ea însăşi, la rîndul ei, de spiritul acelui popor, întemeiată adică pe baza largă a geniului naţional »?

Într-adevăr, marile valori ale trecutului, tezaurul spiritual acumulat prin secole, atît în perimetrul literaturii populare, cît și în cel al paginii scrise, constituie temelia trainică a culturii românești, baza de nezdruncinat a specificului național pe care creatorii de azi sînt chemați să-l păstreze și să-l îmbogățească cu noi opere, capabile să exprime epoca actuală, sensurile majore ale contemporaneității.

Această cerință obiectivă a creației și culturii noastre socialiste a fost reformulată, încă o dată, cu atîta claritate, de tovarășul Nicolae Ceaușescu în Mesajul *adresat Conferinței naționale a scriitorilor:* «Arta și literatura contemporană trebuie să păstreze și să dezvolte specificul național al culturii noastre realizat de-a lungul anilor prin înțelepciunea și talentul creator al poporului, să fie — cum spunea poetul — „suflet din sufletul neamului" ».

La o privire mai atentă, se impune un adevăr îndelung confirmat: între istoria propriu-zisă (economică, politică, socială) a poporului român și istoria literaturii sale există — ca și în cazul altor țări și popoare greu încercate de-a lungul vremurilor — o legătură indisolubilă. În formele ei specifice, în structura ei concret afectivă, literatura română s-a născut și s-a dezvoltat nu alături, ci prin chiar ființa istoriei naționale, nu «boicotînd» această istorie, ci asumîndu-și-o și exprimînd-o plenar, urmînd aproape înseși legile de evoluție ale societății.

Marii cititori ai literaturii noastre, cu viața și opera lor, stau mărturie vie de înalt devotament patriotic și de participare directă la evenimentele epocii lor, de implicare, de identificare, pînă la jertfa de sine, cu idealurile și năzuințele poporului. Miron Costin, Bălcescu, Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Iorga, Arghezi, Sadoveanu, Călinescu ș.a., toți marii noștri scriitori, de fapt, au fost adevărați artiști-cetățeni și prin scris sau prin activitatea civică desfășurată au dat grăitoare dovezi despre istoria pe care au trăit-o. Nu o dată, chiar ei au purtat steagul luptei pentru progres și civilizație, pentru libertate și independență națională, pentru împlinirea celor mai arzătoare aspirații ale neamului căruia îi aparțineau.

Pentru cine vrea să cunoască «istoria românilor», literatura noastră oferă — pe lîngă pildele de patriotism fierbinte, de militantism social și de umanism structural, pe lîngă nepieritoare modele etice și estetice — o inepuizabilă sursă documentară. Și chiar dacă, în absolut, istoria literaturii noastre nu repetă întru totul istoria însăși a poporului, precum, în biologie, filogeneza repetă ontogeneza, o ilustrează elocvent în momentele ei esențiale, în împrejurările de răscruce.

Iată de ce studiul, cunoașterea și valorificarea științifică a vieții și operei marilor scriitori, păstrarea unei conștiințe vii a nobilelor tradiții reprezintă nu doar subiecte pentru specialiști sau o preocupare de arhivistică măruntă, ci o datorie patriotică, o necesitate obiectivă a societății, în condițiile în care, în anii noștri, cultura devine tot mai mult un mod de a fi al poporului.

Iată de ce, pe de altă parte, valorificarea critică, științifică a moștenirii literare — proces complex, la realizarea căruia își aduce contribuția ei specifică și revista noastră — constituie azi un obiectiv central al politicii culturale, înscris la loc de cinste în documentele programatice ale partidului. Dealtfel, în repetate rînduri, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat necesitatea valorificării științifice a patrimoniului cultural, a tot ce au creat mai trainic și mai frumos înaintașii. Atît la Întîlnirea *Secretarului general cu activul de partid al Uniunii Scriitorilor din 13 octombrie 1980, cît și în* Mesajul *adresat Confe-*

rinței naționale a scriitorilor, s-a accentuat rolul criticii și al interpretării științifice de pe pozițiile actuale, din perspectiva filosofiei materialiste, a ideologiei noastre comuniste.

Este o precizare deosebit de prețioasă care sporește statutul social al criticului și istoricului literar, relieftnd, totodată, sensul umanist al muncii sale prin modelele pe care le relevă, prin valorile pe care le cultivă. Dar este, mai cu seamă, o precizare deosebit de fecundă pentru cercetarea noastră literară.

După cum se știe, operele realizate de scriitorii români în trecut poartă pecetea condițiilor istorice în care au fost create, exprimînd și idei contradictorii, atitudini depășite care nu concordă cu opțiunile ideologice, filosofice și estetice ale epocii noastre. Dar tocmai în aceasta constă menirea istoricului literar de azi: ca prin studiile introductive și prin aparatul critic să exprime concepția contemporaneității noastre socialiste, nu eliminînd pagini sau fraze, ci restituind acea operă timpului care a generat-o.

Marea deschidere culturală a epocii noastre, spiritul științific, cerut de însești principiile materialismului dialectic și istoric și întronat de partid — în ultimii 15-16 ani — în întreaga noastră viață socială și politică au permis istoriografiei literare să treacă numeroase examene dificile (Multe dintre succesele repurtate stau mărturie în acest sens). Maturitatea ideologică și profesională dobîndită a dovedit că pot dispărea «petele albe» ale culturii și istoriografiei noastre, că pentru cercetătorul marxist autentic nu există subiecte «tabu», că, virtual, pot fi depășite — cu calm, luciditate și în deplină cunoștință de cauză — toate dificultățile.

În cazul operelor mai controversabile, editorul, cercetătorul, istoricul literar trebuie să manifeste maximă atenție, să clarifice, științific, toate «problemele», să descifreze semnificațiile filosofice, ideologice și politice ale operei sau autorului respectiv în spiritul adevărului istoric.

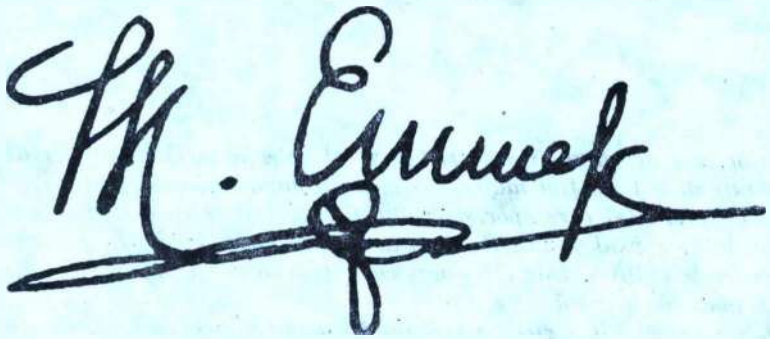
Editarea și reeditarea marilor scriitori presupune, așadar, studii aprofundate, aparate critice riguroase, comentarii științifice cît mai complete, care să explice integral personalitatea autorului sau a operei abordate. În aceste studii și comentarii trebuie să se țină seama de toți factorii care, direct sau indirect, implicit sau explicit, au intrat în fibrele creației și-au marcat-o. Spiritul apologetic nu-și găsește loc într-o abordare cu adevărat științifică.

Fiecare autor, fiecare operă trebuie să fie restituite culturii contemporane în spiritul adevărului istoric.

Desigur că tot acest proces presupune cu necesitate o reală competență, bogate cunoștințe, un imens travaliu. Însă rolul activ și sensul umanist, responsabilitatea cu care au fost învestite în timpurile noastre critica și istoria literară rezidă tocmai în asemenea efort de restituire, de valorificare științifică și de reactualizare a tot ce au creat mai valoros înaintașii.

MANUSCRIPTUM

«...eternii noştri păzitori ai solului

GAZETARUL ŞI MORALA PUBLICĂ

EMINESCU CONSACRĂ ÎN EPOCA GAZETĂRIEI bucureştene un mare număr de articole problemei ţărăneşti, astfel că întîlnim asemenea însemnări şi în manuscrisele sale din aceşti ani. Poetul pune în discuţie şi aici problema raporturilor dintre marii proprietari de pămînturi şi ţărănime. Un text reprezentativ în această privinţă se află în manuscrisul 2264.

Poetul ia ca element de bază al discuţiei, cum face şi cu alte prilejuri, factorul muncă. «*Eminescu fie că e vorba de moşier* — scrie G. Călinescu —, *fie că e vorba de ţăran, pune accentul pe munca productivă, moşierul însemnînd doar un ţăran mai mare*» (*Mihai Eminescu*, Editura „Junimea", Iaşi, 1978, p. 145).

Gazetarul avea în vedere, de regulă, boierimea din vremea lui Ştefan cel Mare, care participa, alături de ţărănime, la apărarea pămîntului patriei şi-şi administra, nemijlocit, proprietăţile.

Vechii boierimi, cu dragoste de ţară, i se substituise însă, prin timp, o alta, care ocupa funcţii plătite din bugetul statului şi-şi administra proprietăţile prin intermediari. «Elementele nouă», cum le spune Eminescu, pierduseră de mult legătura cu ţărănimea.

Legislaţia care stătea la baza reglementării raporturilor dintre marea proprietate şi cea ţărănească este considerată de Eminescu ca fiind inechitabilă pentru ţărănime. Poetul cere schimbarea ei, arătînd însă că e necesar să se ţină seama de stările de lucruri din ţările române în acel moment istoric pe care-l ia în discuţie.

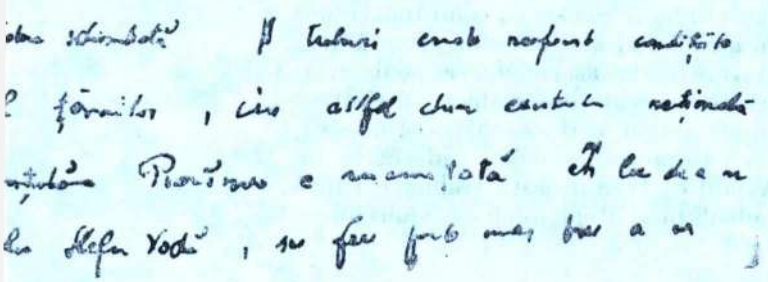
Din acelaşi manuscris transcriem alte două texte publicistice privind «morala publică». Eminescu îşi exemplifică teza cu fapte concrete. Alexandru Candiano-Popescu, fost participant la conspiraţia din 11 februarie 1866, prin care este detronat Al. I. Cuza, şi la acţiunea antimonarhică de la Ploieşti din 1870, devenise în 1880 aghiotant regal, deci sprijinitor al monarhiei şi acceptase decorarea sa cu „Steaua României". Persoana «care conduce singur cercetarea în contra sa» este Simeon Mihalescu, director în Ministerul de Interne sub guvernarea liberală. Eminescu îl acuză în „*Timpul*", în mai multe articole, pentru amestecul său în afacerea Warszawsky («scabroasa afacere») prin care se aduseseră mari daune statului român. La fel, C. A. Rosetti, criticat şi el în „*Timpul*", se făcea vinovat, după opinia lui Eminescu, pentru o serie de promisiuni demagogice, menite a cîştiga popularitate guvernului liberal.

Inconsecvenţa în conduită a unor oameni politici, ca cei amintiţi, ca şi neonorarea obligaţiilor asumate, lezau grav «morala publică».

Dintre studiile publicate în „*Timpul*", Eminescu ţinea mai mult la *Creditul mobiliar*, căruia îi face loc în ziarul bucureştean, în iulie 1881. Stă mărturie în această privinţă faptul că el se păstrează decupat în manuscrisul 2264, ff. 116—149. Poetul parcurge bibliografia problemei, iar două caiete din manuscrisul miscelaneu 2264 (ff. 37—165) cuprind conspecte care stau la baza studiului din ziarul bucureştean.

Gazetarul prezintă „Creditul mobiliar" ca o instituţie bancară de speculă, la întemeierea căreia participau membrii marcanţi ai celor două partide — liberal şi conservator. Presa liberală ia atitudine împotriva opiniilor sale, pe care le consideră neîntemeiate. „*Românul*" se ocupă de acest studiu într-un articol intitulat: *În chestiuni economice...*, publicat în 20 iulie 1881, în care atrage atenţia că la înfiinţarea „Creditului mobiliar" participau şi membri ai

veşnic...» I. IPOSTAZE

Partidului conservator şi că aveau datoria să vină în sprijinul acestei instituţii toate ziarele «fără deosebire de culoare politică». Cele trei texte în care Eminescu se ocupă aici, de problema „Creditului mobiliar" le transcriem tot din manuscrisul 2264 şi ele sînt un răspuns la modul cum a fost primit studiul său de presa vremii. Poetul ţine să declare că nu putea discuta cu «stomachuri şi apetituri».

Critica poetului se îndreaptă, în fond, şi de astă dată, şi împotriva conservatorilor, fapt care poate explica de ce articolele respective nu s-au publicat în *„Timpul"*.

D. VATAMANIUC

[Legea tocmelelor...]

2264

[*207*] Legea tocmelelor trebue schimbată, trebuesc create neapărat condiţii bunului trai al ţăranilor, căci altfel chiar existenţa naţională a[1] Românii e ameninţată. În loc de-a ne certa pe barba lui Ştefan Vodă, am face poate mai bine a ne certa pe aflarea obiceiului pămîntului din vremea lui, care-i singura putere militară formidabilă de care se bucura într-o vreme atît de depărtată măreţul Domn al Moldovei. De aci am afla că munca omului de ţară n-a fost nici cînd robită ci rezultatul unei tranzacţiuni în genere avantagioasă pentru el; că chiar pămînturile pe cari le avea în arendă, le-avea din neam în neam, nu pe un răstimp scurt; că beţia era pedepsită ca un lucru de ruşine şi de batjocură, în loc [2] ca exploatarea şi lăţirea sistematică a acestui viciu prin colportori [*ilizibil*] să fi fost [3] un izvor de venituri; că proprietatea era sfîntă, deşi nu era decît *jus utendi*, nu un *jus obutendi*. A trăi [4] cu ideile în vremea „Regulamentului organic" a celei întîi legiuiri, introduse de străini în ţările noastre şi a uita că datoria noastră naţională, a tuturor, e de-a ne cotorsi de toate urmele pagine a unor legiuiri [5] dictate de spiritul despotismului [*ilizibil*] [6].

[*208*] Precepem durerile ce-i pricinuesc [7] *„Românului"* adunările de la Iaşi, deşi nu înţelegem acuzările ce le ridică în contra persoanelor cari au luat parte la acele adunări, nici în contra rezervelor ce le-am ridicat de faţă cu diletantismul administrativ al d-lui C. A. Rosetti. Deja faptul că în Ţara Românească protestaţiile n-au fost atît de energice ca în Moldova trebuia să convingă pe confraţii noştri că altele sunt raporturile aci, altele dincolo şi că nu se pot regula din topor şi după un singur calup. Proprietarii zic cu drept cuvînt că nu li se poate contesta lor, purtătorii ideilor de eliberare a poporului, voinţa de-a face totul pentru îmbunătăţirea sorţii ţăranului, dar pentru îmbunătăţirea nu pentru demagogizarea lui. Nu vom releva toate cîte s-au zis în acea adunare, căci multe sunt fără temeiu, multe eronate. O dovadă despre relele rezultate ale legii tocmelelor este sărăcirea ţăranului din Moldova şi ca o [8] urmare neapărată, ce se putea prevedea cu siguranţă matematică, sărăcirea constantă a proprietarilor tocmai a celor mari şi înrădăcinaţi şi ridicarea în locu-le a altor elemente nouă, cari sunt departe de-a avea calităţile celor vechi.

---

[1] Urmează: *ţării e ameninţată*, şterse.
[2] Urmează: *de-a forma un izvor de veni[turi]*, şterse.
[3] *fi fost*, scrise deasupra.
[4] Urmează: *în vremea Regatu[lui]*, şterse.
[5] Urmează un cuvînt şters.
[6] Urmează: *şi de robia tatară*, şterse.
[7] Scris deasupra; iniţial: *pricinueşte*, şters.
[8] Scris deasupra.

[Morala publică...]

2264

[*211*] Morala publică[1] își are și ea legile ei a căror alterare nu poate aduce[2] decît o deplină încurcătură, o deplină vitrare a simțului public în genere, a celui individual în parte. În adevăr, într-un timp în care vedem strălucind sub „Steaua României" pe conspiratorii de la Ploiești pe de o parte, pe autorii scabroaselor afaceri pe de alta, cînd va să zică înalta trădare e răsplătită ca o virtute, iar scabroasele afaceri îl sfințesc pe-un individ și-i acordă imunitatea de a conduce singur cercetarea în contra sa, aberația trebue să ajungă și mai departe, trebue ca omul onest și[3] considerat să fie bănuit de vreme[4] ce s-o fi erijat undeva[5] principiul că țara aceasta trebue coruptă pînă-n măduva ei, pentru ca să fie coaptă a cădea[6] în brațele deplinei anarchii și mai departe[7].

*

[*212*] D. C. A. Rosetti poate fi din parte-ne, din societatea și familia celora cari la 11 fevruarie și-au călcat jurămîntul militar și onoarea militară, printr-un act de nespusă lașitate și de negrăită trădare, oameni [8] de cari mîna călăului chiar s-ar dezonora, atingîndu-i.

Și un asemenea om ne vorbește de moralitate și respect, de adevăr și onoare! Măcar atîta pudoare ar fi trebuit să-i rămîie să nu pomenească idei [9] sfinte, pe cari nici e în stare să le priceapă, necum să le practice.

[Unul cîte unul ziarele...]

2264

[*166*] Unul cîte unul ziarele române cad ca mușchii în laptele „Creditului mobiliar". Din[10] articolele lor pe cît de[11] pline de laude[12] pe atît lipsite de cunoștințe elementare chiar asupra acestui soi[13] de speculă, aflăm că între fondatori sunt o sumă de nume românești; începînd cu inevitabilul prinț Dimitrie Ghica, prezidentul tuturor societăților posibile și imposibile, și sfîrșind cu redactorul „*Românului*" [14], participant abil la toate afacerile de-o lucrativitate oarecare, cari nu cer decît un capital intelectual de patru clase primare și[15] un capital moral egal cu zero[16].

Singura rezervă pe care-o putem admite pentru o sumă de oameni cumsecade, ostași, bancheri, mari proprietari de imobile, cari se amestecă în această întreprindere de speculă și de[17] joc de bursă, este[18] că n-or fi cunoscînd deloc istoria „Creditului mobiliar" din Franța, fundat de frații Pereire și aceea[19] [a] altor institute asemănătoare acestuia.

---

[1] Scris deasupra; inițial: *Lumea morală*, șterse.
[2–3] Scris deasupra.
[4] Urmează: *s-a erij[at]*, șterse.
[5] Urmează: *în afară*, șterse.
[6] Urmează: *în mînile cr'unui cuceritor*, șterse.
[7] Textul este paginat de Eminescu cu: 1 și nu s-a putut identifica continuarea lui.
[8] Urmează: *pe care*: șterse.
[9] Scris deasupra; inițial: *lucruri*, șters.
[10] Scris deasupra; inițial: *după*, șters.
[11] *lor pe cît de*, scrise deasupra. [12] Urmează: *dar*, șters.
[13] Urmează: *de întreprinderi*, șterse.
[14] *redactorul „Românului"* scrise deasupra; inițial: *d. Emil Costinescu*, șters, afară de *d[omnul]*.
[15] Urmează cuvinte șterse, probabil: *noțiuni de violoncel*.
[16] *și un capital moral egal cu zero*, scrise deasupra.
[17] Urmează: *desfrîu*, șters.
[18] Urmează: *nu știu*, șterse. [19] Scris deasupra.

[În discuţia căreia...]

2264

[*170*] În discuţia căreia a dat loc [1] proiectata înfiinţare a „Creditului mobiliar“ am făcut se-nţelege abstracţie de toate persoanele cari au luat iniţiativa înfiinţării.

Sunt între ele bărbaţi din toate partidele. Am pomenit în treacăt culmea asociaţiunii pe prinţul Dimitrie Ghica, pe care îl regăsim în toate asociaţiunile ce se creează în ţară, indiferentă fiind natura; am pomenit la coadă numele redactorului. Dar încolo ne-am ţinut strict de obiect. Din natura chiar a operaţiilor în care se-nsărcinează o asemenea *haute-banque* pe secţii, am dedus că e prematură pentru ţara noastră şi de natură a da naştere la o mulţime de creaţiuni factice, agitate la bursă.

Dar sunt amici ai noştri iniţiatorii, dar sunt adversari politici: o [*171*] creaţiune economică cată a fi dintr-un punct neutral de vedere, fără consideraţii politice.

Ne pomenim acum cu [2] „*Românul*“ că ne-aduce un lung articol în contra vederilor noastre.

Să ne permită ziarul guvernamental să spunem verde că nu ne[3] luăm de loc [4] osteneala de-a discuta cu el, mai cu seamă în cestiunea de faţă [5]. Interesele băneşti şi personale ale redactorului fiind amestecate în această afacere, un organ onest ca al nostru nu poate sta de vorbă cu samsarul Creditului mobiliar. „*Românul*“ n-avea decît să-şi urmeze dezvoltările din punctul său de vedere şi să ne lase-n bună pace.

[*172*] Ar fi în adevăr ieftin, dacă faţă cu orice cestiune de interes public am avea a ne lupta cu agenţii plătiţi [7] sau cointeresaţi ai unei întreprinderi. Orice altă foae, a[le] cărei relaţii [8] cu „Creditul mobiliar“ sunt cel puţin necunoscute ar fi avut dreptul să ne combată. „*Românul*“, al cărui unic redactor cere concesia [9] şi e membru din sindicat, care speculă acţii şi le agitează n-are acest drept. Încă o dată. Discutăm cu convingeri, cu principii, cu idei. Cu stomachuri şi apetituri nu discutăm.

[Altă bancă...]

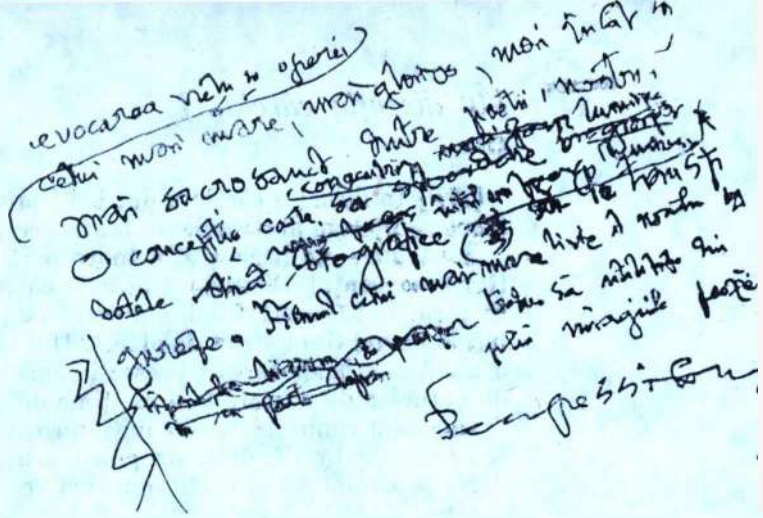
2264

[*167—168*] Altă bancă. Abia a apărut „Creditul mobiliar“ şi „*Neue freie Presse*“ ne aduce ştirea că [10] Ungarische Landesbank are de gînd a fonda o „Bancă română“ pentru interese comerciale. Capitalul de acţii al Băncii e fixat la 40 milioane franci, din cari se vor vărsa, deocamdată 20 milioane. Casa Cerlendi a cumpărat afacerea noului institut, iar şeful casei va [11] rămîne participator cu 30% a capitalului. Activitatea băncii se va începe îndată după darea concesiunii, care s-a cerut deja. Misiunea principală a noului institut de credit [12] ar fi cultivarea operaţiunilor de bancă şi mijlocirea comerţului între Austria, Ungaria şi România.

---

[1] Urmează: *cu ocazia*, şterse.
[2] Scris deasupra.
[3] Scris deasupra.
[4] *de loc*, scrise deasupra.
[5] Urmează: *interesele*, şters.
[6] Urmează: *redactor[ului]*, şters.
[7] Urmează: *sau*, şters.
[8] Urmează: *e necum*, şterse.
[9] Urmează: *care are acte*, şterse.
[10] Urmează: *banca*, şters.
[11] Urmează: *participe*, şters.
[12] Scris deasupra; iniţial: *bancă*, şters.

II. DOCUMENTARIA

PE MARGINEA UNUI SCENARIU DE FILM

ÎN MAI 1971 APĂREA (DIN NEFERICIRE postum!), în seria *Cultură generală* a *Bibliotecii pentru toți* (nr. 641), volumul *Eminesciana*[1]. *Eminesciana II*, în curs de apariție, va cuprinde, pe lîngă totalitatea articolelor scrise de Perpessicius între 1924—1969, pe marginea tuturor studiilor și ediților eminesciene, apărute ori proiectate în acest răstimp, și recenzii, referate, reportaje, prefețe, interviuri care vor constitui materialul celei de a doua serii din *Eminesciana*. Din sumarul acestui volum voi aminti comentariul dedicat de Perpessicius unei opere dramatice consacrate lui Eminescu: poemul dramatic în versuri, *Hyperion*, de poetul constănțean Grigore Sălceanu, care susținea că: *«referatul său* (al lui Perpessicius, *n.n.*) *a pus capăt unor discuții, ce durau de 2 ani, la Consiliul de Cultură unde se formaseră 2 tabere: unii pentru, alții*

[1] Perpessicius: Eminesciana. Tabel cronologic de Dumitru D. Panaitescu, București, „Minerva", 1971, 450 p.

«PENTRU A FI UN ADEVĂRAT FILM EMINESCU...»

I. *Problema dezacordurilor cronologice*

(Desigur, ficțiunea poetului dramatic poate interverti datele cronologice, istorice, geografice etc. Vezi exemplul lui Shakespeare. Întrebarea e, în ce măsură un film *Eminescu*, care va populariza viața celui mai mare poet al nostru, poate nesocoti acel minimum de biografie curentă, care a intrat în conștiința, cel puțin, a oamenilor culți. Problema se cere meditată.)

1) p[a]g[ina] 24. Eminescu, hamal în portul Giurgiu, recită traducerea *Mănușei* lui Schiller. Aceasta prin 1867—1868. Însă traducerea e din 1881 (vezi vol[umul] II al ediției Eminescu).

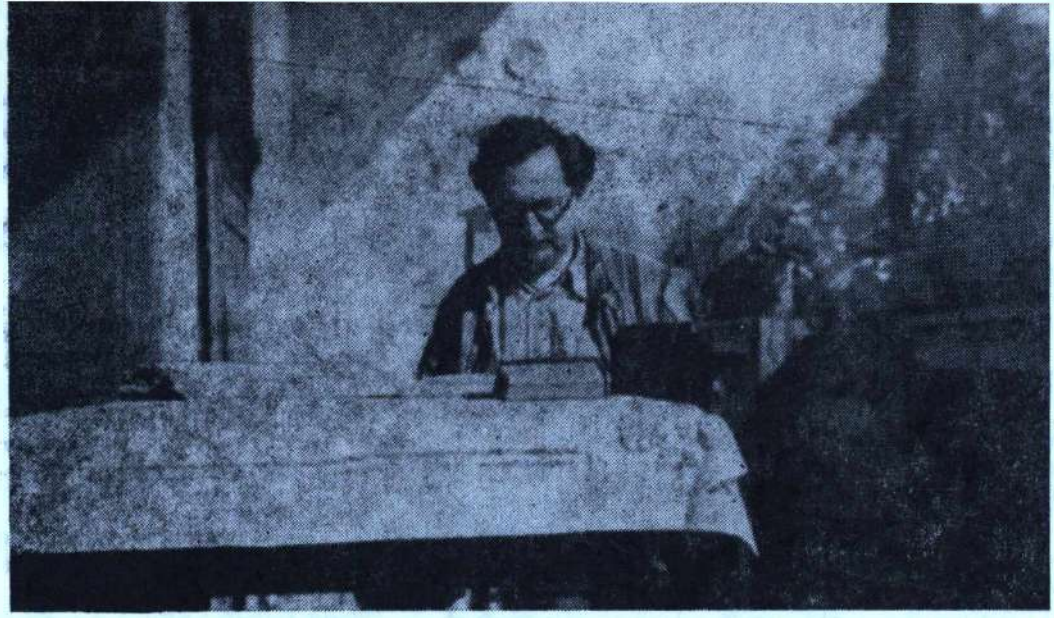
2) p[a]g[ina] 32. Eufrosina Popescu, în 1868, e un drac împelițat de 17 ani. În realitate, la epoca aceasta, Eufrosina numără 40 de primăveri.

3) pag[ina] 38 + nota 4 de la pag[ina] 187 despre «fidelitatea ortografică... care nu trebuie parodiată de interpret» — text confuz.

4) pag[ina] 99. Creangă improvizează pentru Eminescu, din memorie, *Amintirile* sale, redactate cu mult mai tîrziu și nu chiar atît de spontan.

5) Anul (1876) ce precedă plecarea la București e un an bogat în evenimente (moartea Ralucăi Eminovici), sentimentale (tortûrile iubirii p[entru] Veronica), creatoare (vezi marile poeme, finite și publicate în „*Convorbiri*") — or, nimic nu transpare în scenariu.

N.B. Vezi alte inconsecvențe cronologice, ici și colo, mai departe.

II. *Problema dezacordurilor psihologice*, a situațiunilor neverosimile, incredibile, într-un cuvînt, a falsificărilor gratuite.

1) pag[ina] 42. Întîile reacțiuni ale lui Maiorescu, față de primele poezii ale lui Eminescu sunt denaturate și contrariu tradiției consacrate în istoriografia literară.

2) pag[inile] 61—68. Toată scena poemei *Împărat și proletar*, neverosimilă, falsă. O notă vorbește, între altele, de «o strofă nepublicată» (aceea cu *Versallia învinge*). Nepublicată de Maiorescu? Strofa aparține unor versiuni anterioare, depășită de forma definitivă a poemei și e abandonată de poet. Această scenă, ca și multe altele din cele ce urmează, pune însăși problema raporturilor dintre Maiorescu și Eminescu (felul cum se rezolvă scena e jignitoare pentru Eminescu).

N.B. Poezia *Criticilor mei*, care ar vrea să vizeze pe Maiorescu, are altă poveste și se leagă de începuturile *Scrisorii II* (Iași, 1876), vezi vol[umul] II al ediției Eminescu.

3) pag[ina] 86: *plata colaborărilor la* „Convorbiri", despre care vorbește Eminescu, n-ar fi rezolvat nimic. E o acuzație neverosimilă pentru anul acela.

4) pag[ina] 103. *Scrisoarea a II-a*, în forma definitivă, aparține unei epoci mai tîrzii. Deși ieșene, reacțiunile cari au generat primele forme ale poemei nu au caracter antijunimist, cum reiese din scena amintită.

5) pag[ina] 130. Că Maiorescu n-ar fi publicat pe *Moș Nichifor Coțcariul* — nu reiese de fel din scrisoarea către N. Gane (vezi I.E. Torouțiu, *Studii și doc[umente] literare*, III, pag[ina] 180).

6) pag[ina] 139. Scena Alecsandri & Eminescu la „Junimea", cu toate că fundată pe adevăr istoric, mult prea melodramatică. Ea ar trebui adîncită și completată cu

---

împotriva piesei mele. Ministrul Const Crăciun m-a sfătuit s-o trimit criticului Perpessicius»[2].

Piesa s-a reprezentat pe scena Teatrului de Stat din Constanța, în premieră pe țară, la 8 mai 1965.

Un alt referat semnat de critic — și pe care îl publicăm în acest număr — se ocupă de scenariul cinematografic intitulat: *Eminescu*, realizat de Mircea Ștefănescu.

Perpessicius recomandă autorului respectarea principalelor date cronologice și psihologice consacrate de istoria literară, în scopul fidelității față de adevăr, mai ales cînd este vorba de o peliculă dedicată poetului nostru național, și ajunge la concluzia că un film *Eminescu* ar trebui să folosească din plin «miragiile poeziei».

Au mai existat în cinematografia noastră timide încercări de a ecraniza viața lui Eminescu, dar cel mai reușit film închinat «poetului nepereche» poate fi apreciat, pînă în prezent, documentarul realizat, pentru televiziune, de Tudor Vianu.

Dumitru D. PANAITESCU

[2] Scrisoare Grigore Sălceanu, din 12 septembrie 1979, în legătură cu referatul lui Perpessicius, din 23 aprilie 1964.

lectura publică (de la Ateneu) din 1883, ce Alecsandri face, cu piesa sa *Fîntîna Blanduziei*, în beneficiul trimiterii lui Eminescu la Viena, în spital (vezi chestiunea cu ecourile din presa timpului în al meu *Jurnal de lector*, completat cu *Eminesciana*, Casa Şcoalelor, 1944).

7) [paginile] 150—159. Scena Maiorescu & Eminescu în redacţia *„Timpului"*, cînd criticul comunica poetului că Veronica a fost şi a altora, e şi inelegantă (şi Maiorescu păstra formele) şi neverosimilă. La pag[ina] 159, după plecarea lui Maiorescu, se pare că avem un Eminescu nebun din amor. E însă loc comun al tuturor biografilor, că boala e mai serioasă, că omul ştia perfect de infidelităţile Veronicăi (vezi texte inedite şi-n volumul IV al ediţiei Eminescu) şi că deşi sufere, nu o iubeşte mai puţin. Drama e ceva mai adîncă.

8) pag[ina] 163 scq. Caricaturizarea Mitei Kremnitz şi a raporturilor ei cu Maiorescu de o calitate îndoelnică. *« Eminescu ţi-a făcut curte? »* întreabă Maiorescu, dar memoriile Mitei Kremnitz ar merita o altă tratare, fie şi severă, dar demnă de Eminescu, *căruia totuşi nu i-a fost indiferentă.*

9) Prezenţa lui Caragiale, în anii din urmă, alături de Eminescu nu corespunde adevărului istoric. Se ştie prea bine (şi mahalaua a vorbit destul, în frunte cu Brătescu-Voineşti) de o anume discordie, pricinuită chiar de Veronica.

10) Chestiunea obsedantă a lăzii cu manuscrise (pag[inile] 167—178) astfel prezentată, e cu totul alături de adevăr. Nu se poate transforma un act meritoriu, acela al conservării manuscriselor lui Eminescu şi al predării lor la Academie, încă din 1902 (an capital pentru avîntul studiilor eminesciene), — într-o faptă reprobabilă.

III. *Concluzii*

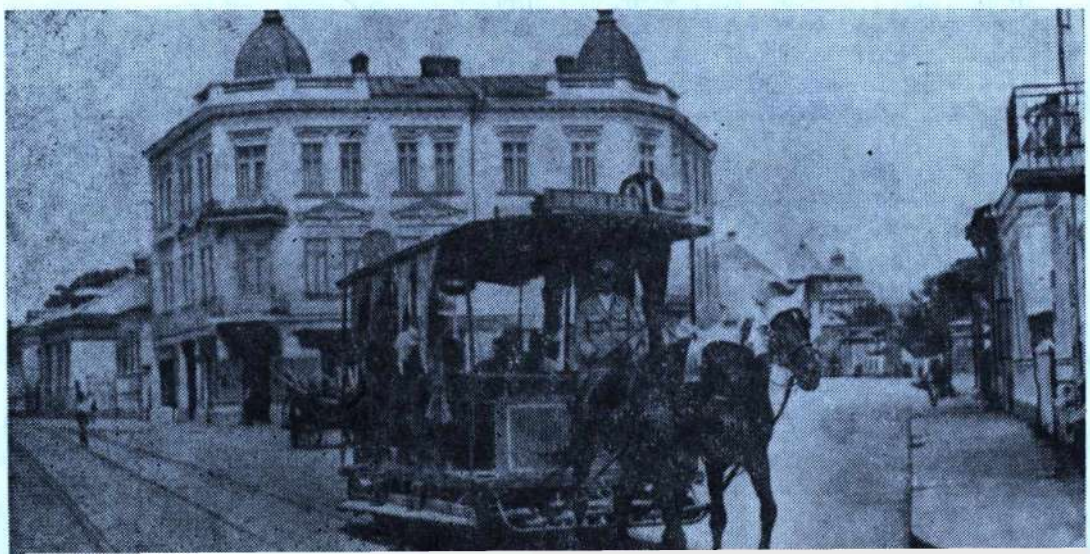
1) Scene ca cele de la începutul filmului (Ipoteşti, incendiul morii pe Mureş), scena consiliului judeţean din Botoşani sau finalul scenariului, care evită biografia crudă, dureroasă, substituindu-i apoteoza (societatea, în toate straturile ei, capătă conştiinţa valorii poetului) amintesc de măestria autorului lui *Matei Millo* * şi sugerează linia şi nivelul înalt la care trebuia realizat întreg filmul.

2) Aşa cum se prezintă scenariul ar merita mai curînd titlul: *Anti-Maiorescu.*

3) Pentru a fi un adevărat film *Eminescu*, lipseşte scenariului o viziune personală, o concepţie netă şi superioară a ceea ce ar trebui să fie evocarea vieţii şi operii celui mai mare, mai glorios, mai iubit şi mai sacrosanct dintre poeţii noştri. O concepţie care să concentreze datele biografice într-un focar luminos, să le transfigureze. Filmul celui mai mare liric al nostru trebue să utilizeze din plin miragiile poeziei.

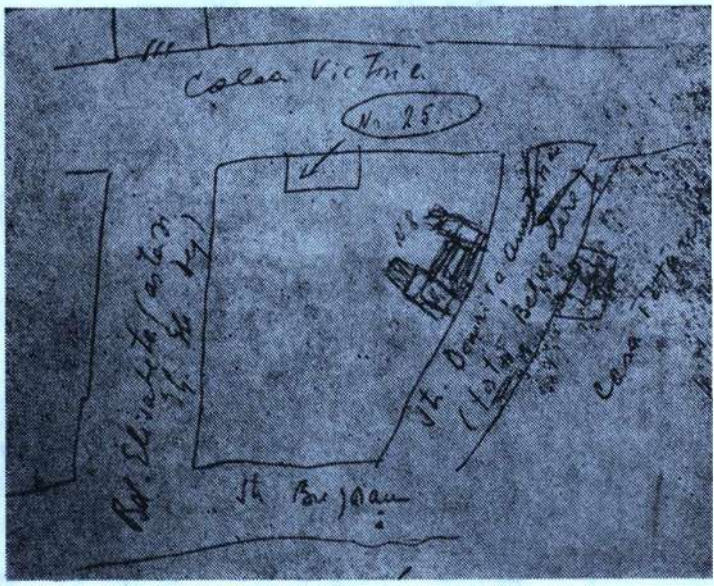
* *Căruţa cu paiaţe*, piesă în 3 acte (6 tablouri).

CASA PERDICH—NOI DATE DESPRE ACEST POPAS BUCUREȘTEAN AL POETULUI

M. Eminescu.

CA URMARE A ARTICOLULUI NOSTRU: *Casa Perdich — încă o locuință eminesciană în București*, apărut în numărul 1 (38)/1980 al revistei *„Manuscriptum"* (pp. 188—189), colega Lydia Eder din Viena a avut amabilitatea să ne trimită o nouă fotografie a casei bunicului ei, Adolf Perdich, fotografie păstrată în albumul familiei.

Imaginea reprezintă — după cum ne încredințează Lydia Eder în scrisoarea din 6 iulie 1980 — fațada «casei Perdich, din București, str. Belvedere nr. 8, construită de arhitectul vienez Ulein (Uhlein) pentru Mathias Perdich („Mateiași Berdicu" din actul de cumpărare al terenului) în care — cîndva — au locuit fratele lui Titu Maiorescu și M. Eminescu. Ceasornicăria (Ștefan Bubakis) existase pe vremea lor». Mai departe semnatara scrisorii adaugă: «pe terenul vechii curți s-a construit *Blocul Central Palace*». Cît privește afirmația că aici ar fi locuit și fratele lui Titu Maiorescu, cred că este vorba de cumnatul său, dr. Kremnitz.

Alăturat prezentăm cititorilor un plan al străzilor după cel alcătuit de Lydia Eder, indicînd, de data aceasta cu precizie, locul casei Adolf Perdich.

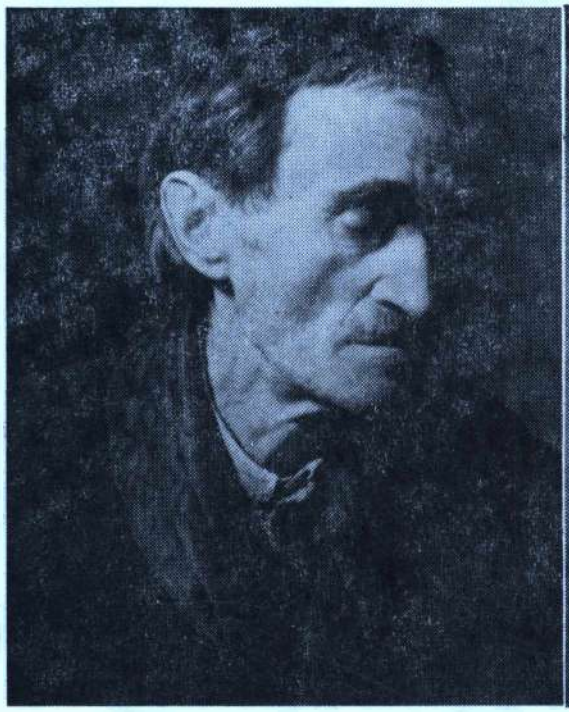
Îmi îngădui, de asemenea, să reproduc un alt fragment din scrisoarea Lydiei Eder, interesant prin pitorescul atmosferei: «... aș putea adăoga paparudele și țiganii cu urs, care și în copilăria mea veneau în curte — și din povestirile bunicii, de pe vremea lui Eminescu, vînzătorii de apă din Dîmbovița... se limpezea cu alaun, și, dacă îngă dulceața de rigoare ți se oferea apă tulbure, gazda explica „am ajuns pe fundul doniței"».

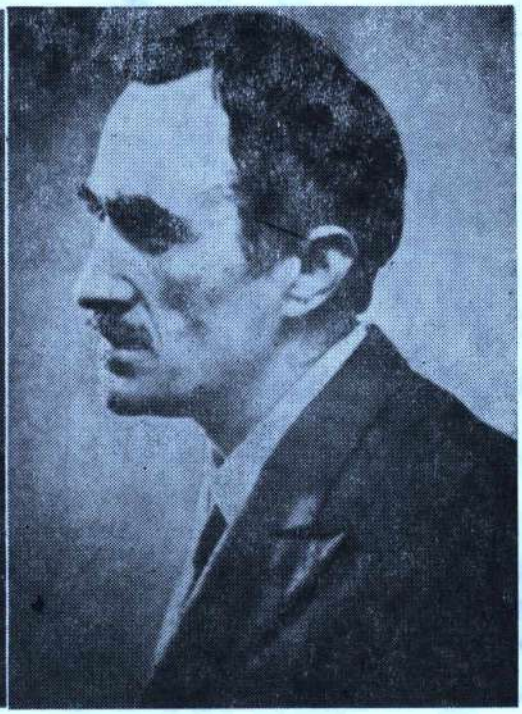
Nu mă îndoiesc, că și această nouă mărturie de epocă privind viața lui M. Eminescu, va stîrni interes.

Al. HUSAR

Biblioteca Jud. Harghita
SALA DE LECTURĂ

CENTENAR

G. BACOVIA

«DINTR-UN TEXT COMUN»

PRIN 1924—1925, BACOVIA AVEA O SUITĂ mai lungă de impresii, notate în manuscrisul *Dintr-un text comun*, frumos caligrafiat, cu paginația corectată, în total aproape 70 de pagini de text.

Odată cu apariția revistei „*Ateneu*" din Bacău, înființată de profesorul și publicistul D. Tăbăcaru, care îl asociase ca director și pe Bacovia, acesta începe să tipărească unele fragmente din manuscrisul amintit, în cîteva numere ale publicației.

Jumătate din manuscris a rămas, însă, pînă azi inedit.

Din acesta am detașat trei file, cu un aspect independent, pe care le încredințăm acum tiparului.

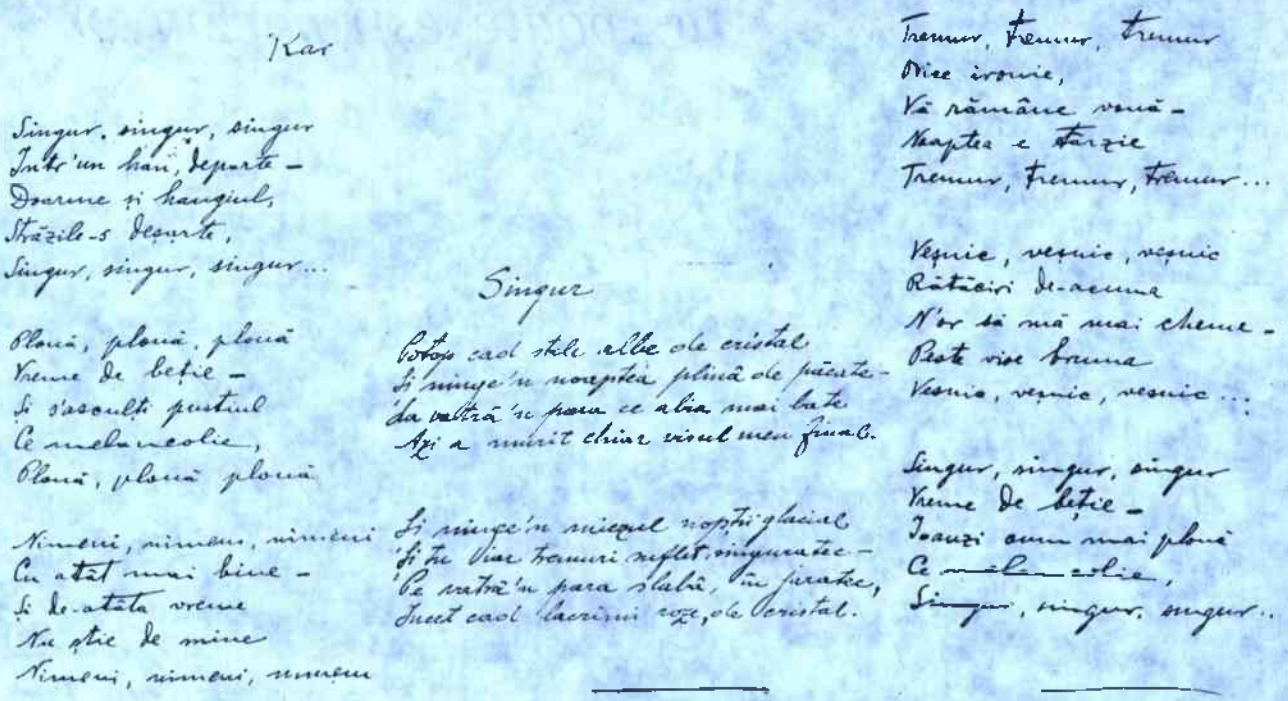
În ceea ce privește facsimilele cu care ilustrăm paginile de față, ele au următoarea istorie:

În anul 1914, la invitația lui Constantin Banu*, directorul și, mi se pare, proprietarul revistei „*Flacăra*" (la care Bacovia colaborase de la început), care intuise de la primele versuri valoarea creației bacoviene, a cărei originalitate l-a reținut, autorul s-a hotărît să-și editeze poeziile strînse în volumul *Plumb* încă din 1900, completînd manuscrisul între timp și cu unele poezii scrise pînă prin 1903, ce aveau să apară mai tîrziu în ciclul *Scîntei galbene*.

Este interesant de reținut că în albumul manuscrisului *Plumb* — volumul inițial se intitula *Ego* — poezia *Plumb*, scrisă mai tîrziu, deși gestată de prin 1900, se afla în mijlocul culegerii. Bacovia, care urmărea foarte de aproape

---

* El însuși scria versuri, susținînd rubrica *Cronica rimată*, semnată cu pseudonimul *Mefisto*.

Kar

Singur, singur, singur
Intr'un han, departe –
Dorerne și hangiul,
Străzile-s deșerte,
Singur, singur, singur...

Ploaie, ploaie, ploaie
Vreme de beție –
Și asculți pustiul
Ce melancolie,
Ploaie, ploaie ploaie

Nimeni, nimeni, nimeni
Cu atât mai bine –
Și de-atâta vreme
Nu știe de mine
Nimeni, nimeni, nimeni

Singur

Sorbi caut stele albe ale cristal
Și mănânc'n noaptea plină de păcate –
Și altră'n para slabă, în farafastâc,
Inecă caut lacrimi roze, ale cristal.

Tremur, tremur, tremur
Mi-ce ironie,
Vă rămâne vină –
Noaptea e târzie
Tremur, tremur, tremur...

Veșnic, veșnic, veșnic
Rătăciri de-aceasta
N'or să mă mai cheme –
Poate vine bruma
Veșnic, veșnic, veșnic...

Singur, singur, singur
Vreme de beție –
Toamnă cum mai ploaie
Ce melancolie,
Singur, singur, singur...

2310 30

evenimentele politice și sociale, sesizînd, odată cu izbucnirea primului război mondial, că veacul începe sub semnul gloanțelor și obuzelor, spre năruirea unei lumi în revoluționară prefacere, schimbă titlul volumului *Ego* în *Plumb*, ca un *memento* al marelui război, iar poezia care i-a dat și titlul va figura pe prima pagină.

Deci, la mijlocul deceniului al doilea (în 1914), Bacovia prezintă volumul spre editare directorului revistei „*Flacăra*". C. Banu deleagă pe redactorii Ion Pillat, Adrian Maniu și Nicolae Davidescu să se ocupe de tipărirea acestuia.

Primul redactor, Ion Pillat, tentat de frumusețea caligrafică a poeziilor, a transcris, după cum se vede, manuscrisul, reținînd originalul, care a fost donat mai tîrziu Academiei Române de către Dinu Pillat. De aici, din fondurile Academiei, am procurat o parte din aceste facsimile.

În legătură cu apariția volumului *Plumb* abia în iulie 1916, trebuie să aducem o precizare. La o recepție de la Muzeul Cutzescu-Stork, la care era de față și Adrian Maniu, în momentul cînd mă pregăteam să plec, poetul Ion Stratulat îmi spune în prezența acestuia și a celorlalți: « Doamnă Bacovia, să spuneți, vă rog, lui Bacovia că eu am dat *bunul de tipar* la volumul său *Plumb*, deoarece tipografia unde zațul se afla din 1915 nu mai putea aștepta ».

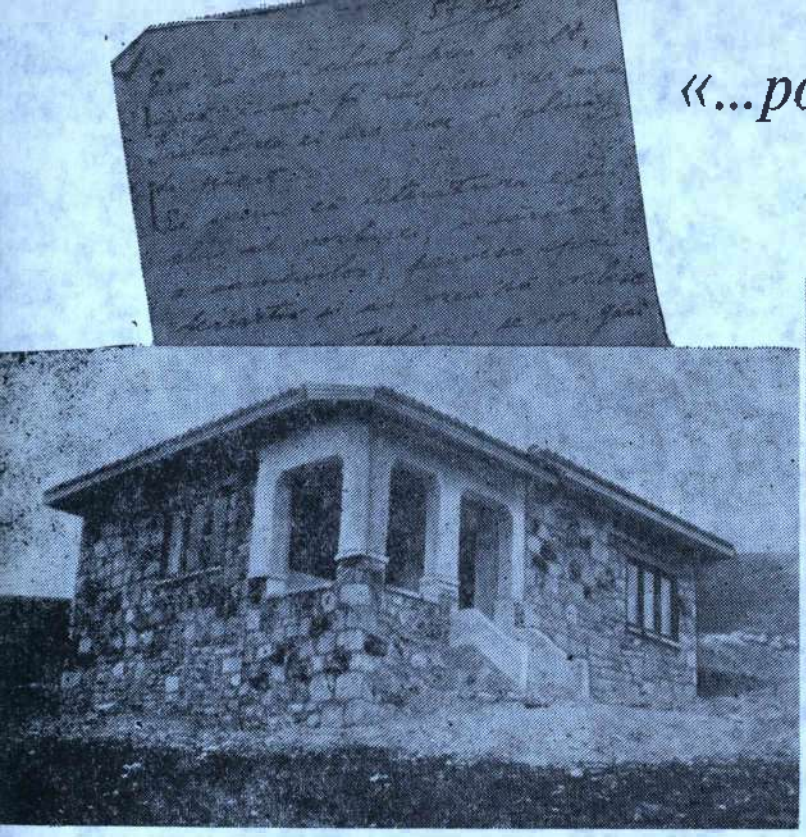
Pillat tergiversa viza pentru « bun de tipar », motivînd că nu știe ce să facă cu aceste versuri. Dealtfel, curios, el i-a refuzat lui Bacovia și tipărirea volumului *Cu voi*, pe cînd era directorul Editurii „Cartea Românească". I l-a ținut doi ani în dulap și, cînd m-am prezentat din partea poetului pentru ultimul răspuns, s-a dus la dulapul în care se afla volumul și mi l-a pus la dispoziție fără un cuvînt. *Cu voi* a apărut în aceeași toamnă în editura lui Gh. St. Cazacu, „Orizonturi noi".

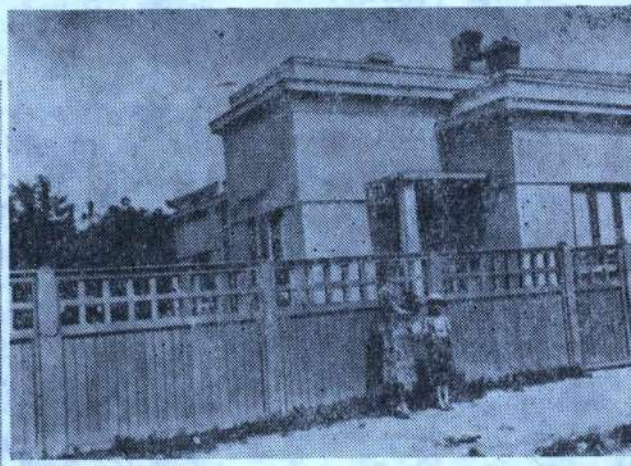
Cu toate acestea, îi mulțumim postum poetului Pillat pentru că a păstrat aceste manuscrise din care am selecționat cele două poezii, pe care le reproducem aici în facsimil.

Agatha GRIGORESCU-BACOVIA

Biblioteca Jud. Bacău
SALA DE LECTURA

«...poate ești poezia...»

Vila Bacovia (Căsuța valurilor) de la Cavarna.
Muzeul BACOVIA din București.
Casa memorială „G. Bacovia" din Bacău.

Era să mă alint, prea mult, dacă i-aș fi răspuns: da sau nu.

Întrebarea ei era rece, și plină de păcat.

Se spune că literatura e un plus al vorbirei, o sărăcie a oamenilor; privesc spre fereastră și aș vrea să vorbesc numai ce trebu[i]e; se vor găsi însă cetitori pentru fiecare scriitor.

Voi spune destule greșeli, de aici-înainte, rămînînd să plîng pentru cele ce nu le pot spune.

O, doamne, este ea numai atît de gingașă, și carnea ei, — rahat cu parfum de mintă...

Cînd muzica poetiza pașii săi în noaptea rece, cînd ca o muzică mi-a spus:

— Mergi să te plimbi?...

E destul că ne-am despărțit, tîrziu, e destul că nu știu cine era...

Adio, tu rămîi pentru ceea ce definește frumosul și, poate ești poezia, sau jalea nopților; pentru tine scriu fantazia aceasta că, corpul tău era o dantelă și că nu voiai prea multe laude, fiindcă timpul e scurt.

Iată, și astăzi, aud muzica în amurgul acesta de toamnă, ah, dar ce desgust au adus anii de depărtări și pustiu, cîte alte plimbări de rușine, și plîns...

E noapte, da, e pustiu, aș vrea să te uit, căci sufăr; n-aș fi blestemat, în frigul nopților, dacă tu ai fi trăit cu mine.

Voi, femeilor, ați nenorocit o mulțime de scriitori, cari s-au fotografiat pe un bagaj de cunoștințe.

Pentru tine am desprețuit o bucată de pîine, pe care, apoi, mă sfădesc s-o găsesc.

O, dacă toamna cîntă melancolia morței împrejurul acestei case a cărei istorie mă acoperă de spaimă, în care aștept cele din urmă căderi, de care rîd, de care oamenii mă pălmu[i]esc, într-un urlet, pe tot-atît de păcătos.

Dormi, în pace, trăsnet atoateștiutor, ucide și clipa aceasta...

O SCURTĂ AUTOBIOGRAFIE

Gh. Vasiliu - Bacovia
(Autobiografie)

Născut în anul 1881 luna Septembrie 4, fiu al lui Dumitru Vasiliu de profesiune comerciant și al Zoia Vasiliu ocupațiune casnică, ambii decedați în orașul Bacău. Am fost opt copii din care am rămas cinci. Trei frați și două surori ei fi la pensie. Ca studii mi-am terminat facultatea de Drept și am fost mai tot timpul slujbaș, în provincie și în Capitală. M'am căsătorit în anul 1928 și am un singur fiu numit Gaviel Vasiliu-Bacovia în vârstă de 19 ani.

G. BACOVIA, DESPRE CARE TUDOR VIANU spunea că «îl găsim în întregime în opera sa» poetică, a lăsat destul de săracă lista de interviuri și mărturisiri. Fără să încercăm aici o bibliografie completă a interviurilor ce le-a oferit, putem spune cu certitudine că destul de puțini au fost aceia care au reușit să-i smulgă poetului interviuri, confesiuni literare.

Între cei privilegiați în acest sens au fost: I. Valerian („Viața literară", *an. III, nr. 107, 1929*); *V. Netea* („Vremea", *an. XV, nr. 701, 1943*); *Eugen Jebeleanu* („Veac nou", *nr. 42, 21 sept. 1946*); *Cicerone Theodorescu* („Flacăra", *21 oct. 1956*).

V. Netea notează că a fost nevoit să uzeze de stratageme pentru a reuși să obțină un interviu de la autorul Plumbului. *Discuția s-a desfășurat însă cu totul altfel decît încercase să și-o închipuie reporterul, care și-a văzut chestionarul* «complet inutil». «Ființele de genul d-sale — *scrie V. Netea* — sînt cu mult mai impunătoare prin destăinuirile indirecte, filtrate prin vitraliile poeziei, decît cele autoritare, solemne, grave».

În aceste condiții, un document autobiografic, fie el cît de modest, cum este acesta de acum, își are o valoare indiscutabilă, chiar dacă nu aduce date revelatoare cu privire la biografia poetului, aspect ce l-a avut în vedere Agatha Grigorescu-Bacovia în volumul său Poezie sau destin *(Editura „Eminescu", 1971, ediție revăzută, 1972).*

Autobiografia ce-o publicăm în acest număr constituie răspunsul poetului la solicitarea prof. Gh. Cardaș, care trimisese, începînd din anul 1937, chestionarul său unui număr însemnat de scriitori:

«GH. VASILIU-BACOVIA
(Autobiografie)

Născut în anul 1881 luna septembrie 4, fiu al lui Dumitru Vasiliu de profesiune comerciant și al Zoia [sic!] Vasiliu ocupațiune casnică, ambii decedați în orașul Bacău.

Am fost opt copii din care am rămas cinci. Trei frați și două surori [i]eșiți la pensie. Ca studii mi-am terminat facultatea de Drept și am fost mai tot timpul slujbaș, în provincie și în Capitală. M-am căsătorit în anul 1928 și am un singur fiu numit Gav[r]iel Vasiliu-Bacovia în vîrstă de 19 ani.

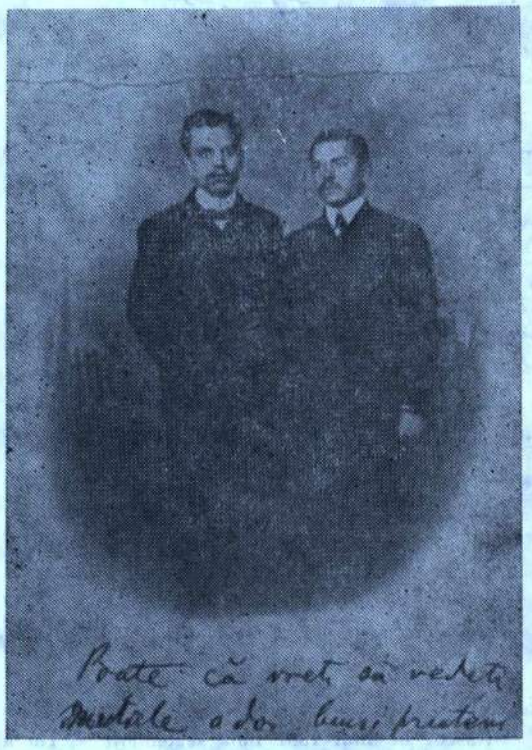
Soția mea Agata Vasiliu-Bacovia născută Grigorescu, profesoară și scriitoare, pensionară.

Pe lîngă cunoștințele juridice, am scris literatură la diferite reviste și edituri».

Cum se vede, scriitorul a răspuns (în 1950) la un număr restrîns de întrebări (chestionarul conține 35). Poetul a socotit util să dea doar liniile generale ale biografiei sale.

Iordan DATCU

CENTENAR

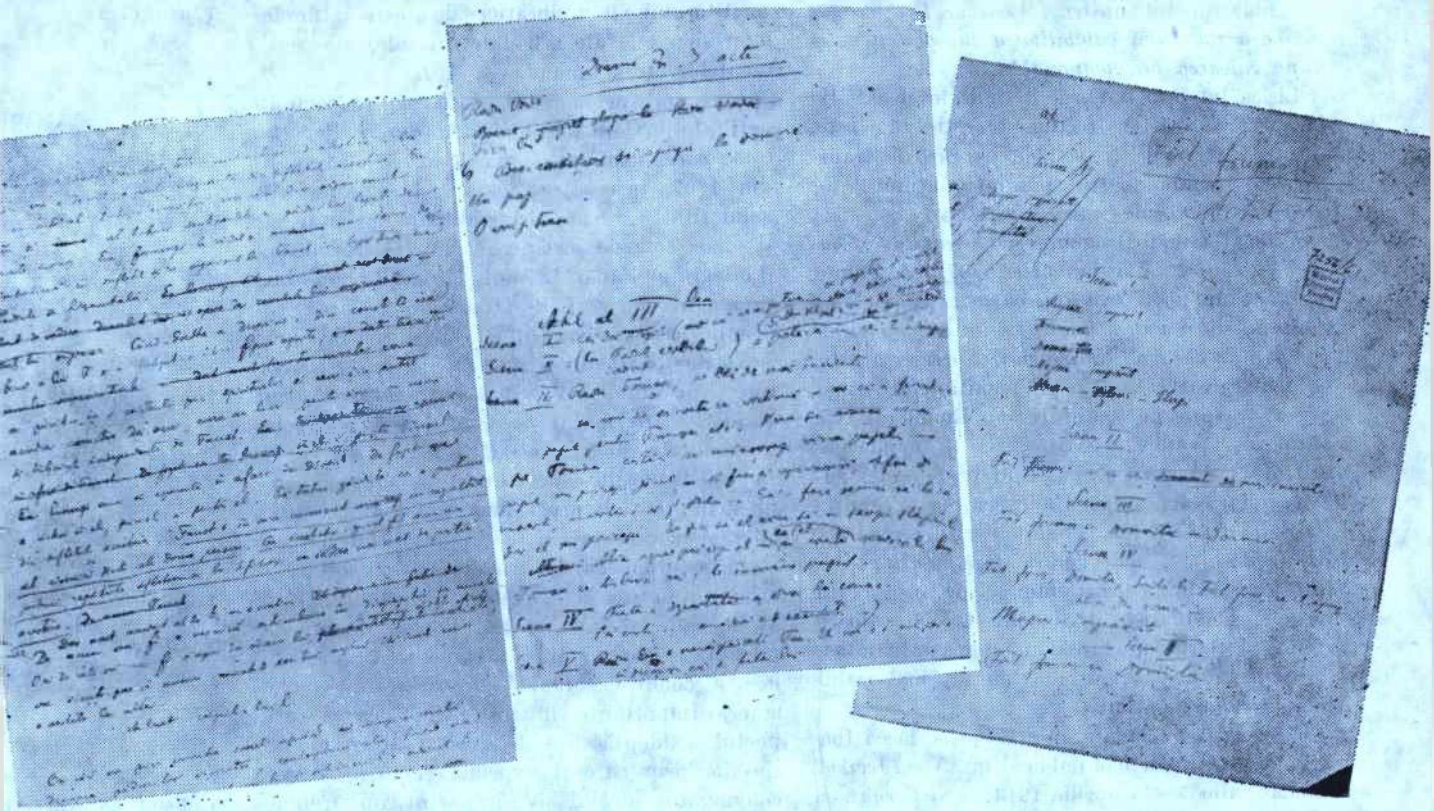
Panait CERNA

LIRICA DE IDEI ŞI «ADEVĂRUL POETIC»

ASUPRA LUI PANAIT CERNA S-AU EMIS cele mai contradictorii opinii, de la ditiramb la negaţie, ambele atitudini fiind însă incongruente în raport cu realitatea valorică a operei sale. Dacă admitem că încă nu s-a perimat principiul clasic în virtutea căruia aprecierea de ansamblu a operei unui scriitor se realizează prin descifrarea acelei *faculté maîtresse* care o defineşte, atunci putem elucida ipostazele derutante sub care se înfăţişează imaginea lui Panait Cerna, prin aflarea trăsăturii dominante a liricii sale, ca element esenţial în judecarea obiectivă a rolului îndeplinit în epocă şi a viabilităţii ei în posteritate.

Ca să putem înţelege structura şi substanţa specifică liricii lui Panait Cerna, credem că ar fi mai proprice să luăm ca premisă concepţia sa filosofică asupra poeziei, expusă în teza sa de doctorat *Die Gedankenlyrik*, susţinută la Universitatea din Leipzig, în februarie 1913, doar cu puţin timp înainte de dramatica sa stingere din viaţă. Elaborată sub îndrumarea esteticianului Johannes Volkelt, de mare notorietate în epocă, teza de doctorat a poetului nostru, fiind scrisă şi tipărită în limba germană, a rămas mai puţin accesibilă comentatorilor operei sale. Abia în 1974, graţie lui Marin Găiseanu, a fost tradusă şi publicată în limba română, cu titlul *Lirica de idei*, la Editura „Univers", trecînd însă, şi de data aceasta, aproape neobservată.

Consacrîndu-i cîteva pasaje în volumul *Filosofie şi poezie*, apărut în 1937, Tudor Vianu atrăgea atenţia că teoriile poetice expuse de Panait Cerna în *Die Gedankenlyrik*, «*au marea însemnătate de a fi o justificare a creaţiei sale*».

Într-adevăr, *lirica de idei* discutată de poetul nostru este, în esență, propria sa lirică, reprezintă coordonata fundamentală care îi definește universul conceptual și particularitățile caracteristice ale viziunii sale. Panait Cerna este un poet cerebral, comunică idei prin intermediul imaginilor artistice, percutează sensibilitatea umană și provoacă stări emoționale pe calea reflexivității lirice, îmbinînd armonios ideea cu sentimentul. De aceea, tema tratată în teza sa de doctorat nu a fost aleasă în mod fortuit, ci din predispoziții și afinități organice. Elaborată cu puțin timp înainte de sfîrșitul vieții sale, cînd, practic, scrisese toate poeziile care-l reprezintă, teza de doctorat izvorăște din propria sa experiență creatoare, reflectă concepția artistică ce guvernează lirica sa, constituie o ilustrare teoretică *a posteriori* a conținutului de idei și sentimente care-i conturează profilul poetic.

În definirea liricii de idei, Panait Cerna pornește de la principiul cooperării armonioase a rațiunii cu fantezia, al fuziunii osmotice dintre ideea poetică și intuiția imaginativă. Ideile care sînt expuse abstract, relevă poetul nostru, nu intră în sfera adevăratei poezii: «*Nuditatea ideii, absența intuiției imaginative sînt, cu rare excepții, indiciul unui poet de idei didactic sau mediocru*». Un autentic poet de idei, poet cugetător, observă Panait Cerna, sublimează conceptele filosofice în imagini artistice, le filtrează prin propria sa sensibilitate, le imprimă o vibrație emoțională, printr-o viziune personală, prin decantarea lor în intimitatea stărilor sale afective. Ideea în sine, chiar dacă e preluată dintr-un anumit izvor de către poetul cugetător adevărat, «*rămîne întotdeauna proprietatea sa, dacă îi insuflă viață nouă. El o scufundă în mediul simțirii sale și îi împrumută o nouă formă*». În poezie, arată Panait Cerna, «*greutatea principală nu este pusă pe idee, ci pe emoțiile care provin din trăirea acesteia*». Trăirea lăuntrică a ideilor «*acordă creațiilor poetului de idei caracterul adevăratei poezii*». De aceea,

conchide poetul nostru, *«adevărul poetic se măsoară nu după valabilitatea lui obiectivă, ci după valoarea lui emoțională»*.

Lirica lui Panait Cerna trebuie înțeleasă din perspectiva acestor aserțiuni teoretice. Ea este, într-adevăr, o lirică de idei, pe care le transfigurează simbolic, transpunînd conținutul lor abstract în forme senzitiv-intuitive, cu efect emoțional. Mihail Dragomirescu afirma, în *„Convorbiri critice"* din ianuarie 1907, că Panait Cerna e un poet *«căruia, cu toată cumpătarea cuvenită, nu-i putem găsi nici un alt termen de comparație decît pe Eminescu»*. Aprecierea este, evident, exagerată, Cerna neputînd fi situat pe o treaptă de egalitate cu Eminescu. Un sîmbure de adevăr există însă în opinia lui Mihail Dragomirescu. Păstrînd proporțiile, putem admite că, după Eminescu, la începutul secolului al XX-lea, Panait Cerna reprezintă lirica filosofică, de cugetare, fără a atinge vibrația profundă a liricii eminesciene, însă axată pe o problematică de incontestabilă valoare reflexivă. Spre deosebire de marele său înaintaș, Cerna este un poet stenic, cu un inalterabil fond sufletesc optimist.

Observații pertinente, în acest sens, făcea Ion Trivale, într-un articol publicat în *„Noua revistă română"* din 7—14 aprilie 1913: *«Și Cerna s-a găsit la început în cătușele eminescianismului, urmele lor s-au resimțit adînc pînă-n concepția poeziei sale de mai tîrziu — precum în* Floare și genune *— iar în armonia versurilor, pînă la sfîrșit. Dar dacă n-a izbutit să biruie deplin obsesiunea eminesciană, nimeni n-a reușit totuși să se ridice cu atîta avînt împotriva ei, opunîndu-i o concepție optimistă a vieții, atît de originală și atît de incisivă. Dacă afirmarea hotărîtă a existenței a fost întrupată — în mod latent — cu mai multă energie în Coșbuc și în Goga, niciodată în poezia noastră dragostea de viață și elanul expansiunei ei n-au fost înălțate la o concepție filosofică așa de caracteristică, precum ne-a dat-o Cerna.»*

În poezii ca *Floare și genune*, *În peșteră*, *Ideal*, *Lui Lev Tolstoi*, *Plînsul lui Adam*, *Dor*, *Pîrîul și floarea* etc. dezvoltă ideile nobile că suferința conduce la biruință, că amenințările și înfrîngerile temporare sfîrșesc prin triumful rațiunii, al adevărului, al trăiniciei vieții, demnității umane și frumuseții iubirii. În poeziile sale, Panait Cerna apelează la simboluri ideatice, pe care le investește însă cu valențe emoționale, adresîndu-se atît percepției intelectuale a cititorului, cît și vibrației sale afective, fibrelor impresionabile ale sensibilității sale, ale sentimentelor etern umane.

Apreciind, pe bună dreptate, pentru semnificațiile lor majore, poeziile *Zile de durere*, *Poporul*, *Către pace*, inspirate de marile răscoale țărănești din 1907, prin care poetul își exprima atît solidaritatea cu masele truditoare oprimate, cît și ideile sale de justiție socială, G. Ibrăileanu îl integra pe Panait Cerna în curentul poporanist promovat de revista *„Viața românească"* în primul deceniu al veacului nostru, absolutizînd: *«Nu este în literatura românească un alt scriitor care, prin atitudinea sa față cu problemele vieții sociale, să fie mai poporanist decît acest poet»*. În realitate, poezia socială a lui Panait Cerna nu constituie un aspect aparte al creației sale, nu se limitează la programul unui anumit curent literar sau cultural, ci se circumscrie în aceeași sferă a liricii de idei. Motivația teoretică o aflăm tot în teza sa de doctorat. Idealul dreptății și libertății sociale, afirmă Panait Cerna, reprezintă o coordonată fundamentală, *sine qua non*, a condiției umane și poezia nu-l poate ignora. Importante sînt însă atitudinea pe care poetul o adoptă față de acest ideal și modul specific prin care îl exprimă. Pentru a face convingător idealul social, poetul nu trebuie să opereze cu argumentele utilizate de omul de știință, ci e chemat să-l transpună liric, emoțional, prin propria lui trăire, prin transformarea acestui ideal în sentimente specific umane: *«... omul se simte liber, sau, mai bine zis, e bîntuit de iluzia libertății* — scria Panait Cerna. *Toate acestea fac sufletul poetului să vibreze, după temperamentul și experiența sa, acesta se va revolta și ridica împotriva acestor bariere brutale ale materiei sau divinității, sau își va săruta jugul și-l va adora pe asupritorul atotputernic. În acest din urmă caz, el va renunța la mîndria spiritului uman și o va jertfi necesității legii sau întîmplării oarbe»* [1].

Poeziile sociale ale lui Panait Cerna impresionează și astăzi tocmai prin forța lirică, emoțională cu care exprimă idealul uman al dreptății și libertății.

Prin lirica sa de idei, caracterizată printr-o viziune vitalistă și optimistă, Panait Cerna a adus un suflu nou, fertilizator în peisajul poetic românesc de la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru. Dacă nu și-ar fi sfîrșit

[1] Panait Cerna, *Lirica de idei*, Editura „Univers" București, 1974, pp. 35—36.

Comitetul de conducere al Societății Scriitorilor Români (1908) din care îi identificăm pe: P. Cerna, V. Eftimiu, Ilarie Chendi, N. Iorga (d) și Cincin Pavelescu.

viața atît de dramatic, dureros de devreme, cînd abia trecuse de 30 de ani, cu certitudine că și-ar fi ridicat un monument distinct în literatura română, printr-o poezie lirică de profundă esență filosofică, închinată celor mai înălțătoare idealuri umane și sociale.

Într-un articol publicat în ziarul „*Patria*" din 28 martie 1923, Lucian Blaga evoca admirativ figura lui Panait Cerna, prin prisma însușirilor calitative incontestabile și a sensurilor majore ale liricii sale filosofice, subliniind: «*Optimismul exuberant — care țîșnea din versurile lui cu răsuflet plin — aducea desigur o notă nouă și sinceră într-o atmosferă de tristețe prefăcută adusă ca moștenire de la un mare înaintaș. Dacă mai trăia, ar fi devenit fără îndoială unul din cei mai pătimași înțelegători ai filosofiei lui Bergson: elanul vital care organizează materia voind să înfrunte moartea — cu încredere, cu cheltuire de sine, cu concentrare asupra sa — ar fi fost o concepție de o desăvîrșită corespondență cu sufletul cosmic înaripat al poetului. Filosofia lui Cerna se desprindea doar din același biologism din care veneau grandioasele sinteze ale filosofului francez. A lipsit poate acest ultim impuls pentru ca Cerna să ne fi dat un incomparabil imn al vieții*».

Dacă Panait Cerna nu și-ar fi frînt existența atît de prematur, ar fi îmbogățit nu numai propria sa creație ci și literatura română cu o operă de ample dimensiuni. Mărturie stau, în această privință, manuscrisele sale din ultima perioadă a vieții, conservate în fondul Muzeului literaturii române. Temeinica pregătire filosofică a poetului, vastele sale cunoștințe din domeniul literaturii universale sînt atestate în primul rînd

de studiul consacrat lui *Faust* de Goethe, rămas, din păcate, nefinalizat. Semnalat tangențial de Horia Oprescu în volumul *Scriitori în lumina documentelor* (1968), studiul merită toată atenția, impunînd prin profunzimea analizei, prin originalitatea punctelor de vedere exprimate de poetul nostru. Motivul faustic, astfel cum apare înfățișat de Goethe, este interpretat de Panait Cerna prin prisma dualismului naturii umane:

Sufletul omenesc are puterea de a se dedubla. Această dedublare poate merge pînă la conștiința a două personalități distincte. Una din aceste personalități capătă din anumite motive un ascendent asupra celeilalte și atunci lucrează independent de ea și o poate sugestiona. Se pare că eul comun al lui Faust a căpătat de la o vreme această putere asupra celui mai înalt și ca să-și asigure această precumpănire i-a sugestionat gîndul că ar fi duh și i-a provocat și iluzii în legătură cu această credință.[2] Deși pare a fi redactat fragmentar, cu intermitențe, studiul nu este totuși incoerent, ci urmează un fir conducător evident. Avansînd în definirea dedublării lui Faust, Panait Cerna subliniază: **Această a doua personalitate instinctiv — diabolică a lui F. nu e decît o parte integrantă din sufletul acestuia. Ea e un centru al tuturor ecourilor care vin din organismul său și a tuturor sentimentelor și gîndurilor legate de aceste ecouri. Ea formează la rîndul ei un izvor de imbolduri în sufletul și-n organismul lui Faust în legătură cu tendința sa fundamentală. Cînd Goethe a desprins-o din conștiința cea bună a lui F. și a întrupat-o într-o figură aparte, a privit-o ca o existență pur spirituală și nu i-a putut acorda caracter de om, care ar lucra pentru sine, cu nevoi și trebuințe independente de Faust. Ea lucrează numai în aparență în afară de dînsul. De fapt ea e activă în el, prin el și pentru el. Ea trebuia gîndită ca o porțiune din sufletul acestuia.** Dedublarea lui Faust, relevă Panait Cerna, este Mefistofeles, cu care se identifică: **Dacă M. nu ar fi decît întruparea scepticismului satanic, dacă n-ar fi ceva intern și identic cu această a doua personalitate a lui Faust, ar trebui să-l vedem mai consecvent, mai egal cu sine însuși, pururea în rol de diavol.** Dedublarea lui Faust în Mefistofeles este susținută astfel de Panait Cerna: **Am conceput pe Mefistofeles ca a doua personalitate morală a lui Faust. Acesta din urmă ar fi asemenea unui vultur care își urmează zborul către înălțimi, ce[lă]lalt ar fi umbra lui, care rămîne pururi la pămînt. Bucuros aș compara această umbră cu o greutate de plumb, atîrnată la capătul unui fir nevăzut, ce caută să împiedice zborul suitor al vulturului și să-l atragă la pămînt alăturea de dînsul. Mefistofeles nu și-a ajuns țelul urmărit de a lega pe Faust de o iubire omenească. Acum urmărește să-l introducă la curtea împăratului din Palatinat, să-i pregătească un drum către mari demnități, să-i insufle gustul puterei. Născînd într-însul plăcerea de a stăpîni și toate mulțumirile legate de o poziție privilegiată, el speră să-i dea împăcarea de sine, satisfacția supremă, pe care nu i-a putut-o da dragostea pentru Gretchen**[3].

Revelatorie este, de asemenea, descoperirea printre manuscrisele lui Panait Cerna a unor proiecte dramatice, *Făt-Frumos*, piesă în trei acte și un tablou, și *Radu-Vodă*, dramă în trei acte. *Făt-Frumos* ar fi fost, în substanța sa, un basm dramatizat, cu personaje folclorice, ca Mugur-împărat, Doamna, Domnița Rea, Negru-împărat, Miază-noapte, Galben de soare, Statu-palmă etc. După cum sugerează și titlul, *Radu-Vodă* urma să fie o dramă istorică.

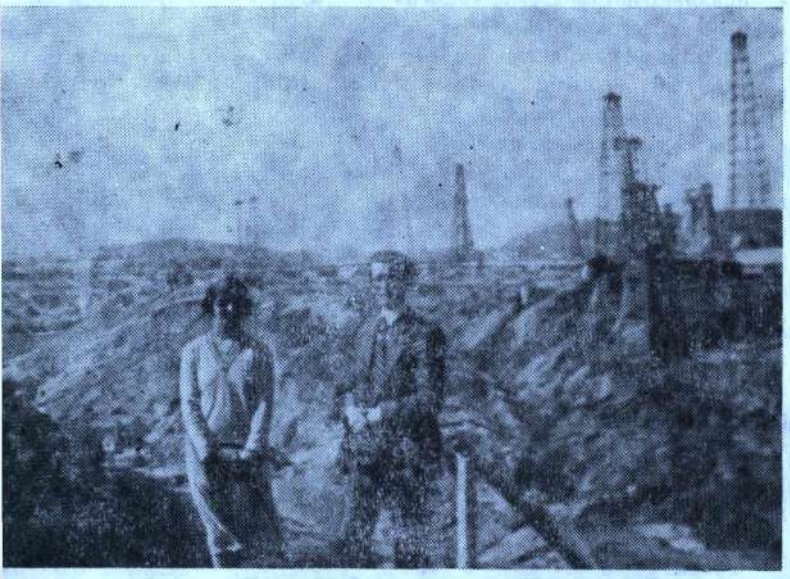
Studiul despre *Faust*, proiectele dramatice, ca și corespondența sa, de mare interes biografic și documentar, rămasă în manuscris sau risipită prin diverse publicații, vor trebui să-și afle locul cuvenit într-o viitoare și necesară ediție critică a operei lui Panait Cerna, care revine în atenția noastră cu prilejul acestui centenar.

Teodor VÂRGOLICI

[2] Muzeul literaturii române, mss. 6442, ff. 1—6.

[3] Idem, fila 9.

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

AMINTIRI DESPRE Panait ISTRATI

«...aurul negru pentru boierii albi...»

PANAIT ISTRATI ŞI-A FĂCUT EDUCAŢIA în cercurile socialiste de la începutul secolului nostru, şi a militat în mişcarea muncitorească din România pînă la primul război mondial.

În acea tumultuoasă perioadă revoluţionară, de început de veac, l-a cunoscut tatăl meu pe viitorul scriitor. Amîndoi şi împreună cu Ştefan Gheorghiu au devenit liderii sindicali ai muncitorilor din porturile dunărene. Între ei s-a legat o mare prietenie.

Tata ne povestea că «Panait» era un om foarte inteligent, autodidact, talentat la vorbă şi la scris, un fin observator al stărilor sociale ale vremii. El era un «acuzator public» intransigent al orînduirii burghezo-moşiereşti, un «buldozăr» care sfărîma prin retorică societatea exploatatorilor. Făcea un cuplu impunător împreună cu Ştefan Gheorghiu, bucurîndu-se de admiraţia şi stima muncitorilor brăileni.

Cînd se întorcea din «vagabondaj» de prin ţări străine, venea la tata, căruia îi purta o prietenie cu adevărat frăţească, pentru a-i povesti peregrinările lui prin Egipt, Liban, Grecia etc.

Panait Istrati era o personalitate puternică ce atrăgea prin simplitate, curaj şi sinceritate revoluţionară, dar cu o modalitate anarhică. Avea darul vorbirii şi al scrisului, cu un limbaj colorat şi pe înţelesul tuturor.

Aşa l-am cunoscut şi eu, copil fiind şi apoi adolescent, pe «Gorki al Balcanilor», cum l-a numit Romain Rolland pe Istrati.

În ajunul primului război mondial, Panait Istrati a plecat în Elveţia, apoi în Franţa. Tata, ca refugiat politic — din cauza represiunilor antimuncitoreşti — s-a reîntîlnit cu Istrati la Paris.

Din memoriile sale, tatăl meu redă în felul următor întîlnirea la Paris cu Panait Istrati:

«Într-una din zile pe cînd mergeam pe stradă, pe nume Saint Michel, văd în faţa unei prăvălii pe cineva căţărat pe o scară, care cu o pensulă în mînă scria o firmă. Silueta acestui ins mi se părea foarte cunoscută. M-am oprit în loc, stau, mă uit, şi cînd el se întoarce cu capul la mine, pe cine văd, pe Panait Istrati în carne şi oase, care cum mă vede, lasă dracului lucrul baltă, coboară după scară şi se repede spre mine. Ne-am

îmbrățișat și sărutat, ca doi oameni care se iubesc și nu s-au mai văzut de mult». După reîntoarcerea în țară, tata a avut mulți ani o lungă corespondență cu scriitorul, corespondență care, din cauza vitregiei vremurilor, a confiscării ei la perchezițiile poliției, s-a pierdut în cea mai mare parte. În casa părintească era mare eveniment la sosirea scrisorilor din partea lui «Panaitache», cum îi zicea mama mea, la care Istrati ținea foarte mult. Ne strîngeam toată familia și mama, care avea dicțiune foarte bună, ne citea scrisorile «vagabondului».

Scrisorile scriitorului cuprindeau viața, viața lui tumultuoasă, plină de dăruire pentru oameni, pentru o lume mai bună, mai dreaptă, căreia îi închina opera sa literară, militantă. Fiecare roman pe care ni-l trimitea era, în familia noastră, un prilej de analiză literară, de bucurie și desfătare sufletească, de entuziasm și încredere în viitor.

O scrisoare trimisă de la Nisa avea un conținut trist; în ea povestea cum a vrut să se sinucidă și că-i pare rău că nu a reușit să curme zilele unei vieți de mizerie. Scrisorile din anii 1921—1927 ne informau despre succesele sale literare și lansarea ca scriitor de avangardă, în Franța. De fiecare dată ne anunța despre romanul la care scria sau care a văzut lumina tiparului, de situația sa financiară, care putea să fie strălucită dacă nu ar fi fost «risipitor». Întotdeauna ne trimitea cărțile cu dedicații prietenești. În scrisori amintea deseori cu mult respect și veneratie de sprijinul pe care îl primea de la Romain Rolland și odată ne-a trimis un autograf al marelui scriitor francez.

În scrisorile sale, de regulă, cerea să fie informat pe larg cu privire la stările sociale și revoluționare din România, cerea relații concrete despre tovarășii «rămași pe baricadă» în țară, «să lupte contra orînduirii boerilor». Din toate scrisorile lui Panait Istrati se degaja dorul fierbinte de țară, de pămîntul său natal, de oameni în general, de tovarășii lui de luptă și de suferință pe care i-a părăsit «fugind în lume».

Este evocatoare, în acest sens, o scrisoare trimisă din Massevaux, Haut Rihn (Alsacia), la 17 octombrie 1924. Iată o parte din textul scrisorii:

«Iubite Costică,

Am primit lunga ta scrisoare și nu mi-a părut deloc lungă. Mi-a plăcut mult genul tău scurt și concis, fără frazeologie, cu care mi-ai redat cîteva icoane din viața ta cu Ștefan [1] [...] Nu-mi fac nici un merit. Un merit ar fi să te naști fără talent și (dacă ar fi cu putință) să ți-l apropii muncind. Eu am venit cu el din naștere și l-am dezvoltat supunîndu-mă docil haimanalîcului. Un singur merit, unul mare, îl am: e acela de-a nu fi pierdut capul azi și de-a fi rămas ce-am fost întotdeauna. Asta-i tot. Te-asigur că nu-i ușor deloc. [...] Așa. Roata lumei care se-nvîrtește normal, am s-o fac să se mai învîrtească și de-a-ndaratelea.

Mulți cred scriindu-mi că nu le voi răspunde și că le voi arunca scrisorile la «Sfîntu coș». Le răspund și arunc scrisorile *boerilor* la Sfîntu coș, ca să știe și ei ce-i *boeria*.

Îți scriu în grabă. De-aci în vreo 15 zile plec la Nisa, traversînd Elveția și Italia, plecare ce-mi dă mult de furcă, trebuind să aranjez lucrurile cu apariția noului volum. Oprindu-mă două zile la Rolland [2] îți voi trimite o carte ilustrată cu semnătura lui, s-o ai suvenir. N-o au mulți».

Într-o altă scrisoare Panait Istrati scria (redăm o parte din ea):

«Frate Costică,

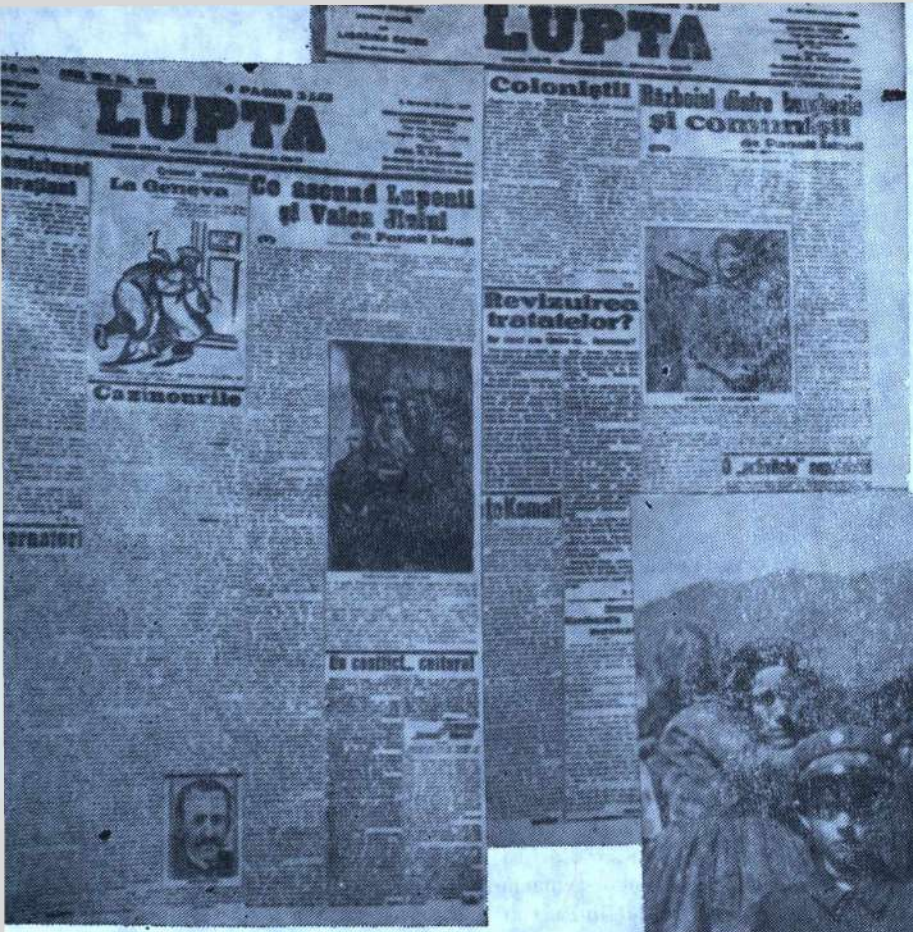
Dac-ai ști ce eveniment a fost pentru mine sosirea scrisorii tale, ai lăsa toate la pămînt și te-ai îmbăta... Și cum lupt încă cu nevoi multe, datorii (10.000 de fr.) și alte amărăciuni, îți pun *numai* 20 de fr. în scrisoarea asta, să-i schimbi și să-i bei, — 200 de lei — paralel, să mi-i bei..., să le meargă fulgii...

Multă plăcere și multă durere am simțit din tot ce-mi spui. Și am plîns cu acele lacrămi de care eu sînt mîndru, singura mea mîndrie».

---

[1] Este vorba de Ștefan Gheorghiu.

[2] Romain Rolland.

Istrati în mijlocul cîtorva familii de mineri uciși în timpul grevei de la Lupeni, septembrie, 1929. (Fotografie de Romulus Ciolfec.)

După cîte cunosc de la tatăl meu, de cîte ori Panait Istrati venea în țară, îl vizita pe tata sau tata pe el. Îmi aduc aminte că prin anul 1929 Panait Istrati a venit în țară și a făcut o vizită și părinților mei. Noi locuiam într-o colonie muncitorească, într-o pădure seculară de stejari, numită Mija, în regiunea petrolieră Moreni — Tîrgoviște. În mijlocul acestei păduri de o mare frumusețe se construise o stație de desbenzinare modernă, dealtfel prima din țara noastră, ale cărei instalații erau conduse de tata, care se specializase în Franța. Ce bucurie mare a fost în familia noastră la sosirea lui Istrati. Scriitorul era încărcat de ziare și reviste franțuzești. A stat mult de vorbă cu tata, și-au depănat amintirile din trecut și după anii despărțirii. A stat aproape o săptămînă la noi. Îmi făceam de lucru în camera unde stăteau amîndoi de vorbă pentru a asculta conversația lor. Apoi, la masă, eram de asemenea atent la tot ce discutau. Îmi aduc bine aminte că au vorbit despre mișcarea muncitorească din țara noastră, au evocat o serie de întîmplări de dinainte de primul război mondial, dar au discutat și despre situația la zi.

Într-o după-amiază ne-am dus să ne plimbăm prin pădurea de stejari. După ce am mers cîtva timp prin pădure a început să admire peisajul și să comenteze impresiile: «Măi Costică, cînd intri în pădurea asta cu stejari așa de drepți și de înalți ai impresia că te afli într-o uriașă catedrală, pe care natura a construit-o într-o arhitectură minunată». Pădurea era plină de tot felul de păsări care se întreceau în a cînta pe toate trilurile spre bucuria și marea desfătare a scriitorului.

În călătoria noastră prin pădure s-a interesat cum învăţ. Cînd am ajuns acasă i-am arătat notele şi mi-a cerut cartea de limba franceză, punîndu-mă să citesc şi să traduc.

După plecarea lui, tata ne-a spus că Istrati face o anchetă la Lupeni, ca urmare a represiunilor muncitoreşti din Valea Jiului de către guvernul burghezo-moşieresc.

*

De Panait Istrati mă leagă amintiri din copilărie, dar şi un episod care putea să mă coste mult în viaţă. În clasa a treia de liceu era să fiu dat afară din şcoală, din cauza lui Panait Istrati. Aveam teză la limba română şi profesorul ne-a dat să scriem următorul subiect: «Ce carte ţi-a plăcut mai mult ţie?» Firește, eu am optat pentru o carte de-a lui Panait Istrati, care era scriitorul meu preferat. Am scris despre *Haiducii*, cartea care îmi plăcuse foarte mult şi care fusese publicată în limba română.

Am încercat să fac chiar şi pe literatul, povestind despre viaţa haiducilor de prin locurile noastre. Sondorii mai bătrîni ne povesteau despre haiducii din pădurea Mija, care luau banii de la boieri şi-i împărţeau celor săraci. Dar nu am avut de lucru şi la încheierea tezei am pus dedicaţia pe care Panait Istrati o scrisese pe *Haiducii* pentru tatăl meu. După o săptămînă profesorul nostru de limba română m-a chemat la cancelarie, unde erau de faţă directorul liceului şi dirigintele clasei. M-au pus să citesc teza cu glas tare. Erau supăraţi şi după ce am terminat de citit, directorul, pe un ton grav şi răstit, m-a apostrofat că scriu lucruri «suversive». Auzeam pentru prima oară de «suversiv» şi nu înţelegeam de ce sînt supăraţi pe mine, nu ştiam cu ce am greşit la teză.

«Asta nu este problemă de un elev în clasa a treia de liceu, îmi spune răstit directorul, aci este altceva şi trebuie să ne spui de unde ai luat cele ce ai scris în teză». M-a ameninţat că mă va discuta în consiliul profesoral şi va cere eliminarea mea din şcoală.

I-am spus că în *Haiducii* scrie tot ce am scris eu în teză. A intervenit profesorul-diriginte, care mi-a spus să viu a doua zi cu cartea la liceu. M-am dus acasă destul de abătut şi am spus părinţilor mei de necazul care a dat peste mine. Părinţii m-au sfătuit să duc cartea la liceu şi să le arăt dedicaţia. A doua zi m-am prezentat cu *Haiducii* la dirigintele clasei, crae mi-a cerut să indic paragraful incriminat de profesorul de limba română. Am deschis cartea şi i-am arătat. Pe prima pagină era scris cu litere mari următoarea dedicaţie:

«Lui Costică Mănescu care scoate aurul negru pentru boerii albi

Panait ISTRATI»

Profesorul-diriginte a făcut ochii mari, nu-i venea să creadă şi m-a întrebat cu multă bunăvoinţă de unde îl cunoaşte tata pe marele scriitor, pentru care profesorul avea o mare admiraţie şi aci a fost norocul meu de am scăpat de năpasta ce căzuse pe mine.

I-am explicat că Panait Istrati este bun prieten cu tata, că poartă corespondenţă împreună şi că ne trimite cu regularitate cărţile pe care le scrie şi ne vizitează cînd vine în ţară. Parcă nu-i venea să creadă şi mă întreba mereu cum arată scriitorul. I-am făcut pe scurt un portret al lui Istrati pe care l-a ascultat cu multă atenţie.

După cîteva zile mi-a înapoiat cartea, sfătuindu-mă prietenește să fiu mai atent ce scriu. A cerut ca tata să vină la liceu ca să stea de vorbă cu el în privinţa cazului meu.

Mai tîrziu, tata a aflat că cel care mă salvase în consiliul profesoral a fost bunul meu profesor de istorie, Nicolae Simache.

Profesorul de limba română a fost supărat pe mine, dar mi-a dat notă bună la teza «subversivă».

Peste mulţi ani, fiind eu însumi profesor la liceul unde învăţasem, Nicolae Simache mi-a povestit cît de pornit era directorul împotriva mea şi că voia neapărat să mă elimine din şcoală. Dar în consiliul profesoral cei mai mulţi dintre profesori mi-au luat apărarea, pentru că eram un elev care învăţam.

Pe Panait Istrati l-am reîntîlnit, ca student, la Bucureşti. Scriitorul era foarte bolnav şi trăia în mare mizerie; era perioada de descurajare morală, cînd, din păcate, îşi pierduse din crezul pentru care luptase o viaţă întreagă. L-am vizitat de cîteva ori şi evocam împreună prietenia cu familia noastră şi problemele care frămîntau ţara.

Manea MĂNESCU

Mareuil, Haut Rhin
17/X/1924

Iubite Costică,

Am primit lunga ta scrisoare şi nu mi-a părut de loc lungă. Mi-a plăcut mult genul scurt şi concis, fără frazeologie, cu care mi-ai redat cîte-va isprave din viaţa ta cu Ştefan. Continuă cît ţi-aduci aminte

ARHIVĂ CONTEMPORANĂ

Renée Véchambre
et
Yvonne Chamard-
Papadopoulo

I Ralea Michel 24 ans Jassy Bucarest Etudiant
venant de 123 rue du Faubg St Honoré (Ombre et Lutz)
Appartement sur cour N°18. 3e étage du 27 Nov. 1919 —
au 25 juillet 1920 —

Sechiaru Jean 23 ans Etudiant Bucarest
demeurant de 80 rue de l'Ecole de Médecine Paris 6e (rue Racine)
N° 11 - 2e étage. 14 Janvier 1920. au 23 juillet 1920

Sechiaru Yvonne 19 ans Etudiante Bucarest
venant de 24 rue Bréa Montparnasse Paris 14e (Hôtel)
N°9 - 2e étage sur Rue - 7 Mars 1920 au 25 juillet 1920

PE URMELE LUI MIHAI RALEA LA PARIS

PANTHEONUL TRONEAZĂ ÎN MIJLOCUL Cartierului Latin, pe colina Sainte-Geneviève, detaşîndu-se, cînd îl priveşti de pe alte promontorii pariziene, singuratec, distins şi solemn.

Într-o latură a sa, în partea opusă intrării în edificiu, şi prelungind, dincolo de marea piaţă, strada *Sainte-Geneviève-du-Mont*, începe *Rue Clotilde*, care dă imediat în altă stradă veche, *de l'Estrapade*, acolo unde, într-un foarte mic scuar, s-a creat o vedere fotogenică pentru cupola Pantheonului. La cîţiva metri de o veche casă cu etaj, în care Diderot a locuit pe cînd lucra la *Enciclopedie*, începe o străduţă lungă de vreo patru sute de metri: *Rue Tournefort*. Liniştită şi cuminte, azi în plin avînt de reconstrucţii, are case vechi, în majoritate cu două-trei etaje. Probabil că nu şi-a schimbat structura, cel puţin de cîteva secole, în orice caz dinainte de Revoluţia Franceză (din numele ei anterior — *Rue Vieille Ste Geneviève* — este răzuit cuvîntul S[ain]te).

Străduţa aceasta modestă este bine situată în Cartier, împrejurimile ei constituind un rezumat al «contradicţiilor» franceze, la care Mihai Ralea era foarte sensibil încă din anii cînd şi-a ales locuinţa acolo. Tot ceea ce înconjoară această stradă — aflată, de fapt, pe colina numită, tradiţional, „Montagne Sainte-Geneviève", în apropiere de Pantheon — evocă momente din trecutul mai îndepărtat al Parisului, ca şi celebre nume din literatura franceză, sau aminteşte de istoria culturală şi ştiinţifică a Franţei, fără a mai vorbi despre izul de pitoresc culinar care pătrunde acolo din străzi şi pieţe învecinate. În articolul *Caracteristici franceze* — redactat în 1920, cum precizează o notă din *Scrieri din trecut* (Bucureşti, ESPLA, 1960, vol. III, p. 124) —, Ralea vorbea despre trăsăturile contradictorii ale spiritului francez, ca «sensualitatea şi raţionalismul». Cartea *Cele două Franţe* (Bucureşti, Editura pentru literatură, 1962) va dezvolta această idee, pe care tînărul Ralea o formulase *atunci* şi *acolo*, în *Rue Tournefort*.

Chintesenţă a contradicţiilor: biserica *Saint-Etienne-du-Mont*, din faţa Pantheonului — fermecătoare prin bizareria ei destul de puţin conformă cu «raţionalismul» francez —, adăposteşte atît mormîntul «patroanei Parisului» (Sainte-Geneviève), cît şi pietrele funerare ale lui Pascal şi Racine. Nu departe se află clădirea prestigioasei

Sorbonne, iar Pantheonul celebrează amintirea unor scriitori, printre care și favoriți ai lui Ralea (ca E. Zola). Tot în apropiere erau vechile «școli» și «colegii», dintre care au rămas „Liceul Henri IV", „Institutul Național de Cercetări Pedagogice", din *Rue d'Ulm*, și „Ecole Normale Supérieure", în care a studiat și Ralea. Dar în același spațiu fizic își impun prezența și alte dominante ale spațiului spiritual francez. Gastronomia și forfota populară își pun pecetea pe piațete și ulițe medievale, ca *Rue Mouffetard*, *Rue-du-Pot-de-Fer*, *Place de la Contrescarpe*.

Cadrul acesta, în care și-a ales în mod deliberat locuința tînărul Ralea, pentru cei trei ani cît avea să lucreze la tezele de doctorat, interesează, cred, pentru precizările istorico-literare și științifice privindu-l pe Ralea, cel puțin în aceeași măsură ca și datele referitoare la casa ca atare [1].

Este o ambianță care l-a atras, desigur, mai mult decît oricare altele (ca *Rue du Faubourg-Saint Honoré* 123 [2], de unde venea, în 1919, — cum arată condica de înregistrări — sau *Rue Gay Lussac* 50, ori *Avenue de Suffren* 149 [3], locuințe unde se ducea pentru scurt timp, probabil cînd venea din vacanțe ori din călătorii, sau unde a stat foarte puțin, în 1923, pînă la plecarea definitivă). «Mahalaua» aceasta (Cartierul Latin), care, de-a lungul veacurilor, «a avut trei soiuri diferite de viață» este descrisă mai pe larg în ale sale *Scrisori din Paris* [4], unde menționează și strada pe care locuia și despre care spune chiar cîteva cuvinte evocatoare [5].

Cred că, mai mult decît atracția sa față de îmbinările contradictorii din acel context și față de aspecte intelectuale predilecte, pe care le regăsea aci [6], ceea ce l-a determinat să-și aleagă locuința au fost considerente mai «pragmatice». Țelul său principal la Paris fiind să studieze, într-un

Renée Véchambre și Yvonne Chamard — proprietarele pensiunii „Parisiana".

timp cît mai scurt [7], putem fi aproape siguri că s-a instalat acolo deoarece — fără prea mare efort fizic — avea foarte aproape instituții unde studia și citea (Ecole Normale Supérieure, Sorbona, Biblioteca Facultății de drept — preferată pentru că, spune azi D. I. Suchianu, era cald) și mai ales

---

[1] **Pentru o evocare strict literară (rezonanța subiectivă a datelor obiective prezentate aci) a se vedea articolul nostru, *Reîntîlnire peste timp*, „Tomis", nr. 2, 1981, p. 16.**

Pe lîngă condicile pensiunii, din care am copiat datele sosirilor și plecărilor, și pe lîngă bibliografia publicată, unde apare menționată *Rue Tournefort* (între altele *Scrisorile către G. Ibrăileanu* — *„Viața românească*, 1965, 18, nr. 2, 114—192 — și *Scrisori din Paris* — publicate de M. Ralea în *„Viața românească"*, 1920—1921), am utilizat relatările verbale ale lui D. I. Suchianu, mărturiile orale, ca și cele scrise — la 29XI1980 — ale proprietarelor pensiunii, Yvonne Chamard (Y.C.) și Renée Véchambre (născută Chamard), precum și fotografia casei, făcută de Eliane Koskaș (refăcută de D. Sima) și cea a grupului M. Ralea, Ioana Suchianu, D. I. Suchianu și alții, pusă la dispoziție de Catinca Ralea, la 8 noiembrie 1980 (imaginea era prima din albumul în care Ioana Ralea ținea mărturiile din copilăria fiicei ei, care a dezlipit-o din album pentru a mi-o da, cu scopul reproducerii în acest articol).

[2] **D. I. Suchianu spune că veneau, de fapt, din rue Saint Philippe-du-Roule, dar adresa indicată pe registrul pentru Ralea, este precisă, iar pentru Suchianu este la 14 I 1920, *23 rue de Vaugirard*, deci complet în alt cartier.**

[3] **Cum reiese din scrisorile adresate lui G. Ibrăileanu, la 8 XII 1922, 23 I 1923, și — pentru a doua adresă — la 3 IV și 18 V 1923, cf. *Corespondența lui Mihai Ralea către Garabet Ibrăileanu* (1 sept. 1919—21 ian. 1929), *„Viața românească"*, 1965, 18, nr. 2, 114—192 (referirile aci vor fi făcute prin abrevierea: *Corespondența* sau „C"). La 50 rue Gay Lussac era „Hotel du Progrès" (cf. Y.C.).**

[4] ***Scrisori din Paris*, (Cartierul Latin), *„Viața românească"*, abreviată aici: „V.R.", 1921, nr. 2, p. 278.**

[5] ***Ibid.***

[6] **Vezi, de pildă: Mihai Ralea, *Portrete, cărți, idei*. București, Editura pentru literatură universală, 1966 *(Emile Zola, Anatole France* etc.).**

[7] **A adunat material și a redactat două teze (excelent scrise) într-un timp extrem de scurt (venise în septembrie 1919 și terminase de redactat în 1923): «Teza mea principală [*Ideea de revoluție...*] a ieșit bine», („C" 23 I 1923); un motiv al grabei era și acela financiar: «Abia pot trăi cu ce primesc...» („C", 29 XI 1920), deși, «cît mi-am făcut studiile aici am cheltuit o avere» „C", 8 XII 1922).**

Biblioteca Sainte Geneviève [8]. Masa zilnică nu o lua la pensiune, ci era asigurată tot în apropiere, la un restaurant românesc [9]; la zile mari, cînd grupul Ralea-Suchianu «punea mina pe bani» mergeau — afirmă D. I. Suchianu — și la restaurante renumite ale Parisului. Rue Tournefort nr. 4: „Pension Chamard", în timpul șederii lui Ralea (cum își amintește D. I. Suchianu), „Résidence Parisiana-Panthéon", azi [10]. Clădirea, cu patru

Holul hotelului „Parisiana" (4, Rue Tournefort, Paris), așa cum arată astăzi.

etaje și mansardă, construită în 1900 (locuită din 1902), a cărei fațadă este împodobită cu balconașe de fier forjat la ferestre, nu s-a schimbat prea mult, mai ales în exterior. Mama actualelor patroane, o *auvergnată* întreprinzătoare — care ținea o pensiune în alt loc din Cartierul Latin —, a venit aci în 1907, făcînd diverse modificări în imobil, pentru a înființa o «pension de famille». Astfel a apărut un antreu în locul fostului gang, iar în holul unde este acum «recepția», s-a instalat — după mărturia lui D. I. Suchianu — o sală de mese.

A rămas aproape neschimbat (după 1930) un salonaș din dreapta intrării, cu o pianină (care exista și în vremea lui Ralea, afirmă D. I. Suchianu) și cu un mozaic pe jos — făcut prin 1930 —, ca un covor românesc. («Da, *mi-au spus patroanele* mama noastră a vrut să facă un mozaic, a chemat un meșter care le-a arătat diverse modele și ea a vrut să fie un „tapis roumain"»). La fel este și o parte din mozaicul din hol, adică acela unde se află biroul recepției. S-ar putea ca aceasta să fie o influență a atît de numeroșilor români care au locuit acolo. După cum și numele pensiunii, „Parisiana" (nu cu doi *n* și cu *e* mut la sfîrșit, cum ar fi în franceză, ori cu doi *n* cum ar fi în italiană), îmi pare sugerat de români (patroanele mi-au spus că nu-și amintesc cine l-a propus, dar că părinții lor au discutat cu clienții de atunci ce nume să dea pensiunii). În orice caz, în București exista, cel puțin de prin anii '20, dacă nu și mai dinainte, un cunoscut restaurant cu acest nume, pe str. 11 Iunie (proprietarele spun că de 50 de ani îi zice „Parisiana", iar D. I. Suchianu afirmă cu convingere că pe cînd locuiau acolo nu se numea *Parisiana*, ci *Pension Chamard*).

La fiecare etaj sînt acum opt camere, grupate cîte două, în mici apartamente cu baie. În general, camerele au rămas neschimbate și aduc mai mult a locuințe de familie relativ elegante (ceea ce au și fost, la origine) decît a hotel. Șemineurile cu console de murmură și cu oglinzi mari deasupra lor au rămas doar simple ornamente; gura lor este astupată cu uși de metal, care zdrăngăne cînd suflă vîntul afară și-ți amintesc că în interior mai există vechile hornuri. Camerele sînt înalte, relativ spațioase, au ferestre mari prin care intră din plin lumina (în special dinspre curte — unde a locuit Ralea) și tavane ornamentate cu frumoase stucaturi.

Aproape nimic din atmosfera de atunci — afară de detalii, de confortul modern adăugat treptat și de mici schimbări de structură — nu s-a modificat. S-au scos sobele — unde, spune D. I. Suchianu, «valetul Henri» venea dimineața să facă focul —, s-au instalat între timp lavabouri cu apă curentă în camere, apoi băi (erau numai cîteva camere cu baie, ceilalți clienți — cum își amintește D. I. Suchianu despre el și Ralea — utilizînd baia de la fiecare etaj). Înainte era numai un telefon jos, la recepție,

---

[8] C. Bouglé, în *Prefața* la *l'Idée de révolution...* (Paris, Rivière, 1923, p.V) scria: «Îndată după război, și-a instalat postul de investigație pentru teze pe *Montagne-Sainte-Geneviève*» (s.n.).

[9] Cf. D. I. Suchianu: Aristide Briand finanța acest restaurant (pe lîngă Rue Soufflot, deci în același perimetru), unde studenții plăteau jumătate de preț. Briand (căsătorit pe atunci cu Cella Delavrancea, care era prietenă cu Suchianu), îi oferise lui Ralea să fie «responsabilul» restaurantului, dar încercarea nu a reușit, cum nu a reușit nici cu D. I. Suchianu.

[10] Diversele precizări date aici între ghilimele sînt furnizate de Y.C., în scrisoarea sa. Ea precizează că s-a numit „Parisiana" «pendant 50 ans», fiind întîi «pension de famille», apoi „Hotel", din 1930, iar mai recent i-au zis „Résidence" pentru că (afirmă patroanele) «sună mai frumos». Se dădea pensiune completă, iar camerele erau individuale (adică o singură cameră), «sauf les deux pièces sur cour» (adică actualele apartamente unde a locuit și Ralea).

pentru legătura cu orașul, în camere fiind numai aparatele pentru comunicarea interioară.

Résidence Parisiana este ceva unic și rar astăzi, în Paris, cum au rămas *sui generis* și cele două pitorești figuri ale vechii metropole: Renée și Yvonne Chamard. Prima, căsătorită Véchambre, de 82 de ani: măruntă, mai tăcută dar agilă, cu ochi vioi și cochetă. Ea trece pe clienți în registre și, găsindu-le pe cele vechi, mi le-a adus, într-o seară, ca pe un trofeu; ea face socotelile și ia banii, ea știe să dea legăturile telefonice la micuța lor centrală. Yvonne, 77 de ani (născută acolo, «au no. 10, d'alors 2e étage»), este masivă, tunsă scurt, fără pretenții de cochetărie, mai puțin veselă decît sora ei, vorbește mult, putînd discuta (de fapt, monologînd) — fără să aibă decît studiile elementare, dar probabil înmagazinînd cultură și știri de la numeroșii clienți cu care a stat de vorbă de-a lungul a zeci de ani — despre cele mai variate subiecte (literatură, politică, istorie) și recitînd versuri din clasicii francezi, învățați în școală. Amîndouă: experiență în a cîntări oamenii (nu acceptă decît pe cei apreciați ca serioși) și o memorie fantastică.

Am găsit locuința întîmplător. Cînd mi-am dat numele, pentru a fi înregistrată, am spus fiecare literă separat, C — A — Z — A — C — U (pronunțînd pe u final ca în franceză). Yvonne, care scria, l-a reconstituit pronunțînd pe u ca în românește, ceea ce m-a uimit: «Știți românește?» — «Nu, dar am avut aici mulți români». Fără s-o mai întreb, a adăugat, ca un palmares, că au locuit aici «Michel Ralea, în anii douăzeci», apoi și logodnica sa, «mademoiselle Suchianu», și «Jean Suchianu» (despre care Renée îndeosebi își amintea perfect, că era «mince» — «subțirel» — și cu părul roșcat). Au adăugat că Ralea a mai venit după război (al doilea) să le vadă și că «ajunsese cineva important».

Yvonne, întorcînd lent foile celor cîteva registre din anii '20 și puțin anteriori («Toute une vie»), povestea cîte ceva despre fiecare nume întîlnit în condici: despre «tînărul» Maurice Genevoix — devenit celebru academician —, despre Elie Culbertson [11] (atunci de 22 de ani, născut la «Poiana România», care venea din Berkeley și a devenit autorul unei cunoscute metode de bridge) și atîția alții.

«Condicile» sînt niște registre nu prea mari (păstrate în pungi de plastic), imprimate cu numărul camerei, numele locatarului, vîrsta, profesia, locul de naștere, țara, locul de unde venea, ziua venirii și a plecării); cînd și cînd apare «viza poliției». Au locuit acolo numeroși români (majoritatea profesori, artiști, scriitori, studenți): Sadoveanu Marinescu (probabil I. M. Sadoveanu), de 26 de ani, n.[12] la București) și Sadoveanu Marinescu Marietta (Marietta Sadova?) (21 de ani, studentă, n. la București), Alexandru Gane (26 de ani, student, n. «Galatz» — venind de la Fontenay-aux-Roses —), (pictorul) Paul Verona (22 de ani, student, născut la «Hertza» — a stat între 22.XI.1919 și 4.VII.1920)[13], Emmanuel Ciomac (30 de ani, student, n. la Botoșani).

Numele lui Ralea apare mai întîi în 1919: «Ralea Michel, 24 ani, Iași, București, student, venind din 123, rue du Fb. St Honoré (Résidence St-Philippe) [și ocupînd] apartamentul dinspre curte, no. 18, etajul 3, de la 27 noiembrie 1919 la 25 iulie 1920»; apoi «Suchianu Jean, 23 ani, student, București, venind din 30, rue de Vaugirard, Paris, 6e aproape de Boul. St. Michel no 11, et. II, 14 ianuarie 1920—23 iulie 1920» și, ceva mai tîrziu, «Jeanne Suchianu»[14] (19 ani, studentă, București, venind din 27, rue Brémontin, Paris 17e *(Immeuble)* nr. 9, et. II spre stradă, 7 martie 1920 — 25 iulie 1921.

A doua mențiune este din toamna lui 1920: Ralea, acum de 25 de ani («7 Octobre — 12 Juillet 1921» — același apartament); «Suchianu Hélène Jeanne [21 de ani], 7 Octobre 1920 — 13 Juillet 1921, no. 28», «cu baie, et. 5» și «Suchianu Jean [24 de ani], 7 Octobre 1920 — 14 Juillet 1921», locuind în același apartament cu Ralea («venind toți de la Pornic»)[15].

A treia mențiune este: «Ralea Michel», «25 [ani]», «venind din București» [?], «18 Sept. 1921 — 20 Mars 1922 (no. 27 spre stradă, et. 5)» și «Suchianu Jeanne, 21 [ani] [venind din] Asnelles, 18 Sept. 1921 — 20 Mars 1922 (no. 28 et. 5)».

---

[11] Toate numele sînt reproduse sub forma în care apar în condicile de la „Résidence Parisiana".

[12] n = născut.

[13] Fusese coleg cu M. Ralea și cu D. I. Suchianu (afirmă acesta din urmă) la Liceul Internat din Iași, iar Ralea îi comunica lui Ibrăileanu, la 12 IV 1920 („C", p. 116), că va plăti, din suma trimisă de acesta, banii cuveniți lui P. Verona și lui D. I. Suchianu.

[14] Logodnica lui M. Ralea și viitoarea lui soție, sora lui D. I. Suchianu: se numea Elena (cu numele dat la botez, de Ioana, cum afirmă fratele ei. Numele îi apare în condică fie «Yvonne», fie «Hélène Jeanne», ori «Jeanne»).

[15] «Fuseseră în Bretagne», își amintesc patroanele. Iar D. I. Suchianu mi-a confirmat că se duseseră să viziteze un castel (renumit ca fiind al lui «Barbă Albastră»), între Normandie și Bretagne. Locuința le fusese găsită de energicul patron Chamard și au stat acolo vreo două luni (fără a se mai duce acasă). Ralea îi scrisese lui Ibrăileanu, la 14 VII 1920, că vrea să meargă «o lună pe malul mării, undeva într-un sat de pescari în Bretagne».

Mihai Ralea, Ioana şi D. I. Suchianu cu cîţiva prieteni la Paris, în perioada doctoratului lui Ralea (1919—1920).

Mai apar şi unele menţiuni sporadice, probabil, la plecări sau sosiri din vacanţe ori din călătorii, ca: «Ralea Michel» la «22 Juillet 1921» sau «Suchianu Jeanne», [21 de ani], înregistrată la «30 Décembre 1921». [16]

Este deci evident că Mihai Ralea a locuit la „Chamard" — „Parisiana" aproape trei ani universitari (1919—1920, 1920—1921 şi 1921—1922 pînă în martie, respectiv — cu micile întreruperi din cauza vacanţelor sau a plecării pentru o perioadă la Berlin etc. — între 27 XI 1919 şi 20 II 1922). În acest timp nu s-a mai dus în ţară, decît, poate, o dată (scrisoarea din 8 XII 1922 „C", p. 129, atestă că nu îi văzuse pe părinţi [17] de doi ani), probabil că şi din cauza costului călătoriei (mai ales că a trebuit să meargă şi la Berlin, pentru completarea bibliografiei) [18]. Îl rodea însă nostalgia ţării. («Mi-e foarte dor de ţară». — 20 II 1920, „C", p. 116), şi în orice caz nu ar fi dorit să rămînă la Paris [19]. («E sigur că aici nu voi rămînea, fiindcă încă de pe acum mi-e un dor nespus de ţară»: 12 IV 1920, „C", p. 117). «Îmi lipseşte cu totul mediul familiar» *(ibid.)*, afirma acest român care cunoştea totuşi în profunzime Franţa, iubind-o realmente [20], şi despre care C. Bouglé punea o întrebare retorică pentru a-i răspunde apoi negativ: «Este oare M. Ralea un străin pentru noi?».

S-a conturat, din cele schiţate mai sus, ambianţa în care a trăit în aceşti doi ani şi jumătate, împărţind, după un an, cu vechiul său prieten şi coleg de bancă din liceu, D. I. Suchianu, unul dintre micile apartamente de cîte două camere (la etajul III sau IV, spre curte, iar nu la etajul I, cum ne-a spus prietenul său). Citea în bibliotecile din apropiere, audiind cursurile necesare tezei sale, dar şi altele, ca acelea (pe care le va aminti, oriunde, toată viaţa), de psihologie integrată social, ale lui Pierre Janet, utilizînd mijloacele de formaţie pe care le oferea renumita „École Normale Supérieure" situată în spatele casei (era o cinste numai faptul de a fi fost admis acolo), iar în camera-«şantier» sau «atelier» din strada Tournefort, învăţînd «cîte 10—12 ore pe zi pentru examene» (21 III 1921 „C", p. 121), redactînd tezele şi scriind articolele şi *Scrisorile din Paris*, pe care le trimitea la *„Viaţa Românească"*.

Acolo îşi au geneza cele mai importante lucrări pe care le va definitiva sau pe care le va relua într-o formă amplificată mai tîrziu *(Cele două Franţe, Explicarea omului)*. Acolo a scris studiul *Caracteristici franceze*, care dovedea că înţelesese de pe atunci — cu «uluitoarea rapiditate» în «cuprinderea esenţialului» [21] — fenomenul francez. Acolo a început să se contureze personalitatea sa de umanist şi însăşi ideea despre umanism (vezi

---

[16] Probabil, acum fiind clienţi cunoscuţi, nu se mai înregistrau numele, vîrsta şi datele plecării cu mare rigurozitate.

[17] La care ţinea foarte mult: la moartea mamei sale scrie (7 I 1928, „C", p. 137): «Sînt zdrobit de durere». Îmi aminteşte că vorbea cu afecţiune şi despre tatăl său, căruia (probabil, după ce citise pe Marx, în pauze, la Liceul Internat) îi «ampoazona (= otrăvea) vacanţele» — povestea Ralea —, susţinînd ideile sale «revoluţionare».

[18] G. Barbilian, *Ion Barbu — Amintiri* (Bucureşti, Editura „Cartea Românească", 1979, p. 96): «În mai 1922, M. Ralea era la Berlin spre a consulta bibliografie pentru teza de doctorat».

[19] D. I. Suchianu afirmă că profesorul său, C. Bouglé, ar fi dorit să-l reţină, oferindu-i să devină «chargé de cours», la Sorbona şi chiar să se însoare cu fiica lui; M. Ralea scria însă la 20.II.1920 („C", p. 116): «Am început să mă plictisesc la Paris», iar la 27 XII 1921 („C", p. 124): «Şederea la Paris mă slăbeşte enorm şi mă distruge nervoziceşte»; abia la 11 X 1926 („C", p. 135) afirma: «Aici [la Paris] e minunat». Însă adăuga: «dar nu îndrăznesc să fiu fericit, fiindcă n-am dreptul. Am altfel pe suflet».

[20] R. Garaudy, *Prefaţă* la *Visages de la France*, Paris, Editions Sociales, 1959, p. 7.

[21] D. D. Roşca, *Mihai Ralea — omul şi opera*. Discurs rostit la 25 martie 1975, în şedinţa solemnă la Academia R. S. România, Bucureşti, Editura Academiei, 1975, p. 4—5.

Explicarea omului, schițată în eseul publicat în 1926, *Definirea omului*[22]. Acolo redacta eseurile despre *Durkheim* (1921), *Definiția revoluției* (1921) și *Scrisorile din Paris*, în care se dovedește nu numai a fi la curent cu tot — politică, teatru, pictură, literatură, viață socială, cursuri universitare (elogiind pe P. Janet, G. Lanson, A. Lalande, Lévy Brühl) —, dar și a fi capabil să enunțe judecăți de apreciere de o deosebită pertinență, într-un stil succint și fermecător, surprinzînd esențialul și enunțînd idei pătrunzătoare în fraze lapidare (Parisul de după război «rămîne mai departe superb. Istoria lui, povestită într-un alfabet de piatră masivă, e eloquentă în fiecare colțișor...». «Secretul farmecului special al Parisului stă în sinteza de vechi și modern» — „*VR*", 1919—1920, nr. 1, p. 154), sau uneori subtil ironice («... basmul cu cucoșul roș, care se mai cheamă și „Societatea Națiunilor"», „*VR*", 1920, nr. 5, p. 300).

Acolo a reflectat mai în profunzime — completîndu-și ideile prin lecturi și prin participarea la mediul universitar și cultural — asupra elaborării unei istorii și critici literare explicate prin contextul social, metodă astăzi de mare actualitate.

De la aceeași adresă (pe care o și menționa pe unele scrisori) trimite corespondența sa către Ibrăileanu, între 1919 și 1921; multe dintre sentimentele, ideile, evenimentele pe care le-a trăit în timpul cît a locuit acolo se reflectă în rîndurile din care am și folosit atîtea citate. În sfîrșit, acolo a redactat cele trei teze: *Proudhon, Ideea de revoluție* și *Revoluție și socialism*[23], scrise într-un stil elegant, precis și clar, aproape deplin format, la cei 25—26 de ani cît avea (cînd îi comunica lui Ibrăileanu că a terminat teza *Ideea de revoluție* — 23 I 1923, „C", p. 130 —, prima teză de «doctorat d'Etat» la Sorbona susținută de un român după război și în total al șaselea — 18 V 1923, „C", p. 131).

Dacă ne gîndim la atîtea lucrări importante ale lui M. Ralea, scrise sau concepute în acea perioadă, precum și la faptul că atunci (și poate, acolo, în una dintre camerele din rue Tournefort, citea, medita ori discuta cu pasiunea cunoscută) i s-au conturat aproape definitiv personalitatea și stilul, dacă ne gîndim și la contextul atît de specific, pentru care a optat, probabil că nu ar fi inoportună așezarea, vreodată, pe zidul acestei clădiri, a unei plăci care să amintească posterității și să semnaleze trecătorilor prezența unuia dintre intelectualii români care, locuind acolo, în inima Parisului, nu înceta să-și dorească reîntoarcerea cît mai grabnică în țară, și care, învățînd ceva și din patriotismul francez iluminat, și-a iubit țara și a rămas credincios idealurilor umaniste.

Tatiana SLAMA-CAZACU

---

[22] R. Garaudy, în *Cuvîntul înainte* la ediția franceză (Mihai Ralea, *Explication de l'homme*, Paris, P.U.F., 1949, p. 7), precizează că lucrarea își are originea într-un eseu publicat în 1926, în „*Viața Românească*": *Definiția omului*; și Elena Voiculescu (*Concepția sociologică a lui Mihai Ralea*, teză de doctorat, București, Academia „Ștefan Gheorghiu", 1969, p. 350) subliniază drept «notă centrală» sau «element definitoriu» ale lui M. Ralea, «umanismul».

[23] Michel D. Ralea, *Proudhon, Sa conception du progrès et son attitude sociale*, Paris, Jouve, 1922 — este teza pentru doctoratul în drept —; Michel Ralea, Docteur en Droit, Licencié ès Lettres, *L'idée de révolution dans les doctrines socialistes. Etude sur l'évolution de la tactique révolutionnaire*, Paris, Jouve, 1923, și *Révolution et socialisme. Essai de bibliographie*, Paris, P.U.F., 1923 — prima fiind «teza principală» pentru doctoratul în litere, prezentată la Facultatea de litere a Universității din Paris — «Vu le 6 Mars 1923» de către decan, Ferdinand Brunot), iar a doua, «teza complementară» — «Vu le 21 Mars 1923»). Dar pentru prima teză, s-a publicat o nouă ediție tot în 1923, identică în conținut, dar cu următoarele deosebiri: Ralea era acum «docteur en droit, docteur ès lettres», editura era „Marcel Rivière" (de fapt, „Jouve" era «imprimeria»), volumul apărea ca o carte, iar nu cu mențiunile de pe teze, era prefațată de «C. Bouglé, professeur à la Sorbonne», dedicată de autor lui C. Bouglé, lui G. Ibrăileanu și lui C. Rădulescu-Motru.

REVELAȚIA DOCUMENTULUI

«DELA ÎN PRICINA LUI Anton PANN CÎNTĂREȚU»

PREZENȚA LUI ANTON PANN LA Rîmnicu Vîlcea, atestată documentar destul de tîrziu (primele scrisori care-i dovedesc trecerea prin acest oraș au fost publicate în *„Arhivele Olteniei"* de C. N. Mateescu, în anii 1926 și 1927), a atras atenția mai tuturor cercetătorilor, seduși cu deosebire de episodul romanticei răpiri a surorii Anica, nepoata stareței Platonida de la Mănăstirea Dintr-un Lemn.

Putem crede că, pînă în anul 1826, poetul nu-și îndreptase pașii spre locurile de dincolo de Olt În acest an îl găsim orînduit dascăl de muzichie la școala de pe lîngă Episcopia Rîmnicului, așa cum dovedește însemnarea de pe manuscrisul aflător la Mănăstirea Surpatele (județul Vîlcea), caligrafiat și adnotat de proaspătul profesor rîmnicean: «Alcătuirea mea, Antonie Pantoleon, dascălul școlii de muzichie ot Rîmnicul Vîlcii, întru slava Nașterii Prea Sfintei Născătoarei pentru Har Prea Cuvioasei Platonidei, stareții ot Mănăstirea Dintr-un Lemn, leat 1826, august 18». Faptul că Anton Pann o cunoscuse, deci, încă din august, pe apriga egumenă a Mănăstirii Dintr-un Lemn, fixează sosirea sa în Rîmnic cu cel puțin o lună înainte. Dealtminteri, și alte manuscrise atestă prezența sa aici la jumătatea anului 1826.

Motivele plecării bruște a lui Anton Pann din București și ale instalării sale în Rîmnic rămîn și astăzi acoperite de mister. Există două explicații plauzibile, nici una dintre ele, însă, suficientă: surghiunul eclesiastic survenit în urma vieții sale laice sau autoexilarea, pricinuită de decepția despărțirii de Zamfira, prima sa soție. Un plus de credibilitate oferă prima explicație, deoarece e dificil să ni-l închipuim pe psalt, care învățase bine lecția vieții, abandonînd din proprie inițiativă situația sigură oferită de școala de muzică de pe Podul Mogoșoaiei, pentru a se aventura departe, într-un tîrg necunoscut, fără prieteni și neștiut de nimeni. La Rîmnic, Anton Pann se vede nevoit să înceapă o viață nouă. Era tînăr (împlinea 30 de ani), voinic și harnic, talentat, ambițios și poseda o extraordinară putere de adaptabilitate la orice împrejurare. În scurtă vreme orașul îl va adopta și psaltul va petrece aici cea mai romanțioasă perioadă a vieții sale.

Pe lîngă episcopie funcționa, în vremea cînd Anton Pann va păși întîia oară pe aleea de brădet ce urcă spre Capela, o școală de cîntăreți bisericești, și abia mai tîrziu un seminar, inaugurat în anul 1837, ce va avea dascăli de seamă ca Radu Tempea. La școala de cîntăreți bisericești este chemat în vara anului 1826 Anton Pann, pentru a preda învățătura cîntărilor eclesiastice.

Venit din mediul cosmopolit al Bucureștilor, cu populația lui heteroclită, zgomotoasă, foind prin piețe și pe poduri, profesorul de muzichie se va fi minunat la început de viața patriarhală și leneșă a Rîmnicului. Temperament balcanic, dedat vieții de veselă petrecere, dar și «melanholiei», Anton Pann va îndrăgi orașul, iar nota de ușoară frivolitate cu care îl descrie, în poezia *La Rîmnic*, e mai degrabă un semn al simpatiei pe care a purtat-o toată viața urbei de sub poalele Capelei.

Pe lîngă funcția de profesor de muzichie, Anton Pann va fi, în toată perioada cît va

sta la Rîmnic, şi cîntăreţ la biserica Buna Vestire, construită în vatra veche a oraşului şi, după cum se crede, ctitorie a lui Mircea Voievod, zis Mircea Vodă Pretendentul (octombrie 1509 — februarie 1510), fiul lui Mihnea Vodă cel Rău, deşi sînt şi păreri că ar fi fost zidită de Mircea Ciobanul. Oricum, lăcaşul e unul dintre cele mai vechi şi mai impunătoare ale Rîmnicului, cu o poziţie dominantă pe *Terasă*, dînd o replică arhitectonică bisericii catolice şi Bărăţiei, care, pe vremea psaltului, ocupa în întregime patrulaterul din centrul actual al municipiului.

Activitatea lui Anton Pann la Rîmnic se împarte, prin urmare, între îndeletnicirea de profesor şi cea de cîntăreţ, dar el nu va înceta să se ocupe şi de «românirea» muzicii bisericeşti. La Mănăstirea Dintr-un Lemn se află manuscrise redactate cu scrisul fin al psaltului, care trădează mîna de artist şi hărnicia neobosită a acestuia. Pe o filă a unuia dintre manuscrise citim: « **Polileu scurt... după Dionisie, traduse de Anton Pantoleon glasul 6**»; pe altă filă: « **Cele unsprezece voscresne ale aceluiaşi Dionisie... îndreptat de Anton Pantoleon**»; în fine, pe o alta: « **Doxologii... după Dionisie Peloponezul, traduse de Anton Pantoleon în anul 1826, glas 5**». De asemenea, în manuscrisul de la Mănăstirea Surpatele, caligrafiat cu aceeaşi admirabilă devoţiune pentru frumos, putem citi: « **Începutul glasului al II alcătuirea mea Antonie Pantoleon, leat 1827 iunie**»; şi mai departe: « **Începutul Penticostarului compus de mine Anton Pan, pentru cererea şi îndemnarea Prea Cuvioasei Maici Platonida stareţa Mănăstirii Dintr-un Lemn. În sfînta şi minunata zi a Paştilor**»(probabil,1827).

În atmosfera primitoare şi patriarhală a Rîmnicului, ferit de grijile curente ale existenţei (din documentele de epocă rezultă că era remunerat ca dascăl cu 300 de lei pe lună), Anton Pann va avea răgazul să lucreze, din perioada aceasta datînd o parte din «versurile musiceşti», pe care le va tipări abia în 1830, şi unele «poezii diferite», inspirate de ochii şăgalnici ai frumoaselor din partea locului:

«Ochilor, ajung-atît!
Nu mai plîngeţi amărît.»

Cu firea sa deschisă şi proverbiala-i isteţime, trebuie să-şi fi făcut destul de repede relaţii şi prietenii durabile, pe care se va bizui în anii de restrişte, în primul rînd printre egumenii şi

Anica, cea de a doua soţie a lui Anton Pann despre care este vorba în corespondenţa de faţă.

arhimandriţii falnicelor mănăstiri din preajma Rîmnicului, cum ar fi Bistriţa, Hurezu, Cozia sau Govora.

Printre elevii profesorului de muzichie s-a aflat şi Nifon, economul episcopiei, care a ajuns ulterior mitropolit al ţării. De asemenea, Neofit, pe vremea aceea arhiereu în scaunul de la Rîmnic, îşi va da seama de valoarea cu totul excepţională a cîntăreţului şi îl va îndrăgi, iar mai tîrziu, cînd va fi uns «Mitropolit al Ungrovlahiei, exarh al plaiurilor şi locţiitor al Chesariei Capadochiei», îşi va aduce aminte de el şi îl va sprijini în dese rînduri.

Avem temeiuri să considerăm că anii 1826—1827 au fost înfloritori pentru profesorul de muzică de la episcopie. Desenul publicat de Barbu Delavrancea în „*Revista Nouă*“ (frumos omagiu!), redînd înfăţişarea unui bărbat chipos şi oacheş, cu sprîncene conturate fin, cu nas balcanic, mustaţă neagră, «pe oală», şi cu privirea caldă, şovăind între melancolie şi maliţie, constituie, credem, plăsmuirea cea mai apropiată de imaginea reală a poetului, aşa cum va fi arătat în perioada primei sale strămutări în Rîmnic. Ea s-a impus posterităţii nu numai datorită reproducerilor în ediţii, dar şi şansei de a coincide afectiv cu ipostaza imaginară, «mitică» a povestitorului de geniu.

S-a văzut că, încă de la sosirea în Rîmnic, Pann vizitează Mănăstirea Dintr-un Lemn şi

Catinca, a treia soție.

intră în grațiile stareței Platonida, care se numără printre egumenele prestigioase ale chinoviei, sub autoritatea ei efectuîndu-se o importantă restaurare a lăcașului mănăstiresc în anul 1837 [1]. Stareța, bună cunoscătoare a muzicii bisericești, avea căderea să aprecieze cunoștințele profesorului de la Rîmnic și va fi fost sedusă, ca atîția, de glasul mîngîios al psaltului. Ea va decide ca o parte din monahiile și surorile de sub oblăduirea sa, în rîndul cărora se afla și tînăra de 16 ani Anica, nepoata stareței, să învețe cînturile psaltice cu profesorul. Dacă le va fi trimis la Rîmnic pentru această îndeletnicire, cum se deduce dintr-o scrisoare ulterioară a Platonidei, sau dacă îl va fi chemat pe Pann la mănăstire, nu se știe. Mai de crezare e tradiția, păstrată din generație în generație printre călugărițe (și susținută de G. Dem. Teodorescu, primul biograf al scriitorului), că profesorul e cel ce a venit la mănăstire, fiind prea puțin plauzibil ca în vremea aceea, cînd viața monahală stătea supusă sub rînduieli cu mult mai austere decît astăzi, teribila stareță să fi făcut eroarea să lase pe tinerele maici în prada ispitelor nesăbuite ale orașului. Opinia e împărtășită și de D. Furtună, cunoscător atent și serios al epocii, care arată într-un studiu că Anton Pann fusese «cîntăreț la biserica „Maica Precista", profesor de muzică la Școala de grămătici de la Episcopie și la Școala de cîntări de la Mănăstirea Dintr-un Lemn» [2].

E de la sine înțeles că farmecul misterios al cadrului mănăstiresc l-a atras pe tînărul profesor de muzică, ce va trăi aici momente neuitate. Între el și sora Anica se va înfiripa o dragoste ascunsă, primejduită de paza strașnică a vajnicei starețe. Tradiția locului păstrează informația că profesorul de muzichie va fi predat cîntările bisericești și maicilor de la însinguratul schit Surpatele (ctitorie a fraților Buzești, reconstruit în forma în care se găsește astăzi de Maria, Doamna Brâncoveanului, în anul 1706), aflat la numai patru kilometri de Mănăstirea Dintr-un Lemn, unde era egumena Elisaveta, sora Platonidei. Încă și astăzi, cîntăreții localnici îngînă melodii și versuri ticluite de poet în urma deselor peregrinări la schit, trecînd peste frumosul deal al Colnicului:

«Trece leica pe Colnic
Cu papucii lic, lic, lic,
Răsucind la borangic,
Dar pe fus n-are nimic,
Răsucește de trei zile
Și pe fus n-are trei fire.»

Episodul de dragoste dintre profesorul de muzichie care consumase experiența unei nefericite căsnicii și tînăra de 16 ani, «rămasă săracă de mică copilă de amîndoi părinții» și crescută între zidurile claustrale, a dat naștere multor comentarii. G. Dem. Teodorescu susține că Anton Pann ar fi cerut-o pe fată în căsătorie, ceea ce ar fi dezlănțuit furia Platonidei, care a supus-o pe nepoată unei supravegheri sporite, ba chiar și unor «corecțiuni corporale, sub nume de canoane» [3]. Lucrul e posibil, dar nu se acordă cu împrejurarea că tînăra pereche, după evadarea dintre zidurile mănăstirii, nu s-a înfățișat, așa cum ar fi fost de așteptat, înaintea altarului pentru primirea binecuvîntării duhovnicești. Dealtfel psaltul, cunoscător la oameni, nu era atît de naiv încît să spere că

[1] Chesarie Gheorghescu: *Mînăstirea Dintr-un Lemn*, editată de Episcopia Rîmnicului și Argeșului, Rîmnicu Vîlcea, 1979, p. 26.

[2] D. Furtună: *Numele lui Anton Pann*, în *„Cuget clar"*, III, 1939.

[3] G. Dem. Teodorescu: *Viața și activitatea lui Anton Pann*, Tipografia Gutenberg, Joseph Göbl, București, 1893, p. 35.

stareța îi va îngădui nepoatei să părăsească viața monahală. Cert este că într-o bună zi Anica dispăru din mănăstire și, cu toate cercetările întreprinse, nu fu găsită nici în sat și nici la mănăstirile de primprejur. Odată cu ea se făcu nevăzut din oraș și profesorul de muzichie. Acesta, pentru mai multă siguranță și pentru a înșela planurile urmăritorilor, îi tăie părul fetei și o îmbrăcă în straie bărbătești. Faptul e atestat după mulți ani de Ucenescu, «studentul» întru muzichie al profesorului («În anul 1828, răpind Anton Pann pe sora Anica de la mănăstire, a îmbrăcat-o bărbătește, cu culion pe cap ca pe seminariști, cu anteriu și cu scurteică vînătă. Și a venit la Brașov cu Anica, recomandînd-o ucenicul d-sale»[4]) a cărui mărturie e sigură, în măsura în care sigură e bunăcredința scriitorului de la care învățăcelul a aflat istorioara. Cu această aventură se încheie primul sejur în Rîmnic al poetului.

Despre convieţuirea, neconsfinţită de lege, dintre cei doi fugari nu avem ştiri, singurele relaţii de care dispunem fiind versurile poetului, din care putem presupune că, după o perioadă de dragoste înflăcărată, au urmat amărăciunea, neînţelegerile şi cearta. Un rol nu lipsit de importanţă în răcirea raporturilor dintre soţii nelegitimi l-au avut cele două mătuşi surori. Din dosarul conservat în arhiva generală a Episcopiei Rîmnicului şi Argeşului (intitulat: *Delă în pricina lui Anton Pană cîntăreţ pentru soţia sa Anica, nepoata stareţi[i] Platonida a Mănăstiri[i] Dă un lemn*, pe care îl publicăm aici, rezultă limpede că cele două satreţe nu au descurajat după aventuroasa fugă a fetei peste munţi cu cîntăreţul. Ele au păstrat tot timpul nădejdea de a aduce oaia rătăcită pe calea îndreptării. Îndată ce i-au dat de urmă la Bucureşti, n-au obosit să ţeasă în jurul ei urzeala unor meşteşugite intrigi, cu scopul de a semăna zavistia între soţi, fapt lesnicios pentru o femeie ca Platonida, dinamică, abilă, înzestrată cu o mare putere de iniţiativă şi persuasiune.

Aflăm astfel că, în luna martie 1834, Anica părăseşte, împreună cu Elisaveta, Bucureştii, fără ştirea psaltului, luînd cu sine şi băieţelul ce li se născuse între timp, al doilea copil, care muri, probabil, destul de repede, fiindcă în diata din anul 1854 Anton Pann scrie că alte rude n-are decît «o fiică anume Tinca, născută cu mumă-sa Anica [...] fiind numita mea fiică atunci încă neînţercată de ţiţă»[5].

Plecarea precipitată a Anicăi, sub povaţa mătuşei sale Elisaveta, şi întoarcerea în mănăstire l-au mîhnit profund pe Anton Pann. El întocmeşte o jalbă către Departamentul Vorniciei din lăuntru (înregistrată la 30 martie 1834) prin care cere să fie repus în drepturi (vezi scrisoarea II din grupaj), socotind-o pe Anica, după cum citim, soţie «legiuită». Plîngerea o semnează «Anton Pan cîntăreţu», fără a adăuga, aşa cum face pe pagina de titlu a *Hristoitiei* apărută în acelaşi an, «profesorul de muzică vocală al şcoalelor naţionale din Bucureşti». Mătuşile îşi luaseră revanşa, după şase ani, asupra psaltului, utilizînd aceleaşi mijloace, însă războiul abia acum începe, un război lung, de uzură, cu izbînzi vremelnice de o parte şi de cealaltă a celor două tabere, care va duce, cum era firesc, la ruperea definitivă a legăturilor dintre îndrăgostiţii ce fugiseră odinioară de la mănăstire, ca în romanele medievale cu răpiri romantice sub clar de lună.

În plîngerea înaintată, Anton Pann comite cu bună ştiinţă două inexactităţi: referitor la «legiuita căsnicie» şi la faptul că Anica fusese «luată fără voia ei». Nu rămîne nici o îndoială că evadarea se petrecuse cu consimţămîntul fetei, dar tot atît de adevărat e că Anica, avînd atunci doar 22 de ani, era o pradă uşoară în mîna celor două aprige mătuşi, a «feluritelor momele» ale acestora.

Departamentul Vorniciei din lăuntru «al Principatului Ţării Româneşti» trimite chiar în ziua primirii jalbei o «adresă» «Preasfinţiei Sale Părintelui Episcop Rîmnicu Kir Neofit» prin care, anexînd scrisoarea cîntăreţului, solicită arhiereului să ia măsuri de îndreptare (vezi scrisoarea I). Arhiereul, «văzînd coprinderea acestor alăturate» (scrisoarea Vorniciei e semnată de ministrul Cornescu însuşi), se conformează, poruncind protopopului Ilie al Plăşii Muntelui Sud Vîlcea să meargă «acolo la numitu Schit Surpatele» cu împuterniciri depline în rezolvarea pricinii.

Descinderea la schit a protopopului (în 6 aprilie), departe de a limpezi litigiul, îl complică, întrucît Elisaveta, «cuprinzîndu-se de o mare mirare» (scrisoarea IV), neagă toate incriminările aduse. Ea făgăduieşte în schimb să-i înlesnească «numitului» «ardicarea soţiei sale şi

[4] Vasile D. Nicolescu: *Manuscrisul Ucenescu — Cînturi*, Editura muzicală, Bucureşti, 1979, p. 336.

[5] Anton Pann, *Scrieri literare*, vol. III, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1963, p. 343.

acei slujnice », temîndu-se de teribila pedeapsă arhierească. În loc să înlesnească însă « ardicarea » Anicăi, starețele expediază după șase zile o depeșă episcopului (scrisoarea V), în urma consultării mai mult decît probabile cu Platonida, în care își exprimă limpede și cu deosebită fermitate punctul de vedere. Reține atenția din scrisoare amănuntul privind legăturile lui Anton Pann cu negustorii din Rîmnic, în scopul vînzării propriilor sale cărți.

Șubrezenia argumentelor Elisavetei în legătură cu plecarea de bună voie din București a Anicăi e învederată. Ea nu pomenește nimic de « calabalîcu » cu care pornise la drum Anica, în schimb vorbește despre « schimbarea aerului » (interesant trouvaille pentru acea epocă!), precum și despre vizitele anterioare făcute cuvioaselor mătuși care ca « nește adevărate mume fiindu-le », « apururea » au îngrijit-o cu « facere de bine ». Starețele cunosc că timpul lucrează pentru ele și tergiversează. Planul lor era de a cîștiga timp pentru a o trimite pe nepoată în Transilvania, unde aveau rubedenii. Vedem că Anica se comportă în această împrejurare complet lipsită de inițiativă, părînd un manechin inert în mîna celor două stareță. E posibil ca gîndurile ei să se fi îndreptat încă de atunci spre Alecu Milcoveanu, nepotul medelnicerului Alecu Bujoreanu, om cu stare și cu o poziție socială mult superioară cîntărețului, cu care, dealtminteri, se va căsători după 1838. Acum, însă, planul starețelor e dejucat de rîvna protopopului Ilie care, din nu se știe ce motive, se devotează cauzei lui Anton Pann. Pentru a o scoate pe tînăra femeie de sub sechestrul neîndurător al starețelor, el procedează însă cu stîngăcie și brutalitate (purtarea scandaloasă a protopopului va nemulțumi ulterior cinul preoțesc al județului Vîlcea, după cum reiese dintr-un document publicat de C.N. Mateescu)[*], de unde se stîrnește un nou conflict, ce va fi dat prilej de vorbă și distracție rîmnicenilor. Cunoaștem faptele din scrisoarea Platonidei adresată episcopului în ziua de 3 mai, la o lună și jumătate după plecarea Anicăi la Rîmnic cu « calabalîcu ». Plîngerea stareței împotriva protopopului este o demonstrație de diplomație și rafinament, punînd în lumină forța adversarului cu care a trebuit să lupte Anton Pann pentru a-și salva tihna căminului.

O misivă în aceiași termeni îi scrie episcopului și medelnicerul Alecu Bujoreanu (scrisoarea VII), ofensat în autoritatea lui de fruntaș al urbei. Trebuie arătat că Anton Pann va ajunge în foarte bune raporturi cu Alecu Bujoreanu, de vreme ce-i va dedica în 1837 *Noul Erotocrit*, scris la Rîmnic și publicat la Sibiu, în tipografia lui Gheorghe de Clozius (« Dumnealui marelui medelnicer Alecu Bujoreanu se închină această istorie »).

Zelul lipsit de tact al protopopului Ilie Radovici face ca atenția forurilor eclesiastice de sub dealul Capelei să se deplaseze spre « nesuferita omenească iuțime » a acestuia, în timp ce psaltul aștepta la București dreptatea ce zăbovea să se arate. Luînd cunoștință de noile urzeli ale starețelor, Anton Pann trimite arhiereului pe 7 mai o nouă jalbă (scrisoarea VIII) în care, după temeneaua de rigoare (« Am văzut în faptă că v-ați făcut arhipăstoreasca datorie de ați poruncit ca să fie adusă aici atît legiuita mea soție cu pruncul și tot calabalîcul ce le-au fost luat cu sine, cît și streina slujnică, ce deodată a fost luată »), îi dezvăluie episcopului că Elisaveta ceruse îngăduința să amîne trimiterea Anicăi « o samă de vreme hotărîtă pînă după trecerea sfintelor sărbători ale Învierii », în vreme ce cuvioșia sa « în loc de a pune în lucrare » cele făgăduite, « au pregătit-o să o trimită în Transilvania peste graniță ca să o lase la celelalte rude d-ale sale ».

Neofit trebuie să se fi iritat de tărăgănarea acestei « dele », cu atît mai mult cu cît porunca arhierească întîrzia să fie dusă la îndeplinire de stareță. Pe de altă parte, tărăboiul din casa medelnicerului nu se va fi desfășurat întocmai în versiunea înfățișată de Platonida și de Alecu Bujoreanu (ce nu fusese martor!), aceștia ascunzînd că protopopul suferise la rîndul său injurii ce lezau autoritatea ecleziastică. Pentru statornicirea adevărului și încheierea pricinii ce se amînase dincolo de limitele răbdării înaltului prelat, episcopul îi scrie pe 12 mai lui Hrisant, egumenul de la Hurezu (scrisoarea IX) cu porunca să rezolve chestiunea. Scrisoarea arhiereului încheie în mod practic această pricină, Anica întorcîndu-se la București, în casa din mahalaua Lucaci a soțului ei nepravilnic.

La nici un an după revenirea în Capitală, Anica îl va determina însă pe Anton Pann să-și lase încă o dată rosturile și să se stabilească în Rîmnic. El își va relua locul în strana bisericii Buna Vestire din centrul Rîmnicului, precum și îndeletnicirea de « românire » a muzicii ecle-

[*] *„Arhivele Olteniei"*, anul VI, nr. 31—32, 1927.

ziastice, după cum vedem din unele însemnări pe manuscrisele de la Mănăstirea Dintr-un Lemn și schitul Surpatele, unde, de voie de nevoie, va fi mers cînd și cînd, în pofida sentimentelor ce le purta celor două stareţe. Traiul lui cu fosta soră Anica va fi de rîndul acesta amar și după doi ani se despart definitiv în condiţii dramatice, așa cum se vede dintr-o altă serie de scrisori (iunie 1837 — decembrie 1838), purtînd pe prima copertă a dosarului textul: **Delă în pricina Anicăi, nepoata stareţii Mănăstirii De un Lemn din sud Vîlcea, cu soţul ei Anton Pan cîntăreţu,** iar pe ultima copertă: **Delă pentru doi preoţi de la mănăstirea Dintr-un Lemn popriţi de a sluji Sfînta Leturghie, pentru cununia ce au cetit Anichii soţia lui Anton cîntăreţu, cu Alecu Milcoveanu, nepotul domnului medelnicer Bujoreanu.**

Constantin MATEESCU

I*

Departamentul Vornicii[i] din lăuntru
al Prinţipatului Ţări[i] Rumânești
No. 754
1834, luna mart[ie], 30
Secsia 3, Massa I-a
București

Preasfinţii[i] sale, părintelui Episcop Rîmnicu, Kir Neofit,

Cu cinste să trimite alăturata copie după jalba ce au dat cîntăreţu[l] Anton Pană, din care veţi lua Preasfinţia voastră mai pă larg înţelegere, ci fiindcă aceasta să socotește ca o nelegiuire, să binevoiţi Preasfinţia Voastră a porunci să s[ă] facă cuviincioasa îndestulare a nu să sparge casa, avînd și copi[i] mici și a să străşnici acea stareţă ca să să păzească pă vremea viitoare a nu să mai aluneca la urmări împotrivă și care nu sînt primite nici biserici[i].

MI[NIS]TR[U] SS KORNESCU

Iord. KREŢEANU [1]

---

* Cele nouă scrisori cuprinzînd *Dela în pricina lui Anton Pan cîntăreţu* se află în arhivele episcopiei Rîmnicului și Argeșului. Trei dintre scrisori, și anume II, VI și VIII, au fost publicate de C.N. Mateescu în „*Arhivele Olteniei*", anul V, nr. 28 (noiembrie-decembrie) 1926 și anul VI, nr. 29—30 (ianuarie-aprilie) 1927, restul de șase scrisori fiind inedite.

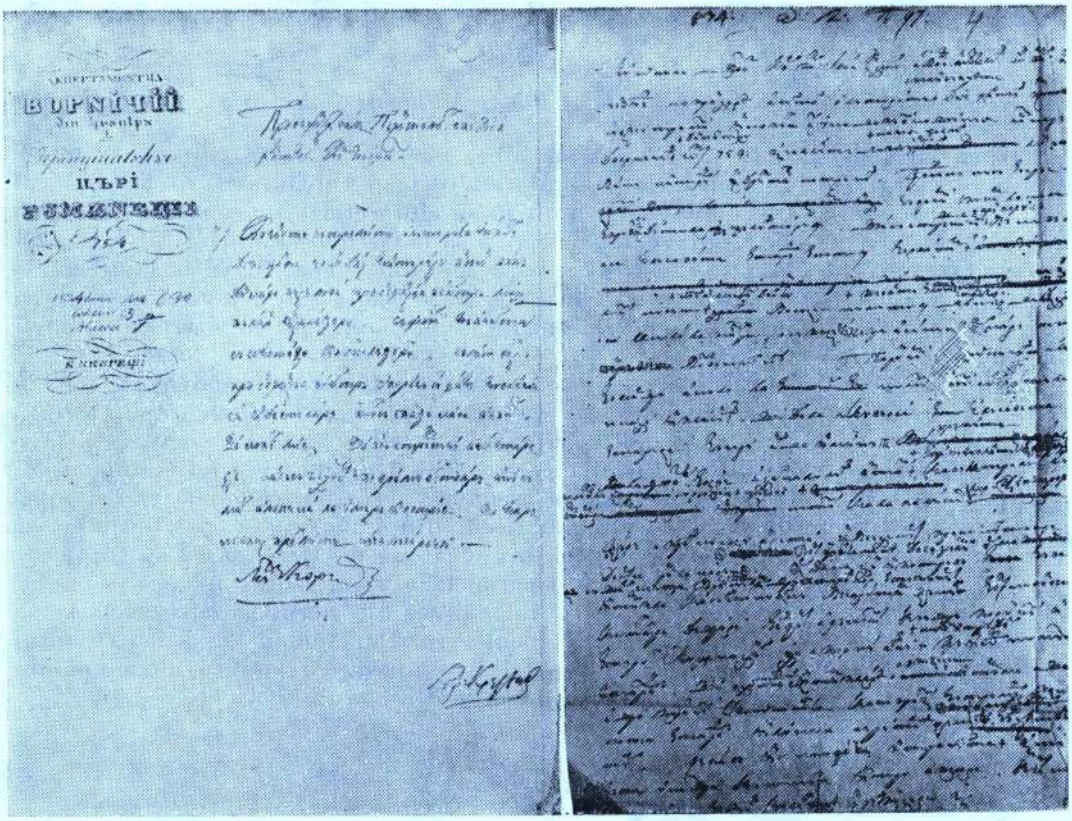
Mărimea dosarului în care se află scrisorile este de 226/340 mm. El conţine 17 file din care două sînt nescrise (cele de sub nr. 12 și 16). Dosarul este bine conservat. Pe coperta sa, din hîrtie mai groasă, de culoare verzuie, stă scris:

« Nr. 19
Anul 1834
luna apr[ilie] 2 ».

Textul scrisorilor, redactat cu litere chirilice, a fost transcris de Emil Nedelescu. Unele aspecte grafice au necesitat îndreptări, ţinîndu-se seama de uzanţa scrisului de mînă care folosea adesea procedeul legării cuvintelor, al suprapunerii semnelor etc. Formele lexicale au fost păstrate. N-a fost marcat în traducere semnul *i* scurt, iar *u* scurt a fost eliminat. Punctuaţia a fost pe cît posibil respectată.

[1] Antetul, cu litere de tipar și cursive, ornamentate. Hîrtie albă filigranată, la mijloc trei turnuri. Mărimea hîrtiei 324/225 mm, bine conservată.

II

Copie după jalba ce au dat Anton cîntăreţu[l] către Vornicia din lăuntru. 1834, mar[tie] 30.

Cu umilinţă arăt că o Elisaveta stareţa schitulu[i] Surpate, la 24 ale următorului mar[tie], găzduind la mine, cu feluri de momele, au scos din fire pă soţia mea şi au luat-o fără voe[-mi] cu tot calabalîcu[l] casi[i] ca să o călugărească, care şi altădată, de cîte ori au găzduit la mine, cu felurimi de făgădueli o îndemna spre fapta aceasta, care însuşi soţia mea mi le spunea. Osebit au înşălat şi o slujnică de la vecini şi au luat-o, pentru care mă apucă stăpînul ei să înplinesc o păreche cercei, ce zice că i-au furat.

De aceea mă rog fierbinte Cin[stitei] vornicii ca luînd în adîncă băgare de seamă urmarea numitei stareţe asupra unei legiuite căsnici[i] mai vîrtos l gată şi cu prunci, să binevoiască a porunci unde să cuvine, de a le întoarce înapoi aici, cu tot calabalîcu[l]. Şi pă deoparte soţia mea să s[e] aşeze în liniştita căsnicie, precum au fost pînă acum; iar pă de alta rămîne a să chibzui de către Marea Vornicie urmarea numitei stareţe.

[*Iscălit*] Anton PAN cîntăreţu[l].

Întocmit după original,
ss Iord. KREŢEANU [2]

---

[2] Scrisă pe o faţă de coală dublă; hîrtie albă filigranată, pe faţa scrisă sînt literele *N R*, iar pe cealaltă filă, trei jobene cu pană. Mărimea filei: 224/325 mm. Bine conservată.

III

834 (apr[ilie] 12. No. 97)

Cucernicu[lui] Pro[topo]p kir popa Ilie al Plăşii Muntelui sud. Vîlcea, blagos[lovenie].

Văzînd cuprinderea acestor alăturate pă lingă aceste doă hîrtii ce ţi să trimit în copie în urma după otnoşenia Cinst[itei] Mari Dvornicii Dinlăuntru, supt [numărul] 754 şi cealaltă după copia jălbii lui Anton Pană cîntăreţu[l] îndreptată către noi, fiindcă ni să scrie să facem punere la cale spre a să îndăstula jeluitoru[l] şi să străşnicim prin poruncă pă cuvioasa Elisaveta stariţa schitului Surpatele, ce au luat cu sine, cînd au plecat de aici pă soţia numitului Pană şi pă o altă slujnică streină, de le-au dus acolo la mînăs[ti]re, de a să păzi de nişte asemenea urmări nepotrivite podvigului său.

Poruncim cucernicii[i] tale să mergi acolo la numitu[l] Schit Surpatele ce cade în plasă-ţi şi de la cuvio[a]sa Elisaveta stareţa să ceri a-ţi da în mînă pă hrăpita legiuita soţie a dascălului Anton şi pă cealaltă slujnică ce să află cu osibită pricină, ca să le trimiţi aici cu tot calabalîcul lor după cerere, fără a priimi să-şi arate împiedecări pricinuitoare de orice reclamaţie, căci în asemenea davaţilîc urma să şi le capete prin mijlocul dregătoriilor stăpîniri[i], iar dacă, din împotrivă, să va întîmpla ca să tăinuiască pă cerutele fămei, supt cuvinte că n-are de ştire, să-i faci arătat că eşti poruncit a stărui cu denadins de a porni aici cu orîntradins pă însuşi numita stariţă şi aducînd întîmplarea opoziţie[i]. Tocmai aşa eşti poruncit cucernicia ta ca negreşit să trimiţi pă numita stariţă în locul cerute[lor] fămei. Să-şi dea cuvîntul. Zăbavă, însă, să nu faci într-aceasta şi nici să te uneşti cu numita întru apărare. Căci cu hotărîre să ştii să vei cădea în răspundere. [3]

IV

Prea Sfinţ[i]t[e] şi mult Milostive Stăpîne,

După coprinderea stăpîneşti[i] porunci ce mi s-au trimis supt No. 97, cu alăturata copie de jalbă ce au fost dat Anton Pană cîntăreţul, Cinstitei Mari Dvornicii cu copia de otnoşenie ce s-au trimis Preasfinţi[i]lor voastre cu arătata jalbă, următori fiind, îndată am şi mers spre cercetare, la schitul Surpatele, unde găsind pă cuvioasa stareţă Elisaveta, i-am făcut cunoscut toate cele coprinse poruncite în pricina pîri[i] ce au făcut numitul cîntăreţ pentru hrăpirea soţii[i] sale, la care, cuprinzîndu-să de o mare mirare au răspuns că nici unele din cele coprinse în copia de jalbă nu i-au trecut prin minte a urma, arătîndu-m[i] numai că, cu adevărat fiind mearsă la Bucureşti la trebuinţe, însuşi Anton cu soţia sa au rugat-o, la plecare, ca să o ia în căruţe, a o aduce aicea, la Rîmnic, cu trebuinţă, după cum s-ar dovedi. Chiar Anica, soţia numitului, mi-au arătat trebuinţa şi o carte a bărbatu-său trimisă către un Ienache Boltaşu din Rîmnic, prin care îl roagă ca priimind cîteva cărţi *Hristoitîc* de la soţia sa, va împreuna 67 sfanţi de la feţele ce l-au rugat a le trimite spre învăţătura şcoalelor, iar nu că au fost fugită sau hrăpită cu un asemenea chip. Şi mai vîrtos, că de multe ori au venit în partea locului, spre vederea cuvioaselor, stareţii şi a sori[i] sfinţii[i] sale, maica Platonida, stariţa s[fin]t[ei] Măn[ăst]iri Dintr-un Lemn, după dorinţa ce au avut, ca către neşte mume, fiindu-le numita nepoată de frate, de la care apururea au primit facere de bine, spre ajutorul şi înaintarea împuterniciri[i] căsnici[i] casii. Şi alt[ceva]

[3] Copie cu multe corecturi, nesemnată. Hîrtie albă, filigranată, la mijloc cu o stemă în formă de inimă, deasupra cu o coroană, iar în interior cu un şarpe cu cruce pe cap. Mărimea hîrtiei: 245/393 mm. Din cauza mărimii, hîrtia este puţin uzată pe margini.

nu mai pot zice acum cuvioasele stariţe, decît să roagă Preasfinţiilor voastre să chibzuiţi cele cuviincioase în pricina aceasta. Şi numitul, ce nu au putut cunoaşte facerile de bine (judecînd necuviincioase) să-şi înlesnească aducerea soţi[i] sale şi a ace[le]i slujnice ce au dat-o cu dînsa, necunoscîndu-să mai mult îndatorate cu faceri de bine la o aşa nemulţămire.

1834, aprilie 7.

Al Preasfinţii[i] voastre, prea plecată şi supusă slugă

ss. Popa Ilie Proto[pop] RADOVICI

[*Pe verso celei de a doua file, adresa*]:

Întru Preasfinţitei blagoslovitoarea dreapta a Preasfinţii[i] sale Părintelui Episcopu[l] Rîmnicului, Kirio Kirio Neofit al meu preamilostiv stăpîn, cu prea plecată metanie.

La Bucureşti.[4]

V

Primit 1834, apr[ilie] 12.

Cu smerită metanie închinîndu-mă sărut blagoslovita dreaptă [*a*] *Preasf*[*inţii*]*lor Voastre*,

Prea Cinst[ite] Stăpîne,

Astăzi, la 6 ale următorului, viind aici sfin[ţia] sa părintele protopopul Ilie, ne-au arătat preacinst[ită] porunca Preasfin[ţii]lor voastre, înpreunate şi cu doo hîrtii, prin care i să porunceşte ca, viind aici, ca pre soţia dascălului Anton Pan s-o trimită la bărbatu-său, fiindcă s-au hrăpit de către mine cu cuvînt ca să o călugăresc. Prea Sfinte Stăpîne, aceast[ă] urmare a numitului fiind cu tot[ul] înpotriva cinstit cinului întru care mă aflu, nu putem de a răbda a nu arăta Preasfin[ţiei] Voas[tre], rugîndu-mă ca să s[e] jeluitoru a [i] se face cuviincioasă dojană a nu mai urma asemenea şi cu alţii. Căci eu, în trecutele zile, aflîndu-mă la Bucureşti şi, fiindcă am mers şi la casa numitului, însuşi m-au poftit, zicîndu-mi că soţia dum[nea]lui vrea ca să s[e] mai preumble, vrînd a vedea şi pă maica soru-mea, după cum au mai venit şi în alte dăţi şi viind cîtevaşi zile pentru schimbarea aerului şi apoi să s[ă] întoarcă la casă-şi. Cu acest chip au fost primită de mine în căruţă înpreună cu o slujnică a sa şi cu copil mic, scoţîndu-mi însuşi răvaş de drum pentru cinci suflete; deosibit, dă soţii[i] sale şi o scrisoare către un neguţător la oraşu[l] Rîmnic prin care îi trimite şi cătevaşi bucăţi de cărţi, pre care scrisoare şi răvaş de drum, scot prin chezăşia numitului, s-au văzut şi de părintele protopopu[l]; apoi aceste bîrfeli cîte bîrfeşte, nu ştiu de unde le-au scos şi pentru care sfîrşit au făcut o asemenea urmare. Ştiut e[s]t[e], Preasfinţia voas[tră], istoria numitului, cît au vroit a făcut casă, cînd au primit[-o] întru căsnicire. De ar fi cu ştiutul nostru a face, cîte dînsul din greşală zice, am şti chipul cu care se cuvine a urma. Dar fiindcă vremea nu ne-au [i]ertat şi am socotit a nu ne face de risu[l] lumii, am suferit toate pentru Dumnezeu, dar aceasta fiind cu totul nesuferită. Îndoit făcînd rugăciune Preasfinţiilor Voastre, ca să nu fie fără dojană, după ce Preasfinţia Voastră veţi vedea în fiinţă că oricîte au jeluit sînt bărfeli înpotriva cinstii mele.

A Preasfinţiilor Voastre smerită şi vrednică, către Domnul rugătoare,

ss. ELISAVETA stareţa.

---

[4] Hîrtie dublă, filigranată, prima filă scrisă pe o parte, are filigranat, în mijloc, un leu în mers; a doua filă, pe care este scris textul adresei, are la mijloc filigranate literele: *AFG*. Hîrtia este albă, cu mărimea de 242/360 mm, puţin uzată la marginea din dreapta şi jos, din cauza îndoiturii în dosar.

[*Pe verso filei a doua, scrisă adresa*]:

În cinstită şi blagoslovitoare dreaptă Preasfinţii[i] Sale, Părintelui Episcop Rimnicu, Kiriu chir Neofit.

Cu smerită metanie şi adîncă plecăciune.[5]

[*Sub adresă, urmele unui sigiliu cu ceară neagră.*]

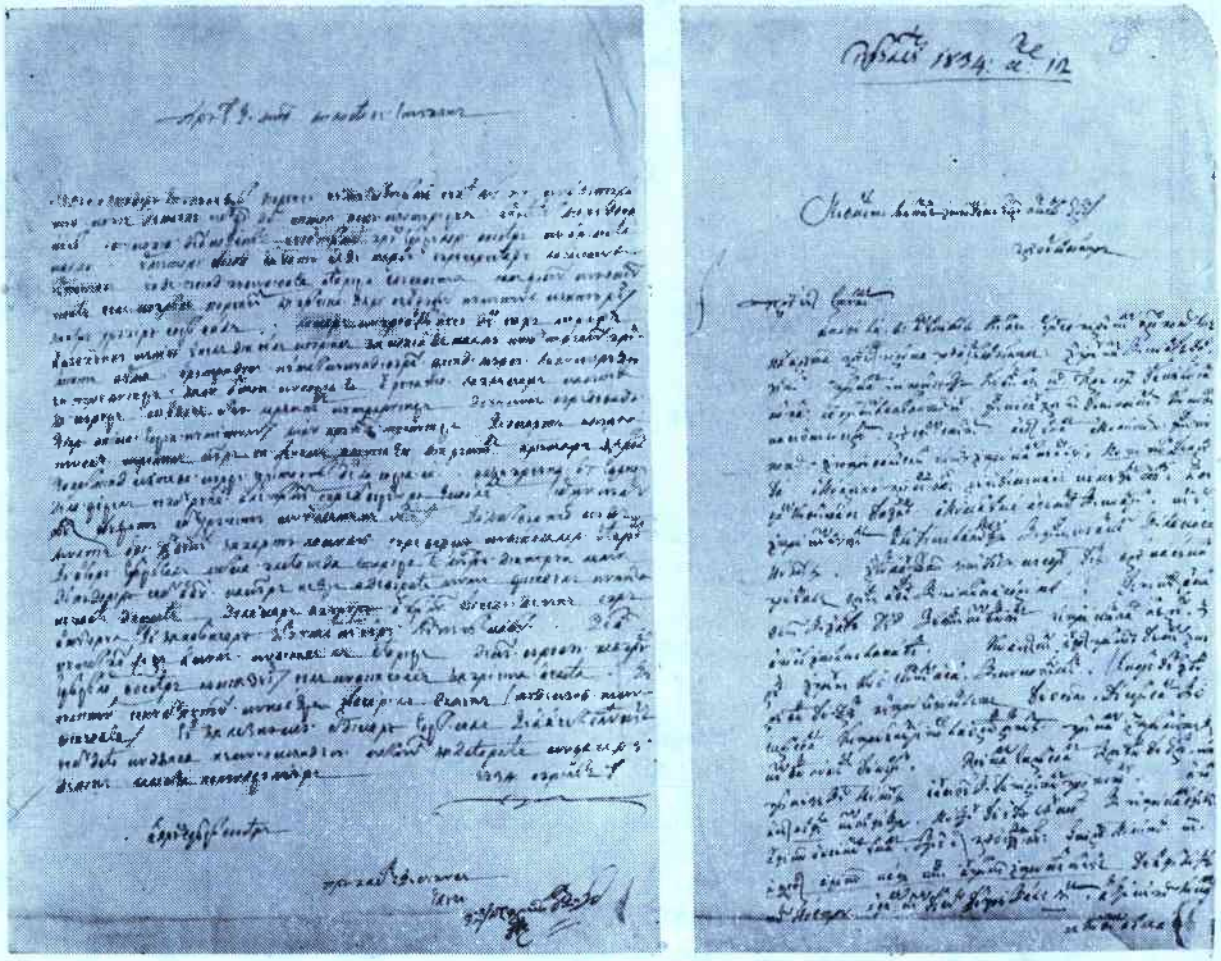
VI

Prea Sfinte Stăpîne,

Şi la trecutul apr[ilie] arătîndu-să Cucernicu[l] Protopop Ilie Radovici al plăşii Munte[lui] dintr-acest judeţ Vîlcea cu prea cinst[ita] porunca Preasfinţi[ei] Voastre ca să dau pe nepoata mea dum[n]e[aei] Anica, soţia dascălului Anton şi a să trimite acolea, după reclamaţia numitului, ce cuprinde că o au hrăpit-o maica Elisaveta, soru-mea, a şi fost în cunoştinţa Preasfinţii[i] Voastre pă larg, prin d-a dreptul prea plecată scrisoare, toată înprejurarea adevărului aceştii urmări, nădăjduindu-mă tare în stăpînească milostivire şi în [i]nalta înţelepciune a Preasfinţi[i]lor Voastre că nu veţi primi a lăsa supt cuvenita dojană pă reclamantul bîrfitor cinului şi caracteru[lui] meu. Apoi, unde mă aflam cu umbra aceştii nădejdi, cunoscută fiind în public înfocată osîrdia Preasfinţii[i] Voastre către turma binecuvîntătoare şi de Dumnezeu încredinţată. Din potrivă, luni, la 30 apr[ilie], mergînd cu nepoata mea la Rîmnic ca să-i tîrguiesc cîte ceva şi pentru drum, căci era gătită a veni la bărbatul său, iarăşi, împreună cu soru-mea sau cu altă maică a mănăstirii, m-am pomenit cu cucernicul Protopop Ilie făcîndu-mă muhaserea în curtea d[omnului] Medelnicerul Alecul Bujoreanu, unde eram sălăşluită, şi, viind la mine în casă, cu nejudecată asprime şi cu înfăţişare urîtă, dojenitoare, mi-au zis că s-au trimis de iznoavă porunca Preasfinţii[i] Voastre, tot pentru nepoată-mea şi, fără să-mi arate prea cin[stit]a poruncă au pus să tragă din casă pre nepoată-mea cu înbrînciturі făcîndu-o necinstită şi altele multe. Iar după aceasta, înfiinţîndu-mi şi asupră-mi un deosăbit necuvi[i]ncios zgomot în casa d[omnului] medel[ni]cer, unde să întîmplase spre vizită cu alte obraze osăbite, categorisîndu-mă, asemenea şi în tot oraşul şi la cinstita ocărmuire a judeţului.

Eu, în[să], pentru răspect stăpîneştii porunci Preasfinţii[i] Voastre, ce bănuiam că va avea, înpetrîndu-mi inima cu singură răbdare, am petrecut în tăcere cerîndu-i să-mi arate porunca Preasfinţii[i] voastre, socotind că nu va avea acest ordin să-mi facă atîta mare defăimare prin case streine boereşti, şi mai vîrtos cucernicul protopop Ilie, al cărui caracter şi nepotrivite purtări este ştiut [de] tot judeţul, că nu stă tot multă vreme supt dreaptă şi milostivă osîrda Preasfinţii[i] Voastre. Iar numitul fiind aprins de nesuferita sa omenească iuţime, n-au luat în băgare de seamă cîte încredinţări i-am făcut că este gata să plece nepoată-mea la bărbatu-său şi nici au pus temei la doo scrisori ale dascălului Anton, de la 10 şi 19 apr[ilie], scrise către nepoată-mea Anica, soţia sa, prin care să făcea dovada că es[te] trimisă de însuşi, la noi spre vedere, iar nu dosită, după cum către Preasfinţia Voastră rău să jeluie, că încă mai rău, mult stăpînindu[-mă] de fire-mi ne cunoaşteţi — au prisosit ne[i]ertată hulă înpotriva cinst[ei] noastre cît au vrut, pricinuind cu aceasta nu numai nooă necovîrşită obidită mîhnire, ci şi chiar obrazelor întîmplate în casa d[omnului] med[elni]cer. Drept aceasta, dar, acum cu venirea trimit cu într-adins maică, mă rog cu smerită şi prea plecată metanie Preasfinţii[i] Voastre, ca să vă milostiviţi a nu să lăsa de supt pătrunzătoarea

[5] Scrisă pe hîrtie filigranată, la mijloc cu un leu în mers, prima filă, iar a doua, pe care este scrisă adresa, are în filigran literele: *A G*. Mărimea coalei: 240/236 mm. Din cauza îndoiturii la margine în dosar, hîrtia este puţin uzată.

dreapt[ă] judecată fiinţa pomenitului protopop, fără canonisita mustrare pentru relele sale întrebuinţări, care au fost fără asemănare la această a noastră ramură de naţie romană, şi a orîndui şi cercetare în faţa locului, fiindcă şi Preasfinţia Voastră şi auzul vercăreia nemilostive stăpîniri va fi nesuferit a rămînea noi necinstite de către protopopul Ilie Radovici prin case streine boiereşti şi publicate în rostul graiului orăşenilor din Rîmnic, pentru a avea de iznoavă poruncă de la Preasfinţia Voastră ca să-mi facă această necinste, tocmai acum la vîrsta cînd nu m-am ştiut către Preasfinţia Voastră nimic greşită. Să cuvenea a veni la mănăstire să-mi înfiinţeze porunca, iar nu să-mi facă muhaserea în locuri streine drept rîs şi înplinirea cugetării sale, şi apoi, iarăşi el să alerge înainte cu pîră la Preasfinţia Voastră spre îndreptare. Şi cum Duhul Sfînt va lumina bogata îndurarea Preasfinţii[i]. Voastre asupra aceştii prea adevărate plîngeri.

A Preasfinţii[i] Voastre plecată şi către Dumnezeu rugătoare,

PLATONIDA stareţa[6]

Anul 1834, luna mai, 3.

---

[6] Scrisă pe coală albă filigranată, prima filă cu un leu în mers, a doua filă cu literele: *AFG*. Mărimea filei: 240/340 mm. Hîrtia puţin uzată la margine, din cauza îndoiturii.

VII

Cu desăvîrşită plecăciune închinîndu-mă sărut preacinstită şi blagoslovitoare dreapta Presfinţii[i] Voastre.

Luni, la 30 apr[ilie], aflăndu-să la mine în sălaş Cuvioasa Platonida, stareţa sfintei mănăstiri Dintr-un Lemn, împreună cu dum[nea]ei Anica, nepoată-sa, soţia dascălului Anton, m-am pomenit cu cucernicul protopop Ilie Bără[i]tărescu, de aici din Rîmnic, punînd pă de o parte străji la porţile curţii, iar pă de alta, intrînd în casă cu un mare zgomot defăimător asupra maici[i] stariţe, trăgînd cu înbrîncire pă nepoata cuvioşii[i] sale, a căruia îndărătnică urmare neputîndu-să suferi de soţia mea i de alte obraze ce să întîmplase venite spre vizite i fiindcă eu lipseam la trebunal în postul judecătoresc, i s-au făcut întrebare pă ce temei îndrăzneşte a-mi călca casa, necinstind pă maica stariţa şi pă nepoată-sa, umblînd să o scoaţă şi cu înbrîncire din casă. Iar numitul arătînd că cu porunca Preasfinţii[i] Voastre ce i s-au trimis acum, pentru luarea soţiei dascălului Anton. I s-au cerut ca să o facă cunoscută, căci Preasfinţia Voastră nu veţi fi poruncit a să purta numitul cu asemenea obrăznicie; şi n-au voit nici de a o arăta porunca, nici de a încontena zgomotul. Ci, în cele din urmă, s-a dus făcînd pretenţie la ocărmuire a să trimite nepoata maicii stareţi acolea; şi aşa înţelegînd şi eu mai nainte din zvon această urmare, am mers de am văzut şi am auzit şi singur sălbatica pornire şi strigare a numitului protopop.

De aceea dar cunoscînd că o acest fel de nepotrivită mişcare este nesuferită şi Preasfinţii[i] Voastre, nu lipsim cu plecată metanie, a vă ruga fierbinte, cu venirea soţii[i] D[umnealui] dascălului Anton, ca să binevoiţi a face canonisita dojană pomenitului protopop, ce se află şi venit acolea la Preasfinţia Voastră, pentru că deşi au mai cercat numitul şi altădată străşnicită osîndă la Preasfinţia Voastră, dar înpietrirea cugetărilor sale şi nedomirirea spre căile bune l-au făcut de şi-au uitat acelaşi canon. Şi de va rămănea a[cea]stă una dată nepilduit dă către Preasfinţia Voastră, să va nărăvi pă viitorime şi spre mai însemnate vătămătoare urmări. Fiindcă sînt cu toată plecăciunea

Al Preasfinţii[i] Voastre preaplecată slugă,

Alecu BUJOREANU [7] 1834,mai,3

[Pe a doua filă a coalei duble, adresa]:

În cinstită şi blagoslovitoarea dreaptă Preasfinţii[i] Sale, Părintelui Episcop Rîmnicu Kiriu chir Neofit. Cu adîncă metanie şi adîncă plecăciune.

VIII

Prea Sfinţite Stăpîne!

Ştiută fiind Înaltpreasfinţii[i] Voastre pricina hrăpirii soţii mele, ce din povaţa cuvioasei Elisaveta, stareţa schitului Surpatele, pentru care spre a să întîmpina la 30 ale trecutului martie, m-am fost arătat şi cu jalbă către cinstita Mare Dvor[nicie] şi de acolo v-au adresarisit jalba mea spre punere în lucrare cele după cuviinţă. Preasfinţia Voastră după acest adres, am văzut în faptă, că v-aţi făcut arhipăstorească datorie de aţi poruncit ca să fie aduse aici, atît legiuita mea soţie cu pruncul şi tot calabalîcul ce l-au fost luat cu sine, cît şi streina slujnică ce deodată au fost luată şi să mijloceşte pricina pentru dînsa, la care, după mergerea preasfintei porunci şi făcîndu-să cunoscută, sfinţia sa, părintele protopopul Ilie al plăşii, pă dată au cerut

[7] Hîrtie dublă, albă, filigranată, prima filă cu trei capete de animale, iar a doua filă cu literele: *AG* şi urmele unui sigiliu cu ceară. Mărimea coalei: 215/305 mm, bine conservată.

cu rugăciuni ca să fie îngăduită o seamă de vreme, hotărîtă pînă după trecerea sfintelor sărbători ale Învierii și, atuncea, cu a stareții căruță, le va trimite aici în București, după poruncă. Acum, după înțelegerea ce a luat, mă întrebuințează că numita stareță, în loc de a pune în lucrare trimiterea soției mele aici, cuviosia sa au pregătit-o s-o trimită în Transilvania, peste graniță, ca să o lase la celelalte rude d-ale sale, iar la vedere au dat cuvînt că merge spre facere de băi, precum pentru aceasta poate să facă dovadă și ocîrmuirea județului, de unde au scos răvaș de drum.

Preasfințite Stăpîne! ca să nu ajungă prin aceasta la desăvîrșită spargere de casă, eu mă rog preaplecat să binevoiți a scri către ocîrmuirea jude[țu]lui să trimiță negreșit pă legiuita mea soție cu pruncu[l] și cu arătata slujnică, aici, dinpreună și cu cuviosia sa Elisaveta stareța, ca una ce însuși este pricina. Și de vor avea vreo reclamație asupră-mi, aici sînt înalte cinstite judecătorii și ne vom căuta și, prin canalul lor, să v[a] descoperi acel ce o asuprit-o. Și de să va dovedi că stareța este invitarea și povața soții mele, iarăși, mă rog Preasfinții[i] Voastre a o face de pildă.

Și cum Duhul Sfînt vă va lumina.

Al Prea Sfinției Voastre prea plecat.

1834, mai, 7 Buc[ure]ști. Anton PAN, cîntăreț u[8]

IX

Către Hrisant Hurezeanu

Din coprinderea pe lîngă aceasta alăturată jalbă ce au dat către noi cucernicu[l] protopop Ilie, luînd preacuviosia ta înțelegere din arătare, vei vedea cele urmate de la fața locului, de către stariță Platonida de la Mîn[ăsti]rea Dintr-un Lemn, pentru care fiindcă și întîi cînd i s-a făcut cunoscută porunca noastră, dată în această pricină, s-au arătat cu pricinuire plănuită, dar și în urmă în loc de a face urmare cu a trimite pă cerutele fămei, au mijlocit vicleșug că unde era să le pornească aicea, le pregătise a le trimite peste graniță, după care, cucernicu[l] protopop pe temeiul poruncii, stăruind de a le popri, prin netrebnice cuvinte s-au necinstit de către numita.

De aceea, pentru că stareța s-au arătat cu obrăznicie și abatere de la ale datoriei, precum și nesupusă poruncii noastre, scrim preacuviosii[i] tale ca îndată după primirea aceștia să aduci înainte-mi pă numita și după ce mai întîi o vei pune înainte pentru împotriva urmare și nesupunerea cu care s-a arătat (de vor fi într-adevăr) pă deoparte să o strășnicești de a nu să mai arăta și pă viitorime cu asemenea fapte. Iar pe de alta, să stăruiești a despăgubi pă cucernicu[l] protopop de toate cheltuielile ce i s-au pricinuit.

Anul 1834, mai 12, No. 125[9]

[*Adresa scrisă pe dosul ultimei file a dosarului*]:

Departamentul Vornicii[i] Dinlăuntru
Nr. 754
Preasfinții[i] Sale, Părintelui
Episcop Rîmnicu, kir Neofit.

[*Jos, urmele unui sigiliu aplicat cu ceară roșie.*]

---

[8] Coală dublă, albă, filigranată, prima filă scrisă are în filigran *NK*, iar ultima filă, un leu în mers. Ultima filă este albă. Mărimea: 245/355 mm. Din îndoitura la margini a coalei în dosar, marginile din dreapta și de jos sînt uzate. Restul colii, bine conservată.

[9] Scris pe o filă de coală filigranată, la mijloc cu trei jobene. Mărimea filei: 225/320 mm. Foarte bine conservată. Nesemnată.

Anton PANN

LITIGIILE UNEI MOȘTENIRI

CERCETAREA CORESPONDENȚEI PURTATĂ DE urmașii lui Anton Pann cu Protoieria Plășii de Sus, în lunile următoare decesului poetului (documente intrate recent în păstrarea Arhivelor Statului), ne dă posibilitatea să îmbogățim datele biografice pe care le cunoaștem despre autorul Poveștii vorbei.

Primul act reprezintă angajamentul preotului Lazăr, fiul din prima căsătorie a lui Anton Pann, către Ecaterina, soția poetului, prin care se ţobligă să-i elibereze imobilul de lucrurile ce-i reveneau prin testamentul respectiv[1]; al doilea reprezintă plîngerea[2] văduvei Ecaterina împotriva preotului, iar al treilea este o adresă a Mitropoliei[3] către protoierie, prin care cerea să determine pe preotul Lazăr să-și ridice lucrurile respective.

Din cercetarea acestor documente (datate primul: 9 noiembrie 1854, al doilea: 7 martie 1855, și al treilea: 7 mai 1855), rezultă că între Ecaterina și fiul poetului au existat unele discuții în legătură cu dreptul de folosire a imobilului, intenția soției fiind de a-l închiria cît mai repede pentru realizarea unor venituri personale.

Litigiul dintre cei doi moștenitori testamentari a ajuns la știrea Mitropoliei în mai puțin de o lună de zile de la decesul scriitorului. Important este faptul că din înscris se vede că «tipografia cu toate ale ei, precum și manuscrisele și două hîrtii pentru voea de a tipări» le-a primit preotul Lazăr. Faptul că acesta a cerut îngăduință de la beneficiara caselor «să fie slobod a ţinea lucrurile tipografiei în casa unde se află acum pînă la sfîrșitul lui Ghenarie cu leatul 1855...», duce la concluzia că acestea erau în număr destul de mare, necesitînd căutarea unui spațiu corespunzător păstrării lor.

Se cunoaște că după moartea poetului au rămas cîteva manuscrise care se anunțau prin titlu de mare interes. Se pare că era vorba de manuscrisul lucrării Istoria lui Mihai Viteazul — în versuri, și partea a treia din manuscrisul Șezătorii la țară. Din nefericire, textele au dispărut ulterior, în această situație fiind și alte lucrări netipărite, apoi pierdute sau înstrăinate de către fiul scriitorului, ca și diferite obiecte de tipografie ce i se cuveniseră prin testament.

A contribuit la aceasta, desigur, și graba în care a trebuit să și le ridice, cerîndu-se «cuviincioului Protopop Iancu» să facă «cunoscut numitului preot Lazăr stăruind asupra-i ca în soroc de zile cinci să-și rădice negreșit acele lucruri din acea casă», contrar, dispunînd ca, în înțelegere cu poliția, să-i ridice toate lucrurile «fără voia sa și să le depue în păstrarea cui să va chibzui de către zisa poliție».

Nu ne putem da seama precis dacă lucrurile au fost ridicate de poliție sau de către preotul Lazăr; menționea foarte scurtă făcută în partea finală a adresei, precum că «s-au rădicat aceste obiecte», nereușind să ne precizeze faptele.

Virgil TATOMIR

Casa lui Anton Pann din București. Acuarelă de Ioan Cârdei(1961).

[Copie]

Înscris,

Prin care supt iscălitul fac cunoscut că moștenirea hotărîtă prin dieată de către răposatul tatăl meu Anton Pan, adică tipografia cu toate ale ei, precum și manuscrisile și doă hîrtii pentru voea de a tipări le-am primit din mîna D[umnea]ei CC: Tinca soția tată meu, față cu Sfinția Sa Părintele Protopop: Ioan Călărășanu, însă cu această îndatorire din partea numitei, ca să fiu slobod a ţinea lucrurile tipografii în casa unde să află acum pînă la sfîrșitul lui Ghenarie cu leatul 1855, cînd atunci să am a le rădica, unde voi găsi lăsîndu-i casa slobodă, pentru care am și iscălit.

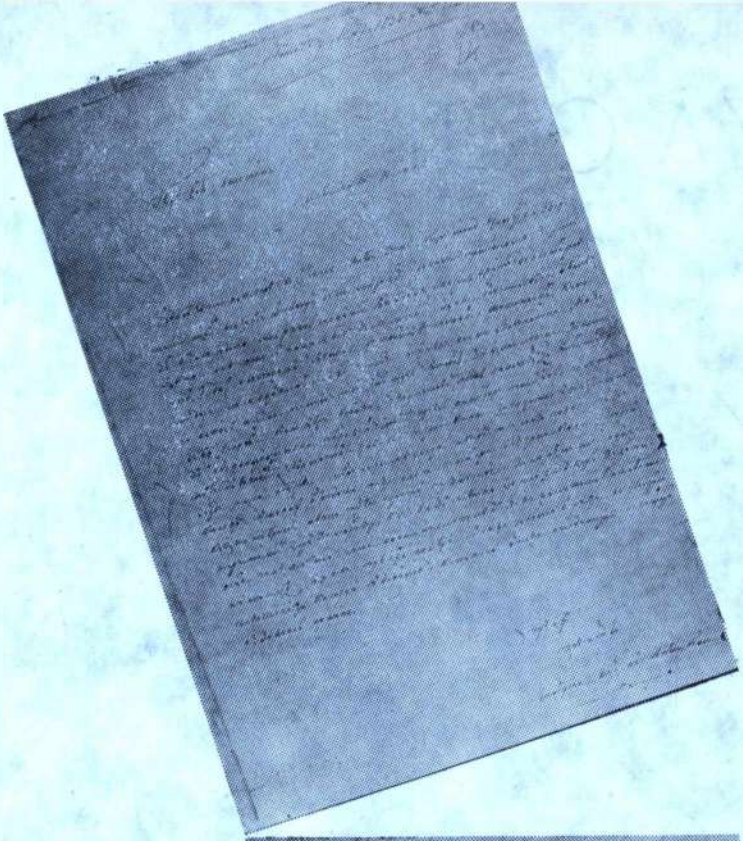
1854: noiembrie, 9. Preotul Lazăr PAN.
SACHELARIE fostul protopop, CĂLĂRĂȘANU.
Oprea DIMITRESCU.

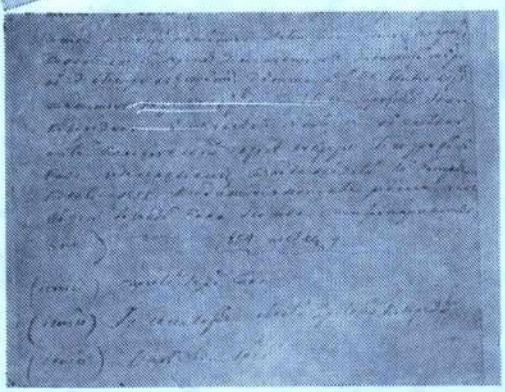
---

[1] Arhivele Statului București, fond Culte, Protoieria I a Capitalei, dos. 51/1854–1856, p. 14.

[2] *Ibidem*, p. 13.

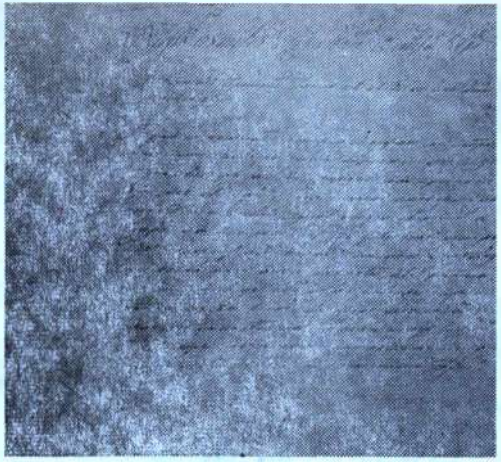
[3] *Ibidem*, p. 15.

Prea Sft. Stăpîne:
plecată jalbă

Îndată după răposarca soţului meu Anton Pană, primind Sfinţia Sa Părintele Lazăr moştenirea sa[,] lucruri de tipografie lăsate prin dietă, şi zicindu-i a şi le ridica[,] m-au rugat ca să-l mai îngăduesc o puţină vreme de a le mai ţinea în casa mea pînă îşi va găsi loc de a le pune sau a le vinde, cînd atuncea mi-au şi dat alăturatul înscris de primirea lucrurilor tipografii, cu coprindere ca la sfîrşitul lunii lui ghenarie 1855 să aibă a şi le ridica, ca şi eu să poci a face meremet caselor fiindcă le-am închiriat, şi iată că vine şi vremea de Sft. Gheor-

ghe ca să intre chiriaşul, dar numitul preot după ce am zis în mai multe rînduri să-mi sloboază casa pentru sfîrşitul arătat, ascultare nu mi-au dat, ci au ridicat parte dintr[-]însele, iar cu o parte din ele îmi ţine casa zelogită, unde am şi eu nădejde a lua o chirie pentru susţinerea vieţii, mă rog plecată Prea Sfinţii Voastre ca să fie înpilat a[-]şi ridica nişte slove ce mai are de-mi ţine casa zelogită, că iată au trecut o lună peste sorocul ce ş-au pus, şi eu am nevoe a face meremetul cerut de chiriaşi, căci la dinpotrivă eu perzînd chiria de lei una mie ce am tocmit[,] cine o să mă despăgubească şi va fi cu păcat a pătimi eu necaz în zilile Prea Sfinţii Voastre, şi a fi silită a[-]l trage la stăngile politiceşti [?] ca pre un îndărătnic, că nu poci a scăpa nici de chiriaşi de la care am şi luat arvună.

A Prea Sft.
prea plecată
ECATERINA soţia răp[osatului] Anton PAN
Primită la 7 martie 1855

Cucernicului Protopop Iancu al Plăşii de Sus din Bucureşti.

Văzînd cucernicia ta cererea ce să face de către cinstita poliţie prin adresa cu nr. 8890 ce să alătura aci în original dinpreună cu alte două alăturate, îţi scriem ca să faci cunoscut numitului preot Lazăr[,] stăruind asupră[-]i[,] ca în soroc de zile cinci să-şi rădice negreşit acele lucruri din acea casă, iar nevoind nici după aceasta a le ridica te vei înţelege cu zisa poliţie spre a rădica acele lucruri şi fără voia sa şi să le depue în păstrarea cui să va chibzui de către zisa poliţie[,] după care raportînd de urmare să înapoezi şi pomenitele hîrtii.

ss. indescifrabil

La data părţilor s[-]au rădicat aceste obiecte.

Ion VINEA

LABORATOR POETIC

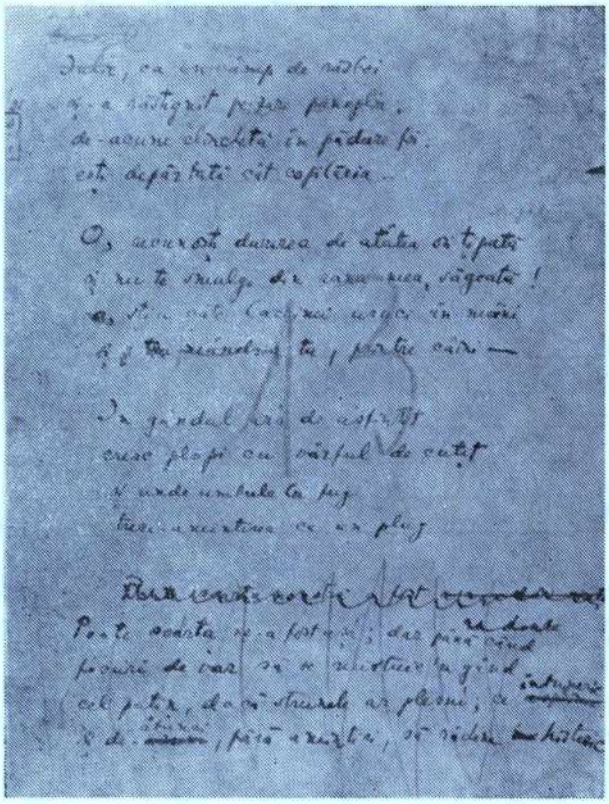
UN DOSAR CUPRINZÎND — ÎN FILE DISPARate — manuscrise cu versuri din mai toate perioadele de creaţie ale lui Vinea, ne oferă surpriza acestor patru poeme inedite, după cît se pare însă într-adins lăsate deoparte de autor.

Cel puţin două dintre ele probează faptul că s-au bucurat de suficientă atenţie din partea poetului: prima — este vorba de poema intitulată *Flaşnetă* — pentru că se prezintă într-o formă evident foarte lucrată, îndelung elaborată, cealaltă — *Foileton* — fiind o transcriere după un intens travaliu. Se ştie că Vinea (arhiva lui poetică o demonstrează) îşi copia de mînă sau la maşină, o dată, de două ori, textele supuse unei continue şlefuiri.

Poeziile regăsite sînt, în fond, unitare, toate patru stau sub semnul angoasei timpului care trece implacabil, poetul dînd astfel expresie ecourilor reverberate ale unor tristeţi de mult încercate. Frecvenţa accentelor elegiace împrumută versului, citeodată, un ton de autentic «lamento».

O singură poezie, fără titlu (primul vers: «*Iulie ca un cîmp de război*»), asimilează o doză de ironie în structura ei, semnul voinţei de reprimare a dramei. Tensiunea lăuntrică pe care o tălmăceşte, aici, «*durerea de atîtea ori ţipată / şi nu te smulgi din rana mea săgeată*», se vrea eliberată de finalul contrapunctic; nemulţumitor însă pentru poet, de vreme ce întreaga strofă apare haşurată cu creionul la o revizuire a textului: «*cel puţin dacă strunele ar plesni* [...] *şi de atunci fără amintiri să rîdem histeric*».

Demers al unei stări de conştiinţă, pe care ţi-o dă sentimentul scurgerii — inexorabile — a timpului, poezia *Flaşnetă* este o confesiune rece, rostită în aspre sonorităţi. Din infinitele circumstanţe afective generate de prezenţa vie a memoriei, ea destăinuie un mod de a comunica pe care doar poezia şi-l poate îngădui, căci amintirea nu se insinuează în vers doar în virtutea unei simple sedimentări sufleteşti, memoria fiind mult mai mult: trecutul retrăit, care «*pulsează greu într-o inimă obosită ...*».

[Iulie]

Iulie[1] *ca un cîmp de război*
şi-a răstignit pe zare panoplia;
de-acum clinchetă în pădure foi:
eşti depărtată cît copilăria...

O, recunoşti durerea de altîtea ori ţipată[2]
Şi nu te smulgi din rana mea, săgeată!
Ştiu cîte lacrimi ususci în mîini
şi mîndria ta, printre cîini.

În gîndul ars de asfinţit
cresc plopi cu vîrful de cuţit
şi unde umbrele lor fug
trece-amintirea ca un plug.

Poate soarta ne-a fost aşa[3]*; dar pînă cînd*
focuri de var să se mistuie-n gînd
cel puţin, dacă strunele ar plesni; ce întuneric,
şi de-atunci, fără amintiri, să rîdem histeric.

---

[1] Adaos cu creionul la versiunea anterioară: *Amurgul o vale.*
[2] *Idem:* strigată.
[3] *Idem:* Poate soarta a fost aşa dar viaţa.

Mai împlinită şi lipsită de numeroasele intervenţii, *Temă* face din amintire un pretext tipic meditaţiei lirice. Aptitudinea spiritului de a proiecta trecutul în prezent, de a resuscita şi interoga, iată ce-i favorizează poetului revenirea la sensul celor ce au fost, la indisolubila relaţie a *prezentului* cu «*altădată*». Întîmplările pot fi astfel retrăite «*ca-ntr-o vrajă ...*» şi au harul de a potenţa clipa de faţă: «*Ca o poteacă de toamnă pe care / te-ntorci prin moarte foi / şi la al cărei capăt aşteaptă o altă primăvară*».

Perfect înrudită cu poezia binecunoscută *Schivnic*, *Foileton* face, strict vorbind, să fie mai bine descifrat «misterul» interferării, la Vinea, a lucidităţii cu lirismul, punctele de intersecţie fiind *insolitul*, care pătrunde curent în temele sale poetice, schivnicul simbolizînd singurătatea, iar poema inedită sugerînd curgerea ireversibilă a timpului. Acestea se asimilează unui ansamblu ciclic unde «paraginile» ascund taine, dar pe care poetul însuşi le deconspiră. Aici se remarcă strădania lui Vinea de a merge pe căi cît mai neumblate, experienţa unică lasă vizibile urme în ceea ce priveşte tehnica compoziţională, vădite de ruptura între contexte, de juxtapunerile specifice, în bună măsură, «esteticii» dadaiste.

Cu excepţia poeziei *Foileton*, care a fost în două rînduri datată (cu creion roşu şi negru), *1914*, celelalte trei: [*Iulie ca un cîmp de război*], *Temă*, şi *Flaşnetă* nu au dată. Totuşi, se pare că ele sînt situabile la hotarul dintre producţia primei tinereţi, scrisă între 16 şi 18 ani (din care fac parte cunoscutele poezii: *Fereastra deschisă*, singura de altfel, care poartă data 1911, *Siestă* sau *Dimineaţă*, ambele aparţinînd anului 1913) şi cielul mai stenic reprezentîndu-l pe Vinea, în epocă, prin selecţiile făcute de el pentru „*Cronica*" lui Arghezi. Un semn în plus al acestei succesiuni ce s-ar suprapune *Simbolului*, să zicem, este şi numerotarea textului cu cifra *13* (creion roşu), numerotare ce vine, cu

aproximație, imediat după cea de la 1 la 9, operată în primul caiet-manuscris cu versuri *, rămas de la Vinea. Ordinea numerică nu urmează cu fidelitate cronologia elaborărilor, dar are în vedere totuși, o structurare a sumarelor pe care poetul a ținut s-o dea culegerilor, în repetate rînduri pregătite, fără să le fi încredințat însă tiparului. Amînarea *sine die* a publicării creației lirice în volum explică, altminteri, cu prisosință, și rezervele față de textele rămase inedite.

Vinea și-a supus mereu versurile unor reexaminări severe, din care au rezultat, se înțelege, și variante sensibil deosebite de primele redactări. În fața textelor «neizbutite» după optica autorului, acesta a avut tăria să noteze marginal: «Cum am putut fi atît de anost». E limpede că n-a reținut nici una din ineditele de față, pentru plachetele de care pomeneam, întrucît ele nu apar printre transcrierile făcute în acest scop **.

Dacă avem în vedere această fază, tranzitorie, de prospectare a timpului, gîndul poetului — plin de ce a fost — vădea, ca astrologul care citește în stele, aptitudinea de a răsfoi «limpezi paginile timpului». Dar, în forma încă difuză, necristalizată în magistralul motiv al *orei*, care, din cînd în cînd alternat cu motivul *finitnii* va structura universul — întreg — al liricii lui Vinea.

Este această insistență semnul «subestimării» proprieri receptivități artistice sau o limitare constrînsă a surselor de inspirație? Cînd un creator revine la cîteva motive obsesive (cum spunea un comentator privitor la Picasso: «recapitulează istoria formelor»), el mai degrabă demonstrează temeinicia lucrului său decît inerentele incertitudini. Ar mai fi de subliniat un aspect: cînd un prea tînăr poet se adresează memoriei, amintirilor, s-ar părea că numărul strict al anilor are mai mică importanță. Adîncimea sensibilității sale poate fi comparată cu un «tunel al timpului». Căci el, indiferent de vîrstă, are capacitatea trăirii instanțelor temporale, pentru care Vinea a dovedit o neasemuită atracție, stăpînindu-i pînă la urmă magma lirismului propriu.

Constandina BREZU

---

* Informații detaliate despre acest caiet, se găsesc în: *Laborator poetic Ion Vinea*, „*Manuscriptum*," nr. 1/1970, pp. 85 — 93.

** Dovada primei inițiative de selecție o face caietul-manuscris inventariat la M.L.R., cota: 12841/52 — 82, intitulată succesiv: *Lanurile galbene*, *Vitraiurile luminate*, *Drum spre soare*, conținînd 4 transcrieri de poezii dintre anii 1915—1917. O a doua culegere de versuri, din perioada 1912 — 1922, este caietul manuscris 11783, cu mai multe variante de titluri: *Filtruri*, *Prisme*.

Temă

Anii de mult anii uitați[4] *se mai întorc o dată*
n-au trecut sunt aci și nu sunt nicăeri
se-ntorc[5] *de altădată serile ca și cum*[6]
timpul s-ar fi oprit să mai aștepte
nu știm ce vor și nu știm ce să facem
poate a rămas de spus ceva poate
am uitat și ne aduc aminte
poate că totul n-ar fi trebuit să
fie așa cum este
poate că e un început de unde am
rămas și-n urmă va fi altfel
sunt lacrimi care n-ar fi fost, cuvinte de adio
răzgîndite
și ca-ntr-o vrajă ți se dăruie povestea
pentru a fi altfel retrăită[7]
ca o potecă de toamnă pe care
te-rentorci prin moarte foi
și la al cărei capăt așteaptă o altă primăvară.

Foileton

Castelul, —
se zice că sufletul cel de pe urmă
a fost moșul încet cu ochii de timp
care se culca în patul de paie vechi
și avea barba albă și murdară ca o oaie.

Mă gîndesc la obiceiurile lui de mașinărie
la bronșita ce-i vîntura halatul
la turta lui de cenușă
la cheile roșii ce sunau neînsemnat prin săli
la pașii scriși în praful adînc,
la paianjenii-bijuterii-încremeniți în unghere.

---

[4] Adăugat ulterior.

[5] Șters: *la răstimpuri se-ntorc serile de altădată.*/ *cîntă un glas auzit.*

[6] Șters: *de odinioară.*

[7] Șters: *repovestită.*

Cei cari scriu romane sau balade
pentru lume în[8] *jurnale*
ar istorisi[9]*, fără-ndoială, că paznicul*
e depărtat şi bizar
că glasul lui te ajunge din peştera anilor
şi e frig cînd îl asculţi.

Cititori, eu cred că bătrînul era cu toţi bun[10]
— e drept că uneori părea ma mare şi că
aşteaptă, —
ci[11] *obiceiul îi uscase ca seceta pornirile*
el aprindea în fiecare seară cele trei
lumînări
în sfeşnicul brun-înverzit
se închina la icoane şterse
şi dimineaţa trăgea funia clopotului
fals
după ce morfolea în gingii capătul ei,
de foame.
Podul zăcea aruncat peste şanţ
pentru că nimeni nu mai răscolia pustiul
căpitanii prădau alte ţări
şi eremiţii se-ndrumau spre Thebaida.

Moşul îşi picotea ursita aici
lîngă armurele solemne de[12] *tăcere şi*
poveste,
dar nu mai sufla colbul şi nu mai ştergea
rugina înflorită cu blazoanele,
şi-n panoplii şi pe spadele cu mînerul
cruce[13]

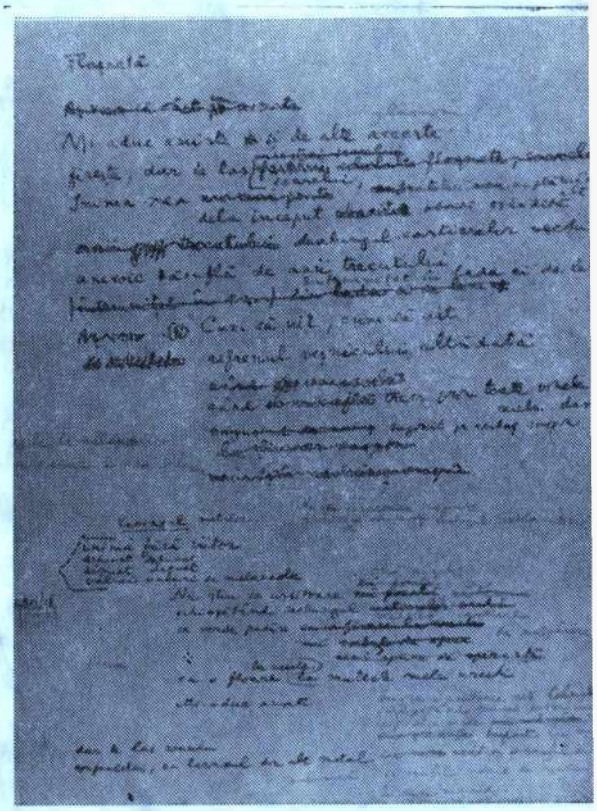
Cu mîinile liniate de venele negre şi tari
pe uşile deschise nepripit,
gîndu-i plăsmuia[14] *obstacolul mort*
lîngă st. mormînt,
dar fără sentimentalism şi uneori străinuta
prea tare
şi consimţind să moară fără duhovnic.
... O uşă, însă, o pomenise ferecată, ca o
visterie
şi grea ca porunca
de care nu-şi zădărnicia sforţările
nici nu-şi mai alipia auzul
şi trecea posac şi neauzit de sine, înainte.

---

[8] Şters: *prin.*
[9] *Idem: povesti.*
[10] *Idem: banal şi*
[11] *Idem: dar.*
[12] Şters: *prin.*
[13] *Idem: -n formă de cruce*
[14] *Idem: pe*

Pe ziduri, urcase mucegaiul — căptuşală—
parcul a încălecat împrejmuirea, către zare,
soarele văpsia [15]
păsări [16] *strălucitoare ca papagalii,*
lianele ce legau arcuri între coroane,
jocul maimuţelor,
şerpii stropiţi cu puncte şi-nnaripaţi
de odihna fluturilor contemplativi,
ferestrele zăbrelite, cu priviri prea triste
pentru expansiunea vegetalelor
şi scara de mătasă şi archebuza stricată
de la [17] *poale.*

Cititori, am să vă spun altădată
cum ferestrele erau ale camerei încuiate
unde mă aştepta
Domniţa adormită de o vrajă rea
care numai pe lună — rotundă [18] *—*
lîngă zăbrele
cînta [19] *calul cu potcoave de*
argint în lumina cărărilor [20].
Şi cît de străvezie era
Şi ce lung îi atîrna, cu anii, părul.

Flaşnetă

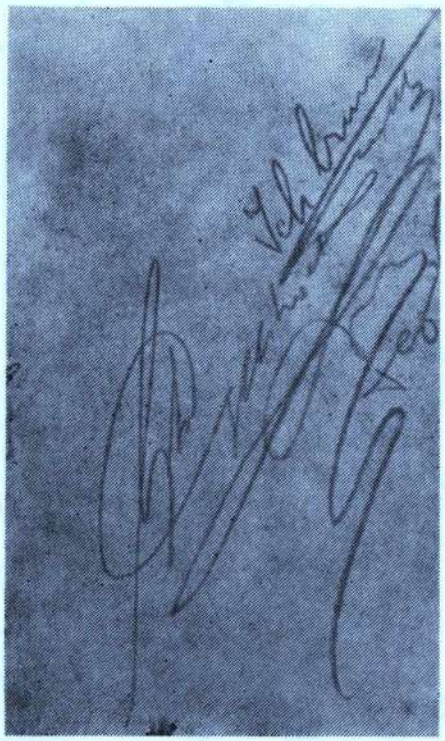
Mi-aduc aminte şi de alte glasuri [21]
ireşte, dar le las soarelui [22]***, cu plămînii din alt metal***
Inima mea de la început [23] ***obosită osîndită...***
de-a lungul cartierelor vechi
anevoie răsuflă de anii trecutului
întemniţat în lada de lemn [24].
Cum să uit, cum să uit
refrenul veşnicului altădată
cînd trece [25] ***prin toate vinele mele deodată***
ruginit pe [26] *acelaş suspin*
apele de melancolie din acvariul meu de lemn.

---

[15] Şters: *colora.* [16] *Idem: păsările* [17]. *Idem: către.* [18] *Idem: plină ... aştepta.* [19] *Idem: şi-mi.* [20] *Idem: anilor — orelor.* [21] Şters: *accente.* [22] Şters: *orchestrei soareluifratelui celeilalte flaşnete; confratelui.* [23] Şters: *nu mai poate.* [24] Şters: *din lada...* [25] Şters: *el răsuflă.* [26] Şters: *răguşind de.*

PROZĂ/POEZIE/CRITICĂ

Gib. I. MIHĂESCU
«SCHIȚE» PROVINCIALE

ÎNTRU-UN INTERVIU ACORDAT LUI ION Valerian [1], cu prilejul unui scurt popas în București, Gib. I. Mihăescu declara: «Mă interesează foarte mult mediul din provincie. Viața oamenilor se desfășoară mai adevărată. Un bun observator are material imens de utilizat, [...] mai ales dacă ești din partea locului și-i cunoști fibrele originelor, poți urmări fenomenul omenesc în tihnă pînă la cele mai neașteptate rezultate ale sale».

Cîteva schițe — aflate în manuscris — stau mărturie că afirmațiile pe care scriitorul le făcea în graba unui interviu luat între două trenuri, nu erau menite doar să mascheze regretul că «anumite împrejurări ale vieții» îl obligau să stea departe de capitală, ci să dezvăluie cu sinceritate interesul real pe care tipurile umane îl stîrneau prozatorului. Seria de «portrete» ce pot fi reunite sub titlul generic: *Mutre din Drăgășani contemporane* este de fapt o suită de fiziologii, în buna tradiție a faimoaselor *Coconu Drăgan* și *Coconița Drăgana* ale lui Ion Heliade-Rădulescu. Ceea ce le conferă însă originalitatea este perspectiva din care sînt surprinse, pentru că la Gib. Mihăescu mediul ambiant se reflectă în psihologia personajelor, autorul reușind un panoramic cu potențial cinematic.

Domnul Abramiadis și doamna Abramian, Adelina Pan, Nicu Pintea sau doamna Costandake sînt produsele caracteristice ale vieții de provincie, unde existența se desfășoară pe două planuri: unul fățiș, formal și lipsit de consistență, ce se conformează rigorilor și ierarhiei orășelului, și altul secret, mustind de evenimente, de senzațional și de viață, cel care-i atrage de fapt pe toți. Nimeni nu trăiește în afara acestei actualități cotidiene, toți participă cu aceeași poftă la bîrfa orășelului, ce poate avea urmări tragice, ca în cunoscuta nuvelă *La Grandiflora* Legea de fier a «moralei» provinciale nu cruță pe nimeni, toți sînt antrenați în acest joc dublu, se suspectează reciproc și de aceea fiecare se simte vulnerabil, fiindcă oricînd poate deveni eroul sau victima unei întîmplări capabile să satisfacă setea de senzațional a «opiniei publice», dornică mereu de noutate.

În acest mediu unde orgoliile mor, unde se manifestă «atîta indiferență pentru preocupările mai înalte ale spiritului, în orășelul acesta mic, noroios și murdar», unde se lăfăie «atîta

[1] *De vorbă cu dl. Gib. Mihăescu*, „Viața literară", I, nr. 32, 22 decembrie — 15 ianuarie 1927, pp. 1—2.

imbecilitate, atîta predilecție pentru plăcerile meschine, atîta interes pentru afaceri și atîta lipsă de cărți literare la librăria din piață », patetismul romantic al eroilor de tipul *Bohemului* s-a convertit în recele calcul al fiecărei mișcări, al permanentei disimulări pe care regula jocului o cere. Momentele de sinceritate nu sînt îngăduite decît în cea mai strictă intimitate, dar și acestea sînt reprimate îndată, ca niște primejdioase stări de slăbiciune. Ieșit din mansarda sărăcăcioasă, unde trăia abstras în lumea cărților și a închipuirii, pentru tînărul « visător », contactul cu lumea din afară e înregistrat ca un impact brutal, ca o renunțare la încercarea seducătoare dar nelucrativă, de a dobîndi un loc în sfera creației, în favoarea laturii practice a existenței.

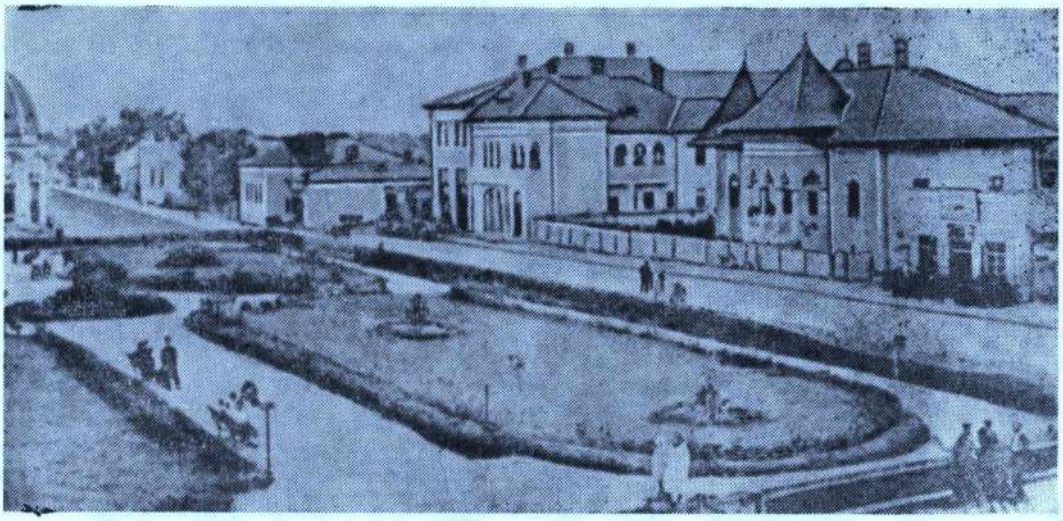
Doamna Abramian sau Adelina Pan fac parte și ele din seria eroilor lui Gib. Mihăescu, meniți să dezbată psihologia succesului în raport cu posibilitățile de realizare pe care viața le oferă. Devenită doamna Abramian într-un orășel anonim, pentru tînăra studentă la Artele frumoase, perspectivele s-au închis. Lipsită de energia Zinei Cornoiu, Adelina Pan a devenit o simplă « fotografie », obiect de contemplație, imagine fixată pentru eternitate a unui scurt moment de strălucire, pe care l-a ratat. Fire bovarică, sufocată de propria-i mediocritate, zvîrlită de viață în « mediul brutal al unui biet orășel de provincie » îmbîcsit de ifosele unei lumi triviale, doamna Abramian amintește de Zvăpăiata lui Cehov, a cărei dramă se consumă în aceeași monotonie posomorită. Dealtfel, eroinele acestor portrete sînt niște ființe vulnerabile, și condiția lor mizerabilă, care-i stîrnește scriitorului compasiunea, rezultă din incapacitatea lor de a se adapta, din insuficiența laturii pragmatice a firii acestora. Tragicul condiției lor izvorăște din neconcordanța între marile lor aspirații și realitatea care le refuză, din faptul că nu au vocația umilinței, a acceptării mediocrității în care se zbat.

Tipurile masculine sînt, dimpotrivă, active și întreprinzătoare, mergînd pînă la escrocherie, atît în sentimente cît și în politică sau în afaceri. Maleabili și înzestrați cu spirit mimetic, ei au înțeles, spre deosebire de eroine, regula jocului și, deși inferiori acestora, se desfășoară cu succes pe mai multe planuri, ducînd o existență senină, garantată de prestigiul pe care-l asigură în ochii lumii o profesiune respectabilă și o soție frumoasă. Determinantă pentru ei e opinia publică, în funcție de care acționează și reacționează. Plini de inițiativă și mai bătăioși din fire, știu să aleagă pentru scopul dorit calea cea mai sigură. Rolul de cuceritor pare să-i ofere unui tînăr ca Nicu Pintea șansele maxime; fără a se situa în categoria « modernilor » sau originalilor de tipul domnului Abramiadis, el nici nu se conformează regulilor provinciei patriarhale, cu un cod moral alcătuit din « convenienție învechite, ba chiar ruginite ». În lupta pentru o situație, Pintea folosește cu nonșalanță farmecul său personal, adoptînd față de burghezia provincială o atitudine de frondă. În schimb, domnul Melinte, tînărul judecător stagiar, « venit de curînd în cetatea vinului și a petrecerii » — în care putem lesne recunoaște autoportretul și nostalgiile scriitorului —, ultragiat de « mediul » unde « fusese condamnat să-și înfunde tinerețele », se simte dezarmat în fața asaltului dat de seducătorul farsor, care țintește acolo unde « domnea ademenitor și ieftin norocul ușor ».

Ceea ce urîțește îndeosebi, pentru Gib. Mihăescu, fizionomia tîrgului este tagma avocățească, împotriva căreia nu o dată s-au îndreptat săgețile prozatorului. Domnul Abramiadis nu are însă prestanța lui Georges Radu Șerban sau demnitatea *maeștrilor* din dramaturgia de tinerețe, nici fizionomia caragialescă a personajelor din *Criza în barou*, ci chipul unei păsări de pradă, al avocatului lacom, zugrăvit în singurul capitol cunoscut al romanului neterminat *Vămile văzduhului* [2]. Dealtfel, nu numai argumente de ordin tipologic ar putea să confirme legătura dintre acest fragment și unicul roman dedicat de Gib. Mihăescu vieții țăranilor, ale căror probleme le cunoscuse mai îndeaproape din « pricinile » cu care cei din jurul Drăgășanilor veneau la judecătoria de pace din capitala județului. Buna lor credință este speculată de rapacitatea colegilor de barou, pentru care conceptele de *onoare* și *datorie* s-au transformat, conform opticii negustorilor « en gros » și « en detail », într-o noțiune comercială, pusă în aplicare cu verva unor mari actori. Debitul verbal și limbajul avocățesc au un efect anesteziant asupra victimelor, dublînd perfect « strîmbăturile și gimbușlucurile ». Domnul Abramiadis este în acest sens un prototip. Strategia de învăluire în captarea clienților și eficiența materială a acțiunilor sale sînt rezultatul unei adaptări instinctuale la condițiile vieții, contravenind

[2] *Cel din urmă roman*, „Gîndirea", anul XIV, nr. 10, decembrie 1935, pp. 445—505.

Mutre din Drăgăşani contemporane

DL. ABRAMIADIS

Înalt, uscăţiv, cu un nas coroiatec, pe spinarea căruia se răsfaţă cele două sticle ale unor ochelari bine îngrijiţi, de altfel indispensabili, pentru că doar ei singuri dau o expresie mai inteligentă figurii aceleia puhave, încadrată de frizură şi de două favorite zburlite ca ale unui vizitiu londonez. Îl vezi ivindu-se ici, colea, înalt, adus puţin din spate, cu ochii lacomi ca o pasăre răpitoare după pradă. E avocat într-un paşnic orăşel de provincie. Veşnic în aşteptarea clienţilor cam rari, tupilat printre mesele încărcate de consumatori ale unei cafenele de lîngă judecătoria de pace, de cîte ori vede vreun biet om, ivindu-se în faţa micului templu al justiţiei, se repede ca şi un

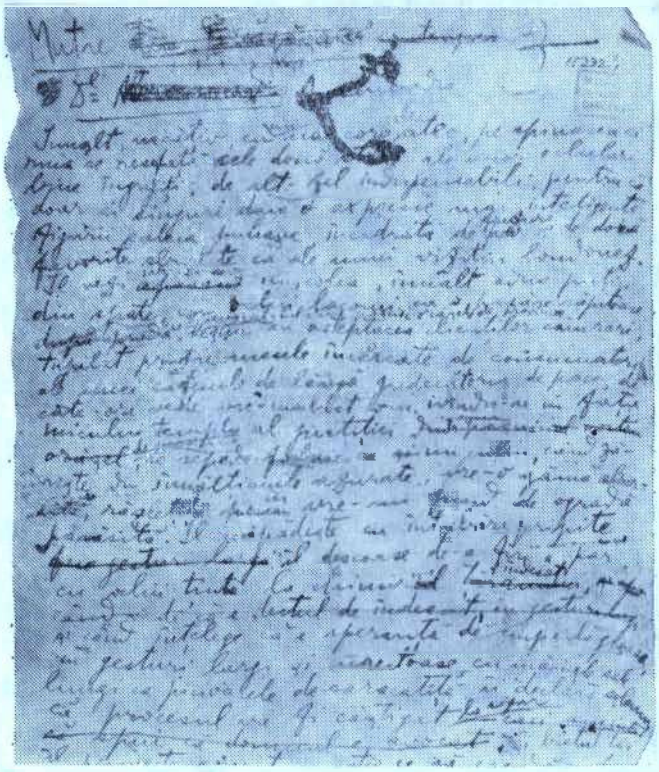
---

aici tipului masculin întîlnit de obicei în proza lui Gib. Mihăescu. Evoluţia personajului nu mai promite nici o schimbare şi comportamentul lui previzibil, realizat cu mijloace caricaturale îngroşate pînă la grotesc, constituie sursa de comic. Schematismul este accentuat şi de indiscreţia prozatorului, care dezvăluie cititorului, în unele aparteuri, pînă şi gîndurile cele mai ascunse ale personajului, ce se vădesc total opuse comportării sale: «iată-l sorbind tacticos cafeaua luată cu banii cîştigaţi prin mijloc propriu, fumîndu-şi liniştit ţigarea şi gîndind: „Dă-mi, doamne, mai multe că nu strică!“ ».

Toate personajele implică, în planul prezentării, o economie maximă de mijloace, reprezentînd tipuri clasice, cu o dominantă caracteristică. Portretele se conturează cu o uimitoare precizie din expresivitatea gestului, a privirii, a unui minim de posibilităţi de manifestare, pe care mediul indiscret al provinciei sau raţiunile de tactică le impun eroilor. Ca tipuri, aceştia sînt nişte senzuali, dornici să trăiască din plin, pe care însă convenţia vieţii îi reprimă. Excesul lor de energie vitală nu găseşte mediul adecvat de desfăşurare, reuşind doar să suplinească tonusul anemic al tîrgului. Condiţia de «paiaţe de bîlci» este dată de falsul existenţei lor, trăită ca o convenţie acceptată. Capacitatea de inserare sau inadaptarea le definesc nuanţîndu-le şi diferenţiindu-le între ele. Dacă pentru eroine provincia conformistă şi ipocrită agravează mediocritatea, resimţită de ele ca o suferinţă îndurată cu resemnare, pentru eroii din aceste portrete, perspectiva grotescă din care sînt zugrăviţi provine din faptul că scriitorul întruchipează în ei triumful mediocrităţii.

Diana CRISTEV

uliu, cînd zăreşte din înălţimile azurate vreo găină zburlită, răzleţită în vreun fund de ogradă părăsită. Îl năpădeşte cu întrebări pripite, îl descoase de-a îir a păr, cu ochii ţintă la chimiru-i îndesat şi cînd înţelege că e speranţă de ciupeală groasă, în gesturi largi şi măiestuoase cu mîinile sale lungi ca picioarele de caracatiţă îi declară solemn că procesul va fi cîştigat la sigur. Şi bietul ţăran îl priveşte aiurit, nu ştie ce să creadă, să fugă sau să rîdă, aceeaşi impresie pe care i-ar face-o obştei şi declară că e cu mult mai cult ca avocatul tocmit, că mai are oarecare diplome de pe la şcoli şi că, în sfîrşit, îi poate lua procesul şi cu sfertul sumei cerute de primul. La urma urmei a înţeles şi domnul Abramiadis că ăsta-i secolul aurului, şi pentru el faci totul; de aceea poate, tot restul familiei dumnealui îl caută necurmat, storcîndu-l de pe unde poate şi cum poate. Căci dacă unul are calităţi care nu pot renta decît într-o pîrlită de urbe, nici măcar capitală de judeţ, celalt are altele care-i aduc cu nemiluita în oraşele mari, pe la băi, în staţiunile climaterice, fie chiar şi în străinătate. Drept aceea, familia dumnealui e o familie modernă în toată puterea cuvîntului; trece cu nepăsare peste anumite convenienţe învechite, ba chiar ruginite, ca, de pildă, datorie morală, conjugală şi ce să mai pomenesc altele, cînd chiar cuvîntul acesta de «datorie» pentru familia sa n-are decît însemnătatea pe care o are şi-n codul comercial; celalt înţeles s-a pierdut în noaptea vremilor şi doar provinciali de aceia hodorogiţi îl mai păstrează. Şi cum dl. Abramiadis vrea să fie cu desăvîrşire original— dacă ar avea talent poetic ar fi simbolist, neavîndu-l se mulţumeşte să joace rolul eroilor din romanele unor astfel de poeţi — a născocit dînsul un nou mijloc de cîştig, foarte nostim şi de a cărui originalitate ar crăpa de gelozie, pînă şi cel mai jankeu dintre locuitorii New-Yorkului. Şi anume, ca şi eroina scriitorului francez Pierre Louis, care-şi iubea mai mult amantul cînd acesta o bătea mai crunt, tot aşa şi dl. Abramiadis este foarte amator de asemenea exerciţii pe spinarea D[omniei] Sale. Şi lucru ciudat: extravagantul gust al D[umnea]lui are două foloase: mai întîi îi pune singele în circulaţie, dîndu-i o sănătate perfectă, şi în al doilea rînd îi aduce şi bani. «Imposibil!» veţi exclama D[umnea]voastră. Ei, da, veţi exclama, pentru că nu posedaţi puterea inventivă a stimabilului domn. Şi cu toate astea aş[a] de simplă — ca orice invenţie mare, dar care, cu toată simplitatea ei, nu poate fi închipuită decît de inteligenţe mari. Şi unde mai pui, că după mine, domnul Abramiad[is] pare strănepot de al lui Ulysse! Dar vă fac prea curioşi; ascultaţi! Ca ziarist talentat, domnul A[bramiadis] trage nişte articole minunate prin gazetă; se leagă de familiile tuturor, vroind să le dea acelaşi aspect modern pe care-l are familia dumnealui. Cum concetăţenii săi, foarte înapoiaţi, ce-i dreptul, îi cer socoteala pentru o astfel de insultă (ce barbarie vrednică de un antropofag; să socoteşti cuvîntul de modern ca o insultă!) întrebuinţînd foarte ades gîrbaciul, iată-l pe dl. Abramiad[is] chemîndu-i în judecată, cerîndu-le nu ştiu cîte sute daune, interese şi apoi după ce «hotărîrea s-a învestit cu titlu executoriu», iată-l sorbind tacticos cafeaua luată cu banii cîştigaţi prin mijloc propriu, fumîndu-şi liniştit ţigarea şi gîndind: «Dă-mi, Doamne, mai multe că nu strică!» şi după masaj, mai ales cînd e făcut de vreun «masseur» strașnic la braţ, ce bună-i cafeaua. Nu-i aşa, D-le Abramiadis! firea lui liniştită şi setea-i neobişnuită erau maimuţăriile, strîmbăturile şi gimbuşlucurile unei paiaţe de bîlci. Dar dl. Abramiadis mai are şi vervă convingătoare; cu atît s-a ales şi dînsul din cei vreo patru sau opt ani de facultate; acelaşi tipic veşnic de vorbărie goală, abuz necurmat de cuvinte tehnice, întreaga nomenclatură juridică, spusă pe nerăsuflate, ca un crez rostit cu glas răstit de vreun dascăl mai tinerel în biserică — prea sonore şi prea exotice, pentru urechia obişnuită cu vorbe comune a bietului om, ca acesta să nu-i încredinţeze soarta procesului, sigur şi el, că «domnul cel învăţat» îl va cîştiga. Şi după ce-i smulge ban după ban, după ce îi pierde procesul cu un succes desăvîrşit, altă debordare bruscă de frazeologie deşartă, încredinţări absolute că forma a fost defectuoasă, dar că la a doua instanţă cîştigul e sigur — poate tot aşa de sigur ca întîia oară; şi bietul ţăran zăpăcit cu desăvîrşire de atîta sicîială, clătinînd trist din cap, goleşte chimirul în ghiarele... pardon, mîinile domnului avocat, cu gîndul aiurea, la văcuţa de acasă, de sub şopron, pe care

va trebui s-o vîndă ca să continue *procestu*, acolo în capitala judeţului, unde o altă mutră cruntă de apărător îl va aştepta la scara tribunalului. Alteori, pîndind pe lîngă vreun grup de împricinaţi, spre a afla din convorbirile lor naive, de felul procesului, de avocat, de salariul cerut de acesta, apare deodată în mijlocul lor, ca un mîntuitor în mijlocul [*Ms. neterminat*]

(M.L.R., ms. 15232, ff. 1–2)

[DOAMNA ABRAMIAN]

Doamna Abramian e veşnic tristă; şi are toată dreptatea biata femeie. Să vezi pe zi ce trece cum ţi se ofileşte frumuseţea în mediul brutal al unui biet orăşel de provincie, lîngă un bărbat stupid, dar cu pretenţii, şi să nu fii tristă! Căci domnul Abramian nu poate fi altfel decît un mărginit. O adusese aici în monotonia aceasta posomorîtă, zmulgînd-o vieţii zvăpăiate de pe trotuarul Bucureştilor spre a o da pradă unui trai fără mişcare, spre a o arunca în mijlocul societăţii aceştia inculte de provincie. N-aveai cu cine schimba o vorbă în saloanele acelea împestriţate cu gust ţigănesc, în care cocoanele joacă veşnic cărţi şi bărbaţii fac politică, amestecînd în discuţiile lor furtunoase înjurături tari, fără să se sinchisească de sexul slab, care se-ndeletniceşte cu ocupaţiunile sale nevinovate în aceeaşi încăpere.

Drept aceea, de cîte ori frumoasa doamnă îşi aduce aminte de viaţa ei din capitală îi vine să plîngă. Desigur că n-ar fi părăsit ea cu una cu două traiul acela, asemeni unei scene de operetă care-ar dura la infinit; nevoia însă a silit-o. Studentă la artele frumoase, neavînd un talent deasupra mediocrului n-ar fi putut răzbate în viaţă dacă n-ar fi avut doi ochi mari, negri şi un păr lung, ondulat, calităţi ce nutreau speranţele unui unchi bătrîn şi bogat, în care scînteia poftelor nu se stinsese încă. Mai tîrziu, cînd ea fu răsărită, cînd bătrînul satir îşi ceru plata bunăvoinţei lui, tînăra fată, neavînd încotro, primi propunerea studentului Abramian de a-i deveni soţie.

La început, traiul alături de soţul ei nu i se părea de lepădat; chiar era încîntată de felul de a fi al tînărului student şi mai ales de iluziile cu care acesta se-mbăta şi căuta să i le împărtăşească şi ei. Avea de gînd, după ce-şi va lua licenţa, să plece într-un mic orăşel de provincie, pe care i-l recomandase un prieten de la Matematici şi unde, după spusele acestuia nu erau decît doi <bărbaţi> avocaţi [*Ms. neterminat*]

(M.L.R., ms. 15232, ff. 3–4)

[NICU PINTEA]

... să comunice şi celor cari în viaţa lor nu făcuseră un pas de dans, dulcea ameţeală a învîrtelii.

Axa întregei mişcări de rotaţie era, firesc, tînărul Nicu Pintea. O minune băiatul acesta! Tot balul îl mînca cu privirile. Şi fetele şi tinerii de vîrsta lui. Mamele mai

puțin, pentru că deși avea douăzeci și cinci de ani, tînărul Pintea încă nu se hotărîse să treacă examenul de clasa șasea liceală. Dar asta nu-l oprea să se rotească în zbor, [să facă] de trei ori ocolul sălii cu fiecare fată, pentru ca, tot învîrtindu-se, să alerge de la acea pe care o așeza lîngă mama ei, la cea pe care o invita pentru noul tur. Și ce păr negru și creț și ce ochi negri și drăcoși avea băiatul acesta! Și-o ușurință la turuit gura, nevoie mare. Complimentele ieșeau buluc din gura lui mititică și sîngerată și mîna și piciorul lui dădea[u] dovezi de talente cîte poftești. Dansa orice joc de orișiunde ar fi fost el; cînta la pian, la mandolină, din gură și puțin la vioară.

— E un geniu, spuneau fetele extaziate.

— Păcat că n-a învățat carte, spuneau mamele dezolate.

Iar tînărul Pintea se învîrtea nepăsător printre ele. Acum da iama prin fetele elitei, care ocupa dreapta sălii. Aștepta însă cu aceeași nepăsare suverană, care-l ridica cu desăvîrșire în ochii tuturor, orele două și trei, cînd elita se ridica de obicei. Atunci rămînea cu «burghezimea», cum se zicea în mica urbe familiilor de circiumari, de cojocari și de alți meseriași; marea burghezie, înghemuită în stînga sălei, în viscolul de sunete, de mugete și de bubuituri al muzicei militare locale.

La drept vorbind Pintea se distra mai mult cu burghezia; acolo domnea ademenitor și ieftin, norocul ușor. Dar pînă la ora știută, trebuia să se resemneze. Se mai preta din cînd în cînd la vreun compromis, spre hazul exagerat și sarcastic al domnișoarelor din elită. Dar mai mult de o dată, două, fie trei ori, nu-și putea permite. Și atunci, cu meșteșugite rezerve afectate, care-l făceau și mai adorabil. Un mare actor, cum îi spuneau prietenii, în mijlocul cărora domina ca o căpetenie de trib.

În seara aceasta, centrul preocupărilor sale era doamna Costandake, o frumusețe recentă a orașului, maestră de croitorie și profesoară de religie la școala profesională. Doi ochi negri, punctați cu putere sub o pereche de sprîncene frumos arcuite pe un cap bucălat și blond. De trei ori dansase cu dînsa și acum venia s-o învîrte pentru a patra oară, neluînd în seamă căutătura amarnică și disprețuitoare pe care i-o aruncă, mai sfredelitoare ca o armă ucigașă, partenerul ei de conversație, domnul Melinte, stagiarul judecătoriei.

Domnul Melinte venise de curînd în cetatea vinului și a petrecerii. Domnia Sa tocmai terminase dreptul și «mediul» în care fusese condamnat să-și înfunde tinerețele îl îngrozea cu desăvîrșire. Atîta indiferență pentru preocupările mai înalte ale spiritului, în orășelul acesta mic, noroios, și murdar ca o băltoacă furată de seceta verii! Atîta imbecilitate, atîta predilecție pentru plăcerile meschine, atîta interes pentru afaceri și atîta lipsă de cărți literare la librăria din piață!

Pe buzele sale, schimonositura de dispreț cu care trecea ca o umbră neînțeleasă prin saloanele orașului cu sau fără fete de măritat —, amenința să devină perpetuă.

Zadarnic căutase să-și găsească o parteneră pentru confesiunile sale intime, sau măcar un partener. Zadarnic. Zadarnic. Se plîngea pe toate potecile. Și se plîngea fără sfială chiar orășenilor, care-l ascultau neînțelegători, dînd stupid din umeri.

— În orașul ăsta nici nu s-a auzit de Anatole France, bufnea el cu un nemărginit dezgust, întorcînd spatele celui cu care sta de vorbă.

— Ce-o fi vrînd băiețelul ăsta? se întreba în urmă, nedumerit, cetățeanul părăsit cu atîta bruscheță.

Nădejdile toate ale domnului Melinte se agățară de părul auriu, de ochii întunecați, de sprîncenele pronunțate, de genele lungi ale domnișoarei Costandake. În gura ei mică, parcă o șuviță de sînge, el crezu că-și va găsi scăparea. Cu neputință ca un cap de păpușe atît de visător și de făgăduelnic, să nu frămînte gînduri mai alese decît pleava de nimicuri și stupizenii, care se vîntura în mintea tuturor acestor negustori «en gros» de vinuri și circiumari «en detail» parveniți.

Îi făcea deci o curte discretă și tenace, la care fata răspundea cu aceeași atenție binevoitoare și socotită în măsură cu posibilitățile viitorului, cu care răspundea tuturor curtezanilor ei. Domnul Melinte știa că preferata sa este viziunea de zi și visul de noapte al multora din tinerii orașului. Dar el își dădea seama perfect că plutește

deasupra tuturor în gîndurile ei; că în mulțimea de bibelouri de toate formele și mărimile, cum își socotește o femeie curtată adoratorii și-i așează în inimă după valoare și luciu, ca pe o etajeră; pentru domnișoara Costandake el este obiectul de lux, rar și de preț. El nu-i vorbise prea adesea, dar în saloanele în care o întîlnise, o surprinsese deseori spionîndu-i cu admirație disprețul lui suveran pentru localnici și deghizat [*Ms. incomplet*]

(M.L.R., ms. 17742)

BOHEMUL

Era tînăr, înalt și palid; n-avea mutră comună dar nici frumos nu se putea numi. Nu era nici bogat; hainele îi erau cam vechi și ghetele demodate. Era curat însă și afară de aceasta și de tinerețe, mai avea o calitate: era visător din cale-afară.

Visători sunt mulți în ziua de azi; nici n-ai loc de ei; pe strade, în cafenele, în foyerurile teatrelor întîlnești veșnic mutre ciudate, cu părul dat pe spate, cu fruntea încruntată, cu aere false de cugetători.

Visătorul nostru, însă, nu frecventa deloc astfel de localuri; singurul loc în care puteai să-l găsești adesea era un colț singuratec de cîrciumă, unde-și sorbea, cu ochii pierduți în nori de tutun, un pahar de vin. Ba, îl mai puteai găsi deseori rătăcind fără țel prin împrejurimile orașului. De cele mai multe ori însă stătea acasă, în mansarda lui sărăcăcioasă, al cărei mobilier, afară de un pat simplu și o masă schimonosită, mai consta și din vreo trei dulapuri șubrede și spațioase, pline de volume.

Toată ziua sta trîntit pe pat cu cartea în mînă; cîteodată aruncînd-o pe masă rămînea cu ochii în tavan, privind jocul straniu al fumului de tutun, sau ascultînd dureros vaer al vînturilor de toamnă.

Noaptea, din lipsă de gaz și de somn, rămînea deseori pe gînduri; visul îi mergea departe, spre țărmuri necunoscute. Aci se visa Enea povestind Didonei aventurile sale; o, de-ar fi fost el în locul rătăcitorului prinț troian! Desigur că sora lui Pygmalion n-ar fi avut așa de grabă poftă să viziteze țara umbrelor — imperiul sinistru al întunecatului Pluton. Sau i se părea că e un Ruy-Blas; îi părea parcă rău că nu trăia în timpurile medievale; de-ar fi fost un trubadur pribeag cu ce sete ar fi tremurat el coardele ghitarei sub balconul marchizei; cu ce sete vocea sa ar fi înfiorat singurătățile castelului înecat în negura nopții; ce-ar fi dat sărmanul bohem să fi fost în locul visătorului paj al reginei spaniole.

Și sărmanul visător se lasă pradă gîndurilor; se vedea în țări necunoscute, pe mări neumblate, se plimba prin dumbrăvi de portocali veșnic verzi, mîngîiat de adierea dulceagă a zefirilor leneși; dar vîntul rece de toamnă îl scotea îndată din visările sale, cu urletul lui înfiorător. Și la cutremurul geamurilor înguste, la fiorul de frig ce se răspîndea îndată prin odaie, îl făcea să scoată un oftat dureros, însoțit deseori de lacrimi de deznădejde.

Într-o zi, întors din pribegiile lui mai din vreme, se pomeni deodată pe strada cea mare; zgomotul mulțimii, huruitul automobilelor și tropotul cailor îi făceau rău; animația aceasta neobișnuită îl făcea stîngaci.

Împins de șuvoi, mergea mașinalicește; ochii i se opreau sperioși pe toaletele elegante ale trecătoarelor. Într-un rînd se rezemă de o vitrină; își scoase o țigare, ca să-și recapete calmul și fumînd liniștit privea cu o curiozitate copilărească...

. . . . . .

(M.L.R., ms. 15238)

FOTOGRAFIA

Doamna Adelina Pan, una din frumuseţile Craiovei, se plimba regulat, în fiecare zi, pe Calea Unirii, de la cinci la şase, pe jos.

Era o oacheşe din cele care te farmecă de la prima vedere; un corp cu mlădieri făgăduitoare şi doi ochi atît de zglobii, că nu putea rămîne nepăsător în faţă-i nici cel mai rece bărbat. Dealtminteri era cunoscută; cine nu ştiuse în oraş pe bărbatu-său, fost deputat de cîteva ori, unul din stîlpii cei mai puternici ai partidului conservator din localitate, şi care murise cu cîţiva ani înainte! Toată Craiova îşi amintea măreaţa înmormîntare care i se făcuse şi toţi cetăţenii fuseseră de deplin acord, că rareori se întîmpiă un bărbat politic de importanţa răposatului Pan.

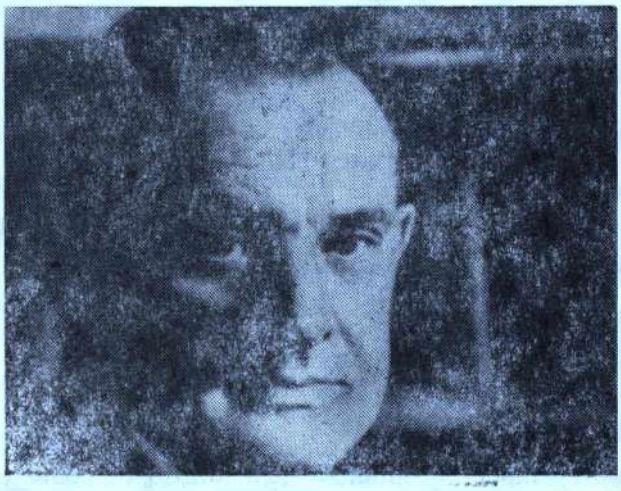
Rămînînd văduvă, dna Adelina se retrăsese imediat după înmormîntare, la marea ei moşie de pe lîngă Balş. Acolo îşi petrecuse întregul an de doliu, spre regretul înaltei societăţi craiovene, în mijlocul căreia frumoasa femeie strălucise atît prin măreţia trăsăturilor ei atît de perfecte cît şi prin spiritul şi cultura ei, recunoscute. Lumea însă se obişnuieşte uşor cu orice întîmplare fie plăcută, fie neplăcută şi nu mult după aceasta, dna Pan fusese aproape uitată, cînd iată că exact la un an după moartea soţului ei se reîntoarse din nou în oraş.

Locuia o casă veche boierească pe aşa-zisul bulevard craiovean, un fel de alee lungă care începea de la palatul poştelor şi sfîrşeşte tocmai la luncă — o pădurice frumoasă unde localnicii se duc totdeauna vara să petreacă. Bulevardul acesta are clădiri — frumuşele dealtminteri — numai pe-o mică porţiune, la capătul care dă în strada Unirii deci în centrul oraşului; dar această porţiune nu pare cîtuşi de puţin bulevard — este pur şi simplu o stradă ca toate străzile Craiovei, cu singura deosebire că e oarecum mai curată. Cît se sfîrşesc casele, începe adevăratul bulevard, cu arbori frumoşi, aliniaţi cu metodă, cu aer curat şi cu indicaţii pe unde să meargă pietonii, pe unde căruţele şi pe unde automobilele, indicaţii foarte zadarnice dealtminteri, căci craiovenii se feresc nu numai să locuiască, dar chiar să se preumble pe-acolo. Casa dnei Pan era chiar cea din urmă de pe stînga aşa că, cu toate că locuia în centrul oraşului, locuia în acelaşi timp şi la periferie.

(M.L.R., ms. 15236)

Dnale
=
Domnului
Dr Zamfirescu
Drăgăşani

Tudor VIANU

Trei cărți românești de filosofie...*

CONFERINȚĂ RADIOFONICĂ

În configurația culturală a țării noastre, activitatea filosofică începe să dobîndească un loc din ce în ce mai bine precizat. Pe cîtă vreme în anii de dinainte de război, publicațiile filosofice erau rare, intermitente, și găseau în genere un ecou destul de slab, împrejurările par astăzi să evolueze către un exercițiu mai viu al cugetării abstracte și către un interes mai susținut în felul în care publicul îl întîmpină. Un nou teritoriu este astfel pe cale de a fi anexat de către cultura noastră și această situație trebu[i]e fără îndoială pusă în legătură cu acea particularitate a epocii noastre care, împărțită între atîtea direcții și tendințe, simte nevoia să-și lămurească drumul ei prin sforțarea neîncătușată a gîndirii. Un suflu de mari hotărîri adie peste timpul nostru, care nu mai este în nici un caz al tranzacțiilor mărunte. Nu vedem oare necontenit cum atîtea din întrebările vremii se extind în discuții de principii? S-ar spune că drumul nostru nu se mai desfășoară liniștit, mereu înainte, printre amănuntele unui peisagiu puțin variat, ci că el este necontenit întretăiat de răspîntii dramatice, printre care voința noastră trebu[i]e să aleagă. Un apel mai energic la hotărîri decisive, o activitate deliberativă mai intensă și un mai ascuțit sentiment al

---

* Tudor Vianu a pregătit acest text pentru a fi rostit la radio. El poartă pe prima pagină, scris de mînă, în colțul din stînga sus, data: 23.X.[1]934; ora 22.05/15 minute și ștampila rotundă: «Radio-Difuziunea Română. Serviciul prezentării Programelor și al Controlului Emisiunei». Semnătura este indescifrabilă.

Socotim acest text interesant prin afirmarea, încă din 1934, a unor puncte de vedere care se opun net invaziei iraționalismului în cultură. Autorul încearcă să mențină un echilibru democratic și folosește filosofia în spiritul «activismului». Aceste pagini rămîn o profesiune de credință pentru Vianu cel dintotdeauna și își păstrează actualitatea pentru cercetătorii fenomenului culutral românesc.

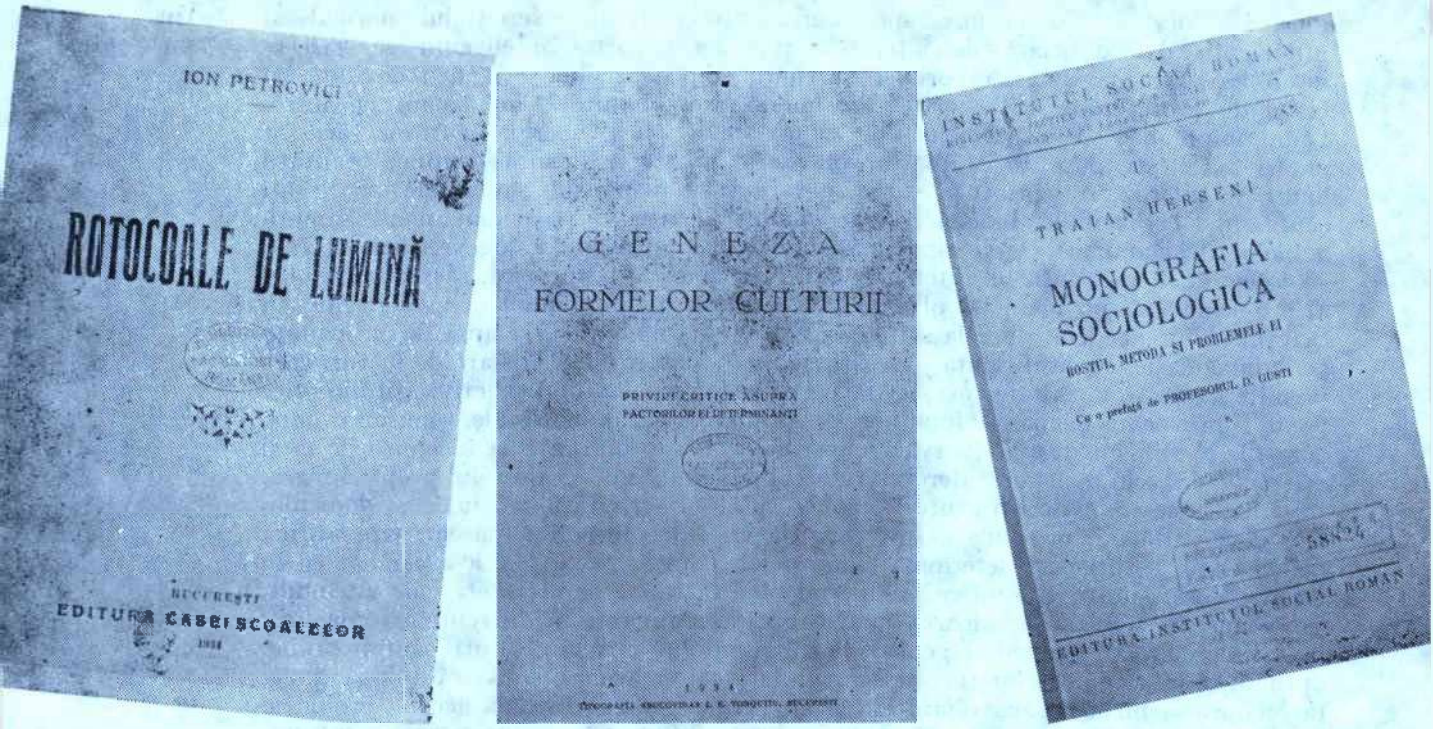
Ecaterina ȚARĂLUNGĂ

răspunderilor sunt caracteristicile vremii pe care o trăim şi în legătură cu toate aceste însuşiri se explică locul din ce în ce mai larg acordat filosofiei.

O dare de seamă cît de sumară asupra muncii filosofice desfăşurate sub ochii noştri ar trebui să ţină seama de variate aspecte. Ne mărginim astăzi să referăm despre trei scrieri felurite, al căror fundament comun îl alcătuieşte tocmai recunoaşterea locului pe care filosofia este capabilă şi menită să-l ocupe la posturile de conducere ale timpului nostru.

Iată, în adevăr, că din ideea misiunii filosofiei, un gînditor ca dl. Petrovici face adevărata caracteristică a gîndirii speculative contimporane. În recentul său volum *Rotocoale de lumină*, o scriere care adună şi adăposteşte sub impresionismul titlului mai multe articole ocazionale, amintiri, confesiuni şi comemorări, dar şi cîteva studii de principii, ideea rolului activ care revine speculaţiei contimporane este afirmată odată cu recunoaşterea unei tendinţe realiste în mişcarea filosofică a mai tuturor ţărilor civilizate ale lumii. Pe cîtă vreme în lunga perioadă dominată de geniul lui Kant şi care se întinde pînă în preajma zilelor noastre, tonul gîndirii filosofice era imprimat de orientarea idealistă, timpul nostru par[e] să evolueze către un alt tip al cugetării. Lumea nu mai este pentru noi o simplă ţesătură de imagini şi cunoaşterii nu i se mai recunoaşte simpla putere de a-şi întinde eficacitatea ei în raza riguros determinată de organizaţia noastră fizică şi morală. Pentru punctul de vedere mai deseori reprezentat de filosofia înaintaşe lumea era de fapt absorbită de *eu*, obiectul era asimilat de subiect şi adevărata cunoştinţă nu depăşea mai niciodată limita propriei noastre interiorităţi. Formula atît de pregnantă a lui Schopenhauer, după care «lumea este reprezentarea mea» poate fi înscrisă în fruntea întregului capitol al istoriei gîndirii moderne. Oricît de mari ar fi deosebirile dintre sistemele filosofice moderne, gîndirea generalizatoare poate recunoaşte comun între ele tendinţa de a accentua mai puternic factorul subiectiv în corelaţia lui cu obiectul, pînă la punctul în care cel din urmă dispare cu totul în unitatea celui dintîi. Opunîndu-se însă acestei tendinţe, iată că vremea noastră afirmă nu numai o lume de esenţe obiective, de evidenţe străine eului, dar şi puterea spiritului de a le cuprinde prin acte de intuiţie, fie acestea «intuiţia dinamică» despre care vorbeşte Bergson, fie «intuiţia esenţelor», analizată îndelung şi cu o neîntrecută subtilitate de marele logician modern Edmund Husserl, iniţiatorul curentului fenomenologic. Aceste esenţe sunt realităţi obiective, capabile de a fi cuprinse dintr-o dată de mintea noastră şi cu ocazia unuia singur dintre exemplarele concrete care îşi primesc înţelesul din participarea la ele. Potrivit acestei noi îndrumări filosofice, obiectele cunoştinţei tră[i]esc cu autonomie, ele alcătuind o lume rezistentă dispusă la periferia eului nostru şi exterioară lui. Dacă acum ne întrebăm care poate fi raţiunea acestei radicale schimbări de perspectivă, răspunsul îl putem găsi împreună cu dl. Petrovici în dificultăţile speciale ale zilelor noastre. Căci dacă concepţia idealistă, spune dl. Petrovici, este potrivită unei lumi care se mulţumeşte să asiste la viaţă, pentru că existenţa ei prosperă este asigurată, o epocă în luptă cu atîtea dificultăţi, cum este a noastră, trebu[i]e neapărat să postuleze o lume rezistentă, de realităţi consistente. Dealtfel, în relevarea caracterului antiidealist şi realist al gîndirii contimporane, dacă nu şi în explicaţia lui, care îi rămîne proprie, dl. Petrovici s-a întîlnit cu o serie numeroasă de filosofi, la importantul Congres de la Praga, unde a reprezentat ţara noastră cu o deosebită autoritate.

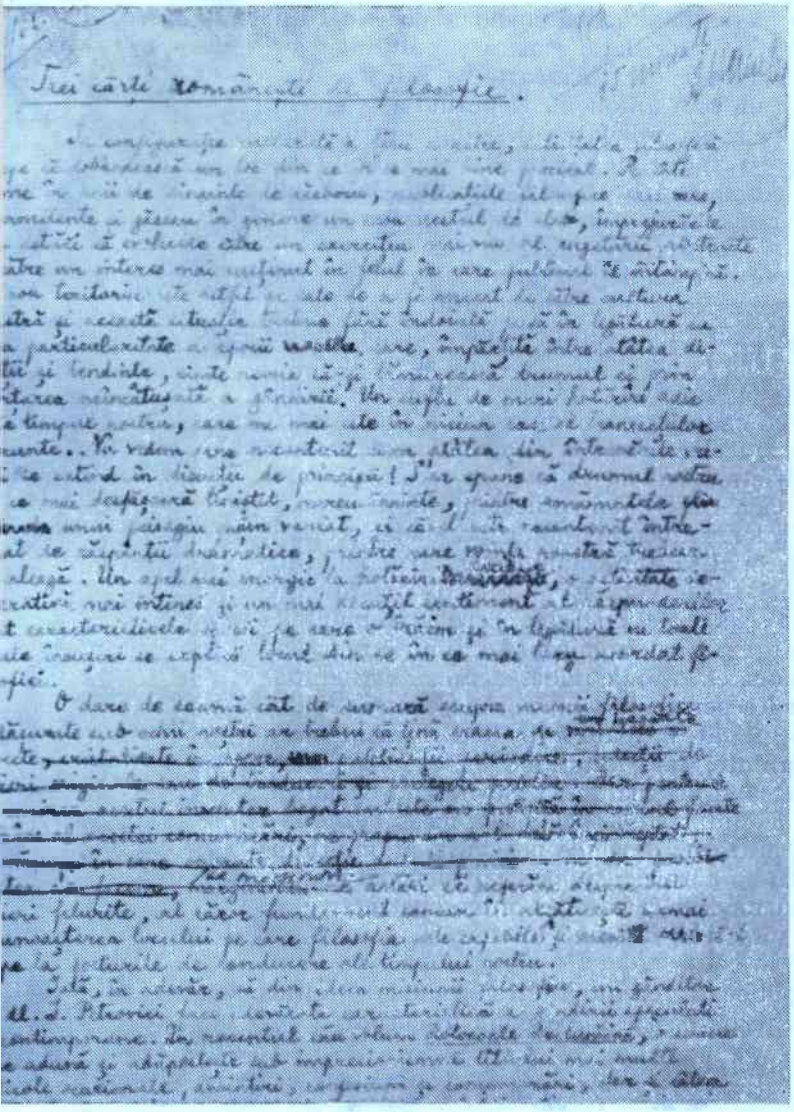
Faptul că filosofia contimporană se găseşte implicată astăzi în procesul unei atît de adînci transformări, impune întrebarea relativă la pricinele generale ale schimbărilor în filosofie, care fac din istoria ei o succesiune de soluţii variate şi uneori chiar contradictorii. Dl. Petrovici se opreşte şi în faţa acestei întrebări, distingînd pe lîngă nevoile speciale ale momentului, despre care am amintit, şi starea generală a cunoştinţelor timpului. Sistemele filosofice vor lua în consecinţă o formă sau alta după felul experinţelor pe care ele le folosesc, aşa cum aceste experienţe sunt înfăţişate de ştiinţele vremii, dar şi după impulsiunile pe care necesităţile momentului le impun inteligenţelor contimporane.

Dar întrebarea despre raţiunile evoluţiei în filosofie, împerecheată cu aceea despre origin[e]a talentului filosofic îndeobşte, sunt chestiunile în faţa cărora se opreşte dl. Petre P. Negulescu în prima din cele două întinse cercetări, întrunite în noul său volum, *Geneza formelor culturii*. Acest volum a fost pentru o mare parte din publicul nostru filosofic o surpriză dintre cele mai plăcute. În adevăr, la apariţia lui, nu se împlinise încă anul de cînd, în faţa unui auditor venit să-l sărbătorească la 60 de ani de viaţă şi aproape 40 de ani de rodnică activitate ca profesor şi cercetător, dl. Negulescu făcuse declaraţii deosebit de importante, pentru că precizau cu mai multă energie concepţia sa despre filosofie. Aşadar, în această împrejurare festivă, dl. Negulescu afirma poziţia sa de reprezentant al unui curent pozitivist, pentru care filosofia nu poate fi altceva decît prelungirea pe ultimele trepte ale generalizării ale [*sic !*] datelor pe care ni le pun la îndemînă ştiinţele exacte. Sunt filosofi, spunea atunci dl. Negulescu, care vrînd să ştie cum este lumea în totalitatea ei, cer lămuriri ştiinţelor speciale şi rămîn circumspecţi în construirea sistemelor, adică în încercările de explicaţie globală a realităţii, conştienţi că există lacune ale cunoştinţelor noastre, pe care numai cercetarea viitoare le poate umplea. Există însă filosofi care, neputînd şti cum este lumea ca totalitate, îşi închipuie cum poate fi ea. Constructorii de sisteme s-ar recruta dintre aceştia din urmă. În amintita manifestare publică, dl. Negulescu dorea a fi numărat printre cei dintîi, găsind în această specială postură de cercetător raţiunea producţiei sale foarte distinse, dar rezervate. Noua lucrare a d-lui Negulescu aduce acum o frumoasă aplicare acestui punct de vedere. Oprindu-se în faţa problemei despre « apariţia şi orientarea cugetării filosofice », d-sa ia ca punct de plecare vederile psihanalizei în chestiune şi confruntîndu-le cu datele moderne ale psihologiei generale, ale istoriei ştiinţelor, ale biologiei şi fiziologiei, ajunge la vederi proprii ademenitoare. Activitatea filosofică presupune talentul filosofic, iar acesta trebu[i]e considerat ca o variaţiune bruscă, drept una din acele « mutaţiuni » care apar uneori în viaţa speţelor şi pe care le-a descris cu multă pătrundere biologistul De Vries. Activitatea

filosogică dezvoltă o pornire spre curiozitate inerentă exercițiului normal al inteligenții, dar disociată de interesele practice cu care inteligența se găsește de obicei într-un strîns raport și susținută de o pasiune, de o tenacitate și chiar de o putere de a te jertfi care nu sunt obicinuite. Dacă acum ne întrebăm, împreună cu dl. Negulescu, ce poate explica energia tuturor acestor puteri sufletești puse în slujba nevoii de cunoaștere, întinsă asupra totalității lumii și diferențiată printr-o variațiune bruscă, răspunsul se cuvine poate a-l căuta în «adîncimile biologice» ale omului. Poate că cea mai nouă ramură a biologiei și anume «endocrinologia», adică știința glandelor cu secrețiune internă, este menită să dea, într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, răspunsul căutat al problemei. De pe acum s-a observat că turburarea funcțiunilor glandei tiroide, în cazurile de myxaedem, duce la slăbirea atenției și a memoriei, la lipsa de curiozitate și de imaginație, la insuficiența judecății și a raționamentului. O stare de lucruri care permite ipoteza că exaltarea acestor facultăți în cazul talentului și activității filosofice poate fi provocată tocmai de funcțiunea mai intensă a glandei tiroide. Cum însă, după cum dl. Negulescu însuși observă, endocrinologia este o știință la începuturile ei și orice prevederi în domeniile aferente este aproape imposibilă, controlul propriei înzestrări filosofice trebu[i]e s-o caute fiecine în succesul activității sale în acest domeniu. Dar dacă atîta putem spune despre apariția cugetării filosofice, putem oare afirma mai mult în ce privește determinarea formelor felurite pe care și le-a asumat ea în decursul desfășurării ei istorice? Coborînd pînă la răbdătoare cercetări de amănunt, dl. Negulescu a analizat valoarea unor cauze determinante în diferențierea cugetării filosofice, cum ar fi mediul geofizic sau ansamblul întregii culturi contimporane, oprindu-se însă cu deosebire la «specificul național», căruia îi consacră a doua cercetare cuprinsă în noul său volum. Larga anchetă pe care o închină acestei probleme este cu atît mai interesantă cu cît un întreg curent, afirmat într-o mare țară de cultură, cum este Germania, susține valoarea specificului național în toate manifestările culturii, întemeindu-l în omogeneitatea și puritatea rasei. Prilej bun așadar pentru a supune unei atente analize critice atît ideea de rasă și de specific național, cît și a valorii lor în producerea și diferențierea culturilor omenești. Ne este cu neputință să urmărim aici în detaliul ei bogata argumentare a d-lui Negulescu. Mulțumindu-ne cu concluziile, trebu[i]e să spunem că deși d-sa recunoaște o anumită valoare reprezentativă specificului național, puterea sa de a determina manifestările culturale i se pare mult mai mică. Mai cu seamă în culturile înaintate, cu un cuprins foarte diferențiat, nu vedem amestecîndu-se tot timpul tipuri psihologice și structuri morale dintre cele mai felurite? Cum putem vorbi apoi de specificuri naționale fundate în omogeneitatea biologică a grupurilor naționale, cînd chiar prima atingere cu disciplinele antropologiei ne dovedește cît de numeroase sunt influențele antropologice care se încrucișează în sînul unui popor? Încercările analizei serologice de a stabili tipul unitar de rasă înlăuntrul unui popor, pe baza procedeului hematoaglutinării, i se par d-lui Negulescu pline de dificultăți. În sfîrșit, omogeneitatea biologică atît de problematică nu este nici recomandabilă, deoarece, după cum observă biologistul Charles Nicolle, una din principalele condiții ale originalității în creația culturală este tocmai acea lipsă de echilibru organic, pe care în cazul națiunilor o favorizează neîncetatele amestecuri etnice. Mulțumindu-ne cu marcarea acestor concluzii, formulăm speranța că ascultătorii vor căuta să abordeze ei înșiși și să-și deschisă un drum personal prin desișul numeroaselor fapte și teorii examinate în lucrarea d-lui Negulescu.

În tot cazul, dacă specificul național ca omogeneitate etnică este problematic, realitatea socială ca un grup de fapte rezultate din coexistența oamenilor și din viața lor în mijlocul naturii este ceva incontestabil. Acestei realități de un ordin pur sociologic, singura căreia îi rezervă numele de «specific național», îi consacră cercetările sale dl. Dimitrie Gusti, cu ocazia acelor cercetări monografice, ale căror roade au început să apară. În larga introducere pe care a acordat-o de curînd scrierii unui elev al său, dl. Traian Herseni, despre *Teoria monografiei sociologice*, d-sa s-a exprimat

atît asupra obiectivelor cercetării monografice, cît şi asupra liniilor conducătoare ale sistemului sociologic care le îndrumează. Sistemul sociologic al d-lui Gusti este unul dintre cele mai complete din cîte au fost erijate de cercetarea contimporană, întrucît îşi propune a studia, alături de feluritele cadre ale vieţii sociale şi de feluritele ei manifestări, toate schimburile de influenţe care operează în interiorul cadrelor şi manifestărilor şi de la ansamblul unora la ansamblul celorlalte. În chipul acesta, realitatea socială se rezolvă pentru dl. Gusti într-un fascicul de circuituri dinamice, menit a pune în întregime şi cu exactitate în lumină multiplele dependenţe în care stă munca unei societăţi de natura în care trăieşte, de materialul biologic pe care îl foloseşte, de însuşirile sale psihice şi de trecutul ei istoric, cum şi de a lumina toate manifestările care se ridică pe această împătrită bază, manifestări menite în acelaşi timp a-şi modifica baza care le susţine. Omul social care stă în centrul perspectivei sociologice încuviinţate de sistemul d-lui Gusti nu este aşadar numai un produs, dar şi un creator; el nu este numai rezultatul anumitor procese determinative, dar şi agentul şi oarecum artistul propriei sale soarte în mijlocul societăţii căreia aparţine. Această concepţie activistă a socialului este baza teoretică pe care a putut întruni dl. Gusti activitatea teoreticianului cu a militantului. «Studiul şi reforma socială» este motivul dicotomic care a apărut mai de mult cugetării sale şi care a revenit de-atunci atît în titulatura Asociaţiei pe care a înfiinţat-o la Iaşi în 1917, cît şi în aceea a importantei Reviste, care se găseşte acum în al 13-lea an de apariţie. Împrejurările nu au fost pînă la un punct favorabile realizării concepţiei sociologice a d-lui Gusti. Spun: pînă la un punct, deoarece în calitatea sa de Ministru al Instrucţiunii publice în guvernul trecut, a început o operă de reforme, care dacă n-a putut fi terminată, se găseşte studiată în întregime în monumentalul volum, peste 1500 de pagini, care a apărut de curînd sub titlul *Un an de activitate la Ministerul Instrucţiei, Cultelor şi Artelor* şi care întruneşte alături de contribuţiile principale ale şefului departamentului, acelea mai speciale ale principalilor săi colaboratori. Este cu neputinţă de a istovi în cîteva cuvinte imensul conţinut al acestui volum, care adună alături de date statistice şi anchete, puncte de doctrină şcolară şi culturală, realizări în domeniul şcoalei şi al culturii, apoi legi, pro[i]ecte de legi şi programe şcolare. Toţi acei care îşi vor da însă osteneala să-l stră-

bată, vor recunoaşte că este adunată aci o experienţă şi atîtea elucidări doctrinare şi propuneri practice, încît orice încercări viitoare de legislaţie şcolară şi culturală vor trebui să ţină seama de ele. Considerată ca o lucrare de doctrină, cartea se ridică aşadar peste fluctuaţiile politice, păstrînd un sens şi un preţ autonom. Neputînd a refera în amănunte, vom sublinia totuşi cîteva din punctele mai reliefate culese din contribuţiile d-lui Gusti. D-sa concepe în locul Ministerului Instrucţiei de azi, un Minister al Culturii naţionale, asumîndu-şi deopotrivă sarcina administrării culturii şi a solicitării ei. Unitatea culturii naţionale impune în adevăr necesitatea centralizării într-un singur organ a tuturor iniţiativelor de stat care o privesc. Aceste iniţiative urmăresc dezvoltarea individului de la 7 la 23 de ani şi chiar atunci cînd şcolaritatea lui regulată încetează mai devreme. Astfel, academiile libere muncitoreşti, universităţile ţărăneşti şi şcolile de cazarmă sunt printre inovaţiile cele mai interesante ale pro[i]ectelor înfăţişate. Potrivit structurii speciale a societăţii noastre, o atenţie deosebită se dă învăţămîntului primar rural. Cum însă aci se află punctul cel mai problematic al sistemului nostru de învăţămînt, era necesară cercetarea cauzelor care împiedică o funcţionare normală a şcolilor noastre săteşti şi roade ca acelea care pot fi aşteptate de la ea. În multe regiuni ale ţării, copiii sătenilor noştri nu merg regulat în şcoala pe care Constituţia îi obligă s-o frecventeze, din pricina cunoscutei coincidenţe dintre epoca şcolarităţii şi a muncilor efectuate de părinţii lor. Întocmirea unui «calendar şcolar» pentru fiecare regiune a ţării va avea deci scopul să ajute bunul mers al şcolii. Din acelaşi gînd al adaptării la realitatea locală se dezvoltă şi pro[i]ectul modificării programelor în cursul primar superior, într-un sens profesional şi în acord cu trebuinţele variate ale fiecărei regiuni în parte. Într-acestea nici învăţămîntul liceal nu este neglijat. Propuneri interesante se fac şi în legătură cu el. Aşa, de pildă, crearea aşa numitelor «comunităţi de lucru», menită să dezvolte personalitatea socială constructivă a elevului, religia muncii şi conştiinţa egalei demnităţi în toate formele şi întruchipările ei. Apoi, instituirea examenelor de personalitate, care, alternînd cu examenele de cunoştinţe, vor avea să probeze spontaneitatea şi originalitatea elevilor noştri, nişte însuşiri pe care învăţămîntul actual nici nu le cîntăreşte şi poate nici nu le dezvoltă. În fine, un sistem selectiv al examenelor, menit să nu deschidă poarta învăţămîntului superior decît acelora care dau dovada repetată a hărniciei şi înzestrării lor mai înalte, orientînd pe acei meniţi unui rol social mai modest către alte ţinte constructive şi aceasta mai înainte ca examenul de bacalaureat să însemne un termen fixat prea tîrziu.

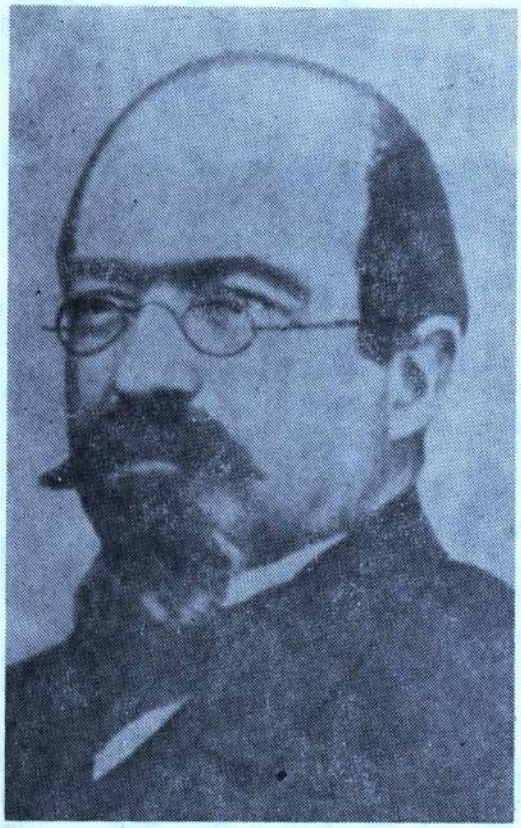
Dar ne oprim aici. Pentru toate celelalte publicaţii recente interesînd unul sau altul din domeniile filosofiei româneşti vom avea poate ocazia să revenim în curînd.

Domnului Pompiliu Constantinescu —
cu sentimentele prăţiei de arme
Bucureşti 1935 T. Vianu

ARTA PROZATORILOR ROMÂNI

Biblioteca Pompiliu Constantinescu

EPISTOLAR

Corespondenţă de familie — III

I

Bucuresci, 18 ian[uarie] 1887

Iubite Jean,

Răspund la două scrisori ale tale, una din 10 ianuarie şi alta mai scurtă şi mai nouă, dar fără dată.

Sunt ceva mai bine; dar slab, fără voinţă, fără energie şi şezînd mai mult în pat. Mă duc două-trii oare la Cameră, unde nu fac nimic, şi cum mă întorc îndată sunt nevoit a mă pune în pat; căci numai în pat mi se liniştesc nervele. De aceea, fătul meu, cruţă-mă cît se poate mai mult cu comisiuni, şi cu stăruinţi pe la autorităţi. Nu sunt în stare să le fac.

Ţi-am scris că pînă la finitul lunii n-am de unde a-ţi trimite bani şi cu toate acestea, tot mă asediaţi cu cerere de bani.

Un om bolnav în pat, dacă n-are bani în pungă, sau în ladă, trebuie să alerge după bani şi eu nici pot alerga, nici n-am unde alerga.

Îmi scrii, fătul meu, că nu găseşti muscerii pentru păpuşoii nevînduţi decît cu 21 de lei. Poţi prin prejur vinde păpuşoi cu 31 şi 32 dacă sunt buni.

Am aice în Bucuresci pe Dimitrie Anghel, carele îmi spune că a vîndut păpuşoi de la Ghermănesci, *sunt trecute peste 2 luni*, la 28 lei; dar şi acum se cumpără şi chiar Cartana din Drînceni cumpără cu 20 sau 21 lei. Prin urmare vorbesce cu Cartana să cumpere păpuşoii şi ne îndatorăm ca să plătesc la Creditul agricol, perceptorului şi numai restul să-l deie ţie.

Cît pentru scontare cu 2 1/2 la sută pe lună şi cu învoirea creditului funciar, a cisciului şi a pierderilor, nici este vorbă ca să primesc! Mai bine este să asceptăm; căci tot acel cisciu ai să-l primesci tu, şi-ţi va sluji pentru prăşilă, coasă şi săcere.

Îmi scrii că cisciul de pe veniturile tîrgului, nu-l primesci întreg, ci dai lui Cartana şi că a venit şi altul! Să nu dai din cisciu un singur ban. Domnii creditori mai pot ascepta pînă la 23 april, cînd ai de unde a le plăti. Acum cei 200 lei pe lună de pe accise să-i ţii pentru cheltuielile moşiei; căci cu toată bunăvoinţa, Dumnezeu scie, cît numai trebuie să-mi scrii ca să-ţi pociu trimite ceva bani, precum 160 pentru dobînda la credit şi 200 lei ce-ţi trimit astăzi.

Pensiunea mea cea ordinară şi leafa de la Drumul de fer le am de mult scontate, pînă la april *inclusiv*. Eu nu am de cheltuit decît recompensa naţională, care în realitate, nu este decît de *1520 lei* fiindcă 25% mi se scade de casa pensiunilor dupe anume legi.

Cheltuielile mari ce am avut la finitul anului: 1000 lei mă-tei, banii trimişi ţie, alţii trimişi în Dobrogea, 400 lei pe lună lui Bibitză şi cheltuielile mele de toată ziua *foarte mari* (căci numai pre doctorii, bere şi altele cheltuiesc pre zi pînă la 20 lei), le-am acoperit din suma de 15000 lei daţi de Cameră pentru a mă duce în străinătate spre a mă căuta de sănătate, astfel că am cheltuit deja 6000 lei, nemaiavînd decît 9000 lei, ce de abia îmi vor ajunge.

De aceea, fătul meu, mărginesce-te în cheltuieli; mai lasă pre mai tirziu pre stoler, pre contabil, macar să treacă o lună. Pe la 5 fevruar nu voi uita a-ţi trimite ceva din ceea ce-ţi datoresc personal; ca să nu rămînă plodul fără trousseau.

Dar pentru moşie, cată de acolo a mai închipui cîte ceva. Ţi-am dat voie să vinzi locomobila cea vechie, mai caută a scoate ceva din vînzare de fîn, şi de paie. Vinde vinul cel prost. Mai amînă datoriile vechi. Şi caută cum vei putea pînă pe la finele lui fevruar.

Eu nu mă împotrivesc deloc ca să iei pre noul stator; din contra, te sfătuiesc să-l iei. Numai să nu-ţi ceară bani acum; căci n-am de unde a-ţi trimite.

Te sfătuiesc să dai o kilă păpuşoi pentru una şi jumătate kilă orz; nu cred că la primăvară să se prefacă preţurile în avantajul păpuşoilor. În fine, fă cum vei socoti mai bine!

Profesorului să nu-i dai un palmac mai mult la şcoală loc decît cel ce are astăzi.

În privinţa maşinistului socotesc că mai trebuie păsuit, fiindcă îndată ce planul casei noue va fi gata, el are mult de lucru, la uşi şi ferestre şi alte fierării. Aceasta nu va să zică că trebuie să-l laşi să-şi facă de cap cu beţia.

Cît pentru Josef, cînd vei merge la Iaşi, înţelege-te cu mă-ta, care ţine la el. Să-i spui însă categoric din partea mea că-l fac răspunzător pentru orice se va întîmpla în casă şi că să nu lipsească noaptea din casă.

Graniţa s-a deschis după cererea mea. Îţi alăturez aici scrisoarea lui Boerescu [1], din ea vei vedea că esci greşit minimalizîndu-l. Dacă ai fi vorbit cu dînsul, ai fi aflat ordinul ce-l avea de la Minister.

Aici dar eu am cerut deschiderea graniţei; acum în acest minut am primit depeşia ta în privinţa fînului de preste Prut.

Chiar mîni voi stărui ca să se deie voie pentru transportul acestui fîn.

Curînd îţi voi trimite declaraţia cerută pentru odăile ocupate de primărie, fiind acum ostenit.

Mîni voi scrie o lungă scrisoare Adelei. Acum vă sărut eu dulce, al tău iubitor tată,

KOGĂLNICEANU

II

Bucuresci, 21 ian[uarie] 1887

Iubite Jean,

Acum la 7 oare seara primesc depeşia ta prin care mă întrebi dacă primesc să vînd păpuşoii cu 30 lei kila predat acum.

Ţi-am respuns prin telegraf că primesc cu 32 lei. Aice îţi spun că la nevoie primesc să-i vinzi şi cu 20 lei kila de 21 deseatine, sau 22 deseatine, adică cum se obicinuesce la noi; însă cu condiţiunea ca să-i dai, la coşer, şi nu la Drînceni.

Totuşi, îţi zic să nu te prea grăbesci, fiindcă în cîteva zile vei avea mai bune preţuri.

---

[1] Intermediar care cumpăra grînele de la particulari.

Nu te da în mîna unui singur samsar. Cheamă pre vatavul Luciei de la Scoporeni şi dă-i cîtiva lei, să se ducă la Iaşi. El îţi va găsi muşterii de ajuns.

Vînzînd 350 kile, vei avea 11000 lei. Din aceştia plătesce un împrumut la credit, plătesce 3000 lei perceptorului. Pentru restul voi trimite ordin de la Ministerul de financie să ne mai păsuiască; şi ceilalţi bani iei pentru cheltuielile moşiei şi mai ales pentru a alcătui praşila [2].

Al tău părinte,

KOGĂLNICEANU

(întoarce) —

Principala condiţie la care să ţii este ca păpuşoii să se rădice mult în 15 zile; căci dacă se întîrzie, viind ventul de primăvară se face o scădere în păpuşoi de cel puţin 10 la sută; şi atunce păpuşoii în realitate vor fi venduţi cu 27 lei.

Mîine îţi voi scrie mai mult, asemine şi Adelei.

III

29 ian[uarie] 1887

Cucoane Ioane,

Ce mai faci? Am auzit că ai fost bolnav. Eu sunt tot bolnav. De abea pe la 2 oare mă găsesc ceva bine pre două trei oare şi mă duc la Cameră.

Ascept cu cea mai mare nerăbdare să se facă primăvară; ca să poci pleca în streinătate. Pînă mai aceste voi veni prin Iassi ca să vă văd.

Îţi trimit aice procura cerută pentru credit.

Scrie-mi dacă ai vîndut păpuşoi, şi cu ce preţuri. Dacă n-ai vîndut, caută a mai prelungi ceva vînzarea, pînă la deschiderea navigaţiunei. La Galaţi păpuşoi ordinari, kila numai 20 dimirlii şi mai sunt peste 32 lei.

Chiar scriind aceste, a venit domnul Severian [3] chirurgul să-mi puie sonda, şi dar te las. Vei scii că la iulie drumul de fer va fi gata[,] de tot gata, şi atunce ne vom vedea mai des. În zilele aceste am să trimit la Ripi pe Franz grădinarul ca să mai cureţe copacii roditori. Deci, cînd îţi voi telegrafia ca să trimiţi o căruţă cu cai la staţia Crasna, să scii că este pentru grădinar,

al tău iubitor părinte,

KOGĂLNICEANU

IV

Bucuresci, 24 fev[ruarie] 1887

Cucoane Jean,

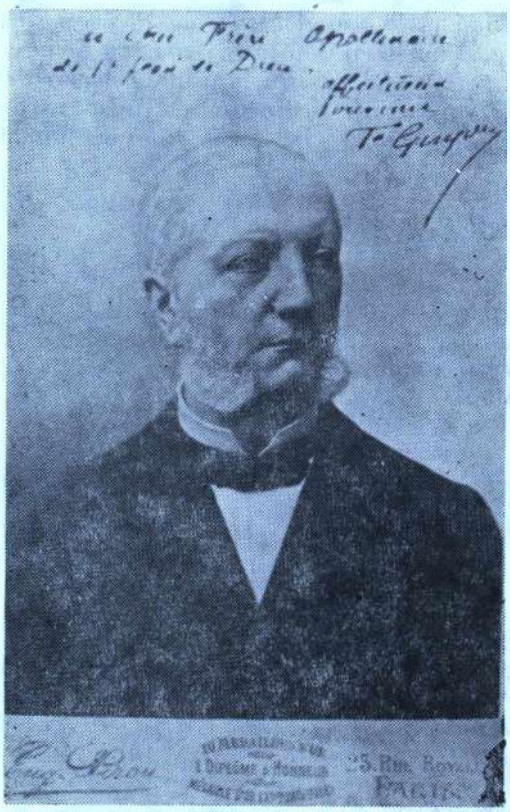
Ţi-am primit scrisoarea din 24 fevruar şi mă grăbesc a-ţi răspunde. Eu sunt tot bolnav; şi boala din zi în zi îmi cresce.

Nu mai pociu sui scările, nu mă pociu purta în trăsură; chiar pe jos nu mai pociu umbla din cauza durerilor. Din şapte zile ale săptămînii, cinci le petrecui în pat.

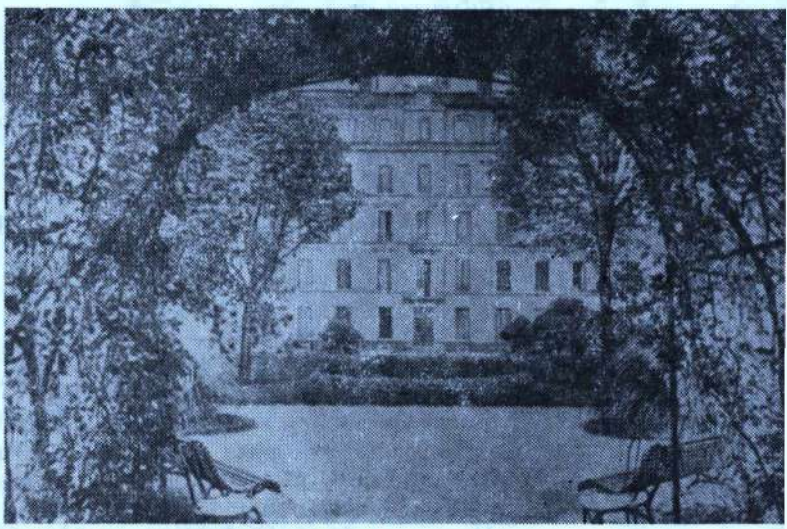
Aceasta [ca] să-ţi arăt starea activităţii mele. Prin urmare, nu am şi nu pociu avea alt venit, decît 3500 lei noi, leafa şi pensiunile mele. Le primesc la 2 a lunii şi la 4 a aceleaşi luni; nu mai am o para.

---

[2] Alcătuirea echipelor de prăşitori.
[3] Doctorul Severeanu, medicul său curant din Bucureşti.

Academician prof. dr. Felix Guyon (1831 — 1920), medicul care l-a operat pe M. Kogălniceanu de 4 ori, ultima oară în 1891. (Colecţia Ilie Kogălniceanu, Paris.)

Răspund acum punt pe punt la perioadele scrisorii tale. Cînd ai vîndut porumbul, ar fi trebuit tot atunce să cumperi şi orzu[l], sau să-l fi schimbat tot atunce.

Dacă acum orzul s-a suit, trebuie să se fi suit şi păpuşoiul, prin urmare nu cred că pre acel ce-l vei da acum pentru orz îl vei vinde cu 20 lei.

Din arătura ce ai gata, opresce cea mai bună, vr-o zece fălci. În curînd îţi trimit sămînţă de lucernă de cea mai bună calitate pentru vr-o patru fălci, ar fi bine să o semini alături cu cea de mai înainte; sau pe Ghidiceni, de-a lungul pădurii.

Pe urmă, îţi trimit seminţe americane pentru *grîu*, *orz* şi *ovăz;* necunoscute încă în ţară la noi. Opresce dar arătura cea mai bună şi care va trebui răsturnată înaintea semănatului.

Îţi voi trimite instrucţiuni speciale cum să semini fiecare speţie.

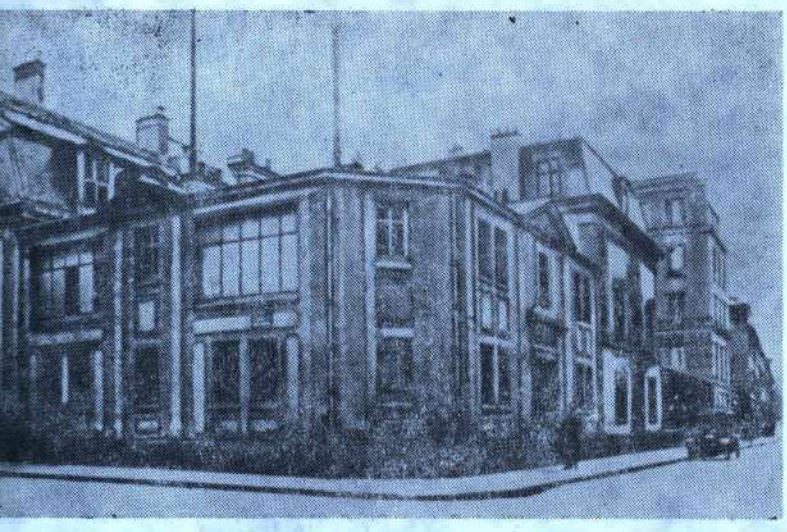
Îţi voi mai trimite seminţe de sfeclă, de legume, ci şi de flori. Pune dar să se pregătească tot pămîntul de grădină, la casele cele nouă — asemine şi la tine.

Pentru d. Josif îţi trimit aice o scrisoare către dînsul. Dacă şi după aceasta nu se va îndrepta, îl vom da afară, la venirea mea acolo, care va fi în curînd.

Pune pe Iosif să cureţe de omizi toţi copacii roditori din pădurea de la casele vechi, asemine şi din Dorohoi. În curînd trimit acolo pre Franz grădinarul ca să taie copacii de crengile cele rele şi să samine legumele, fiindcă nu poate şedea mult acolo, îi vei da deodată mulţi oameni la săpat şi semănat.

Cînd te voi înconosciinţa de plecarea lui, să îi trimiţi în acea zi o trăsură la gara Crasna ca să-l aducă la Rîpi, împreună cu seminţele.

Îmi scrii că nu ai parale; şi eu crezui; dar iarăşi nu pociu admite că n-ai deloc. Ai veniturile, peste 200 pe lună, ai venitul cîrciumii din Rîpi, mai ai un venit de la pădure; dacă de la pădure nu ai bani, ai zile de *muncă*, care îţi trebuie. În fine,

Spitalul St. Jean-de-Dieu, str. Onvinot, Paris (VII), vedere generală și vedere interioară, din parc. (Colecția Ilie Kogălniceanu.)

fătul meu, îți trimit luni 500 lei. Cu aceștia să mergi pînă la 1 april, atunce îți voi mai trimite vr-o 200 lei pentru a da oamenilor din leafa de Pasci. Nu te mai incerca a-mi mai cere, *n-am de unde*. Economisesce la cheltuieli. Lasă cisciul mai tirziu, lasă [*indescifrabil*]. Toate cheltuelile le întrebuințează numai întru *a pune în pămînt*.

Din acești 500 ce-ți trimit cumperi numaidecît boul ce-ți trebuie.

Du-te peste Prut și cercetează cu Pripas și cu Simion; mi se pare că este o bucată de pădure din cea vîndută mai înainte de patru ani, și care este acum iar bună de vîndut. În tot cazul, cercetează contractele, ca să scim cînd ți se împlinesce terminul. Eu cred că chiar acum avem ce vinde. Și prin urmare ai mai putea lua ceva parale de acolo. Pînă la primirea cisciului de la Rateșul sunt încă două luni, am dar iară tot timpul a-ți trimite quitanța. Mai bine du-te de-l vezi și propune-i să-ți dea acum o parte din cisciu și cu cît îți va da acum înainte, pentru tot atîte luni și pe același termin îl vom prelungi pentru plata după S. Gheorghe.

Trimite-mi citațiunea lui Rosetti. La terminul otărît, poți conta că vei primi banii ce-ți datoram.

Al tău iubitor părinte,

KOGĂLNICEANU

Ai o mulțime de fasole soia; semănați toate, că se întreabă foarte mult și se plătesce de două ori mai scump decît cele ordinare. Seamănă *soia* în *țelină*, însă în îndoită arătură.

V

[*Bucuresci*], *1 april 1887*

Cucoane Jeane,

Te sciam la Iași. Mîne sau poimîne îți voi trimite o procură spre a te înfățișa la hotărnicia lui Rosetti. Tu îi vei declara că între Pălmeni și moșiile noastre nu a existat niciodată proces; că pacinica stăpînire între amîndouă proprietățile este constatată atît pe fața pămîntului, cît și pe harta noastră cea mare făcută de Zepeti, pre care vei înfățișa-o și atîta tot; sfîrșind a zice că dacă Dl Rosetti are vreo pretenție asupra moșiei noastre, n-are decît a ne trage în judecată.

Am primit scrisoarea de la Adela, prin care îmi cere să-i trimit cutia cu juvaierurile. I le-am trimis aseară prin Alecu Liteanu. Vă doresc Pasci frumoase.

Eu pe la 15 april v i fi la Iași, în mergerea mea la Paris, atunce ne vom vedea,

al tău iubitor părinte,

KOGĂLNICEANU

VI

[*Bucuresci,*] *27 iun*[*ie*] *1887*

Iubite Jean,

Ți-am primit scrisoarea și m-am bucurat foarte mult că ploaia ne-a scăpat păpușoii

Intrarea principală a Sanatoriului — unde a fost internat Kogălniceanu — așa cum arată în prezent. În imagine: prof. dr. docent Dan Simonescu, reputatul editor al operei scriitorilor pașoptiști. (Fotografie de Ilie Kogălniceanu, 1977.)

Eu plec de aice cel mai tîrziu joi seara și voiesc ca botezul să se facă duminică, pentru că luni dimineața plec neapărat la Paris.

Cum ți-am mai scris, fă-te punte și spre a-mi închipui [*indescifrabil*] una mie cinci sute lei cel puțin, trebuindu-mi și pentru botez și pentru drum.

Deci la revedere, vineri sau sîmbătă,

al tău iubitor părinte,

KOGĂLNICEANU

VII

București, 16 august 1887

Cucoane Jeane,

Eu am sosit de trii zile; miercuri plec la Constanța; de acolo vin în București pe trii-patru zile și apoi vin și la Rîpi, să petrec vreo 15 zile. Pînă atunce, încă scrie-mi la Constanța cum merg lucrurile la Rîpi și mai ales cum este recolta de păpușoi? Apoi căutați [*indescifrabil*] de cărămidă, aducînd peatră; căci în timpul cît voi ședea la Rîpi, voiesc a mă apuca de casă.

Cu poșta de astăzi ți-am trimis un paquet cu parfume și bomboane pentru Adela și un cadou pentru tine.

Deci la curîndă revedere iubite Jean; te îmbrățișează împreună cu Adela și cu fetița ta,

al tău iubitor părinte,

KOGĂLNICEANU

Tudor ARGHEZI

PORTRETUL ARTISTULUI ÎN TINEREȚE

Scumpului meu Grigorie, în pă-
trezga unei dimbol
1903 Iunie Théo

DACĂ CENTENARUL NAȘTERII LUI TUDOR Arghezi s-a soldat cu beneficiul mai multor sinteze critice valoroase, date noi care să lumineze din adînc biografia scriitorului nu ni s-au înfățișat. Totuși, asemenea date existau.

Este vorba de o corespondență amplă, de aproximativ o sută de scrisori, al cărei miez îl constituie două arhive, aflate în zestrea Bibliotecii Academiei R.S.R.

Cel mai bogat dintre aceste două pachete de scrisori cuprinde șaizeci de epistole adresate, între anii 1903—1905, unei corespondente, Aretia Panaitescu, ce locuia în Capitală, în strada Labirint nr. 114. Majoritatea scrisorilor către aceasta au fost expediate din București, unele din provincie și chiar din tren, iar ultimele din Elveția — de la Geneva.

Cel de al doilea lot numără 27 de scrisori, emise între anii 1907—1910, cînd Tudor Arghezi se afla la Geneva și, apoi, la Paris. Destinatara acestor misive a fost Maria Theodorescu, cu mai multe domicilii bucureștene, dintre care mai îndelungat cel din strada Dreptului, nr. 18.

În opinia noastră, ambele corespondențe sînt de un interes incomparabil, ținînd seama de multitudinea, calitatea și noutatea informațiilor ce se desprind din ele, pe de o parte, iar, pe de alta, de originalitatea lor literară, în perioada prea puțin cunoscută a elaborării *Agatelor negre* și a colaborării la *„Linia dreaptă"*. Informațiile sînt în primul rînd de ordin formativ și privesc starea de spirit, opiniile și sentimentele scriitorului tînăr, ce purta încă numele de Ierodiaconul Iosif, dar semna în presă Tudor Arghezi. Dealtfel, despre împrejurările și semnificația călugăririi sale, T. Arghezi a scris, în mai multe rînduri, din perspectiva trecutului; scrisorile, însă, reprezintă comunicatele la zi ale situației, cu sporul spontaneității și al acelei intimități la care artistul nu a admis niciodată accesul celor dinafara familiei sale. Nu ni s-a păstrat, în schimb, nici o scrisoare de la Aretia Panaitescu — Arétie Panaitesco, pe plicurile scrisorilor, în gustul vremii și consecvent faptului că mai multe din epistolele schimbate au fost scrise în limba franceză Tot așa, nu posedăm nici o scrisoare iscălită de, Maria Theodorescu sau de Alexandru, fiul acesteia și fratele scriitorului. Nu avem nici un soi de referințe privitor la Aretia Panaitescu, în afara celor ce rezultă din interpretarea textelor epistolare unde se cuprind și anumite pasaje din scrisorile trimise de ea. Specificării de pe unele dintre plicuri: professeur, îi răspunde materia scrisorilor, din care rezultă că era profesoară, probabil de limba română, și la un institut confesional. Evoluția corespondenței cu Aretia Panaitescu ne indică o persoană tînără — eventual de aceeași vîrstă cu epistolierul — cultă și sensibilă, prudentă în schimbul de idei cu un atît de insolit corespondent, totuși

atentă la tezele acestuia, tot pe atît de neconformiste și chiar incendiare (era perioada cînd, în *Jurnalul* său, Gala Galaction îl considera pe Theo drept un sumbru anarhist). La corespondent, grija pentru acurateţea textului — cea literară, cea grafică făcînd și ea obiectul unei atenţii continue — rezultă chiar din cererile de restituire, strategice, a scrisorilor sale, sub motivul că îi sînt necesare la întregirea scrierilor de sertar. Mamei sale, corespondentul i se adresează mai direct, cu tonul șefului de familie; scrisorile tratează în principal probleme materiale, conţinînd, paradoxal, și profesiuni de credinţă, la nivelul de înţelegere al unei femei simple, care, împovărată de griji, cu un fiu minor în îngrijire și cu un prunc pe braţe — Eliazar rămăsese de asemeni în grija ei — îl rechema cu stăruinţă acasă pe fiul cel mare, înstrăinat și deloc dispus să-i dea socoteală asupra tribulaţiilor lui cotidiene, în căutarea unui rost.

Vom da aici, în succesiunea materialelor, prioritate corespondenţei adresate Aretiei Panaitescu, spre a trata într-un număr ulterior fondul și problematica, zicînd așa, corespondenţei către Maria Theodorescu, nu fără a sublinia în ce fericit chip se succed spre a împlini portretul artistului în tinereţe, din laturi convergente.

Problema centrală ce se dezbate în cele 60 de scrisori adresate Aretiei Panaitescu, de-a lungul a trei ani, se cristalizează în jurul poziţiei contradictorii în esenţă a corespondentului, juruit unei tagme și manifestînd opinii independente. Nu la fel considera lucrurile emitentul, care semna în josul scrisorilor *IT*, *I + T*, *I. Thdrsc*, *November*, *Novembrius*, mai adesea, și niciodată Tudor Arghezi. Corespondentul este pe deplin convins că își este fidel sieși, într-o logică stringentă și conform unei gîndiri filosofice ce-și are sistemul ei, în opusul la sisteme. Instrumentul declarat e nuanţa, nexul, imaginea artistică, fiindcă totul se supune artei. Involuntar, presupunem, fiecare scrisoare se constituie într-o lecţie de estetică, pretinde un pas iniţiatic de la corespondentă. Aceasta este apelată iniţial «Duduie», apoi «Prietene», «Iubit prieten», «Prieten dulce», «Iulius» sau «Micule păstor», potrivit așezării raporturilor dintre cei doi. Romantisme, dar și măsură de prevedere, întrucît I + T locuind la Mitropolie, nu putea primi scrisori de la persoane de sex opus, fără înștiinţarea superiorului. Nici buna reputaţie a Aretiei n-ar fi înflorit la o prea insistentă asociere cu numele sau persoana Ierodiaconului. Însuși acesta se credea permanent spionat și urmărit de tenebroase conspiraţii; la nevoie își scria misivele la ghișeul poștei, acoperind foaia cu mîna. Corespondenţii se vedeau rareori, la procesiuni, în preajma școlii unde preda Aretia, dar și acasă la dînsa. De unde numărul însemnat de scrisori între două persoane locuind în același oraș. Un labirint îi despărţea și I + T observă că, atunci cînd îl străbătea, ajungea în strada Labirint!

Din motive ce nu rezultă cu claritate — o oarecare diformitate fizică? — Arétie era stăpînită de gîndul de a se călugări și ea. Energicele intervenţii contrare ale lui IT dau loc unui proces de opinii din partea Aretiei, iar apărarea lui Novembrius făurește axul întregii corespondenţe, al cărei fir roșu îl întinde dragostea multă vreme nemărturisită a lui November pentru Arétie. Ca o particularitate a corespondenţei, impusă de Arétie: toate scrisorile sînt întocmite la persoana a doua a plurarului. Chiar cînd corespondenţii deveniseră destul de apropiaţi și declaraţia de dragoste fusese făcută (și, platonic cel puţin, admisă), și, în ciuda repetatelor proteste ale lui I+T, regula de fier a pluralului a rămas în vigoare, dînd tuturor epistolelor acel aer de parfumată cancelarie senioral, iar tonului un flux retoric declarativ-revendicativ, de patos constant și cumul argumentativ, strălucerat de sclipiri umoristice, dres cu alintări, revăzut cu neliniște de emitent. Imaginea despre sine a unui om puternic și chiar de neînfrînt în singurătatea sa scumpă, primește retușul, linie peste linie, al îndrăgostitului înfrigurat ce-și cîntă, ca un greier, urîtul.

Pus la îndoială sub raportul sincerităţii, somat să aleagă o singură cale, IT se explică pe larg, îi dezvăluie Aretiei ce este «religiunea Idealului», în care religia era marginal raportată frumosului, ca funcţie, se descrie pe sine dezlegat de toate cele lumești («mort») și, concomitent, revoltat social. Cu simţul de premoniţie, caracteristic artistului, IT presimte sfîrșitul unei lumi, încă din primul lustru al secolului. El își arogă calitatea de judecător, de osînditor al lumii vechi, cu care nu înţelege să încheie nici un pact și o cheamă și pe Arétie să-l urmeze. Cel ce-și renega în bloc prietenii, edificîndu-și o glorie din lipsa acestora; teoretizînd-o chiar, face o excepţie exorbitantă pentru Arétie, în intenţia de a găsi un discipol, un suflet frate. Profesoara, chinuită de presimţirea cu bătaie mai scurtă a eșecului la examenul de licenţă, îmbibată de prejudecăţi («prejudicii» în limbajul corespondentului) se simte covîrșită de elanul destructiv al competitorului care sfărîmă mitrile burgheze, ia în derîdere instituţiile și în special, cu rele amin-

tiri, Școala («brutărie spiritaală»), surpă falsele reputații etc., etc. În mai multe rînduri, ruptura pare de neînlăturat și IT se vede silit să recunoască faptul că a dezechilibrat psihicul corespondentei, mergînd prea departe cu investigațiile. Atunci, îndrăgostitul își cere iertare, promite să se îndrepte, să dea dovada numai a unei nesfîrșite gingășii. Refrenul său: «nu sunt un scelerat» măsoară profunzimea temerii.

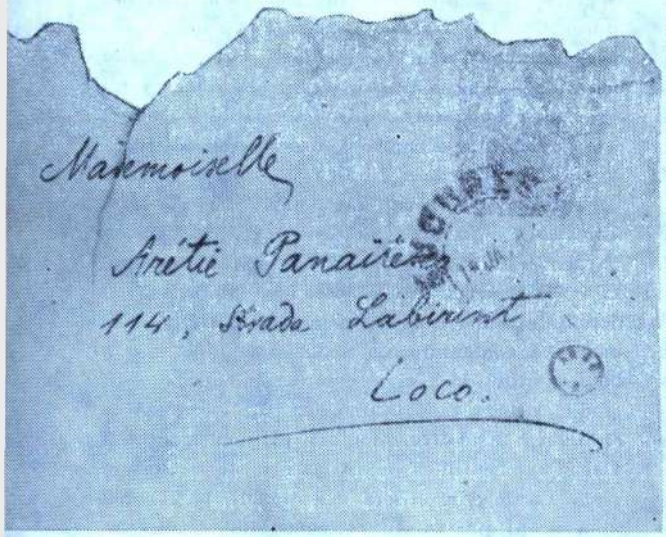
Pe încetul, de fapt, Arétie îi acceptase termenii, ceea ce nu înseamnă și instalarea concordiei, fiindcă IT are o fire plină de neprevăzut și autoritară, nu rabdă să nu năruiască spontan ceea ce zidise cu strădanii infinite. Se mai afla și într-o flagrantă contradicție internă: îndrăgostit de o intelectuală, dar detestînd specia. Subiacent: predicînd cu argumente ales intelectuale traiul fericit în grădina firii, unde femeia stă neclintit lîngă trupul bărbatului ei. Împlinire în natură, deci, în neîntreruptă comuniune cu solul natal. Din tren, în drum către Slatina, epistolierul atrage atenția Arétiei asupra originii sale oltenești, asupra strămoșilor lui moșneni — o dublă calitate de care este mîndru. Cine ar diagnostica fixația timpurie într-un mit, ar lăsa oricum în afara temei cadrul întregii corespondențe, adică tocmai căutarea identității, subiect esențial în formarea artistului. Într-adevăr, în relația cu Arétie, el suferea de lipsa trecutului, pe care cîteva vagi trimiteri la o copilărie reclusă în încăperi mohorîte — dar sugerate vaste — nu o compensau. Corespondența certifică un *homo novus*, în competiție cu vlăstarul unei rase orășenești (cu oarecare sînge grecesc), ce-și asigurase tihna onomastică. Vîrtejul de nume, de diferite mărimi, pe care le încearcă, între ele și Tudor Arghezi (dar despre acesta vorbește la persoana a treia!), acceptînd cu veselie și deghizamentul feminin (Josephina, Iulia, November), punctează semnificativ perioada celui de al doilea debut literar al artistului, în vremea cînd acesta regreta a nu putea profesa pictura. Insul viu, tîrînd după sine fantoma vindicativă a insului social, nu ne putem împiedica să pomenim numele lui Mateiu I. Caragiale, un alt caz exemplar de căutare a identității, cu asemănătoare rădăcini.

Sîntem, prin urmare, martorii scrierii (cronologic) sau desfășurării unui autentic roman epistolar, al cărui erou este tînărul Tudor Arghezi, numit mai adesea Novembrius, într-o relație «unisexată» destinată să întîmpine absolutul. Ca în cele mai moderne scenarii, eroina («Iulius» — opusul lui «Novembrius»?) este absentă, rare fraze de-ale ei marchează traseul unei obsesii, răsunînd ca ecouri printre moduli fragmentari de acțiune, mișcîndu-se liber, în interstiții. Din această întîmplătoare tehnică, figura Arétiei se alcătuiește pregnant, crește din nuanțe, semi-tonuri și clar-obscur, dulce-tristă, aci necruțătoare, aci înspăimîntată, solicitînd ajutor. Cel ce o ispitește, seducătorul și emițătorul de «fluiduri» ascunde un ocrotitor, un mare ocrotitor — tînărul în care mijește părintele, tatăl de copii, gospodarul, ziditorul. A bătători smîrcul este deviza sa, pe care o opune inerției și deznădejdei. Dar banala realitate?

Față de statornicia corespondentului și de o întrevăzută părăsire a sutanei — care îi asigurase un acoperămînt, sub cupola Mitropoliei, un blid, la trapeză, un statut și un rang, dimpreună cu decența șiacului, dar îi pricinuise amarnica dezamăgire a contactului cu niște oameni pe care îi bănuise altfel decît erau — corespondenta se va fi gîndit la unica modalitate de a păși împreună cu el în viață. Este doar o ipoteză, mai mult contrasă. Dar și momentul de hiatus care vestește ruptura reală. Cauzele încolțiseră mai demult, în bulionul unui acord precar. În asemenea împrejurări, se ivește totdeauna o altă femeie, mai decisă. Profesoară și ea, de științele naturii, Constanța Zissu trimisese cu adevărat bucăți literare la *„Linia dreaptă"* (iar IT i-o dădea ca exemplu, în acest sens, Arétiei ce ezita), trecuse triumfător peste tabuuri (colabora și la *„Drepturile femeii"*) și se pregătea să nască un copil lui Theo. La această răscruce, I+T îi anunță «dulcelui prieten» apropiata sa plecare în străinătate. Anterior, o sfătuise pe Arétie să se mărite, ca una ce nu făcea parte din clasa, de el îndrăgită, a damnaților meniți să vagabondeze în viață. Nu încălcase deci nici o condiție, și corespondența se continuă și din Elveția, o vreme. Înțelegem, din aceste ultime scrisori, că Novembrius conversa mai departe cu sine, în umbra nostalgică a unei năluci și că, pe tărîmuri depărtate, retina sa refracta identic, iar inima îi răbufnea de aceleași resentimente la adresa micimilor omenești, fără de care n-ar fi fost el.

La Geneva, proaspătul descins țintea să se înscrie la examenul de admitere universitar, greu, dar compus dintr-un singur examen, în loc de patru, cum era în patrie. E o enigmă mai mult, deoarece nu posedăm cunoștințe cum anume s-ar fi putut înscrie, în lipsa bacalaureatului, ca să nu mai vorbim de clasele superioare ale liceului. Pînă la orice altă completare, afirmația lui IT prevalează, însoțită de sublinierea unor apăsate zile de studiu, asupra, de pildă, gramaticii latine.

«Eu mă slujesc de imagine ca să dau intuiția unui tot»

I

[*Scris. în 8 pagini, hîrtie de scris. în plic, cu inscripția pe el:*]
«Fluidul» îl vei putea întrebuința și în timpul convalescenței; astfel căci nu face decît bine. Păstrați-l la umbră și răcoare.
ss

[*Deasupra primei pagini*]
P.S. Îmbrățișez cu putere de însănătoșire, mîinile iubitei voastre Mame.
Aci s-a făcut totul... de pe credința Sa, pentru d-sa. Nu s-a omis nimic și nu s-a scăpat nimic din vedere, ca și cum ați fi fost voi în locul meu[1].

Duduie,

Mă pregăteam să dau drumul unui corb din arca mea, spre voi, cînd, — spre 8 seara, — îmi ajunse columba voastră și bătu din aripi umede de rouă, pe masa mea unde talere de hîrtie și de carton servesc imaginațiunii, alimentele lor toxice: «cel ce adaoge știință adaoge [*sic!*] durere».

Simt bucurie mulțumitoare, citind în rîndurile voastre cum scade temperatura maladivă a Mamei voastre: vă-ncredințez că pe curînd va cădea brusc <sp> la 0°. Eu de obicei sînt liber sau amărît de liberatatea <și> sau suferințele altora, socotindu-mă neîncetat ca un fragment dintr-un tot căruia mi se cade să-i manifest. Durerile mele nu mi le plîng decît în solitudinea de catafalc, a inimei mele, unde nimeni nu pătrunde; însă ceea ce plîng și mă uzurpă într-adevăr, e durerea exterioară. Cu deosebire această durere stagnează în mijlocul vostru astăzi, și mai mult decît în orice alternativă trebuie să-i servesc de obiect și de interpret. Vorbiți despre un «deosebit interes» pe care vi l-aș purta, și spuneți foarte puțin într-această aproape monosilabă convențională. De ce nu gîndeați că sînt un minus și că numai un plus (înțeles de epocă) ar putea da dovezi de «deosebit interes»? socotind acest cuvînt — precum este — apanajul unei caste cu care molecula mea nu se atinge decît agresiv. O condițiune de-a suporta durerile acestei «văi de plîngere» (cum îi ziceți, și cum îi zicea și bunul Renan) este marmorizarea și gîndirea care să pătrundă pînă-n măduva Adevărului.

---

[1] Databilă după boala mamei adresantei.

Ştiţi voi ce-nseamnă a suferi, a muri, a dispare? nimic mai mult decît a trăi! Noi murim latent, ne descompunem de cum apăr <urăm> em astfel că viaţa e simplul preludiu al morţei. Şi simţim într-acest cimitir din conştiinţă, dezagregări fundamentale, topiri de parfume suscitate de pulberea unei clipe marcate-n orologiu; simţim aureole cari se centrifug; carnea multor idealuri şi mituri interne, căzînd bucăţi, opărîtă de calciul actualităţei, de al convenţiunilor idioate cari constituiesc neantificarea unor ciorchini de suflete.

Se trece peste totul, cu marele dispreţ filosofic ce este abnegarea şi răbdarea. Acestea nu sînt virtuţi doctorale, precum se căznesc năucii intelectuali să ne-o demonstreze, ci vicii pure (dacă e posibil!) născocite de individul întemniţat în sine însuşi.

Iubita voastră mamă suferă, şi din suferinţa sa decurge mîhnirea zbuciumată, a voastră. O doză de bărbăţie tenace v-ar însenina şi aţi influenţa-o să se simtă bine. Iubirea limpede şi întăritoare iradiază dintr-o figură, îndulceşte prunela lacrimată, ridică pieptul într-un flux de speranţă — şi-această privire căzînd peste un bolnav îl vindecă precum farmacopeea nu va putea niciodată.

Sînt elemente subtile, cari se proporţionează şi reformează o constituţiune destrămată. Voinţa şi iubirea de a fi e un astfel de element. Daţi-i, vă rog, toată desfăşurarea în îngrijirea Mamei voastre; veţi vedea cît o liniştiţi, voi înşivă fiind liniştită şi reculeasă sufleteşte.

«O! ne-nţeleasă e inima omenească!» ziceţi voi. Într-adevăr, pare ne-nţeleasă; totuşi suferind o analiză austeră, devine descifrabilă. Rezultatele însă, ale cifrelor, sînt bizare şi imposibile de înţeles şi <poate> pot conduce într-un labirint de echivocităţi şi de torturi formidabile. — Omul resemnat, după cum spusei, prezintă figură sufletească mai acceptabilă, însă ce duce la abnegare decît tristeţea? Răbdarea e protestarea bolnavă, lugubră şi conştientă azvîrlită către cer (sau către presupusul cer) de cel care o profesează în felul ritualului meu. Durerea <de> te face veloce, cauţi orizonturi altele, cari imposibilităţi, te voieşti călător în Absolut pentru Legile quadruple ale Universului.

Lipsită de obiectul material imediat, trimiterea de cărţi şi de planşe artistice (reproduceri), văduvită de magnetismul prezenţei, supusă lucrului timpului, corespondenţa încetează, fără să ne furnizeze şi indicii asupra celui care i-a pus capăt. În sărăcia sa lucie şi mîndră de la Bucureşti, I + T îşi putea permite luxul de a dărui cărţi scumpe prietenei sale şi de a-şi rupe mari bucăţi din noapte, spre a i le dedica. La Geneva, timpul era peste măsură de scump — şi cerea socoteală. Dar dacă IT s-a mai supărat odată pe Arétie, la bănuiala că aceasta aplecase urechea la insinuările defăimătorilor săi? Poate că Aretia a urmat sfatul mentorului ei şi s-a căsătorit... Ceea ce se numeşte: un roman deschis.

*

Cele 60 de scrisori, achiziţionate în anul 1968 de Biblioteca Academiei R.S.R., scrise cu grafia inconfundabilă şi în stilul de asemenea unic, ale lui Tudor Arghezi, fie pe hîrtie-pergament (cu filigran englezesc), fie pe carton marmorat, fie pe căpeţele de hîrtie pentru care se scuza nemîngîiat, dăruite frecvent cu Post-scriptum, notă la post-scriptum şi notă la nota p.s., se dispun pe ani, cu mai multă hărnicie pentru anul 1903, unde le-am încadrat şi pe cele nedatate, ţinînd seama că, începînd din anul 1904, mai toate celelalte sînt datate, chiar cu o anumită pedanterie, însemnînd şi ceasurile. Nu toate odihnesc în plicurile originale, multe n-au deloc plicuri şi ne-am delectat urmărind, cumva grafologic, cadenţa scrisului, în legătură cu sentimentele pe care acesta le exprima. Pasele de optimism se exteriorizează printr-un scris mare, adesea forţat, răstimpurile de mîhnire cu scris mic şi mai multe ştersături. Cerneala neagră a rezistat, pe alocuri, mai bine decît hîrtia, însă unele scrisori au suferit ultragiul vremii. Altele sînt atît de mărunt scrise, încît duc cu gîndul la cărţile de formatul cutiilor de chibrituri.

Textele le-am transcris conform normelor ortografice în vigoare, renunţînd la semnele diacritice, dar nu şi la unele fonetisme cu răsunet în pronunţie, şi nici la unele forme tipice. Mici modificări ortografice apar, dealtfel, în scrisorile din anii următori către Maria Theodorescu, din care ne propunem să publicăm aici piesele cele mai revelatoare.

Barbu CIOCULESCU

Îţi măsori puterile, te judeci şi te epitetezi [*sic*!] slab, laşi <mî> braţele, şi te resemni [*sic*!]. Dar efectul acestei abnegări parţiale, în care intră dezinteres, dispreţ, scîrbă, este caritatea şi ocrotirea, şi devii molatec în comerciul cu lumea, o ierţi, o aperi şi-i închini viaţa pe care, să ţi-o ridici n-ai dreptul căci nu ţi-ai fabricat-o. Şi... aştepţi sfîrşitul!

A! viaţa e-atît de ridicolă şi de <sar> bestială, încît trebuie să treci peste dînsa ca peste o spumă murdară, de săpun prost. Un fel de semi-somn sau semi-extaz e starea vizibilă a celor degajaţi. Încercaţi a fi astfel. Nu e greu. Educaţiunea vicioasă a şcoalei astupă pornirile naturale şi degradează; ca injectează în cel care i-a savurat mirezma, un acid de formule şi de preceptele cari cu multă putere, abia se poate lepăda cineva.

Ştiu cum că aveţi putere, — un fapt printre altele care v-au relevat apercepţiunii mele: întrebuinţaţi-o în sensul acesta.

Şi vă spun aceste toate, cari mai bine ar fi, cuget, să tacă-n mine, — rezimat pe un singur motiv: suferinţele voastre sufleteşti posedate numai de frunţile glorioase ale speciei umane. Vă văd în dezacord cu lumea; porniţi din puncte foarte geometrice; urîţi, pe cît se pare, plebea morală. Le scriu în rezervă, temîndu-mă să nu vă contrariez (involuntar) cu aceste <percepte şi> sensaţiuni şi estimări independente.

Linia de urmat ca fiind cea mai rodnică şi mai considerată în epilepsia vremurilor în care vieţuim — ar fi cea comună, cea mai obicinuită. Însă cum trebuie să fie cineva comun, pentru a i se preta, nu insist căci e de un resort strein şi vouă şi mie, care duc dealtfel viaţa cea mai plată şi mai subcomună. Dar din lumea mea (exterioară) de banalităţi, pot privi în spaţiu şi pot deduce pentru voi o verticală de urmat.

Într-un pasaj din scrisoarea voastră îmi adresaţi direct cuvîntul, fără cizelură de artifex. E o dilemă ceea ce-mi prezintaţi, dar o dilemă de rang suveran; de aceea iubesc mult această dilemă. Aş voi să scap dintr-însa prin tangente poligonale, căci e o culme grea la acces, dintr-o dată, dintr-o lovitură de condei. Condeiul are o singură expresiune facială, îi lipsesc ochii; în loc de configuraţiune generală complicată, prezintă cuvîntul, direct; şi mie îmi plac în general, numai lucrurile atinse uşor, fin, în nuanţe cari să se gradeze progresiv, precum sînt pe cer, în momentele de tranziţiune dintre zi şi noapte.

Îmi cereţi un aviz special pe cînd eu înclin către ambele extremităţi ale hemiciclului pe care mi-l destinaţi.

Iată textul pe care poate îl interpretez greşit. (Notaţi că interpretarea greşită e caracteristica mea...):

«...unei persoane care ne înţelege şi care voluntar se asociază nouă? Eu înclin spre această din urmă ipoteză, ca una ce-mi pare mai acceptabilă. Nu ştiu însă ce credeţi?» După «credeţi», în original se găseşte un «d-voastră», pe care-l omit cu energie.

E cu putinţă să nu vă înţeleg, căci permiteţi-mi să vă confesez că încă vă cunosc în mod imperfect, iar voi pe mine, de asemenea, ba chiar mult mai puţin. Ştiţi oare, care e punctul meu particular, în orientare, de judecată şi de accepţii? De asemenea: <le> îl cunosc eu fundamental, pe al vostru? De ce m-aţi nesocoti de pildă într-un moment cînd cugetînd că sînt înţeles, aţi descoperi în mine vreo inferioritate îngustă şi calpă?

Voi *înclinaţi* spre «această din urmă ipoteză». Sînt o pădure profundă care vă face ecou; ecoul subliniază sunetul, îl poetizează; deci primiţi ostraconul <meu> şi citiţi votul meu. Această *ipoteză* va degaja treptat concluzia care se găseşte în prima parte cezurală a dilemei la care răspunsei.

Suferinţa Dnei P. o numiţi... «flagel dumnezeiesc» şi-acest flagel vă posedează la rîndul vostru. Vai! de ce gîndiţi că «Părintele» înţeles de Christ atît de pur, poate fi comparabil unui han barbar, unui Atila? Ziceţi-i flagel drăcesc, demoniac, dacă veţi fi crezînd într-astfel de reptile aeriene — şi mai merge. Faptul se reduce la o indispoziţiune organică şi aceasta se va disipa curînd, convingeţi-vă! — Nu legaţi niciodată durerile sau bucuriile cu Eternitatea. D-zeu nu e un om vrăjmaş cum îl imaginează

oamenii cari zic «D-zeu a făcut pe om după chipul şi asemănarea lui». E-o întreagă teorie abstractă, de intercalat aci, şi poate o voi face-o într-o scrisoare mai lungă, mai tîrziu, cînd veţi fi în liniştе generală. Dacă aş socoti pe D-zeu de pe *chipul* celor care mă dezgustă zilnic, apoi vă asigur că l-aş renega într-o secundă. Eu contemplu pe Dumnezeu altfel, îl înţeleg altfel şi-l iubesc altfel. Şi e o diferenţă absolut grandioasă.

Eu cred însă, că sînt determinat spre fatalism, şi poate să fiu cauza involuntară a relelor actuale. Nu gîndiţi [,] oare, astfel? Dar şi aceasta e-o simplă frază vrăjitorească; omul e om şi nimic mai mult; el nu poate schimba destinele dintr-o privire, mai ales să le determine rău, cînd sufletul <ui> lui imploră numai bine şi liniştе, pentru cei acum întristaţi. — O respectuoasă dorire de pace

IT

(162231)

II

Motto: *sunteţi* în eroare

Amice*

Felul grabnic în care mi-aţi răspuns mă bucură imens; e o cinste evidentă — dar <ceea ce> mă întristează realitatea că trebuie să fiu advers. Şi iată că instituі o balanţă: dintre două lucruri iubite, care este mai mult?: produsul echilibrat şi latent al ideilor care nasc un ideal, sau lucrul exterior de tine, pus sub legi particulare, neatîrnînd de voinţa ta, deşi te locuieşte printr-o irradiare sentimentală? Ar trebui — dacă aş înclina balanţa, defavorabil faţă de idealistica mea <să> către lucrul (interior numai prin afinităţi) exterior, — să renunţ la tot ce am gîndit şi voi gîndi de-acinainte, şi să sfîrşesc prin a mă dezgusta de mine şi de a considera prezenţa mea printre făpturi, inutilă, deci... de omis. Pe cînd, înclinînd pîrghia contrariu, n-am de renunţat la nici unul dintre lucruri; deci, rămîn cu ambele: şi cu voi şi cu idealurile mele.

Mă veţi justifica spunîndu-vă că pasiunea mea sintetică, aceea care e cu mine or[i]unde m-aş găsi şi în orice situaţiuni, e Ideea. «Mumă», iubire de natură alta, simpatii etc., cuprinse sub titlul de legături, se succed în urma lucrului nedespărţit de mine şi acesta sînt *eu*. Că renunţ la mine în cîştigul moral sau material al or[i]căruia despărţit de mine, e numai o atitudine, căci cu atît mai mult *eu* este nedespărţit de mine, mai adîncit în cea mai profundă intimitate a mea. Într-acest *eu*, am găsit de toate: mîini calde, sacrificare, ocrotire, artă fericită, orizonturi altele decît cele banale, şi suferinţa care martirizează dar şi idealizează. În comerţ vecinic cu mine însumi am trăit pagini de sensaţii colosale: negre sau cristaline. Dacă *eu* ar fi lipsit din mine şi dacă aş fi avut o aceeaşi conştiinţă de golul ambiant, erau garderobe destule şi foarte solide în casa copilăriei mele, pentru a mă agăţa cu un fular în jurul gîtului, printre relicvele costumale. Voi nu cunoaşteţi viaţa, mea, — e un capitol important care v-ar orienta către ideile mele, — voi nu puteţi şti ce am reflectat eu de-a lungul veacurilor trăite numai în spaţiul de 23 de ani. Individul e rezultatul sintetic al mediului său. Pe cînd voi, poate ocoleaţi ascunzîndu-vă prin colţuri, spontaneităţile copilăreşti, într-o societate în care a dominat <prepe> preceptul liniştei caznice, eu poate că nu făceam acelaşi lucru pe sălile reci şi solitare ale domiciliului de odinioară, mai mult umbrite, scufundate în tristeţe şi-n vagă nostalgie. În mine s-a trezit de cu vreme nevoia de Adevăr. Am intrat în şcoală iniţiat, am părăsit-o degradat, şi totdeauna fără voie, am fost în paguba mea mai mult *eu* decît ceilalţi, fapt care m-a izolat şi mai mult şi a pus în faţa mea, straja solitudinei turburate.

Această frugală fotografiere o fac nu spre afirmarea vreunor calităţi ale mele, pe cari le regret amărît, în mare doliu, ci spre lucidarea [*sic!*] punctului de plecare: prietenia sau Ideea. Or, nevoia de Adevăr e adesea o demi-nebunie (: comparativ), dar

---

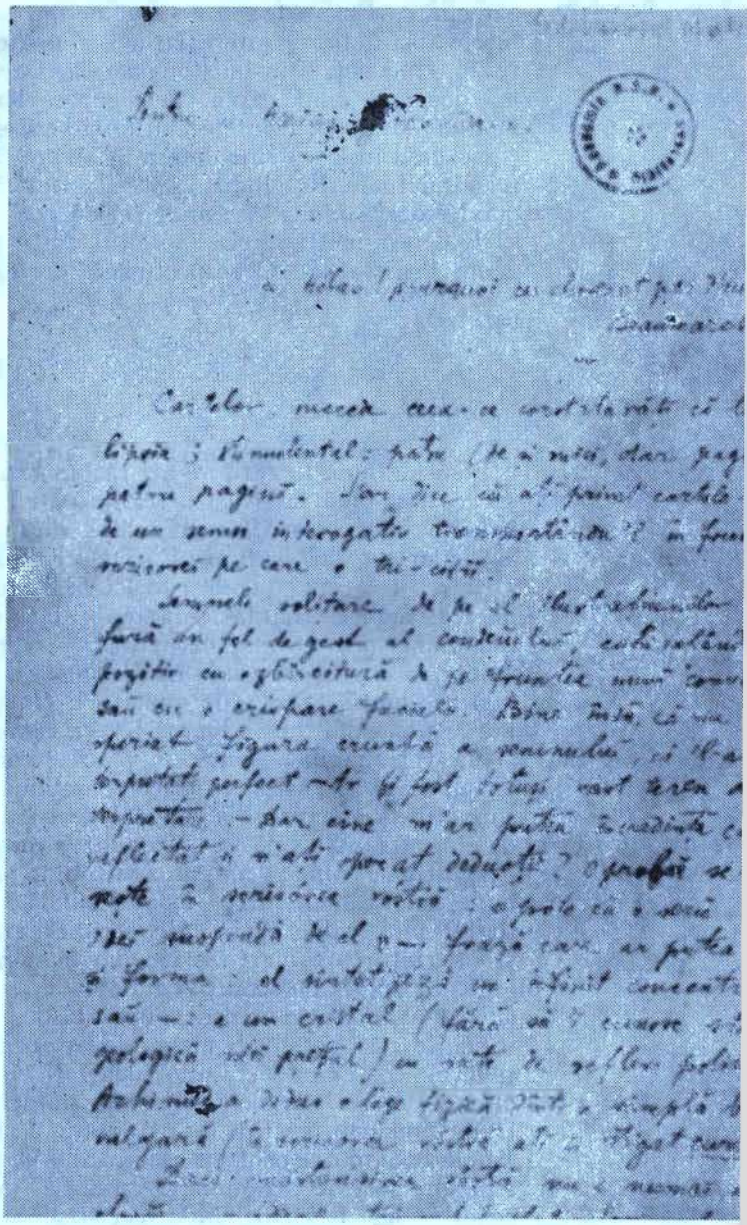
* Observaţi că vocativul meu tinde către *unisexare*, deşi fiecare dintre noi proiectă idei de un sex diferit, de unde se poate contrage diferenţa biologică. Dar, «prieteni» e măsura exactă, deci: sîntem prieteni şi cu începere de azi[,] mai ales, identici. (n.a)

în veninul personalităţei tale te dezvolţi ca o floare de lotus într-o undă miazmată, locuită de şerpi şi de peşti cu un singur ochi frontal; te deprinzi, şi acolo rămîi mulţumit. Şi poate că, judecînd, — nu simţind — <că> e mai bine; chiar e bine!

Am fost într-o continuă evoluţiune animică [2] [*sic!*] şi n-am scăpat încă de dînsa, complet. În ceasul cînd voi pune mai presus de or[i]ce, acţiunea (despre care mă felicitaţi) mă voi socoti oprit.

Pe mine nu m-a prăbuşit misticismul idiot, în vulgarul rezervoriu al Religiunei. N-am fost devot niciodată; chiar copil fiind, în mod inconştient, sub privigherea mumei care mă mustra şi mă corecta, mă vedeam ridicol de cîte ori mă orientam spre Răsărit să mă-nchin soarelui; îmi plăcea, însă, ruga fără motive, dezinteresată, tăcută de pe scaun, fără contorsiuni şi posturi învăţate. Într-o noapte de iulie, mi s-a dat zăbranicul... lepădărei de sine (<eram> într-acest fel de stare eram cu vreo 3 ani înainte) şi n-am avut decît o emoţiune păgînă, nicidecum evanghelică.

Contractasem să-mi pot călca urmelenapoi de cum mă voi nemulţumi; n-am executat clauza, deşi de-a doua zi chiar, pînă-n fund cunoscui bestialitatea sulemenită cu fardul Credinţei. Şi mi-a folosit că am persistat în <tr-o> bătăteasca mea rezoluţiune, căci am un capitol nou, de adăogat preocupărilor mele, cunoscut amănunţit.

În ochii mei [,] Iubit Prieten, un singur punct are importanţă, şi tot ce-i este strein cade dedesubt. «Viitorul» nu «mă-ngrozeşte», fiţi liniştită; probabil că a mea celulă intelectuală comportă o trajectorie; şi alt drum care ar fi dacă nu cel început de dînsa deodată cu zilele gîndirei mele? Şi, pentru că ne oprim la o materialitate, aflaţi rogu-vă, că viitorul care mă-ngrozeşte este cel inerent stărei de acum. Regret că nu sînt astăzi Papă sau altceva similar, căci v-aş da o probă de cinste [,] într-adevăr, cînd m-aş duce să-mi depun insignele şi slova <la> într-un muzeu <l> de antichităţi barbare. Lenea mă-ngrozeşte; starea neutră mă omoară; mi-e cu neputinţă să benchetuiesc la masa fantomelor bugetare; îmi trebuie cadru de flăcări şi de sînge! — Eu mă simt foarte bine şi-ntr-o cămaşă de lucrător cu ziua, şi mai bine decît într-o hlamidă de purpură. Şi apoi, se sfîrşeşte atît de lezne! ţi se suprimă pîinea şi mori de inaniţie sau te junghie cineva ca imoral social, într-o societate complet imorală; şi ce trebuie mai mult? Viaţa e oare altceva decît o descompunere încetă <pentru> spre a doua descompunere, mai scîrboasă, moartea? Se cuvine ca în viaţă să nu minţim, şi să ne

[2] sufletească

zbatem pentru răsturnarea or[i]cărei supremații schiloade! O singură supremație admite inteligența, și aceasta e Inteligența. Eu, decisiv, sînt vrăjmașul jurat al lucrurilor existente (astăzi) și realitatea omului, în toate drepturile lui, e pivotul meu de acțiune, în toată lărgimea conceptibilă.

Mă socotiți mai năuc decît nu sînt!: (Basmul cu liniștea închisorilor voluntare nu mă mai mișcă). « Sfera mea de viețuire » actuală constă în două circonferințe concentrice; înainte fusese numai cea exterioară. Ambele sînt oribile și de atacat. Visasem între altele (fiindcă nu sînt un cadavru, ci un operat) ca din... liniștea unui centru de frocuri[3], să pot ataca societatea (pe bazele nu ale religiunii căci aceasta e un detaliu). Bănuiam o zonă de independență morală; bănuiam existența vreunor tovarăși — cît de puțini—, mi-era greu să am convingerea că biserica e numai pur și simplu o turmă de haimanale alcoolice.

Eu nu sînt un nemulțumit (insist), ci un tribun sufletesc al logicei. Mă satisface un gheroc și o felie de pîine; nu vînez nimic din ceea ce îmbată generațiile stupide ale Istoriei, decît în folosul dreptei judecăți. Ei sînt unul și gîndurile mele altul (eu, într-alt înțeles decît mai sus).

O singură dată am încercat să intru în *materie*, de pe catedra Bisericei, și fiorul înconjurător a fost o prevenire, cu un index de un metru. Biserica e imperiul morților; sînt viu și sănătos! Restul lumii e o mlaștină, dar datoria noastră care zilnic comitem păcatul ticăloșiei este să bătătorim zmîrcul și să clădim ceva. Nu vom putea-o face? veni-vor alții mai capabili decît noi, și nevoințele noastre vor fi răscumpărate cu amintire <a> benevolă din cînd în cînd.

Făpturi cari mișcăm în fiecare nervură, a căror rațiune este să activeze, <cam> care este justificarea noastră de moleșeală, de lașitate și de murdărire continuă? Pe-o singură piață ne desfacem? în tîrgul josnic al intereselor imediate? Într-adevăr! Laudă vouă! Cît va fi durere și țipăt pe coaja Lutului, e vinovat de moarte cel care nu le ascultă!

Aveți un capitol asupra virtuței de a « disprețui ». Eu disprețuiesc pe toată lumea, mă rog!; « slab » nu apar căci nu mă plîng nimănuia; « considerațiunea » publică mi-e indiferentă. Dar a disprețui numai, e o stare similară extazului; prea puțin! Și comparațiune între voi și persoana mea nu se poate stabili, iar dacă aș încerca mi-ar trebui un dosar de hîrtie albă, iar concluzia va fi că eu am dreptate. Nu cred că voi găsi o sferă intermediară, care să mă satisfacă; nici una nu e capabilă de asemenea miracol; dar în sfera în care am ieșit relativ, numai acolo se poate găsi un colț din care să sîngeri mediocritatea. De-aci, repet, nu se poate lucra; e o familie de ființe prea fericite (« întru Domnul ») pentru a cugeta mai sus de ombilic. Între noi, s-a iscat încă din prima zi de absorbire, o luptă tacită, plină de pericole, din care am hotărît să triumf. Triumful <acesta> atîrnă de mine; eu reprezint contrariul lor; deci întrebați-mă: « ce mai cauți acolo? » Nu voiesc să pricinuiesc scandaluri cabotine, căci mi-ar fi foarte simplu să dau la tipar ceea ce crește în sertarele mele, ca după, să fiu judecat în plină ședință... iluminată de Sus, și blestemat de toate conciliile ecumenice cari au fost sau care vor mai fi pe lume.

Afirmați că « acum nu mă mai recunoașteți ». Corectați și ziceți: « acum încep să te cunosc ». Mă întrebați: « nu-i puteți servi (Idealului) în acel loc de... reculegere sufletească [*sic!*][4] ca și pîn'acum? ». Răspund, deși am răspuns dinainte: nu! Pîn' acum n-am servit Idealul decît în ideal; trebuie ca de acum să-l servesc real.

Aduceți-vă aminte (am ajuns la locul unde apologiați « sustragerea » și o sinonimizați cu « traiul în mine însămi ») că unui om i se cuvine să nu scape lancea decît izbit pe cal; a o depune cu mii de precauțiuni într-o cutie velurată, e gest de compătimit. Întîi: viața despre care vorbiți, nu vă va mulțumi, și e imorală; 2: mulțumirea brutală (în cazul cînd s-ar obține) e prea egoistă, și condițiunea existenței nu e vegetarea, în preceptul digestiunii orientale.

---

[3] froc(fr): călugărie

[4] aparține corespondentului

« De-acolo să răspîndesc raze de lumină celor captivaţi etc. » De unde? Pe ce continent? Ce fel de raze? (rayons x). Cum le veţi răspîndi? Lămuriţi-mă ca să vă lămuresc.

Eu « favorizat de soartă ». Mă felicit singur!

Îmi doriţi ca paginile voastre « să găsească ecou în sufletul meu agitat », şi au găsit; legea ecoului <să> este să se refracte, şi s-a refractat. Ecoul dacă e culoare în loc de notă muzicală cum s-a emis primitiv, se interpretează prin dispozitivul punctului de vibrare. « Sufletul meu » ah! vă mulţumesc pentru că vă interesează în speculaţiile de filosofie. « Sufletul meu » e ondulos şi plin de nuanţe marine, cînd îl atinge o gondolă, dar se sălbăticeşte şi devine opac de cum îl fulgeră prin mijloc fierul unui cuirasat european. Europenii vor să poseadă [*sic*!] pînă şi Brazilia; nu le ajunge India, cuibarul Divinei Superstiţiuni!

Aţi făcut un adaos (« indispensabil »; de ce indispensabil?) « Cuvintele voastre vor avea raţiunea *de a fi*, atunci (numai) cînd interpretarea vă e justă... etc. ». Deşi nu e « justă » ele sînt şi trăiesc (martore două sertare: unul în mine, altul în biroul meu). Cum v-aţi amăgit!

Să lămuresc pe acel « P.S. ». În cazul cînd se va întîmpla mai curînd decît v-aş întîlni, să reiau calea către « valea plîngerii » (aţi uitat să adăugaţi: « şi scrîşnirea dinţilor »), o vale tot atît de mocirloasă — ceea ce putea fi de vreo 20 de ori de cînd m-aţi zărit prima dată, într-o zi în care mă găseaţi poate fericit, cînd nu vă gîndeaţi că veţi citi... pastoralele mele, nici eu psalmii voştri (fericită Davidă), — în cazul acela, zisei, vă voi comunica zmerita mea adresă, dacă ideea unei corespondenţe continuate în metamorfoza <pers> dramaturgului, vă va mai face plăcere.

Să sfîrşesc; v-am epuizat, fără-ndoială. Şi iată ce am de spus:

V-am cunoscut şi m-aţi cunoscut, cu mai mult interes decît cunosc şi mă cunosc foarte mulţi oameni. S-a-ntîmplat să aveţi opiniuni greşite despre mine — într-un moment chiar urîte (urîte în sine). Am ţinut să vă gonesc iluziile şi să disip pulberea auriferă, în care v-am strălucit o clipă. E corect să nu vă alimentez eroarea; sufletul meu (de care v-aţi interesat) a simţit că ar fi culpabil dacă s-ar produce invers sau or[i]cum altfel decît îl <judecaţi> judecarăţi, fără să vă încunoştinţeze: Ador eleganţa adevărului! De cîte ori voi gîndi la voi, nu voi avea dezgustul de mine, pe care fatal îl lasă <trecerea> în conştiinţă, trecerea unei mistificări. Rezoluţiunea mea e de piatră şi cristalizată în perfecţi romboedri, încă de mult. Nu în formă de ipoteză v-am comunicat-o; nu în subînţelegere de consultare. Îmi pare rău dar aşa e realitatea. Nu va fi azi, nu mîine; va fi poimîine ruperea mea din rangul vrăjmaşilor mei, şi tot va fi. Dacă după ce veţi binecumpăni, veţi avea teamă sau ştiu eu ce stranii sentimente, despre mine, călcaţi precum vă este pasul. Dacă nu, eu sînt precum mă vedeţi: simplu, însă conştient, şi tovărăşia gîndirei voastre pentru mine e scumpă. Rămîne la voi să alegeţi, iar din tot ce vă spusei şi vă voi mai spune nu comunicaţi nimănuia nici un cuvînt. E o bravură frumoasă păstrarea unor moaşte sentimentale!

Ei! dar pare să merg la moarte; seamănă cu un epitaf acest final. Cine ştie!

Răspundeţi-mi şi nu vă simţiţi jignită nici întristată. Aştept riposta voastră.

Strîng cu vigoare mîinile lui Iulius şi-l determin să mediteze. Mai tîrziu îmi va recunoaşte dreptatea, dar importantul e să cîştige acum convingerea...

Novembrius

O vorbă despre picior. Îl determin să fie puternic.

P.S. Veţi avea desenuri, de cîte ori fi-vor <însem> interesante. În scrisoarea voastră, să notaţi din seria statuilor, numerile marginale: le veţi găsi imprimate cu cifre elzevire. Şi aceasta pentru faptul că nu cu exactitate îmi amintesc bucăţile trimise, cari ar fi de prisos să se repete.

IT

Vineri noaptea

Tovarăşilor voştri de familie, cele de cuviinţă*.

* *Acest ultim rînd scris cu cerneală roşie.*

[162235]

III

Duduie,

O condiţiune iniţială pentru a fi conţinutul acestei scrisori, suportabil: să o citiţi fără ceea ce vulgul numeşte amor-propriu. Parentez: amor-propriu şi ambiţiune sînt 2 banalităţi pe care înţelepciunea nu le admite.

Mi-aţi deschis un proces <care mă surprinde> surprinzîndu-mă cu cît îl rumeg mai mult, în fălcile intelectului meu care începe să ia proporţia şi aspectul unei brute des întîlnite, sub diferite forme în <toate> blidurile alimentare. Cum se va fi întîmplat fenomenul şi în ce parte sensitivă a sufletului (admiţînd că omul posedă un astfel de postav) se va fi manifestat? V-am înţeles greşit (adecă nu v-am înţeles sau nu m-aţi) ori eu sînt o contrafacere ridicolă? Iată o problemă.

Cu adevărat, sferturile de oră imediată, care succedară requizitoriului vostru, fui agitat în gradul de a crede că, în mod real, afacerea e valabilă; fericit fui însă, cînd liniştit, reprezintîndu-mi-o (pentru consolidarea mea) o găsii elementară, chiar mai mult, — şi puerilă, <în> cu toată paguba sentimentelor cari o escortaseră în fastul... codului moral.

...Căznindu-ne s-o lucidăm *o leacă* (expresiune din textul vostru), — problema, în teză generală:

Contrafăcut şi identic masei, ar fi să-mi convină mediul în care o floare de cartof sau un morcov, totdeauna se dezvoltă în pace. Or, dacă structura mea ar fi de zarzavat, unde dacă nu în legumăria mea proprie, ar fi să mă proporţionez? Ce nevoie aş avea în caz, de opinia unor 2 sau 3 socotiţi superiori, cînd opinia generală se complace în gunoi şi-n imondice? — aş căuta, contrariu, societatea vulgarului din mine, nu una în care nu mi-aş găsi elementul. Şi cum aş distinge un superior? — fără îndoială că aţi simţit adevărul cînd v-am judecat astfel, nu? Minţit-am? fu o sforţare extraordinară care să-mi dea o însuşire peste puterile mele ordinare? Cum ajunsei la voi? — De obicei se instituiesc grupe la care participă numai cantităţi identice. Ei bine, eu, n-am nici o familie de indivizi care să mă satisfacă; societatea-ntreagă în multiplele şi variatele ei nuanţe, are în mine un adversar oribil, nu numai această lume de minusuri tenebroase, care bîzîie pe un cadavru <sanctosa> sacro-sanct, în morga activităţei Elementelor şi a omenirei.

Aţi descins într-o văgăună de tribunal pentru a mă judeca, ajutată de schema obicinuită, a proceselor frauduloase, de martori şi de felurite alte spanacuri omeneşti. Sînt un independent, Duduie; năzuinţa şi voinţa mea e să <pară> ies din potcoava ideilor false, dintr-a mediocrului sau a lui « parti-pris ». Sistemul meu întreg, de vederi, îmi atestă că nu sînt un inconştient dublat de un gogoman. Acest sistem comportă un suflet care nu permite gesturilor mele să fie tîmpe, şi nici unul din viaţa-mi <întreagă> de pîn' acum nu fu judecat de mine, precum judecaraţi totalitatea mea spirituală, astăzi. Şi mai mult decît în or[i]cine, am încredere în mine, fără să fiu maniac, fără orgoliu, în mod eterat, rece, ca şi cum m-aş încrede într-altul. Căci, ceea ce e superior în mine, vă rog să credeţi că nu e fabricaţiunea mea, — eu: această bucată de carne care vă jigneşte şi vă preocupă mai mult (ca mişcare exterioară) decît ceea ce e limpede într-însul; conglomeraţiunea de celule care s-a tîrît azi alături de voi.

Insist asupra lucrurilor, dintr-un singur sentiment, acela de a nu vă grăbi într-o cîntărire care vreodată ar părea chiar vouă, excedentă.

Acum să stabilesc o diferenţă:

Voi vă-mprumutaţi argumentele conform ritualului obicinuit echivocităţii din cutia corolariilor elastice a universului oficial şi juraţi pe dînsele ca pe un evangeliu. — Eu aleg din cufărul meu absolut propriu, şi nici că voi să ştiu dacă există cufere streine care să mă servească, adecă mă-ncred mai mult simplelor mele intuiţii şi induceri, decît unei filosofii vaste, cu atît mai puţin unui X impersonal, răsărit în

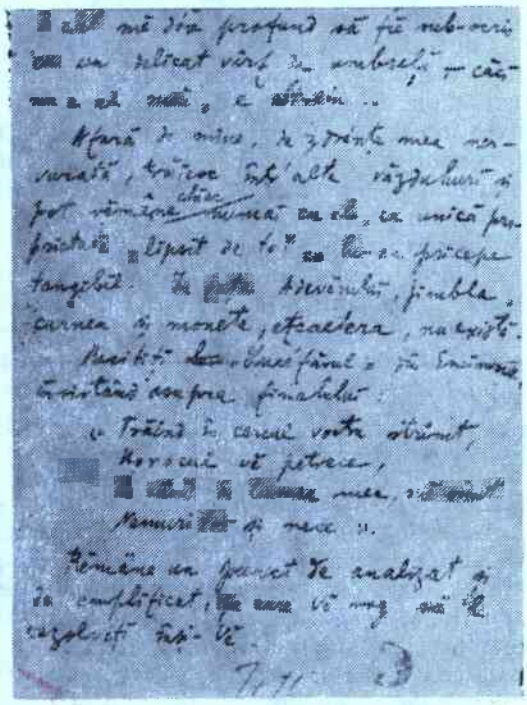
cale. Scufund o pensulă în magazinul meu intern, cu borcane colorate şi palete — aleg tonul convenabil unui individ şi într-o clipire de pleoape, îl stigmatizez, — şi în majoritate, viitorul nu mă dezice. La o eventuală greşeală, comisă însă *de mine*, — retuşez pe ici pe colo, şi am tipul pus pe pînză.

Am cunoscut mii de oameni; dintre toţi numai cu unul m-am înşelat, căci m-am preazorit a-l sanctifica. În nici un caz nu voi să mă conving că am repetat greşala! cu toate că aţi lăsat azi în mine un strat de pulbere tomnală.

Iubiţi gîndesc, — veritatea simplă, fără passemanterie, de aceea, vorbesc fără artificiu şi spirale tropice. Ar fi cu putinţă să se combine 2 negative deodată? — ca după ce v-aţi amăgit asupra mea să fi suferit eu o identitate în sensul vostru?

Felul cum m-aţi analizat suferă ca fond şi regretă forma, în ambele tranşe, cea din urmă fiind cea cu totul recentă, sonorizată astăzi.

Dar dacă v-aş fi dat şi aşa zisa... *carte** s-o măsuraţi cu aprecierea! Vai, n-aş mai fi existat nici ca moleculă ocazională. Suferea o egală intervertire chimică, ... autorul ei. Vă voi trimite-o de toamnă, sperînd mult că va fi tipărită pîn' atunci, mai ales că în manuscript e aproape ilizibilă pentru ochi streini. Într-însa numai, veţi vedea cît preţuiesc eu oamenii, necum o bestie difuză şi ignobilă, bipedă, care v-a creat o linie şi un testimoniu, — cum îi plătesc şi cum le ofer braţul şi mîna. Veţi vedea cum se renunţă la pîine, la situaţiune şi la onoare de tarabă, pentru un Ideal!

Veţi citi definiţiunea asupra multor puncte obscure din intervalele voastre, după o morală nouă — nouă întrucît v-o prezint eu. Atunci mă veţi cunoaşte nu cum par, nu cum impresionez, ci cum sînt, în lumea care se crucifică falsului numai spre izbîndă personală. Atunci voi aduna pietre multe-n urma mea, şi dacă un triunghi de silex printre dînsele, va fi de la voi, îl voi primi cu drag, căci va fi azvîrlit într-un moment de notorietate publică...

Prin mine, n-am nici o valoare—sînt o carapacă de ţestoasă, — însă cu mine duc un infinit atît de virginal încît mă doare profund să fie subscris cu un delicat vîrf de umbrelă,— căci nu e al meu, e strein...

Afară de mine, de zdreanţa mea nervurată, trăiesc într-alte văzduhuri şi pot rămîne chiar numai cu el, ca unică proprietate, lipsit de tot ce lumea pricepe tangibil. În faţa Adevărului, jimbla, carnea şi moneta, etcaetera, nu există.

Recitiţi «Luceafărul» din Eminescu, insistînd asupra finalului:

«Trăind în cercul vostru strîmt,
Norocul vă petrece,
Pe cînd în lumea mea [5], mă simt
Nemuritor şi rece».

Rămîne un punct de analizat şi de amplificat, pe care vă rog să-l rezolviţi însivă.

I + Th

P.S. Or[i]cînd aţi voi să-mi faceţi cunoscut un lucru, faceţi-l mai bine în scris şi fără să vă alteraţi caligrafia ca-n carta pe care mi-aţi luat-o. Darul elocvenţei îmi

* Manuscrisul *Agatelor negre*

[5] Citat din memorie

lipsește pînă la extremitatea de a trece adesea drept idiot, astfel că ar fi să tac în clipe oportune în cari vehemența voastră se joacă de-a molecula cu mine, și să răspund tocmai tîrziu cu condeiul, pe cînd în scris se ripostează metodic, idee la idee, mai ales că vremea necesară silabisirei <și> condeiului, pune mai multă coheziune în idei și împiedecă intențiunile de a se risca, oarecum nepreparate. Pe cînd mîna desinează cuvinte, spiritul se complică la infinit, scindează, reface, șterge, asociază — astfel că mîna e un aparat care reproduce fermentul din laboratorium, precipitate care se obțin mai științific decît în retorică.

Nu credeți ca mine?

Iară comunicările voastre scrise, vi se vor remite intacte și prompt (firește în cazul cînd vor fi).

O rugăminte:

Dacă remarcați, începe o epocă nouă — mai clară, poate — inaugurată de aceste pagini; deci distrugeți scrisorile 1, 2, 3 și 4. Începe o epocă de tăcere sau de filosofare? — veți gîndi.

Distrugeți acele scrisori, întîi: din motiv lapidar, al doilea: pentru a-mi ocaziona o compensare; lipsa de încredere v-a determinat să-mi luați carta, azi, cu multă bucurie. Însumi v-am prezentat-o, avînd siguranța telepatică despre gestul care să mi-o înstreineze. — Cer o compensare, însă o compensare redusă: să le distrugeți voi, în nici un caz să nu mi le-napoiați. Eu am puterea să pot crede în voi, astfel că dacă-mi veți spune «le-am ars» înseamnă că sînt neant.

Amintirea acelei panglici albastre dacă vă jenează, o pot pune la activa voastră dispoziție: un cuvînt ajunge și nu va mai fi la pagina 100! Și poate prea nelogic n-ar fi, căci fu dată într-alte atmosferi energetice care pot intra deja în haosul vorbei: «odinioară».

I + T

Notă. Epilogul, identic prologului: să nu vă miște sentimente de ordin convențional în recitirea acestor pagini (diferențe, plusuri, termeni cu lac [*sic*!] etc.) căci a fost scrisă într-o regiune de gîndire atît de depărtată, încît or[i]ce sentiment bastard ar compromite ideea și ar fi prea microbian, paralel cu ea.

IT

1903, miercuri seara
Iulie

[*cu creionul*]: Aceste pagini trebuiau fi aduse [*sic*!] de mine, însă cum am întîrziat peste extremitatea anunțată ieri, voi da-o [*sic*!] imediat, unui colportor improvizat — să v-o transmită.

IT

[162202]

IV

1903 [creion]

Duduie,

Gîndesc la voi, și prin deducere, tocmai în urmă la mine, cu toate că tot ceea ce se produce, în mine se produce, — independent de un fenomen asemănător în voi, care chiar dacă ar lipsi total, cele din mine trăiesc și rezistă or[i]cărei metafizice sau matematici. Și cum gîndesc, melancolia mea e luminată numai de o rază moartă, proiectată oblic în mine de o flacără de petrol. Într-o pseudo-lumină, umbrele se multiplică, și tonul lor general e vînăt și negru, dînd fizionomiei cugetărilor un aspect exagerat. Am senzația că mă-nvelește — sufletește și corporal — o hlamidă enormă, țesută din tenebre și din nebuloze. Nebulozele sînt niște bizare conglomerări de molecule sterpe, rătăcind, expulzate din concertul echilibral al atracțiunei planetare.

Gîndesc (numai) la voi, motivat de ideea că persoana mea nu mă interesează; în or[i]ce transă sau împrejurare vitală, mă sforțez să fiu cel mai inferior [*sic*!] și să

dau împrejurărilor loc, deasupra neînsemnatei mele impersonalităţi; deci, mai ales cînd instituiesc o paralelă între voi şi mine.

Această... misivă este lipsită de *un scop*, adică e dezinteresată, şi poate tocmai de aceea va fi mai valoroasă decît celelalte 2 ulterioare [*sic !*], cari şi ele, deşi nu prea cuprinzînd o atmosferă de scop, v-au părut ca avînd unul. Or, tot o nevoie o determină şi pe aceasta:

Imaginaţi, că în capul meu arid s-a fabricat de la sine ideea că v-ar interesa gîndurile mele, — bazînd sistemul meu de nesisteme, pe faptul că posedaţi un substrat psihic liber de formule derizorii, asemănîndu-vă cîtorva figuri pe cari eu le preţuiesc fruntaşe în dezordinea haotică a universului omenesc.

« Pentru fericirea mea şi a d-tale, am estimat că e bine să nu răspund »

Într-adevăr, necesarul « quod erat demonstrandum » decurge după cîteva cugetări! şi am admis în unanimitatea sentimentelor mele, acest precept ocazional, — însă numai după ce am despărţit expresiunea voastră în două propoziţiuni şi am analizat ideea, numai în prima. A doua mă conţine pe mine, deci obiectul acesta n-are valoare. Apoi ideea de *fericire* nu există decît ca penumbră în volumul meu ideolog, — e o simplă intuiţie relativă, — şi într-adevăr poate fi fericit cel care nu o consideră la fel! Pentru mine fericirea e o nuanţă de neînţeles; semnifică oare « bien être? » — semnifică linişte, rarefiare, superioritate? Neînţeleasă în contemporaneitatea mea, însă dacă s-ar putea clădi o lume alta, cu alt punct de plecare de atins, — înţeleasă şi simţită.

Fraza voastră avu un accent de contrarietate vizibilă pe care l-a iradiat întreaga-vă persoană; nu-l voi re-ocaziona, spre calmul vostru.

Recurg — cu voia Voastră — la posteritatea momentului în care vă scriu. Poate ca, eu vieţuind, să vă ies înainte, pe undeva, peste o serie de ani, şi poate vă veţi aminti de gîndurile care s-au zbătut în decursul acestor 3 scrisori în tîmpele scribului, — şi-mi veţi spune cum veţi înţelege fericirea, după concluziunea analelor de pîn-atunci, şi, dacă această fantomă va fi prins carne şi vigoare. E o pură fantazmă ideală. Îmi veţi răspunde fiind sprijinită (dacă îmi veţi răspunde!) — pe o colecţiune de anchete morale, şi într-un mod special vouă şi total degajat: oh! nu mă pot pătrunde de gîndul că fericirea v-ar fi acelaşi lucru ca multora!

Un ideal spre care se aleargă, întinde un drum spre... fericire, însă acest ideal atins devine o simplă realitate care [,] în toate cazurile, emite remuşcări. De pe culmea pe care omul îşi înfige drapelul, îşi dă seama că nu a atins fericirea, ci a depăşit-o, a <pătruns-o> străpuns-o, căci ea era însuşi drumul de suferinţă întins spre ideal. Lucrul atins devine o moştenire de drept; omul devine un simplu proprietar şi trece <de pe> după logica oficinelor în mulţimea impersonală a capitalismului sufletesc reglementat în doi de legi oficiale, în articole codicile. Singur trecutul constituie o fericire *(sui generis)* apărînd în toga lui diafană, cu parfumul spectral al vremurilor stinse în magia durerilor. Omul dacă n-ar trăi numai în trecut ar fi un enorm nimic, actualitatea fiind aceeaşi: urîtă, iar viitorul, plin de mister.

Vă citez cîteva versuri ale unui meşteşugar de rime, de al cărui nume nu-mi amintesc:

« Trecutul revenind <în lu> pe-alocuri
Trimite-n inimă parfume
Părînd zvîrlite peste locuri
Dintr-alte vieţi, dintr-altă lume.

Mirezme scumpe, fără nume,
sînt sufletele-atîtor locuri,
şi ca pe foile de-albume,
le-ntorci în vinetele blocuri
din raftul vieţilor postume » etc.[6]

[6] Poezia face parte din ciclul *Agate negre* (—21—) şi a apărut în revista *„Linia dreaptă"*, an I, nr. 5, 15.VI.1904.

Din ceea ce cred eu, ar decurge că fericirea nu există niciodată în viitor, şi o spun pentru că răspunsul vostru a prevăzut şi <pe> persoana mea care chiar dacă numai blestem şi retrogradare ar întîlni pe cărările strîmbe ale prezentului, va găsi în viitor, în complicitatea aspiraţiunilor, o perlă care să se stoarcă din masa ipohondră a mizeriilor sociale.

Conform acestor puncte, omul pentru a fi vecinic ideal, pur şi activ, trebuie să-şi creeze un punct de ajungere, pe care nu-l va atinge niciodată. Cu cît hoardele răzleţe şi nebune ale vandalismului sufletesc ar năvăli spre ideal, cu atît acel ideal, acea idee limpede şi vastă, conchisă cîteodată într-o formă de om, să se depărteze! Astfel vă rog să vă explicaţi prezenţa mea în faţa voastră.

E lege barbară, ignobilă, care poate omorî dintr-un capriciu; e chiar [,] dacă voiţi, un viciu sentimental, acela de a te chinui pe tine însuţi. În definitiv ce importă! universul e acelaşi, legile lui, immutabile; totul, ca-n toată vremea.

Ca ideal general, care să nu mă lase niciodată în trîndăvie morală, dar care să mă zbuciume continuu, mi-am ales un punct formidabil: transformarea omului, liberarea lui spre anumite bolţi. Sînt poate slab pentru o astfel de întreprindere, poate chiar mai mult, dar îmi trebuie şi un ideal umanitar, imposibil de atins, care să-mi dea iluzia că trăiesc, convingerea că judec şi că lucrez, şi enorma bucurie de a sfîrşi repede viaţa mea animală.

Indivizii trăiesc şi îşi fabrică un viitor presupus, din fapte posibile, comparate trecutului lor particular sau universal: *Napoleon* a trăit sub degitul arătător al lui *Alex. Macedon;* noi căutăm (oamenii) o posibilitate în viitor (acest trecut depărtat) comparînd o posibilitate realizată în trecutul adevărat, — cel puţin de pe slabele noastre noţiuni.

Viaţa statelor e un trecut continuu, devenit viitor, prin firea lucrurilor cît şi prin cazna oamenilor.

...Oh, dar de ce vă fac atîtea fraze? unde voi ajunge? — să-ncetez! Sfîrşesc, însă, cu durere, — ştiţi de ce? — căci altă scrisoare decît aceasta nu aş crede să fie primită pe uşă, cu aceeaşi linişte de sentiment, şi simt din gesturile voastre, că aceasta chiar ar fi foarte neavenită.

Sentimentele voastre:

1) Judecaţi că simbolul gîndurilor mele scrise e prea frivol şi pasager, deci lipsite[7] de seriozitate...

2) Aveţi nevoie de puteri care să nu se altereze într-o corespondenţă... fără sens.

Gloria şi forţa oamenilor rezidă întru a-şi asculta convingerile personale; acelaşi precept l-am urmat cînd v-am scris, urmaţi-l la rîndul vostru pentru a face contrariul.

Nu-mi ridicaţi în mod oficial *dreptul* de a vă trimite cîteodată vreo vorbă în josul vreunui desen — vorbă de sinteză; întru cît priveşte sufletul meu, nu-i puteţi impune să nu voiască, simtă şi cugeta, ceea ce-i e inerent.

Dacă spada mea vasală vă va fi vreodată utilă, vă aşteaptă; am agăţat-o într-un cui de argint la capul meu, unde agăţasem şi o cunună — şi v-am închinat-o.

Vă rog să fiu iertat cu blîndeţe:

I + Th

P.S. Amintiţi-vă că un templier are numai o spadă, în viaţa lui spre Adevăr.

Despre lucruri care m-au întristat n-am divagat într-aceste pagini, căci ar fi lipsite de directivă şi de suport, ceea ce *à jamais* mă voi feri de a face, spre completa voastră liniştire.

Ainsi soit-il

I + Th

---

[7] gîndurile

Marți. După cîteva ore, recitesc paginile într-o stare de spirit mai lucidă. Am recugetat fiecare punct din răspunsul vostru și-l găsesc față de toate punctele voastre logic.

Conchid astfel: nici să vă amintiți vreodată de aceste scrisori, ca și cum n-ar fi existat, căci într-adevăr dacă ar continua v-ar transforma mult opiniunile și e o crimă să se inoculeze o serie de idei stranii într-un suflet ca al vostru în care vegetațiunea ideilor e limpede și imaculată.

Îmi veți face onoarea să mă socotiți în exterior (și în interior dacă voiți...) astfel cum fui socotit înainte de a primi acel dar albastru.

Fiți fericită

I + Th

[162196]

V

[*Plic de carte de vizită:*]

Mlle Arétie Panaitesco — en solitude

Iarăși Dragă mie, te simți slăbind. Cum ne găsim departe mi-e greu să te mîngîi; în scris se cer motive, și care-ar fi mai tare decît un examen de licență? și tare cît și viața pe care o proiectează, o întunecă și-o face neagră, cînd viața, vezi-o, e limpede, e neorînduită, are flori, nori, copaci, pămînt brodat, cîntă ciocurile pretutindeni.

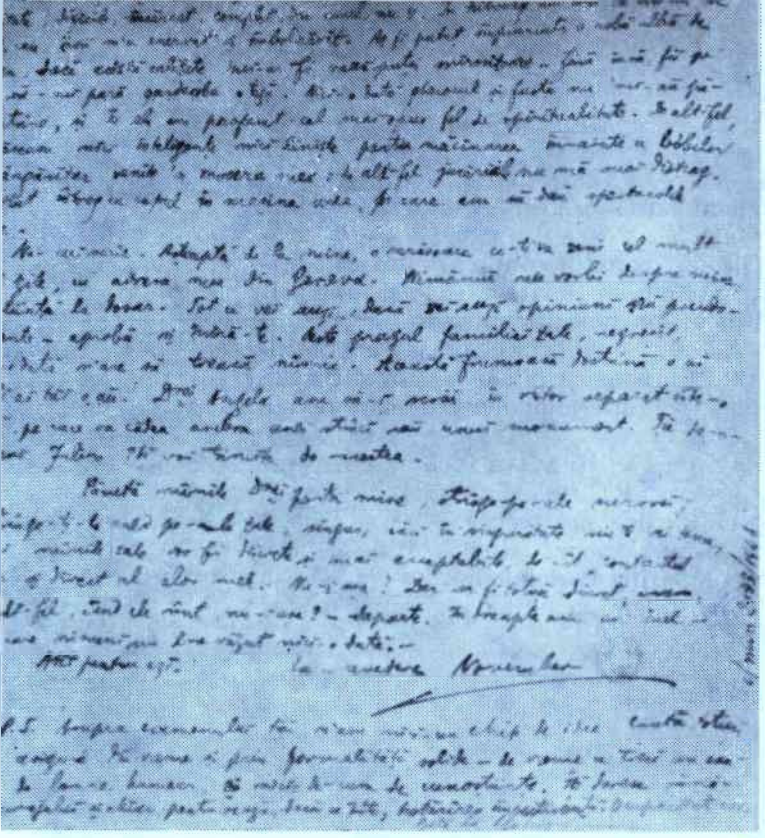
Toate sînt streine orînduielii artificiale din școală și instituții, brutării spirituale și seci. Dacă n-am fi așezați pe alte meridiane, dacă am fi pe-aproape, și singuri mai ales, pe meridianul inimei, sînt motive care nu se scriu și discursuri indicibile și ți-aș desprinde cîteva ca să te culc între ele și să te alint.

Ți-am citit rîndurile între trist și dulce; cînd pari un copil alunecînd pe-o boabă strivită cu pantoful — și m-arunc să te prind în brațe; cînd foarte deznădăjduit. E loc și aci de brațele acelea. Aceasta e sensația psihică și elixirul ei, pe care ar fi dulce să-l sorbim amîndoi. Pînă ce nu trecem definitiv subt giulgiul descompoziției. Căci e una mai tare decît a morții — abnegarea și zădărnicia.

Dar pentru faptul brut, pentru daraua lăzei grosolane în care te întorci și suferi, repet, să fii cum te-am rugat. Trebuie să-ți fixezi desăvîrșit în minte că de data aceasta treci peste pericol, și am toată nădejdea să te socotesc ca scăpată. De obicei în viața mea, todeauna, lucrul care mi-a atins pasiunea a izbutit — și toate cîte mi-au căzut fură tocmai împrejurările indiferente sufletește. Nu se poate să nu ieși cu bine; am prea legată mintea și toate ale mele de situație, și am procedat destul și peste destul de strîns și categoric — ca să mă îndoiesc. Trebuie să ai și tu stăpînire întreagă pe iluziile ce-ți sug puterea; în atitudinea ironică și ușoară, du-te liberă, nu te gîndi la complicații — și paralel cu tine eu voi lucra continuu la mașina găsită.

Astăzi aș fi vrut să te întîlnesc; așa ți-am scris într-o cartă de ieri; iar tu îmi scrii că îmi trimiți vestea interesantă. Nu te mai îngriji de nimic; tu în nici un caz nu poți face decît ce-ți cere programul; acțiunea cea mai idioată neprevăzută acolo, și mai tare decît programa, e întreagă în seamă-mi. Scrie-mi cum se vor succeda materiile, ca să știu cînd e înscrisul la B. — iar după înscris, cînd [,] probabil, plecați cu toți spre casă, trimite-mi pe o cartă creionată în drum, <apre> subiectul tezei și aprecierea ta sinceră despre ea. Aș voi mai bine să te aștept undeva ca să-mi poți da lămuriri întinse. Nu uita în răspuns punctul acesta.

Făgăduiește-mi că nu te mai enervi [*sic !*]; fi[i] cuminte, copilule, și vino ușor să te alătur de mine ca să-ți treacă din puterea și siguranța mea, jumătate cel puțin. Îți fac din dragostea mea o platoșă de aur.

Hai! nu fi copil mai multă vreme, — decît după examene—şi calmă, rîzi şi fii cu bucurie.

November

[162248]

[*Pe dosul plicului, scris cu aceeaşi cerneală*] : à part

VI

[*Cu cerneală roşie*]

Iubite,

Răspunsul nu-ţi este spontaneu, e venit prin reflecţiune, şi vremea propice nu ţi-a lipsit căci mi-ai scris a doua zi. Chiar o mărturiseşti involuntar: « Am citit cu atenţie deplină întrebarea ce mi-ai pus şi *cred că am ajuns* la o justă şi plauzibilă interpretare ». Fu atît de simplă scurta-mi chestiune! de ce atîta complicaţiune dară, dacă nu ca să-i găseşti o soluţiune tangentală? [*sic !*] E spiritual felul cum m-ai interpretat, şi deşi am mai întîlnit tramplina dulce care întoarce şi dă trajectorie nouă unei chestiuni, — în cîteva cărţi fine de psihologie specială figurilor cu profil aristocratic şi cu parfum de liliac în mişcări şi-n căutătură... — scrisă de mîna-ţi are farmecul rarului. — Constată că nu mă explic, deşi stau la-ndoială, distrat de ceea ce-mi ceri — « fraze scrise detaliat şi fără artificii » — şi gata să-ţi trimit o scrisoare de 20 de pagini. După ele ar fi absolută nevoie să te văd, şi singură, şi departe, pe-aiurea; la vreo umbră a vreunui « nu ştiu unde ». — Nu pot; e un sfinx care păzeşte parcul tăcut, gol, plimbîndu-se crunt pe alee şi examinînd zidurile şi-o poartă scundă, dintr-un colţ, sufocată de sălcii şi de nalbe; — parcul pudrat cu umbră, al sufletului meu. Aminteşte-ţi că *sfinx* a devenit sinonim cu *mister* şi cu *neînţeles*, şi de aceea în livezile unde-şi răsuceşte capul cu melancolică superbie, a contractat orgoliul durerei astupate. A-ţi scrie cu detaliile violacee, cu broderiile serilor — şi apoi a discuta acest murmur de fluturi, a-l sistematiza cu raţiunea, cu vorba şi reflecţiunea, cari strică totul şi face[,] pe faţa pămîntului, viaţa hîdă şi perversă — nu se potriveşte, mîhneşte.

La *„Linia dreaptă"* gîndisem, natural, dar o astfel de înţelegere nu înţeleg întrucît ar fi un delict sau o taină ca să trebuiască să te înclin spre o audienţă particulară.

Dacă te-aş ruga să-mi răspunzi la această scrisoare în mod documentar, te-ai confuziona puţin; nu-i aşa? Ca să-ţi las[,] însă, numai plăcere şi să nu te aşez în alternativa de a te confrunta singur însuţi — nu-ţi cer decît un răspuns, aşa cum îl vei crede sau cum îl vei simţi... Eu, ascultă, pun preţ mai mult pe simţire decît pe metode; *ea* a fost todeauna aceeaşi[,] pe cînd *ele* variază şi se omit reciproc.

De ce mă laşi să regret că nu ţi-am trimis încă *lavanda?* crezi oare că am uitat şi că ţi-aş fi putut pîn-acum pune-o sub degite, şi sub gînduri? (ca să ţi le parfumeze şi mai mult).

Îţi trimit ceea ce nu poate face numai un prieten.

— sîmbătă

IT

[162240]

VII

[*Cu creionul chimic*]

Iubite prieten,

Consider datorie a-ţi scrie deşi dintr-un accelerat care să scutură spre Slatina printre colibe, sate, păduri de rugină, cîmpii şi... etc.

Plec reclamat de-o telegramă, spre ţara Oltului, banatul românismului arhaic — prin tărîmurile pe unde tatăl meu a copilărit, pe unde între cîteva rîuri şi dîmburi e risipit prin orăşele, tîrguri şi răzăşii, neamul meu, din linie bărbătească.

Voi ciocni ouăle, cu ţăranii, şi mă bucură acest gest vulgar la oraşe; îi voi auzi răspunzîndu-mi din plinul inimei: «Adevărat, Christos a înviat» şi-i voi vedea veseli şi blînzi, bucuroşi, aşa cum nu sîntem noi, sorginte abundentă de care eu sînt depărtat.

Ţi-am făgăduit o scrisoare pe care nu ţi-am trimis-o; îţi vei fi închipuit că n-am avut vreme, că am fost izgonit de afacerile festive, departe. M-ai iertat? — aşa îţi licărea cel puţin privirea cînd ne văzurăm o clipă zilele ce trecură.

Eu revin peste o săptămînă şi-ţi voi scrie; să-mi răspunzi, atunci, şi să-mi indici ziua în care îţi voi putea primi mîinile ca să ţi le strîng la domiciliul vostru.

Îţi trimit un vîrtej de lumină, de viaţă, de nostalgie, la mijloc cu inima mea de prieten.

Ce gară vine? Nu ştiu.

La revedere

IT

marţi
din vagon
[162233]

VIII

Amicul meu,

Cedez «curiozităţei» şi-ţi scriu ca să te lămuresc. Dar te lămuresc în parte, şi tocmai acolo peste care lucru curiozitatea-ţi nu se întinde ca într-alte părţi. Şi iată de ce: «acel quelque chose» que vous désirez connaître [8], îl cunoşti; probă — ca să nu recurg la cele mai vechi—: cîteva puncte sfîrşesc propoziţiunea. Dar eşti, dulcele meu prieten, echivoc din fire; — nu te supăra, căci ţi-o mărturisesc în toată emoţiunea sincerităţii. Nu poţi zice că ai în mine un prieten care nu te iubeşte — în nici un caz — şi plecînd de la o premisă aşa de bolnavă să-mi dai vinovăţia agresiunei. Am căutat cu fineţe[,] cred, să-ţi dau acest *aperçu* despre sufletu-ţi, în mai multe scrisori, scrisori cărora nu le-ai răspuns.

Mon quelque chose[9] [,] ca să revin la el, nu e ceva care cade subt brutalitatea condeiului, şi n-ai să-l auzi de la mine niciodată pe calea aceasta; fiecărui lucru îi vine bine şi se poate evidenţia în el — un loc al său, o atitudine specială; turnurile şi castelele înconjurate de parcuri şi floră sînt în elementul convenabil... Dacă acel *ceva* al meu te interesează, de ce vrei să fie a mea[,] numai, toată osteneala şi responsabilitatea? Dacă doi industriaşi — unul în Londra, altul la Constantinopol — vor să discute o afacere comună, nu se deplasează numai unul ca să spintece Europa de-a curmezişul pînă la celălalt; <amîndoi> ei îşi dau înţelegerea de a se întîlni la Viena şi amîndoi se deplasează către acest oraş oarecum central, între ei. Ţi-am scris de cîteva ori, că voi să te întîlnesc aparte, şi singuri să vorbim cîteva perechi de cîte 5 minute fiecare. Nu mi-ai răspuns, sau poate că, tot echivoc, şi cu oarecari sentimente a căror schemă

---

[8] Acel ceva pe care doriţi să-l cunoaşteţi (fr.).
[9] Acel ceva al meu (fr.).

îți sta pe figură și mă îngrija — gîndirăm că strada s-ar preta unei construcții psihologice. Nu! strada e odioasă! nu se poate! —

Fără să voiești ai prejudicii <de> cari nu îți glorifică sufletul — crede-mă, — <dacă> și ai să mă crezi căci mi-ai făcut onoarea să mă crezi capabil de arbitraj în estetica simțurilor; eu te-aș voi, te-aș visa, fără prejudicii și fără *amour-propre*, telle une fleur qui se pâme au soleil [10].

Dar, să grăbesc lămuririle: un mic elogiu lui T. Arghezi pentru... «Notele» lui și altul mai mic, pentru tocmai ce crede el mai bun: «Agatele» și de aci culeg ideea, întîi, că «...biciuiește <într>... tot ce *displace văzului și auzului său*». Nu-i adevărat! Frazele mele ar fi niște vorbe goale, fără nici o valoare[,] dacă Urechia și Ochiul ar fi criteriile lui de judecată. S-ar reduce[,] atunci, toată idealitatea lui — la o simplă chestie de gust individual, și <aceste> gusturile cari «nu se discută» n-au nici o vecinătate cu Arta. Gustul creează moda, cu pălăriile, automobilele, literatura și capriciile ei — lucruri fără trăinicie[,] nici individualitate măcar. Arghezi cînd sorocește o lucrare, nulității, — pleacă dintr-alte terenuri, cu altă tolbă de principii, cu principii, cu legile immutabile și eterne ale Artei și esteticii filosofice de artă. Îl cunosc prea bine ca să mă îndoiesc de ceea ce spun. El are în orizont o linie peste care dacă se trece e o genialitate nebună, și care dacă nu se atinge e indiscutabil semn de inferioritate. Aceasta, ca inimă generală a vederilor; articolele mai mici[,] consacrate de hotarul absolut, sînt mai accesibile și destul de cunoscute, ca fără iertare să distrugă pe cel care din lipsă, din insuficiență intelectuală, nu le respectă.

Al doilea: cu privire la «drăgălașele, demne de semnalat *Agate negre*» <iar> și aci am ceva de observat. În ele nu se oglindește un suflet «obosit» ci un suflet înfrînt de universalitatea barbariei și mediocrului, chiar în ceea ce Iisus și poeții au numit așa de dulce: Iubire. «obosit de deziluziile lumei»? — dezgustat de lumea deziluzionată și de inerția ei — ai voit să zici.

Iluzii? nu cunosc valoarea lor. Și la ce s-ar reduce ele? prin ce, tangibil, ar putea fi reprezentate? Un om pe care pui mai mult preț decît îți dovedește că are, la urmă? El ar fi motorul unei deziluzii? Deziluzia e un sentiment copilăresc; poate că între 10 și 17 ani l-am avut și eu — acum i-am uitat gustul, și regret că nu găsesc un om asupra căruia să-mi las aripile ca mai tîrziu să mi le taie cu foarfeca, și așa să ajung sensația deziluziei. Dar n-aș avea nici atunci deziluzie, ci altceva. Eu n-am plecat din lumea X cu bagaje arse ca să mă retrag în lumea Y (da, grec!) și să mi le mîngîi toată ziua; pentru mine, — pe cinstea mea! — toate sînt identice. Nu sînt un june melancolic după tifosul unei prostii. Eu mă slujesc de imagine ca să dau intuiția unui tot, în care imagine spînzură un adevăr universal. Imaginea mi-e la-ndemîna minții și mintea mea îi dă conture și nuanțe; și alte minți, pe calea aceasta, vor înțelege mințile mele. Sînt, dacă vrei, un orologiu rigid, care pune la contribuție inimile tuturor, — și inima lui numai întrucît îi servă de document. Pentru mine, în gîndirea mea, nu există oameni decît ca vehicule tranzitorii; îi desființez și-i refac din pulberea mortierelor mele, tratîndu-i cu acizi particulari și pompîndu-i în subterana gîndirei mele meditative, așa cum îi voiesc. Ca om sînt imcomplet; îmi lipsesc unele organe <o> brute în întreg sistemul lor; eu simt mai puțin pentru mine decît altul pentru el; și pornirile mele sînt spulberate de rațiune; poate că sufăr de pe urma acestei operațiuni de neant intern, dar în schimb am compensațiuni care mă duc departe... Nu pricep multe lucruri, foarte multe; de aceea socotesc pe cei cari le pricep, inferiori, și caut să-i trezesc; am trezit cîțiva și acest succes atestă că înțelesul lor era atrofiat iar al meu virgin. Dezechilibrul în care se echilibrează lumea mă doare, mă face să sufăr ca de o săgeată ce mi-ar străpunge coapsele; abisele dintre diferite strate și idei mă pun pe gînduri și caut să le apropii, să le înfrățesc și apoi să le omor în folosul

---

[10] Asemeni unei flori care se proslăvește la soare (fr.).

unei logice cu care m-am născut, triumful viitor al oamenilor viitori. Mă pricepi? pătrunzi în aparenta laxare a celor ce-ţi spun, profunzimea şi adevărul ce se tîrăşte pe fund ca o lumină de licopod? — Eu nu sînt un deziluzionat ci un vrăjmaş oribil al întregii existenţe, în actualitatea ei. — Şi pentru mine încă pe stăvilarele văzduhului — o lume nouă, o morală nouă, o lege nouă — care n-au nici o relaţiune cu cele ce există. Acest soare teribil care-mi dogoreşte nebun, tenebrele sufletului, se ridică peste o lume ofticoasă şi descompusă, şi toţi pigmeii dau cu săgeata într-însul. Ho-la-là! Soarele meu e soarele a ceea ce va fi peste două-trei sute de ani, într-ale cărui raze violete scăpărate de un glob violet, lumea de atunci va fi frumoasă şi gingaşă, cum astăzi sînt crengile de liliac înflorit în primul crepuscul.

M-ai luat la ochi chiar... d-ta (ah! cu-atîta drag şi seninătate ţi-aş zice: tu) de cîteva ori, şi m-ai făcut să bolesc în tristeţea că <îmi> opui cohortelor puterii ce freamătă pe culmi — lucrurile vechi de todeauna[,] din cari nu vrei să te zmulgi: chiar cu preţul de-a te sfîşia singură, în bucăţi! Nu e datoria noastră să facem pact cu monstrul lumei vechi, şi să putrezim ca nişte avortoni în borcanele cu spirt *stricat* al vremilor osîndite. Noi trebuie să judecăm şi să osîndim! — aceasta-i chemarea noastră, nu aceea de a respecta hainele vechi şi puturoase ale epocilor viermuite. Eu te-aş voi un adelf; am gîndit că poţi pune umărul la stîncă şi răsturna; cugetam să te asociezi complet singurei sfinte căi care duce la Ierusalimul noilor dumnezei. Poate că sînt singurul copac prin locurile acestea, rămas de la Sciţi pe şesurile Danubiului — producător de fructe de felul acesta; e o sevă bogată însă în mine, şi pe subt pămînt, rădăcinile mele întîlnesc pe ale celor depărtaţi, rari şi ei, goniţi şi ei — dar puternici — prin pustiile pămîntului!

Ţi-aş scrie profeţii nenumărate: mă opresc! Nu tăcea ca todeauna căci e o dublă pierdere; şi curăţă de pe condei lepra artificiului, la care te-mpinge şi te-a deprins Lumea. Fii cu mine aşa cum eşti în sine-ţi sau nu-mi mai scrie niciodată! Schimb de scrisori inutile, să nu mai avem.

Îţi cuprind mîinile
cu drag
T.

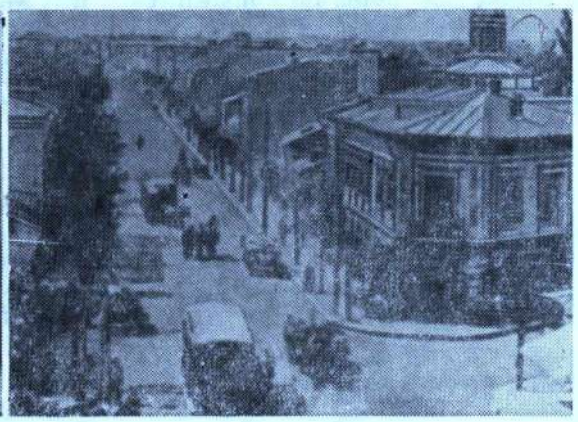
[*Cu creionul, f. şters:*]

P.S. O să-ţi cer într-o zi toate scrisorile mele — pe care să mi le dai în serii de cîte 10 — căci lucrez la o carte unde trebuie să le utilizez.

[Cu alt creion, în josul foii]: Agate negre

[162252]

IDEI, OAMENI, FAPTE

Pius SERVIEN–Bazil MUNTEANU

Domnului G. Kirileanu, cu cele mai distinse sentimente
Și cu mulțumiri pentru simpatia ce-a
Mart. 1936. arătat subscrisului B. Munteanu

ÉPISODES KANTIENS EN SUISSE ET EN FRANCE SOUS LE DIRECTOIRE

Ph.-A. Stapfer. — L.-F. Huber. — Mme de Charrière. — B. Constant.

Les débuts de Kant en France, sous la Révolution, demeurent obscurs. A ceux qui l'ont effleurée, la [illegible] paraître d'un intérêt trop incertain pour [illegible] à lui consacrer leur temps et leur pe[illegible] à une sommaire énumération de [illegible] analyses, trop incomplètes p[illegible] tirer des idées claires et des c[illegible]

Cette carence s'explique [illegible] sujet bien contouré et comme[illegible] tion spontanée de l'histoire, o[illegible] d'une foule de menus textes sans[illegible] ments flottant à la dérive, de pr[illegible] impatientes autant qu'insatisfait[illegible] grande effervescence spirituelle [illegible] veté, ni de ridicule. Si bien que [illegible] inventer soi-même un sujet qui [illegible] à l'étreinte de la synthèse, qui [illegible] et qui, naturellement fuyant et [illegible] défi permanent à la nécessaire uni[illegible] du fil conducteur que les sujets m[illegible] d'ordinaire au chercheur, il faut ici

1. Voir notamment François Picavet, *La philo[illegible] de 1773 a 1914*. Avant-Propos à sa traduction de la C[illegible] *ligue*, Paris, Félix Alcan, 5e édition, 1921. L'Avant-Propo[illegible] 1908. — Maximilien Vallois, *La Formation de l'influ[illegible] Paris*, Félix Alcan, 1924.

AVATARII UNUI CONCURS LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

LA 8 IANUARIE 1940, PROFESORUL CHARles Drouhet, titularul catedrei de limba și literatura franceză a Universității bucureștene, moare pe neașteptate. Doctor în litere la Sorbona, cu o teză despre poetul Fr. Mainard, ce făcuse o bună impresie (recenzată favorabil și premiată de Academia Franceză), autor al unor studii impecabile, deși de mică anvergură, consacrate influenței franceze asupra scriitorilor români, figurii «românului» în literatura franceză ș.a., Drouhet fusese un produs tipic al școlii comparatiste franceze, un universitar de formație sorboniană în cel mai bun sens al cuvîntului, sobru, echilibrat, excelent pedagog și practician.

Prin predecesorul său, Pompiliu Eliade, normalian de formație tainiană, și prin Drouhet însuși, catedra de franceză a Universității din București își cîștigase un prestigiu real; moartea subită a titularului, la o vîrstă cînd încă nu se gîndea la pensie (avea abia șaizeci de ani), deschide brusc și oarecum dramatic problema succesiunii sale, căci nici unul dintre membrii catedrei sau dintre elevi nu era pregătit să-i urmeze.

În urma decesului, Consiliul Facultății de litere și filosofie ia în discuție suplinirea catedrei foarte curînd, în ședința din 17 ianuarie. Conform legii, suplinirea trebuia oferită în primul rînd profesorilor facultății, și anume celor de o specialitate înrudită: Al. Marcu, titularul catedrei de italiană, sau G. Oprescu, profesor de istoria artei și civilizației franceze, fost conferențiar de franceză la Universitatea din Cluj pînă în 1930 [1]. Ambii refuză pro-

[1] Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică*, vol. I, Cluj-Napoca, 1980, p. 202.

punerea, cum reiese din procesul-verbal al şedinţei de consiliu, fiind prea ocupaţi cu propriile obligaţii didactice; în plus, G. Oprescu arată că «*suplinirea catedrei trebuie încredinţată unei persoane bine pregătite. Cum nici unul dintre profesorii facultăţii nu-şi pot lua răspunderea suplinirii, se cuvine să ne gîndim dacă nu se găseşte cineva în afară de Facultate. D-sa propune ca să fie recomandat dl. Basil Munteanu, doctor în filosofie şi litere, membru corespondent al Academiei Române, care cunoaşte la perfecţie limba şi literatura franceză şi care a prezentat studii de specialitate recunoscute de cele mai mari reviste apusene*»[2].

Propunerea este susţinută în consiliu de D. Caracostea, care crede că «*nu există succesor mai capabil*», de Al. Rosetti, Al. Marcu şi S. Lambrino. După ce aminteşte cuvintele elogioase prin care Sextil Puşcariu propusese alegerea lui Bazil Munteanu ca membru corespondent al Academiei[3], decanul (C. Rădulescu-Motru) mai adaugă: «*Facultatea, cu cîţiva ani înainte, după propunerea regretatului coleg Drouhet, a avizat la* [sic!] *crearea unei conferinţe de literatură comparată în vederea tocmai a d-lui Basil Munteanu, de care avea cunoştinţă prin importantele sale lucrări ştiinţifice*».

De fapt, Bazil Munteanu fusese elevul lui Drouhet, notat numai cu calificative maxime (licenţa *magna cum laude* în noiembrie 1920), şi tot Drouhet îl propusese ca bursier la Şcoala română de la Fontenay-aux-Roses; rămas la Paris după 1925, cînd ia sfîrşit stagiul său în şcoală, B. Munteanu s-a afirmat prin numeroase colaborări la prestigioasa „*Revue de littérature comparée*", prin prezentări, recenzii, studii asupra scriitorilor români contemporani şi mai ales printr-o excelentă *Panorama de la littérature roumaine contemporaine*, apărută într-o colecţie celebră în 1938. Succesul cu totul deosebit al acestei cărţi, atît în străinătate (tradusă, în cîţiva ani numai, în engleză, germană, italiană şi portugheză), cît şi în ţară (scrisorile publicate în volumul de *Corespondenţe*, apărut în 1979, pot da o imagine parţială a entuziasmului general), stă atît la originea alegerii sale ca membru corespondent al Academiei, cît şi a încrederii pe care o manifestă în el corpul didactic al Facultăţii de litere, cu ocazia propunerii lui G. Oprescu.

Dînd curs hotărîrii consiliului, facultatea *recomandă ca suplinitor la catedra de limba şi literatura franceză pe dl. doctor B. Munteanu, membru corespondent al Academiei*» şi, la 19 ianuarie, ministrul în funcţie (sociologul ieşean Petre Andrei, care avea să cadă în acelaşi an victimă persecuţiilor legionare), pune rezoluţia: «*Avînd în vedere că, în conformitate cu legea, nici un profesor titular de la Facultate, dintre cei cu specialităţi înrudite, nu acceptă suplinirea, se încredinţează d-lui Basil Munteanu suplinirea catedrei de limba franceză vacantă. P. Andrei*». În aceeaşi zi, ministerul comunică facultăţii numirea suplinitorului (*idem*, f. 27) şi, concomitent, publică vacantă catedra de franceză.

În afara suplinitorului, în cursa pentru obţinerea titularizării se mai înscriu doi candidaţi: Pius Servien şi N. Şerban.

Pius Servien — fiul astronomului Nicolae Coculescu, fost profesor la Facultatea de ştiinţe a Universităţii din Bucureşti — pe numele său adevărat Piu-Şerban Coculescu — îşi luase bacalaureatul şi licenţa în litere la Paris, unde avea să treacă şi doctoratul (de stat) cu o teză despre *Les rythmes comme introduction physique à l'esthétique* în 1930; publicase versuri româneşti, dar şi în limba franceză, inspirînd cuvinte elogioase lui Paul Valéry, şi făcea figură deosebită printre esteticieni, căutînd modalităţi matematice de explicare a faptului artistic. Lucrările sale, bine primite de iniţiaţi, devansau fără îndoială epoca şi, în plus, gravitau spre domenii de graniţă, spre matematică, fizică, fapt care era de natură să sperie probabil pe mai mult sau mai puţin tradiţionaliştii profesori ai Facultăţii noastre de litere: *Le langage des sciences et théorie du choix en sciences et en art, Introduction à une connaissance scientifique des faits musicaux, Phénomènes physiques et modèle mathématique en théorie des probabilités* ş.a.m.d.

Stabilit de mulţi ani în Franţa, el scrie decanului facultăţii, la 27 februarie 1940, notificîndu-i dorinţa sa de a candida la catedra vacantă, lăsînd în grija tatălui îndeplinirea formalităţilor legale[4]. Se pare însă că cererea sa, pe care o publicăm pentru interesul ei biografic, nefiind însoţită de actele necesare, n-a mai fost luată în discuţie, cu atît mai mult cu cît Consiliul facultăţii îşi manifestase preferinţa pentru candidatura lui Bazil Munteanu.

---

[2] Arhivele Statului, fond Ministerul Educaţiei Naţionale, dosar 1026/1940, f. 26.

[3] Sextil Puşcariu îl cunoştea mai de mult pe B. Munteanu şi avea o preţuire deosebită pentru el; în 1934 îi mărturisea că l-ar dori profesor la Cluj: «*Ştii că de mult mă preocupă gîndul să te chemăm la Cluj, unde poate şi d-ta te-ai simţi mai bine decît la Bucureşti; Universitatea noastră în tot cazul ar fi profitată*» (cf. B. Munteanu, *Corespondenţe*, Paris, 1979, p. 635).

[4] Arhivele statului, fond Ministerul Educaţiei Naţionale, Facultatea de litere şi filosofie, dosar 876/1940, f. 114.

Celălalt candidat, deşi indiscutabil inferior şi lui Pius Servien şi lui Bazil Munteanu, nu putea fi înlăturat prea uşor, căci N. Şerban era titularul catedrei similare de la Universitatea din Iaşi, putînd cere simpla transferare în postul de la Bucureşti, înainte ca acesta să fie scos la concurs. Ceea ce N. Şerban nu întîrzie să facă, solicitînd la 1 iulie transferul în cauză (dosar 1026/1940, f. 31), prevalîndu-se de poziţia sa avantajoasă pe care însă, fapt unic, probabil, în analele învăţămîntului nostru universitar, o obţinuse în urma unui concurs pierdut în bună formă. Într-adevăr, pentru suplinirea catedrei de la Iaşi, devenită vacantă prin transferul la Bucureşti al aceluiaşi Drouhet, Ministerul Instrucţiunii Publice îl preferă, la 24 octombrie 1918, pe N.I. Apostolescu. Acesta decedează însă între timp şi, la 27 octombrie acelaşi an, Consiliul Facultăţii din Iaşi cere ministerului să-l numească pe al doilea clasat, pe N. Şerban adică, fără a mai proceda deocamdată la un nou concurs, ceea ce ministerul aprobă; şi astfel N. Şerban, profesor cu totul mediocru, autor al unor lucrări ştiinţifice fără nici o valoare, este plasat într-o poziţie privilegiată pentru obţinerea catedrei de la Bucureşti [5].

Cererea de transfer a lui N. Şerban (« *Drepturile mele la transfer sunt clare: a) catedra pe care o ocup, încă din 1918, este identică cu cea declarată vacantă; b) sunt singurul profesor român de această specialitate din ţară; c) am publicat numeroase scrieri arătate în memoriul tipărit aici alăturat...* ») trebuia însă acceptată de Consiliul Facultăţii din Bucureşti, după o prealabilă analiză a valorii lucrărilor ştiinţifice ale candidatului.

Pentru analiza acestor lucrări se numeşte de către minister o comisie formată din trei profesori, Ilie Bacinschi de la Universitatea din Cernăuţi (preşedinte), Sextil Puşcariu de la Universitatea din Cluj şi G. Oprescu de la Universitatea din Bucureşti, ultimul fiind şi cel însărcinat de colegi, datorită, probabil, faptului că era cel mai apropiat de specialitatea candidatului, să redacteze raportul. Avînd cuvinte de relativă preţuire pentru teza de doctorat a candidatului, *Leopardi şi Franţa* (« *studiu interesînd, ce e drept, mai mult literatura italiană decît pe cea franceză* »), referentul arată: « *... cu cît înaintăm, cu atît cercetările de specialitate se fac mai rare. D-sa n-a fost mai puţin activ, din contra, activitatea sa s-a dezvoltat însă pe prea multe terenuri. Este drept că atunci au fost publicate gramaticile franceze, manuale de clasă şi abecedarul, din care unele au cunoscut un tiraj excepţional pentru ţara noastră. Dar ce ne interesează pe noi aici nu-i succesul de librărie, ci producţia în domeniul ştiinţific, cercetarea obiectivă, solidă şi dezinteresată. După cum se vede [...], această activitate a încetat cu desăvîrşire în ultimii ani* ». Întrucît nu crede că N. Şerban este candidatul « *despre care să se poată spune că este cel mai bine pregătit dintre toţi cei care pot aspira la catedra de limba şi literatura franceză...* », el propune « *să nu se recomande Ministerului transferarea sa de la Iaşi* ».

În şedinţa consiliului din 5 iunie 1940, referatul — prezentat solidar din partea comisiei celor trei — este pus în discuţie şi, din cei douăzeci şi unu de profesori prezenţi (între care Iorga, Ralea, Rosetti, Caracostea, Cartojan, C.C. Giurescu, G. Oprescu, N. Bănescu), doisprezece votează împotriva transferului (opt votează pentru, iar unul se abţine), împiedicînd astfel ocuparea catedrei de o persoană mai prejos de nivelul minim cerut [6].

Respingînd transferul lui N. Şerban, facultatea deschide calea spre ţinerea unui concurs obişnuit, pentru ocuparea catedrei vacante; este evident însă că, şi în cazul unui concurs, care trebuia să ţină seama de criterii oarecum formale, N. Şerban era clar avantajat faţă de B. Munteanu, pe care îl voia corpul didactic al facultăţii (Şerban era doctor la Sorbona din 1910, Munteanu era doctor la Bucureşti, din 1939; cantitativ, Şerban avea mai multe lucrări şi era titular pe un post identic cu cel scos la concurs, pe cînd Munteanu era numai suplinitor etc.). Se pare că în aceste condiţii se naşte ideea numirii lui Bazil Munteanu prin decret, după modelul vechii « chemări », care nu mai necesita ţinerea unui concurs.

Întrucît, la 7 februarie 1940, Facultatea de litere şi filosofie, respectiv consiliul profesoral, « *în dorinţa de a vedea catedra de limba şi literatura franceză ocupată de cel mai demn candidat ce s-ar putea prezenta, a solicitat în unanimitate Ministerului Educaţiei Naţionale să găsească modalitatea de a numi pe dl. Basil Munteanu ca profesor titular,*

---

[5] Cf. documentele publicate recent de D. Ivănescu, *Contribuţii la biografia lui N. I. Apostolescu*, în „*Revista de istorie şi teorie literară*", XXIX (1980), nr. 4. În 1922, N. Şerban este numit profesor definitiv, ca urmare a trecerii sale la liberali, după ce încercase să-şi ofere serviciile politice lui Iorga (cf. N. Iorga, *Caractere ieşene*, în „*Straja*", I, 1922, nr. 16 din 3 dec., p. 1). Iniţial, Şerban încercase să se transfere la catedra de italiană, dar nici acolo nu fusese agreat.

[6] Procesul-verbal şi adresa facultăţii către minister în dos. 1026/1940, ff. 33—34, referatul lui G. Oprescu, de analiză şi respingere a activităţii lui N. Şerban, la f. 35 şi urm.

așa cum s-a mai făcut și în alte cazuri excepționale», noul ministru (D. Caracostea), și el membru al aceluiași consiliu profesoral, înaintează un raport, pe baza căruia se emite un decret-lege autorizînd ministerul să se ocupe «*prin numire directă sau transferare*» cîteva catedre la Universitatea din București: cea de franceză, cea de drept constituțional și cea de «chimie fizicală». În prima, cu începere de la 1 septembrie 1940, este numit Bazil Munteanu (raportul și decretul-lege în „*Monitorul oficial*" nr. 178 din 3 august 1940, și nr. 179 din 5 august).

Guvernarea legionară instaurată în septembrie 1940, scurtă dar de sumbră amintire, aduce și schimbarea ministrului educației, fapt de care candidații respinși caută să profite. N. Șerban redactează noi petiții, adevărate denunțuri împotriva lui B. Munteanu, în care susține că «*numirea domnului Basil Munteanu* [...] *este anticonstituțională, ilegală și imorală*» și că «*asemenea favoare nu se explică decît prin cîrdășia judeo-masonică a Urdăreniior et comp., care decideau sub fostul regim chiar de soarta cadrelor universitare*». Dar eternul candidat era gata să păsească el însuși pe calea incriminată, mărturisind-o cu candoare: «*Stelian Popescu, directorul* „Universului" *și vechi cunoscut al meu* [...] *m-a sfătuit să mă adresez acelora care făceau și desfăceau legile: lui Urdăreanu și Elena Lupescu. Cu toată oroarea ce-mi inspira*[u] *asemenea intervenții, am cerut o audiență lui Urdăreanu...*» (fond citat, dos. 1026/1940, f. 81). Din cauza evoluției evenimentelor politice, sau din alte cauze, între ederea nu mai are loc, însă, și N. Șerban putea reclama «*neregularitățile*» care nu fuseseră dovedite, dar pe care el însuși se declarase gata să le înfăptuiască.

Fapt este că, luînd-se act de «*reclamațiile d-lor Nicolae Coculescu și Niculae Șerban*» (scrisoarea lui Pius Servien, publicată fără dată și fără lămuriri în „*Ramuri*" nr. 12, 1978, p. 15, ar putea fi o revenire la cererea inițială legată de aceste evenimente), se procedează la o veritabilă anchetă, se cere un referat asupra valorii operei științifice a lui Bazil Munteanu, care îi contestă meritele fără nici o umbră de argument și, pe baza acestor «acte» și a formularului autobiografic *, așa-numita «*comisiune pentru revizuirea situației membrilor corpului didactic universitar*» propune «*anularea numirii*» lui Bazil Munteanu la catedra de limba și literatura franceză a Universității din București. Prin aprobarea propunerii de către ministrul legionar de atunci, Traian Brăileanu, la 18 decembrie 1940 Bazil Munteanu este demis din postul de profesor titular, urmînd a fi trecut «*la altă instituție de stat*».

Mircea ANGHELESCU

---

* «Direcția generală a învățămîntului superior (fișa de verificare)

Numele de familie: Munteanu
de botez: Vasile (Basil)
adresa actuală: 57, Calea Victoriei

I. *Starea civilă și titlurile* *

1. Data nașterii: 8 noemvrie (stil vechi) 1897.

2. Studii și titluri: anul absolvirii liceului: 1916; licența, specialitatea, locul și anul depunerii: litere și filosofie, 1920.

Doctorate: doctorat în litere și filosofie, București, 1939.

3. Numele și profesia părinților: Ion S. Munteanu, agricultor-comerciant; Ștefana Radu.

4. Necăsătorit.

8. Situația militară: sublocotenent, combatant în războiul trecut (1917).

9. Funcția actuală: profesor la Facultatea de litere din București.

10. Data și procedura numirii: profesor titular prin decretul regal nr. 2604, publicat în Monitorul Oficial din 5 aug. 1940.

II. *Activitatea științifică*

Lucrări de specialitate anterioare numirii, pe anii: 1924, 1929, 1931, 1933, 1938, în total cinci.

În total: cinci lucrări, dintre care patru de întindere mijlocie iar a cincea de întindere normală. Numeroase contribuții de specialitate. Aprox. 100 de articole în periodice franceze despre literatura și civilizația românească.

14. Societăți științifice — române: membru coresp. al Acad. Române; străine: membru al Societății de studii italiene.

III. *Activitatea didactică*

15. Ca suplinitor al catedrei de franceză de la Facultatea de litere din București, a ținut în răstimpul febr.-mai 1940, douăzeci și două de prelegeri și o ședință săptămînală (2 ore) de seminar.

18. Numeroase conferințe (în ultimii 10 ani) făcute la Sorbona și Collège de France la invitația profesorilor F. Baldensperger, Paul Hazard, Abel Lefranc și J.M. Carré.

21. Funcții sau servicii în trecut:

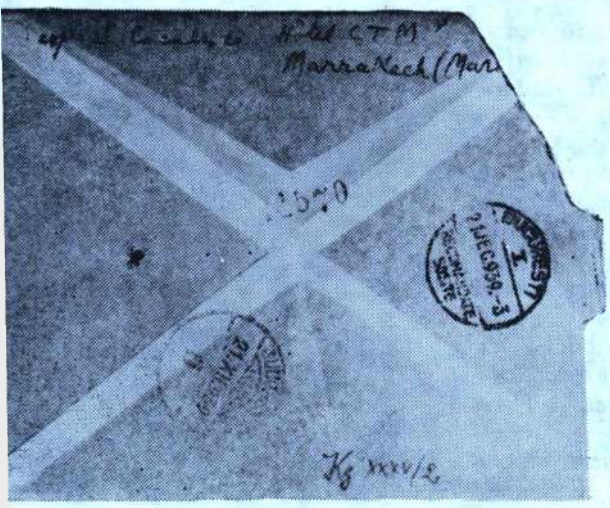
consilier cultural la Paris (Ministerul Propagandei)

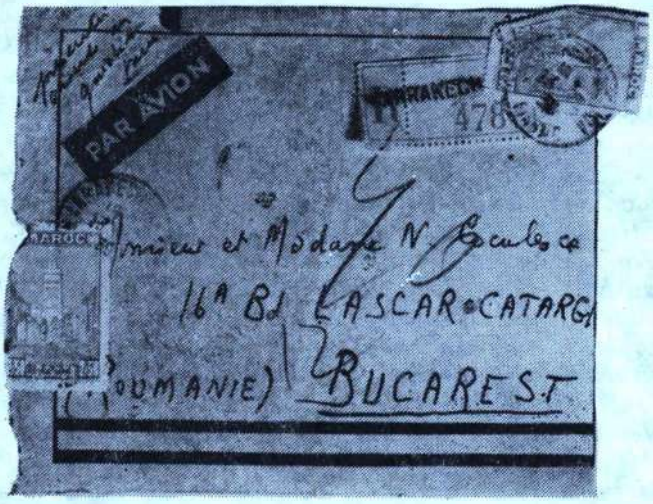
24. Alte referințe: posesor al unui contract pe zece ani cu Editura Le Sagittaire din Paris, contract prin care se cere subscrisului publicarea a opt volume.

19 noemvrie 1940 B. Munteanu

[Rezoluția comisiei]: Trecerea la altă instituție de stat. Dreptul de a se prezenta la concurs (numire ilegală). »

* N-am mai reprodus titlurile rubricilor necompletate, de aceea numerotarea apare discontinuă. (*M.A.*)

«Dorința mea este [...] de a sluji țării...»

Marrakech, 27 février 1940

Monsieur le Doyen,

J'ai l'honneur de poser ma candidature à la Chaire de Langue et Littérature françaises de l'Université de Bucarest.

Je vous prie de m'excuser si, me trouvant dans le Sud Marocain, je ne puis vous soumettre aussitôt toutes les pièces nécessaire, mais seulement un bref curriculum vitae*, et ces deux extraits ci-joints d'opinions de la presse; toutes autres pièces vous seront remises soit par mon père, M.N. Coculesco, ancien Doyen de la Faculté des Sciences de Bucarest, soit par moi, aussitôt de retour à Paris.*

J'ai été très ému par ces lignes de votre main: «Am pus în cunoștință pe Ministru de cazul lui Pius Servien; cred că vom reuși la Academia de Belle-Arte. La Universitate nu este nici o posibilitate».

Il serait indiscret de ma part de vouloir connaître les raisons qui m'écartent d'emblée d'un chaire pour laquelle je ne pouvais que me croire aussi qualifié qu'on peut l'être? Mais c'est un devoir pour moi, avant de me trouver écarté de services que je pourais rendre, d'essayer de dissiper les préventions, du moins, qu'il serait en mon pouvoir d'imaginer.

Marakeș, 27 februarie 1940

Domnule Decan,

Am onoarea de a-mi prezenta candidatura la catedra de limba și literatura franceză de la Universitatea din București.

Vă cer scuze dacă, aflîndu-mă în sudul Marocului, nu vă pot prezenta imediat toate documentele necesare, ci doar un scurt *curriculum vitae* și cele două extrase alăturate din opiniile presei; toate celelalte acte vă vor fi prezentate fie de către tatăl meu, dl. N. Coculescu, fost decan al Facultății de științe din București, fie de către mine, imediat ce voi fi revenit la Paris.

Am fost foarte mișcat de rîndurile scrise de mîna Dv.: «Am pus în cunoștință pe Ministru de cazul lui Pius Servien; cred că vom reuși la Academia de Belle-Arte. La Universitate nu este nici o posibilitate».

Ar fi indiscret din partea mea să caut a afla motivele care mă îndepărtează de la bun început de o catedră pentru care nu m-aș putea crede decît calificat, atît cît poate fi cineva? Dar pentru mine este o datorie să încerc, înainte de a fi exclus de la serviciile pe care le-aș putea astfel

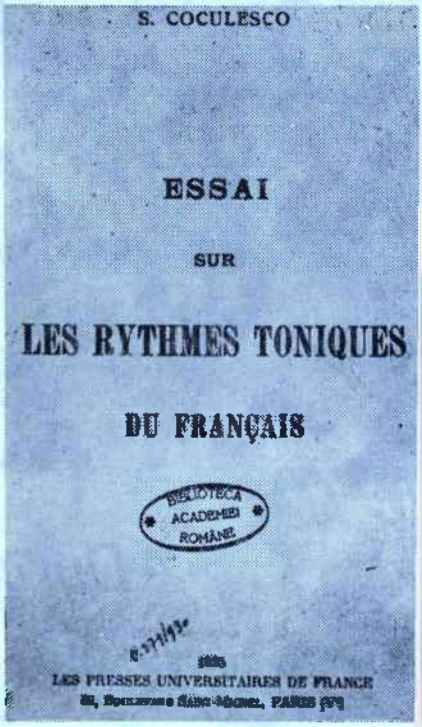
* Cu excepția unor titluri, toate sublinierile care apar în text sînt ale autorului.

Est-ce parce que j'ai fait d'autres travaux aussi *que je serais exclu d'une chaire de français? Certains concernaient des régions voisines. Mais je crois qu'on n'est pas disqualifié pour avoir travaillé honorablement aussi en d'autres domaines. Je me permets donc d'insister seulement sur mes titres relatifs à la chaire de français.*

Telles étaient bien mes thèses (1930)[8], *dont les deux raporteurs étaient alors professeurs de français en Sorbonne: MM Paul Hazard et F. Strowski, de l'Institut et de l'Académie française. Mes études antérieures (commencées au Lycée Lazar, où j'avais été toujours premier, terminées au Lycée Saint-Louis à Paris, où j'ai été premier aussi, deux ans de suite) comportaient en particulier les baccalauréats latin sciences, philosophie et mathématiques; la licence ès-lettre en Sorbonne, avec les certificats d'études supérieures de: langue et littérature grecques, psychologie, langue et littérature latines, langue et littérature françaises. A ces derniers, reçu* premier.

Parmi mes nombreux autres ouvrages, certains sont consacrée exclusivement à la littérature française: Essai sur les rythmes toniques du français, Les deux rimes *etc.*

Certains auteurs ont reconnu avec enthousiasme que j'avais fait des oeuvres «capitales», «renouvelé la métriques du français» etc. M. H. Bremond, de l'Académie Française, parlait partout de mon «génie» (comme le rappelle, p. ex., la «Nouvelle Revue Française"), *si bien que Paul Valéry, de l'Académie française, m'écrivait «vous aves ensorcélé Bremond» et, de son côté, exprimait publiquement sur mes oeuvres la plus haute appréciation*[9]. *De ces jugements, les feuilles ci-jointes permettent d'entendre quelques échos.*

*Mais j'ai aussi une carrière d'*écrivain français. *Mon père vous soumettra des opinions de la presse relative à* Introduction à une manière d'être.

Comme poète français, *j'ai déjà publié une trentaine de poèmes dans les* „Nouvelles Littéraires" *et la* „Revue de Paris"; *et d'illustres écrivains, A. Demaison, Martin du Gard, Lalo, prof. en Sorbonne etc. ont bien voulu imprimer que j'étais, soit un des bons, soit un des huit ou dix meilleurs poètes français actuels.*

Comment, alors, me croirais-je disqualifié d'emblée pour la chaire de Français? Celà nuirat-il tant à nos étudiants de français d'avoir un professeur qui, à Paris même, comme lycéen ou licencié, se classait premier en français? dont les Thèses ont été acueillies aussitôt comme de grands livres, excitant l'enthousiasme des plus illustres membres de l'Académie Française? dont les publications (oeuvres originales) se sont succédées sans interruption, au nombre d'une centaine, dans les plus grandes revues françaises: "Revue des Cours et Conférences", „Revue philosophique", „Revue de Paris", *Encyclopédie française,* „Scientia", „Nouvelles littéraires", „Revue d'Acoustique" *etc. Un professeur roumain qui, en France, est considéré comme un écrivain et un poète français? qui a même l'honneur, à Paris, de diriger une collection française d'esthètique? que le gouvernement français, avant l'age, fait chevalier de la Légion d'honneur pour «services signalées rendus à la littérature française» („*Journal Officiel", *15 janv. 1939)?*

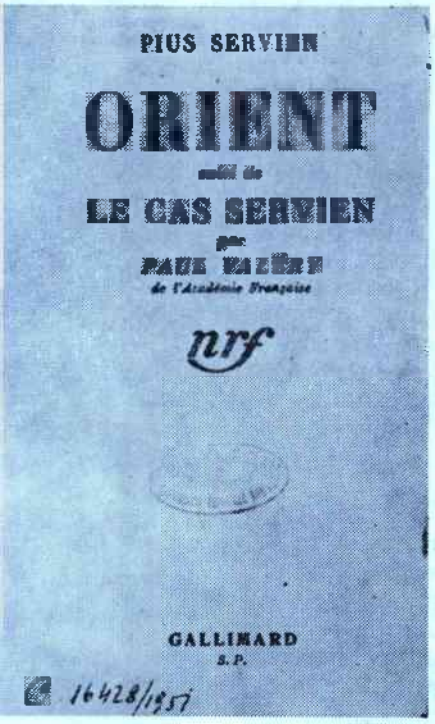
Pesez ces titres, Monsieur le Doyen, avec votre haute équité, et votre sentiment des pures valeurs de la science et de l'Université.

Je ne les ai acquis comme grand dignitaire roumain, ni par courtoisie internationale, mais seul, sans aucun appui, oublié de mon pays (où pourtant j'apportais aussi de mes travaux, dans „Convorbiri literare", „Grai și suflet" [10] *etc.). Ce ne sont pas de ces lettres ad-hoc que l'on accorde par complaisance aux candidats à l'usage d'un pays eloigné; mais les échos de la presse française, l'enthousiasme des uns (les meilleurs, vraiment), le dénigrement de quelques autres, bref le mouvement habituel autour d'oeuvres authentiques.*

[8] Este vorba de *Les rythmes comme intrcduction physique à l'esthétique*, Thèse en Sorbonne, și de *Lyrisme et structure sonore*. Thèse complémentaire pour le doctorat ès-lettres présentée à la Facultés des Lettres de l'Université de Paris, ambele cărți editate de Boivin et C-ie în 1930.

[9] În postfața la volumul de versuri *Orient* de Pius Servien, Paris, 1930, intitulată *Les cas Servien*.

[10] În *„Convorbiri literare"*, Pius Servien publicase versuri (în 1920 o *Serenadă*, sub semnătura Piu Șerban, iar în 1937–1938 mai multe cicluri de inspirație livrescă; tot aici, în 1937, C. Noica semnează un interesant articol despre *Gîndirea lui Pius Servien*),

aduce, să risipesc prejudecăţile, cel puţin pe cele pe care mi le pot imagina.

Oare pentru că am făcut şi alte lucrări voi fi exclus de la o catedră de franceză? Unele privesc însă domenii învecinate. Dar nu cred că poţi fi descalificat pentru faptul că ai lucrat onorabil şi în alte domenii. Îmi permit deci să insist doar asupra titlurilor mele privind catedra de franceză.

Acestea ar fi tezele mele (1930), la care am avut ca referenţi, pe atunci, doi profesori de la Sorbona: domnii Paul Hazard şi F. Strowski, membru al Institutului şi, respectiv, al Academiei Franceze. Studiile mele anterioare (începute la Liceul Lazăr, unde am fost întotdeauna întîiul, şi terminate la liceul Saint-Louis la Paris, unde am fost de asemenea întîiul, doi ani la rînd) comportau bacalaureatul în latină, ştiinţe, filosofie şi matematici; licenţa în litere la Sorbona, cu certificate de studii superioare în limba şi literatura greacă, psihologie, limbă şi literatură latină, limbă şi literatură franceză. La acestea din urmă, admis *întîiul*.

Printre alte numeroase lucrări ale mele, unele sînt consacrate exclusiv literaturii franceze: *Essai sur les rythmes toniques du français*, *Les deux rimes* etc.

Unii autori au recunoscut cu entuziasm că am produs opere « capitale », că am «înnoit metrica limbii franceze » etc. Dl. Bremond, membru al Academiei Franceze, vorbea pretutindeni de « geniul » meu (cum aminteşte, de pildă, *„Nouvelle Revue Française"*), aşa încît Paul Valéry, membru al Academiei Franceze, îmi scria: « L-aţi vrăjit pe Bremond » şi, la rîndul său, exprima public cea mai înaltă apreciere despre operele mele.

Dintre aceste aprecieri, foile anexate fac să ajungă unele ecouri.

Dar eu am şi o carieră de *scriitor francez*. Tatăl meu vă va supune atenţiei opinii din presă referitoare la *Introducerea la un mod de a fi*.

Ca *poet francez*, am publicat deja vreo treizeci de poeme în *„Nouvelles Littéraires"* şi *„Revue de Paris"*; iar scriitori iluştri, precum A. Demaison, Martin du Gard, Lalo, profesor la Sorbona, au binevoit să afirme în scris că aş fi, fie unul dintre bunii poeţi francezi de azi, fie unul dintre cei mai buni opt sau zece.

Cum m-aş putea crede, atunci, descalificat de la bun început pentru catedra de franceză? Ar fi atît de dăunător pentru studenţii noştri de la franceză să aibă un profesor care, la Paris chiar, ca licean sau licenţiat, se clasa primul la franceză? ale cărui teze au fost imediat primite ca nişte cărţi importante, trezind entuziasmul celor mai iluştri membri ai Academiei Franceze? ale cărui publicaţii (opere originale) s-au succedat fără întrerupere în număr de vreo sută, în cele mai mari reviste franceze: *„Revue de Cours et Conférences"*, *„Revue Philosophique"*, *„Revue de Paris"*, *Encyclopédie française*, *„Scientia"*, *„Nouvelles littéraires"*, *„Revue d'Acoustique"* etc.? Un profesor român care este considerat, în Franţa chiar, ca scriitor şi poet francez? care are chiar onoarea de a conduce, la Paris, o colecţie franceză de estetică? pe care guvernul francez l-a făcut, deşi încă n-avea vîrsta, cavaler al legiunii de onoare « pentru servicii însemnate aduse literaturii franceze » (*„Journal officiel"*, din 15 ian. 1939)?

Cîntăriţi aceste titluri, domnule Decan, cu înalta Dv. echitate, cu preţuirea Dv. pentru valorile adevărate ale ştiinţei şi ale Universităţii.

Eu nu le-am primit ca demnitar român, nici prin curtoazie internaţională, ci singur, fără nici un sprijin, uitat de ţara mea (unde totuşi aduceam unele din lucrările mele, în *„Convorbiri literare"*, în *„Grai şi suflet"* etc.). Acestea nu sînt titluri ad-hoc, acordate de complezenţă candidaţilor pentru a fi folosite într-o ţară îndepărtată, ci ecourile

iar în *„Grai şi suflet"*, revista lui Ov. Densusianu, publică studiul *Sur les méthodes de critique textuelle de type Lachmann-Quentin* (vol. IV, 1929 — 1930), reluat ulterior în volumul *Mathématiques et humanisme*, Genève, 1942.

Ermite, etranger, sans pouvoir atteindre aux places et au crédit réservées aux français, cette petite gloire que j'ai acquise ne vous semble-t-elle pas rare et pure? si pure que, vingt ans après mes premiers livres, dix ans après mes thèses, ayant déjà près de quarante ans, mon pays n'a pas encore daigné servir de moi, quoi qu'il ait utilisé les services de mes parents et alliés dans plus hautes situations ministérielles ou universitaire. N'ai-je pas, du moins, servi le nom roumain et mérité la faveur de votre haute autorité?

Il me faudra donc, pour m'ecarter d'emblée de la chaire de français, ou bien m'en croire incapable et démentir ainsi les plus illustres académiciens, professeurs et écrivains français et toutes les grandes revues françaises qui, une centaine de fois, ont publié mes oeuvres originales; ou supposer qu'il a paru soudain, inconnu jusqu'ici, quelque candidat illustre, dont les travaux en langue et littérature françaises, réduisent, par leur éclat, les miens à néant ou bien imaginer qu'on n'a pas du tel candidat, que mieux que moi servirait les étudiants de Bucarest, mais qu'un article de réglement empêche le meilleur de servir.

Mon désir est d'amener plus de paix à mes travaux; de servir notre pays conformement à mes moyens, à la longue préparation que je me suis donnée; et, il n'est pas contraire à l'équité de le dire, maintenant que mon père est à la retraite et que, soit comme Doyen, soit comme professeur, il n'a demandé aucune place pour moi; de servir dans l'Université même où mon père a servi pendant 42 ans conformement à ces traditions et cette suite qui font les pays grands et solides.

Je vous prie, M. le Doyen... etc.[11]

Pius SERVIEN-COCULESCU

presei franceze, entuziasmul unora (cei mai buni într-adevăr), contestarea cîtorva, într-un cuvînt agitaţia obişnuită în jurul operelor autentice.

Pustnic, străin, fără a putea atinge locurile şi creditul rezervat pentru francezi, această mică glorie pe care am cîştigat-o nu vi se pare rară şi pură? Atît de pură încît, la douăzeci de ani după primele mele cărţi, la zece ani după tezele mele, avînd aproape patruzeci de ani, ţara mea n-a binevoit să mă folosească, deşi ea s-a folosit de serviciile rudelor mele în cele mai înalte posturi ministeriale sau universitare? Nu am slujit cel puţin numele de român şi n-am meritat favoarea înaltei Dv. Autorităţi?

Ar trebui, deci, pentru a mă îndepărta de la început de catedra de franceză, fie să mă credeţi incapabil, dezminţind astfel pe cei mai iluştri academicieni, profesori şi scriitori francezi şi toate marile reviste franceze care mi-au publicat operele originale de o sută de ori, fie să presupuneţi că a apărut deodată, necunoscut pînă acum, vreun candidat ilustru ale cărui lucrări de limba şi literatura franceză le reduc pe ale mele la nimic prin strălucirea lor; fie, mai probabil, să credem că nu există un asemenea candidat, care ar fi mai util decît mine studenţilor din Bucureşti, dar că un articol de regulament îl împiedică pe cel mai bun să servească.

Dorinţa mea este de a aduce linişte lucrărilor mele; de a sluji ţării noastre potrivit posibilităţilor mele, lungii pregătiri pe care am făcut-o şi, nu e contrar echităţii să o spun acum, cînd părintele meu este pensionar, el care, nici ca decan, nici ca profesor, n-a cerut nici un post pentru mine; de a sluji în însăşi Universitatea în care tatăl meu a slujit vreme de 42 de ani, potrivit acelor tradiţii şi acelei continuităţi care fac ţările mari şi trainice.

Vă rog, domnule Decan, etc.

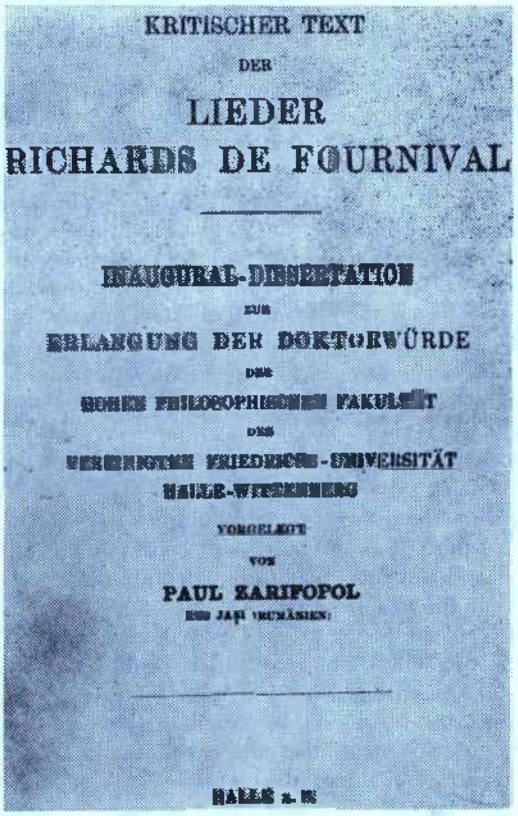
Pius SERVIEN-COCULESCU

(Traducere şi note de Mircea ANGHELESCU)

[11] Arhivele Statului, fond Ministerul Educaţiei Naţionale, Fac. litere şi filosofie, dosar 876/1940, f. 114.

Paul ZARIFOPOL

O TEZĂ DE DOCTORAT SAU CUM S-A NĂSCUT UN MARE EDITOR

KRITISCHER TEXT
DER
LIEDER
RICHARDS DE FOURNIVAL
INAUGURAL-DISSERTATION
ZUR
ERLANGUNG DER DOKTORWÜRDE
DER
HOHEN PHILOSOPHISCHEN FAKULTÄT
DER
VEREINIGTEN FRIEDRICHS-UNIVERSITÄT
HALLE-WITTENBERG
VORGELEGT
VON
PAUL ZARIFOPOL
AUS JAŞI (RUMÄNIEN)
HALLE a. S.

SE ŞTIA DESPRE PAUL ZARIFOPOL CĂ a trăit şi a studiat mulţi ani în Germania, că a susţinut doctoratul în 1903, la Halle, cu teza *Kritischer Text der Lieder Richards de Fournival (Text critic al cîntecelor lui Richard de Fournival)* şi, în ultima vreme, cîte ceva despre modul cum şi-a pregătit această meticuloasă lucrare filologică. Nimeni însă nu văzuse teza (în afara unei fotocopii a paginii de titlu, reprodusă şi de noi în ediţia Paul Zarifopol, *Pentru arta literară*, Editura „Minerva", 1971) şi cu atît mai puţin nu luase cunoştinţă de conţinutul ei şi de opiniile conducătorului ştiinţific, profesorul Hermann Suchier, precum şi ale comisiei examinatoare.

Pentru mulţi rămîne pînă azi o enigmă cum eseistul fin şi moralistul sceptic Paul Zarifopol s-a putut angaja la ediţia critică a operelor lui I. L. Caragiale, adică la o muncă de migală şi de acribie, aparent opusă temperamentului şi preocupărilor sale publicistice, mai curînd filosofice şi estetice, decît filologice şi lingvistice.

O călătorie de documentare în R. D. Germană ne-a dus şi pe urmele criticului român, la Leipzig, unde a locuit între 1898 şi 1914, şi la Halle, unde a obţinut titlul de doctor. Datorită amabilităţii prof. dr. Klaus Bochmann şi dr. Erwin Silzer, cărora le mulţumim şi cu această ocazie, am descoperit în Biblioteca de romanistică a Universităţii *(Universitäts-und Landes Bibliotek Halle, Wissenschaftsbereich Romanistik)*, sub cota şi titlul A. Rom. I, *Disertationen*, Nr. 2078, Band 4, teza de doctorat a lui Paul Zarifopol, care completează nu doar o simplă poziţie bibliografică, dar ne explică mai limpede formaţia lui filologică foarte serioasă, care credem că a contribuit în cea mai înaltă măsură (alături de admiraţia pentru marele scriitor) la iniţierea primei ediţii critice consacrată unuia din marii clasici români, ediţie ce a început să apară, cum se ştie, în 1930.

Titlul complet al tezei în traducere este următorul: *« Text critic al cîntecelor lui Richard de Fournival. Dizertaţie inaugurală pentru obţinerea titlului de doctor al Facultăţii superioare de Filosofie a Universităţii Unite Friedrich, Halle-Wittenberg, prezentată de Paul Zarifopol din Iaşi (România), Halle, a. S., Tiparul lui Ehrhardt Karras, 1904 »*; cuprinde 59 de pagini.

Ea debutează cu un capitol de *Observaţii preliminare*, în care se prezintă datele mai importante ale vieţii şi operei scriitorului discutat.

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

Acesta a fost unul dintre cei mai cunoscuți trubaduri francezi din secolul al XIII-lea, autor al unui celebru *Bestiaire d'amours*, gen atît de gustat în evul mediu. Fiu al unui medic (medicul de casă al regelui Philippe August), poetul era amintit la 1240 sub numele « Magister Ricardus de Fournival », ca fiind preot în Amiens. La 1246 avea titlul de cancelar (funcționar însărcinat cu păstrarea sigiliilor) și profesa paralel și chirurgia. Se pare că a murit în jurul anului 1260.

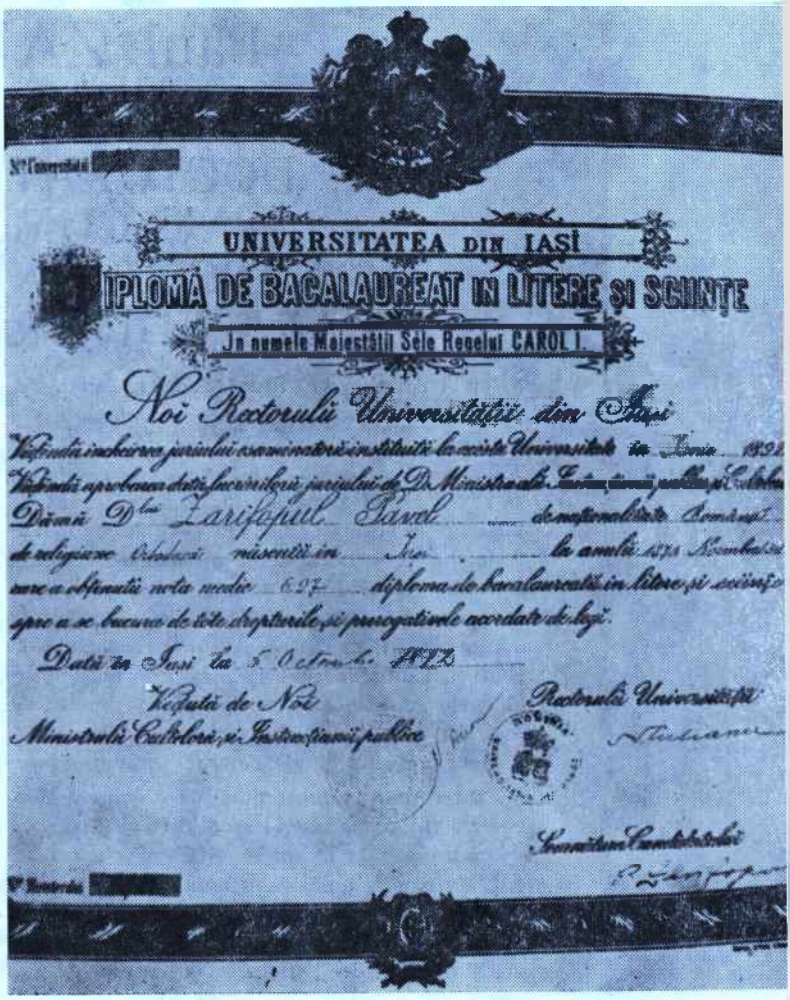
În continuare, Zarifopol se ocupă de cea mai însemnată operă a lui Richard de Fournival: *Bestiaire d'amours*. Abia de aici încolo începe să se simtă filologul și istoricul literar, savant și meticulos, în cea mai bună tradiție a școlii germane. El alcătuiește un tablou al edițiilor existente, precum și al opiniilor critice exprimate în decursul anilor; semnalează un manuscris inedit aflat în fondul bibliotecii din Dijon, care nu figura în nici unul din cataloagele versiunilor manuscrise ale *Bestiarului*, se oprește asupra unei versiuni în limba italiană. Zarifopol se angajează apoi în polemică, pe chestiuni de atribuire a paternității, cu Ch. Fouchet și Gaston Paris.

Numai după această introducere, autorul intră în subiectul propriu-zis, care constă în critica filologică a unui manuscris, alcătuit din 21 de texte lirice (s-ar părea că 12 dintre ele sînt inedite) ale lui Fournival, pe care le publică integral. Pe cele din Biblioteca Națională din Paris și din Arras declară că le copiase el însuși încă din 1899—1900, cele din biblioteca pe care o numește « estensiană » (din orașul italian Este?) fuseseră copiate de directorul respectivei instituții, iar cele din Roma i se trimiseseră în fotocopii.

Chiar și după susținerea tezei de doctorat (care are loc în decembrie 1903), mai sosea (la 8 ianuarie 1904) un text copiat (sau numai colaționat?) de bibliotecarul adjunct al Bibliotecii publice din Dijon, însoțit de asemenea rînduri amabile și îndatoritoare:

« Monsieur,

Suivant votre lettre de 7 décembre dernier, j'ai l'honneur de vous adresser sous ce pli la copie diplomatique de la chanson de Richard de Fournival, copie que j'ai collationnée moi-même avec soin » [1].

UNIVERSITATEA DIN IAȘI

DIPLOMĂ DE BACALAUREAT ÎN LITERE ȘI ȘCIINȚE

În numele Majestății Sale Regelui CAROL I

Noi Rectorul Universității din Iași

Văzînd încheierea juriului examinator constituit la această Universitate în Iunie 1902

Văzînd aprobarea dată procesului-verbal juriului de D. Ministru Cultelor și Instrucțiunii publice

Dăm D-lui Zarifopul Pavel ... de naționalitate Român, de religiune Ortodox, născut în Iași ... la anul 1879 Noembrie ... care a obținut nota mediu 6,97 ... diploma de bacalaureat în litere și științe, spre a se bucura de toate drepturile și prerogativele acordate de legi.

Dată în Iași la 5 Octomvrie 1902

Văzută de Noi Rectorul Universității

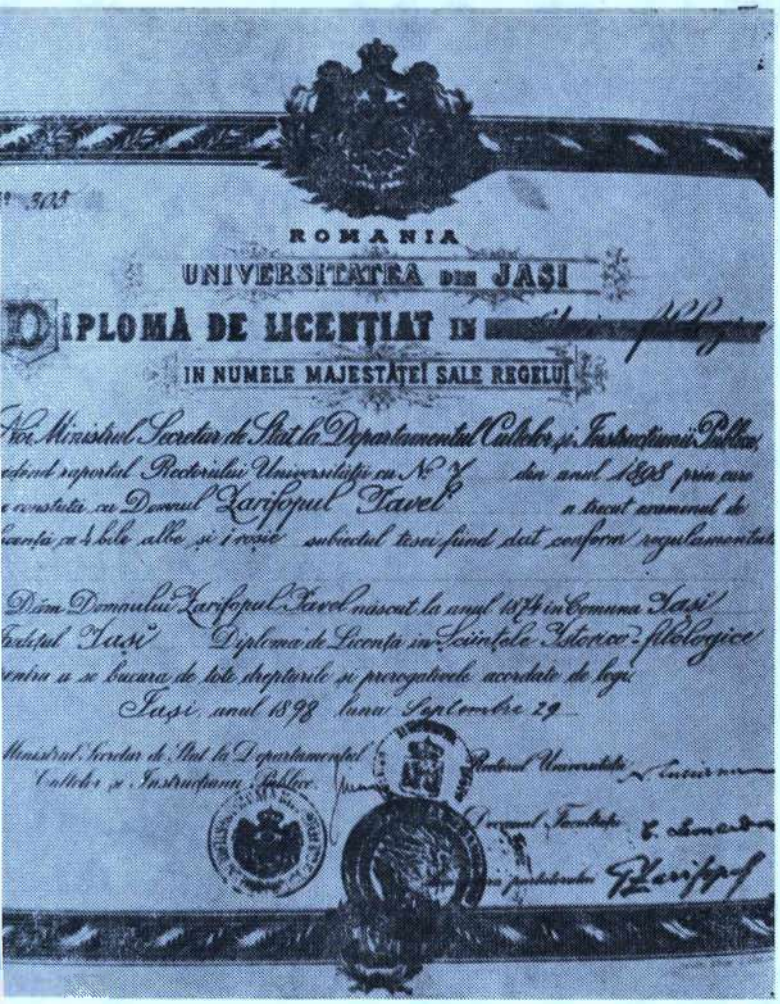
Ministrul Cultelor și Instrucțiunii publice

Secretarul Facultății

Cu teza lui despre cîntecele lui Richard de Fournival, Paul Zarifopol ne oferă un model de *ediție critică* (și aceasta la 1903!), stabilind un adevărat arbore genealogic al manuscrisului. Comentariul trimite la toate variantele manuscrise și tipărite cunoscute, indică diferențele din punctul de vedere al conținutului, al formei metrice, al versificației, discută deja amintita problemă a atribuirii paternității. De asemenea,

[1] « Domnule,

Ca urmare la scrisoarea Dv. din 7 decembrie curent, am onoarea a vă trimite în acest plic copia diplomatică a cîntecului lui Richard de Fournival, copie pe care am colaționat-o cu grijă eu însumi. » (Scrisoare comunicată de Sonia P. Zarifopol.)

ROMANIA

UNIVERSITATEA din JAȘI

DIPLOMĂ DE LICENȚIAT IN [illegible]

IN NUMELE MAJESTĂȚEI SALE REGELUI

Noi Ministrul Secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice,

[illegible]

Dăm Domnului Zarifopol Pavel născut la anul 1878 în Comuna Iași

Județul Iași Diploma de Licență în Științele Istorico-filologice

[illegible]

Iași, anul 1898 luna Septembre 29

Ministrul Secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice

Rectorul Universității

se pun în evidență interpolările survenite în timp sau erorile de lecțiune.

În aparență de strict interes filologic, și încă foarte specializat (cîntecele unui trubadur din sec. XIII!), teza de doctorat a lui Paul Zarifopol constituie în fond strălucitul său certificat de editor, activitate nu o dată minimalizată. Eseistul și estetul din *Pentru arta literară* se pasiona în a identifica și a comunica texte inedite, în a compara și a stabili variante, își făcea o plăcere de mare rafinament intelectual din comentariul savant și nu o dată polemic, înlăturînd eroarea și restituind adevărul textului *in integrum*.

În istoria edițiilor noastre critice (ne referim la operele literare), teza lui Zarifopol reprezintă, de nu ne înșelăm, primul fanion înfipt în acest teritoriu ce mai rămîne pînă azi, cel puțin în parte, necucerit.

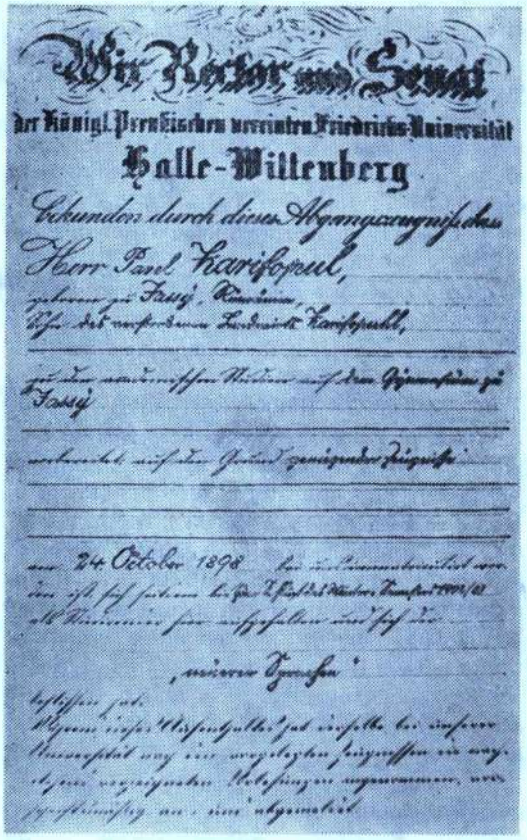
Cum a ajuns autorul *Registrului ideilor gingașe* să devină autorul atît de avizat al ediției Caragiale ne-o explică și problematica tezei sale de doctorat și numeroasele note pregătitoare, aflate acum la Muzeul literaturii române, precum și «dosarul» acesteia ce se păstrează la biblioteca universitară din Halle. Descoperim acolo o listă completă a cursurilor și a profesorilor audiați între 1898—1903, în care filologia romanică se întîlnește cu cea germanică, istoria literaturii medievale cu istoria filosofiei contemporane și a dramei moderne, Dante cu Goethe, fonetica și morfologia latinei populare cu poetica și stilistica.

La Leipzig și Halle erau universități de reputație mondială, frecventate de români încă de la începutul secolului al XIX-lea. Zarifopol și-a ales drept conducător al tezei pe romanistul Hermann Suchier (1848—1914), care, în referatele sale, oricît de zgîrcit în epitete, apreciază lucrarea, mai exact ediția alcătuită de doctorandul de la Iași, drept un «doctrinae et sollertiae laudabile specimen» (un exemplu ce se distinge prin știință și finețe), «deopotrivă de prețioasă atît prin obiectul, cît și prin realizarea ei» și că «merită mai degrabă mai mult decît mai puțin *cum laude*».

Germanistul Strauch constată și el că răspunsurile candidatului dovedesc «studii serioase în toate privințele». Zarifopol vorbea așa de bine limba țării unde își trecea examenul, încît, notează Strauch, «doar rareori îți aminteai că ai în față un străin». O deplină competență în complicatele probleme ale filosofiei platoniciene și kantiene — aceasta este și impresia lui Alois Richl, celebrul psiholog, și el membru în comisia de doctorat a lui Paul Zarifopol.

Referatele, dealtfel destul de greu descifrabile, pe care le publicăm în traducerea Vioricăi Nișcov, ne dau atît măsura severității profesorilor cît și a gradului înalt de dificultate a examenului, dar, mai ales, a pregătirii cu totul deosebite a tînărului savant, care urma să se consacre în țara lui carierei academice, după cum menționează H. Suchier. Mare păcat că învățămîntul românesc n-a beneficiat de știința adîncă, interdisciplinară, a uneia dintre cele mai strălucite inteligențe din cîte am avut în primele trei decenii ale secolului nostru. Paul Zarifopol s-a mulțumit cu rolul, încă insuficient recunoscut, de a moderniza un gen: eseul, și de a inaugura, lucrînd de unul singur, o școală a ediției critice, de la care este încă de învățat.

Al. SĂNDULESCU

Wir Rector und Senat
der Königl. Preußischen vereinigten Friedrichs-Universität
Halle-Wittenberg
bekunden durch diese Abgangszeugnisse den
Herrn Paul Zarifopol,
geboren zu Fassy, Rumänien,
Sohn des ... Zarifopol,
... Fassy
... Zeugnisse ...
am 24 October 1898 ...
... Fassy ...
... Zeugnisse ...
... Prüfung ...
bestätigen hat.
... Prüfung ... hat ... unserer ...
... ...
... ...

Cererea adresată de Paul Zarifopol Înaltei Facultăți de filozofie pentru obținerea aprobării de prezentare la examenul oral de doctorat.
Candidatul menționează în afara lucrării anexarea certificatului de maturitate, a adeverinței de Trienniums și a autobiografiei, specificînd, de asemenea, că și-a ales ca specialitate principală filologia romanică și ca secundară germanistica.

Auf Grund der beiliegenden Arbeit und der
geschriebenen Zeugnisse (I. Reifezeugniss, II.
weis des Trienniums, III. Lebenslauf) erlaube
die hohe philosophische Fakultät gehorsam
mich zur mündlichen Doktorprüfung
lassen zu wollen.
... Hauptfach habe ich romanische
... zweites Nebenfach Germa
... gewählt.

Paul Zarifopol
stud. phil

PAUL ZARIFOPOL

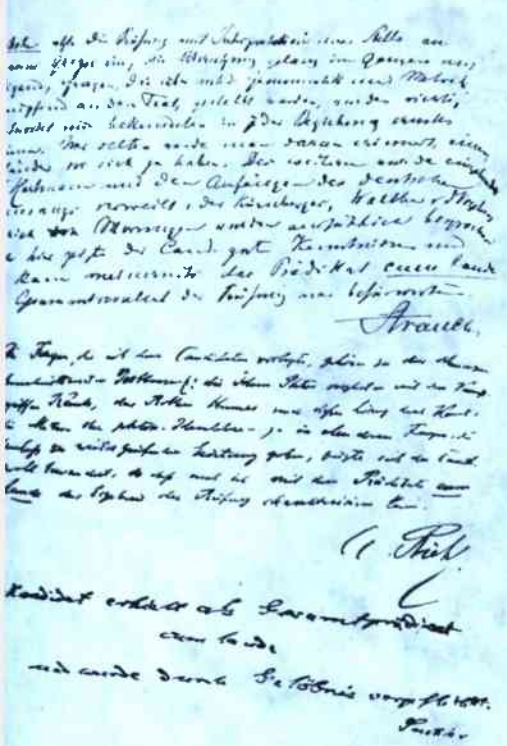
Text critic al cîntecelor lui Richard de Fournival

[Referat asupra tezei de doctorat]

Autorul, care intenționează să se consacre în țara sa (România) carierei academice, a abordat, la sfatul meu, un subiect dificil, dar valoros din punct de vedere științific: o ediție a peste 19 (probabil 21) cîntece ale lui Richard de Fournival. Acest poet, despre a cărui viață avem știri precise, a fost un bibliotecar învățat la Amiens către mijlocul secolului XIII și s-a încercat în cele două limbi pe care le cunoștea, latina și franceza, în proză și în versuri. Zarifopol a copiat la fața locului manuscrisele aflătoare în Franța, iar pe cele din bibliotecile italienești le-a obținut prin fotocopii. Introducerea sa, concepută într-o formă concentrată, aduce unele date noi despre viața și opera poetului pe care alții le-au tratat mai amănunțit. Ediția e în sine un *doctrinae et sollertiae laudabile specimen*, deopotrivă de prețioasă atît prin obiectul, cît și prin realizarea ei. Evident, nu toate dificultățile pe care le ridică aceste texte au fost rezolvate, totuși nu se poate aduce nici o obiecție candidatului, dacă în unele locuri, fonetismul sau relațiile concrete rămîn obscure. Cîteva chestiuni pur exterioare, cum ar fi prezența supozițiilor în introducerile la poeme și nu în subsolul textelor, vor trebui schimbate după indicațiile mele, înainte ca lucrarea să ajungă la tipar.

SUCHIER

Halle, 11.XII.1903

[Procesul verbal al examenului oral și referatele membrilor comisiei]

Halle, 17 decembrie 1903

Prezenți

Decanul Prof. Dr. SUCHIER

Astăzi Dl. Paul Zarifopol din Iași (Moldova) s-a supus în cadrul Facultății de Filosofie de aici examenului de doctor. Rezultatele examenului la diversele obiecte au fost următoarele [*acest text este imprimat*].

Inițial, a avut în față sonetul lui Petrarca *Alma felice*, a citit cu o pronunție corectă, cu excepția cîtorva amănunte și a tradus, cu un foarte mic ajutor [*indescifrabil*]. Despre Laura lui Petrarca și relațiile [?] acestuia cu trubadurii a dat cîteva date corecte și cîteva etimologii *(tornare, orno, giorno)* și a explicat originea lui *o* închis. În continuare a citit 3 strofe din cîntul VIII al lui Gue Boulez [?] pe care le-a tradus aproape fără ezitare. A dat cîteva etimologii corecte și a răspuns la întrebări de gramatică. S-a dovedit a fi bine informat asupra limbii populare și culte din literatura franceză veche; de asemenea asupra romanelor în care sînt incluse fragmente lirice. În concluzie, după părerea mea, merită mai degrabă mai mult decît mai puțin *cum laude.*

SUCHIER

La germană, examenul a început cu interpretarea unui fragment din *Gregorius [auf dem Stein]* de Hartmann [von Aue]; a răspuns în genere destul de satisfăcător la întrebările referitoare la gramatica și metrica germană medievală, care s-au pus pornind de la text; s-a răspuns corect, răspunsurile dovedind studii serioase în toate privințele. Doar rareori îți aminteai că ai în față un străin. În continuare, s-a zăbovit mai mult asupra lui Hartmann și a începuturilor minnesongului german, Kürenberger, Walther von der Vogelweide, Heinrich von Morungen fiind discutați în amănunt. Și aici, candidatul a dovedit bune cunoștințe. Pot astfel, în ce mă privește, să-mi dau avizul pentru nota *cum laude*, ca rezultat global al examenului.

STRAUCH

Întrebările pe care le-am pus candidatului țin de ideile lui Platon în comparație cu conceptele de rațiune ale lui Kant [*indescifrabil*], problema lui Hume și rezolvarea acesteia de către Kant, motivele sistemului platonician; la toate aceste întrebări care au prilejuit explicații ample, candidatul a dovedit o deplină competență, astfel încît și eu pot caracteriza rezultatul examenului cu nota *cum laude.*

A. RIEHL

Candidatul a obținut ca notă totală *cum laude* și s-a angajat astfel prin promisiunea solemnă.

SUCHIER

(Traducere de Viorica NIȘCOV)

IPOTEZE

Alecu VĂCĂRESCU
O BIOGRAFIE SUB SEMNUL ÎNTREBĂRII

A TRECUT MAI BINE DE UN SECOL DE cînd Alexandru Odobescu a scris primul studiu despre poeții Văcărești. Au urmat alți cercetători distinși — N. Iorga, V. A. Urechia, G. Bogdan-Duică, D. Popovici, G. Călinescu, P. Papadopol, Al. Piru etc. — care și-au adus contribuția la cunoașterea biografiei lui Alecu Văcărescu, dar unele aspecte importante din viața acestui poet au rămas încă întunecate, fapt care îndreptățește afirmația lui D. Popovici care scria: «nous ne possédons sur son existence aucun détail précis»[1], afirmație rămasă valabilă și treizeci de ani mai tîrziu, după cum afirmă Al. Piru: «despre Alecu Văcărecu știm puține lucruri și acestea ipotetice»[2].

În cele ce urmează vom căuta să aruncăm mai multă lumină asupra părților nesigure din viața poetului și să lămurim afirmațiile controversate întîlnite în istoriile literaturii române, în dicționarele enciclopedice și în studiile speciale, pe baza unor date concrete culese din documentele epocii, lăsînd la o parte tradiția familiei utilizată de unii cercetători. Într-adevăr, ni s-au păstrat documente care contestă unele din afirmațiile predecesorilor noștri, datele și informațiile cuprinse în ele fiind certe și neputînd fi puse la îndoială.

*

Cu privire la anul nașterii lui Alecu s-au emis diferite păreri, ținînd seamă mai ales de data nașterii și a căsătoriei tatălui său, Ienăchiță Văcărescu. Din păcate n-am reușit încă, cu toate străduințele depuse, să găsim în documente o dată concretă, care să lămurească pe deplin această problemă, de aceea ne vom mărgini la o aproximare.

Genealogistul Octav George Lecca afirmă că Alecu s-a născut din a treia căsătorie a lui Ienăchiță, cu Ecaterina Caragea, în anul 1786.[3]

G. Călinescu, în monumentala *Istorie a literaturii române...*, scrie că Alecu s-a născut «probabil în jurul anului 1762».[4] P. Papadopol, care s-a ocupat pe larg de viața și opera poeților Văcărești, menționează că Alecu «s-a născut pe la 1765 sau, în tot cazul, între acest an și 1770».[5] D. Popovici crede că Alecu a venit pe lume pe la 1765.[6] Al. Piru, care în ultimul timp a dat o atenție deosebită poeților Văcărești,

[1] D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 378.

[2] Vezi *Poeții Văcărești. Versuri alese*. Ediție îngrijită de Elena Piru. Prefață de Al. Piru. Editura „Albatros", București, 1974, p. 39.

[3] Octav George Lecca, *Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, București 1911, p. 85.

[4] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 74.

[5] Paul I. Papadopol, *Poeții Văcărești. Viața și opera lor poetică*. Cu o introducere, note critice, studii biobibliografice și glosar, București, 1940, p. 93.

[6] D. Popovici, *op. cit.*, p. 378.

susține că Alecu «s-a născut după presupunerile cele mai plauzibile, prin 1769».[7]

Referitor la nașterea lui Alecu Văcărescu avem două informații concrete: o scrisoare în limba greacă din 2 februarie 1762, trimisă de Veneția Văcărescu, soția lui Radu, cumnatei sale Elenița cămînereasa, soția lui Ienăchiță Văcărescu,[8] și un detaliu venit din partea lui Ienăchiță Văcărescu. În opera sa, *Istoria prea puternicilor împărați othomani*, Ienăchiță scrie că a pornit în taină de la Buzău spre București, cu aprobarea colonelului rus Nazarie, ca să adune pe boierii fugiți și, cum a ajuns în satul Cereașul din plaiul Săcuieni, el a trecut în pripă la Brașov, împreună cu soția sa, fiica tergimanului Iacovache Rizu, cu mama sa «*și un copil ce aveam*»[9]. Ienăchiță nu pomenește de vîrsta copilului. Scrisoarea Veneției, din 2 februarie 1762, ne arată că Ienăchiță era căsătorit cu Elenița înainte de această dată, dar nu știm cînd, iar retragerea lui la Brașov, cu familia, s-a întîmplat în timpul administrației militare ruse în Țara Românească, începută la 5 noiembrie 1769. Așadar, anul nașterii lui Alecu poate fi stabilit între 1762 și 1769. Ne este greu să ne oprim la anul 1762, amintit de Călinescu, fiindcă nu știm exact anul căsătoriei lui Ienăchiță, de aceea înclinăm și noi, ca și D. Popovici și P. Papadopol, pentru anul 1765. Probabil Al. Piru, oprindu-se la 1769, a fost influențat de tradiția familiei, care a răspîndit zvonul că Alecu a murit în vîrstă de 30 de ani, dar, cum am arătat deja, acest lucru vine în contrazicere cu datele documentare culese de noi.[10]

Alecu a rămas orfan de mamă încă de copil[11], fiindcă mama sa, Elenița Iacovache Rizu, murise la 2 septembrie 1780.[12] În anul următor, Ienăchiță s-a căsătorit cu Eleni, fiica dragomanului Iordache Caragea. Ea sosi în București la 26 decembrie 1781, tocmai cînd Ienăchiță pleca la Viena ca să aducă înapoi pe fiii domnitorului Ipsilanti, fugiți acolo. La sosirea în București, Eleni Caragea era numai logodită, sau, cum spune Ienăchiță, necununată[13]. Dar Ienăchiță n-a trăit mult nici cu a doua sa soție. În *Istoria prea puternicilor împărați othomani*, spune că la venirea sa în Țara Românească noul domn Nicolae Caragea l-a numit spătar și după șapte luni, întîmplîndu-se să-i moară a doua soție, domnitorul l-a căsătorit cu a cincea sa fiică, Ecaterina, în anul 1783.[14] Ținînd seama că Nicolae Caragea a venit în Țara Românească la 5 ianuarie 1782, înseamnă că Ienăchiță a fost numit spătar în ianuarie-februarie 1782 și că după șapte luni s-a prăpădit a doua sa soție, Elena Caragea, deci la sfîrșitul anului 1782 și nu în 1783, cum afimă unii cercetători.

Referitor la educația primului fiu al lui Ienăchiță, nu prea există informații. Al. Odobescu spune că Alecu a fost «crescut în școala părintelui său»[15], iar D. Popovici, vorbind de moartea misterioasă a poetului, adaugă: «nous ne sommes guère plus renseignés sur l'éducation qu'il a reçu».[16] Al. Piru se mărginește să afirme că Alecu «avea cultură grecească și franceză, dobîndită în casă».[17]

Din cercetările noastre nu rezultă că Alecu a urmat Școala domnească din București[18], care avea pe atunci profesori vestiți, ci a studiat

---

[7] Al Piru, *Poeții Văcărești*, ediția citată, p. 39.

[8] Arhivele Statului București, Documente istorice, pach. MDCCCLXXIII-71; N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, București, 1901, II, p. 133, documentele necatalogate de la Bibl. Acad. Rom., la care trimite N. Iorga, se află astăzi la Arh. St. Buc.

[9] Ienăchiță Văcărescu, *Istoria prea puternicilor împărați othomani*, ed. A. Papiu Ilarian, în „*Tezaurul de monumente istorice pentru România*", București, 1863, II, p. 281.

[10] C. Cîrstoiu susține că Alecu «s-a născut în preajma anului 1769, după cum ne spune însuși Ianache», dar nu face nici o trimitere și nu știm unde a afirmat Ienăchiță și dacă a afirmat așa ceva; vezi Cornel Cîrstoiu, *Ianache Văcărescu, Viața și opera*, București, Editura „Minerva", 1974, p. 68.

[11] Același Cîrstoiu afirmă că la moartea Eleniței îi rămăseseră lui Ienăchiță «trei copii orfani». În realitate n-au fost trei, ci numai doi, un băiat, Alecu, și o fată, Marioara, care a murit în vîrstă de 14 ani (Cîrstoiu, *op. cit.*, pp. 125—126) și de aceea la procesul de moștenire pentru averea rămasă de la Ienăchiță s-au judecat Ecaterina Caragea, a treia soție a decedatului, și Alecu Văcărescu, singurul moștenitor din partea Eleniței Rizu. Judecata a recunoscut că Alecu Văcărescu era «firescul moștenitor» și a hotărît să dea acestuia zestrea mamei sale de 20000 taleri.

[12] G. Strempel, Fl. Moisil și L. Stoianovici, *Catalogul manuscriptelor românești*, București, 1967, vol. IV, p. 206.

[13] *Istoria prea puternicilor...*, p. 288.

[14] *Ibidem*, p. 291.

[15] Alex. Odobescu, *Poeții Văcărești*, în „*Revista română*", I, 1861, p. 523.

[16] D. Popovici, *op. cit.*, p. 378.

[17] Al. Piru, *op. cit.*, pp. 39—40.

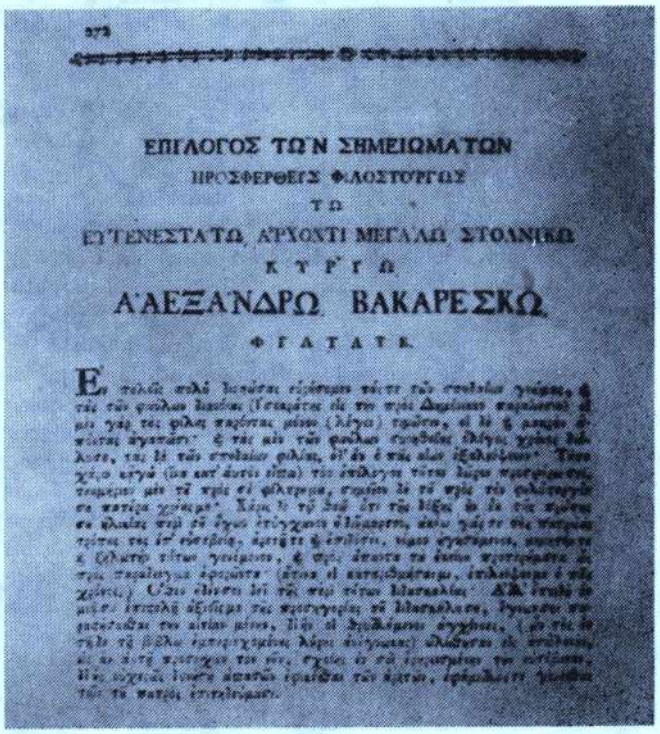
[18] Adriana Camariano-Cioran îl trece printre elevii acestei școli fără nici o altă mențiune, cum face de pildă cu Nicolae Văcărescu, despre care spune că a fost elevul profesorului Fotiadis, vezi *Les Académies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs*, Thessaloniki, 1974, p. 299.

acasă, ca şi tatăl său, cu profesori particulari. Unul dintre aceşti profesori a fost Antonie Manuil serdarul, care în 1791 a publicat în limba greacă, la Viena, cartea intitulată *Triumful credinţei ortodoxe*, care este o traducere a operei italiene *Il Giovine instruito* a lui Geminiano Gaetti.[19] Cartea este dedicată lui Ienăchiţă Văcărescu. În lunga sa dedicaţie, Manuil arată că îi este recunoscător, că naşterea acestei cărţi se datoreşte lui şi că a scris-o la Braşov, în timpul lungii lor petreceri acolo şi a conversaţiilor lor. Manuil îl roagă mai departe pe Ienăchiţă «*să primească această ofrandă sub ocrotirea sa ca un mic semn al marii sale datorii*». N. Iorga şi R. Ortiz nu pomenesc de epilogul care se publică la sfîrşitul acestei cărţi sub titlul: *Epilogul notelor oferit cu afecţiune prea nobilului boier marele stolnic domnul Alexandru Văcărescu* (p. 272). Epilogul este amintit de N. Vasilescu-Capsali, care însă nu se opreşte asupra conţinutului, ci se mulţumeşte numai să afirme că «este o frumoasă scriere encomiastică, scrisă într-un rafinat stil bizantin»[20].

Antonie Manuil ţine să menţioneze că oferă în dar acest epilog, ca un semn al dragostei sale către Alecu şi al datoriei lui către prea iubitul său părinte. Manuil menţionează mai departe că l-a cunoscut pe Alecu de mic copil şi că acesta, într-una din scrisorile sale către el, îl numeşte «profesorul său». Manuil recomandă fostului său elev să-şi lumineze mintea şi să-şi cultive sufletul prin lecturi, să citească cărţi de literatură, de filozofie şi de ştiinţe exacte, dar să se ferească de operele lui Spinoza, Voltaire, Marquis d'Argens şi «*altor asemenea neruşinaţi flecari, atei francmasoni*» (p. 276). Şi încheie epilogul său: «*Să-ţi aduci aminte mereu de prietenii, de oamenii casei şi de slugile părintelui tău*» (p. 277). Aşadar, cartea lui Manuil ne ajută să cunoaştem pe unul dintre educatorii lui Alecu Văcărescu.

Biblioteca lui Ienăchiţă, desigur, a servit şi la instruirea fiului său Alecu. O cărticică a lui Ienăchiţă este o probă concludentă. Această cărticică, ajungînd în posesia lui Alecu, a fost împrumutată istoricului Dionisie Fotino, care a utilizat-o în *Istoria Daciei*, după cum arată într-o notă[21].

Paul Papadopol spune că, spre deosebire de ceilalţi reprezentanţi ai familiei, Alecu Văcărescu «n-a jucat un prea mare rol în viaţa publică», şi aminteşte numai că a fost clucer şi mare clucer[22]. De asemenea, Al. Piru afirmă că «dregătoriile nu l-au ispitit», amintind că

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΩΝ
ΠΡΟΣΦΕΡΘΕΙΣ ΦΙΛΟΣΤΟΡΓΩΣ
ΤΩ
ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΩ ΑΡΧΟΝΤΙ ΜΕΓΑΛΩ ΣΤΟΛΝΙΚΩ
ΚΥΡΙΩ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΩ ΒΑΚΑΡΕΣΚΩ
ΦΙΛΑΤΑΤΩ

«în 1791 făcea parte dintre boierii epitropi pentru „nartul (preţul) îmbrăcămintelor celor proaste", un fel de agent fiscal», iar «în 1792, la 18 iunie, fusese numit ispravnic de Dîmboviţa»[23]. Trebuie să adăugăm însă că Alecu, ca să aibă un oarecare venit, a avut o activitate bogată în administraţia ţării, ocupînd diferite

[19] Vezi dedicaţia şi prefaţa lui Antonie Manuil, p. IV, şi IX, precum şi N. Iorga, *op. cit.*, II, p. 136; Ramiro Ortiz, *Per la Storia della cultura italiana in Rumania*, Bucureşti, 1916, pp. 70—75; N. Vasilescu-Capsali, *O tipăritură grecească necunoscută închinată poetului Ienăchiţă Văcărescu*, în *Târgovişte, celate a culturii româneşti*, Bucureşti, I, p. 95.

[20] N. Vasilescu-Capsali, *op. cit.*, p. 95.

[21] Nota lui D. Fotino (*Istoria Daciei*, III, p. 372), în care aminteşte de o operă istorică necunoscută a lui Ienăchiţă Văcărescu, pierdută astăzi, a fost tradusă în limba română încă din 1843 şi publicată în „*Foaie pentru minte, inimă şi literatură*" din Braşov, 1843, p. 125. Această notă certifică prietenia dintre Alecu şi D. Fotino şi arată că istoricul grec a fost în ţară înainte de 1800 şi se ocupa încă de pe atunci de strîngerea materialelor istorice pentru opera sa.

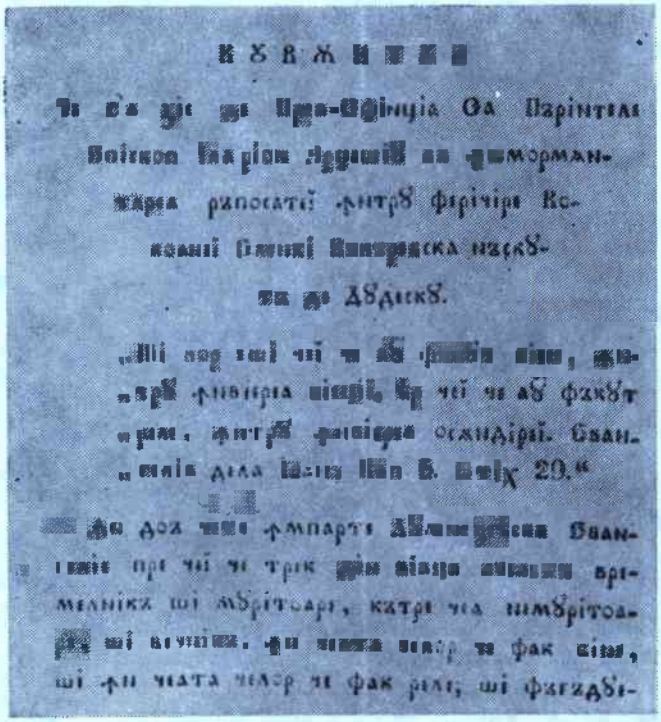
[22] P. Papadopol, *op. cit.*, p. 97.

[23] Al. Piru, *op. cit.*, p. 40.

funcţii, aşa că nu putem spune că «dregătoriile nu l-au ispitit».

Înainte de 26 martie 1786, Alecu era al doilea logofăt, dar peste cîteva luni, la 21 august 1786, el a cumpărat dregătoria de stolnic cu cinci pungi — neavînd însă banii necesari, a fost nevoit să dea o egretă [24].

În octombrie 1786 el făcea parte din divanul domnitorului Nicolae Mavrogheni, alături de

tatăl său Ienăchiţă, care avea rangul de vel vornic de Ţara de Jos, iar fiul său era vel stolnic. Sîntem într-o vreme cînd domnitorul N. Mavrogheni era în relaţii bune cu Ienăchiţă Văcărescu şi, probabil, prin intervenţia lui Ienăchiţă, fiul său Alecu fusese înaintat repede din stolnic în vel stolnic, cum semnează. Şi în anii următori, 1787—1788, Alecu continuă să facă parte din divanul domnesc, cu acelaşi rang de vel stolnic [25]. Nu ştim pînă cînd a făcut parte din divan, fiindcă în 1788 a urmat pe tatăl său în exil la Nicopole, unde au fost trimişi, din porunca lui Mavrogheni, şi alţi boieri suspecţi. Ienăchiţă nu aminteşte cînd a plecat la Nicopole, ci spune numai că «*acum la vălcatul 1788 aflindu-mă strămutat cu locuinţa spre vreme în cetatea Nicopoli din crăia bulgarilor*» [26]. Mai departe însă precizează că boierii exilaţi în acest oraş au cerut printr-un arzohal (jalbă) să se mute la Adrianopol, unde «*să ducă o viaţă mai bună*». Dar Mavrogheni i-a pîrit cu multe pîri mincinoase, şi dînd şi o sumă de bani la hazna, a putut face ca să se trimită ferman cu un ceauş împărătesc, pentru îndepărtarea lor. Astfel, la sfîrşitul lui noiembrie, Ienăchiţă a purces, cu fiul său mai mare, Alecu, după poruncă, şi a mers la Rhodos, unde au fost exilaţi şi alţi boieri [27], lăsînd la Nicopole pe soţia sa, Ecaterina, născută Caragea, cu alţi patru copii.

În insula Rhodos, Ienăchiţă, după cum spune, era «*cufundat în mare întristare, fiindcă familia lui era departe, la Nicopoli*» (p. 297). Din fericire, în februarie 1790, a sosit la Rhodos un ferman pentru eliberarea celor exilaţi şi astfel cei doi Văcăreşti, tată şi fiu, s-au întors la Avanitohori de lîngă Tîrnova. Aici s-au întîlnit cu familia, pe care, cum scrie Ienăchiţă, a găsit-o în proastă stare, din patru copii ce lăsase cu soţia sa, mai rămăsese numai unul, Nicolae, viitorul poet [28]. Cu toţii au plecat în luna iulie 1790 la Adrianopol, ca să se odihnească, iar după încheierea păcii de la Sistov, Ienăchiţă, Alecu şi ceilalţi membri

[24] I. Ionaşcu, *Concluzii greşite în istoriografia burgheză despre domnia lui Nicolae Mavrogheni*, în „*Studii*", XV, 1962, nr. 1, p. 102; Hurmuzaki, *Documente*, seria nouă, Bucureşti, 1962, vol. I, p. 441.

[25] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. III, pp. 26, 27 şi 41.

[26] Ienăchiţă Văcărescu, *op. cit.*, p. 245.

[27] D. Fotino, *Istoria Daciei*, Viena, 1818, vol. II, p. 362.

[28] Mormîntul unuia dintre cei trei copii ai poetului Ienăchiţă Văcărescu, dispăruţi în exil, a fost descoperit de profesorul de la Universitatea din Thessalonikii Mihail Lascaris, membru corespondent al Academiei Române. Domnia sa scrie în 1936: «Mare mi-a fost surpriza cînd, într-o călătorie de studii făcută în octomvrie 1934 împreună cu d-l N. Mavrodinov, de la Muzeul Naţional din Sofia, am aflat un mic, dar duios monument, care ni aminteşte simpatica figură a unuia dintre cei dintîi poeţi români.

În paraclisul bisericii Sf. Dimitrie (nu prea departe de biserica Sf. Arhanghelii în care se păstrează pompoasa inscripţie grecească din 1790 a lui Constantin Brâncoveanu) un modest stîlp de piatră aproape ascuns mi-a atras atenţia».

Mai departe profesorul grec reproduce inscripţia tombală în limbile greacă şi română. Iată textul în limba română: «*Aici zace roaba lui Dumnezeu Marioara, fiica boierului mare vistier şi dikeofilax al patriarhiei Icumerice, dumnealui Ioan Văcărescu — 1790, februarie 1*», vezi M. Lascaris, *Mormîntul Marioarei fiica lui Enăchiţă Văcărescu*, în „*Biserica ortodoxă Română*", 54, 1963, nr. 3—4, pp. 145—147.

ai familiei s-au întors la București, punînd astfel capăt suferințelor lor.

În următorii ani, pînă la moartea-i tragică, Alecu Văcărescu a ocupat diferite posturi în timpul domniilor lui Mihai Suțo (martie 1791 — ianuarie 1793), Alexandru Moruzi (ianuarie 1793 — 17 august 1796) și Constantin Hangerli (22 noiembrie 1797 — 18 februarie 1799).

La începutul anului 1792 Alecu a cumpărat dregătoria căminăriei și, fiindcă nu achitase suma cuvenită, domnitorul Mihai Suțo dă o poruncă, la 11 iunie 1792, ca să trimită suma de 100 taleri, ce s-a hotărît a da prin hrisov la cutia de milostenie și depunînd banii să ia adeverință. Peste un an, la 18 noiembrie 1793, îl întîlnim pe Alecu ca biv vel căminar, ca să aibă în București « un scaun de carne scutit și apărat de vamă, de erbărit și de toate dările ce sînt pe scaune »[29]. Al. Piru afirmă că Alecu fusese numit la 18 iunie 1792 ispravnic de Dîmbovița[30]. Nu știm pe ce mărturie documentară se bazează această afirmație, în schimb, însă, noi l-am găsit într-un document ca ispravnic de Ilfov. La 9 mai 1793 Alecu înaintează o anafora domnitorului Moruzi în care arată că Smaranda Bujoreanca, clucereasă, poate să facă tîrg o dată pe an, pe moșia sa Tartăreștii din județul Ilfov[31]. Alecu, probabil în calitatea sa de ispravnic de Ilfov, s-a legat de o catagrafie a satului Dragoești și a arătat domnitorului, printr-o anafora, că în afară de scutelnici și birnici mai sînt și 5 lude cu 75 de persoane. De aceea mitropolitul Ungrovlahiei, Filaret, dă poruncă lui Gheorghe să facă o catagrafie adevărată, deoarece Alecu Văcărescu a arătat domnului că cea prezentată nu este adevărată[32].

Alecu s-a bucurat în timpul primei domnii a lui Alex. Moruzi de un sprijin vădit. El a fost înaintat la rangul de vel clucer și numit în divanul domnesc. Îl găsim semnînd mai multe hrisoave alături de alți boieri « cinstiți și credincioși » cu rangul de vel clucer. Hrisoavele sînt din 12 aprilie, 27 aprilie, 6 mai, 22 iulie și 18 august 1794.[33] La 19 septembrie 1797 îl găsim ca « biv vel clucer », semnînd testamentul mătușii sale, Maria Văcărescu[34]. Alecu a fost și în serviciul domnitorului fanariot Constantin Hangerli. La 15 februarie 1798 clucerul Alexandru Văcărescu este orînduit, printr-o carte domnească, zaharagiu și trimis în cele cinci județe ale Olteniei ca să adune zaharea, unde va găsi, utilizînd orice mijloc va ști, și s-o predea caimacamului Craiovei[35], ca s-o distribuie pe la tainaturi, iar caimacamul și ispravnicii județelor sînt porunciți « să i se dea ascultare întru toate »[36]. Despre această sarcină oficială a lui Alecu vorbește și M. Markelius, agentul Austriei la București, într-un raport trimis către internunțiul Thugut din 28 februarie 1798.[37]

În legătură cu șederea lui Alecu Văcărescu în Oltenia s-au pus în circulație niște zvonuri lansate de Turnavitul, cu prilejul interogatoriului ce i s-a luat la Constantinopol. El a declarat că Alecu a purtat corespondență cu Pazvantoglu și cerea, după ce a admis ca rebelul Cara-Mustafa să rămînă pentru totdeauna cu un detașament de 2000 militari în Oltenia, să fie el numit domn, iar prietenul său Varlaam să fie numit caimacam « promițînd să expedieze din Valahia, anual, cîte șapte mii de pungi sau 3500000 piaștri, în afară de proviziile pentru oaste ». Iar mai departe se adaugă: « Dar toate acestea sînt ținute în secret, și mulți spun că sînt fără temei »[38]. Am ținut să amintim și aceste zvonuri, pentru ca prezentarea noastră asupra activității lui Alecu să fie încadrată și de o notă amuzantă.

Din cele arătate mai sus se vede clar că Alecu Văcărescu a avut o bogată și variată activitate, care a rămas însă necunoscută, în cea mai mare parte, de către înaintașii noștri cercetători.

Despre starea socială a lui Alecu s-a scris foarte puțin. Al. Piru amintește că el a luat ca zestre de la soția sa Elenco Dudescu moșia Boldu, din districtul Slam-Rîmnic, a primit de la tatăl său moșia Rădulești, dată în onoarea soției sale la căsătoria lor, și a moștenit de la bunicul său Ștefan moșiile Cojești și Pasărea.[39]

---

[29] V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 115 și V, p. 143.
[30] Al. Piru, *op. cit.*, p. 40.
[31] V. A. Urechia, *op. cit.*, V, pp. 311—312.
[32] Arh. St. Buc., ms. 143, f. 222.
[33] V. A. Urechia, *op. cit.*, V, pp. 273, 280, 289, f. VI. pp. 103. 118.
[34] Bibl. Acad. Rom., ms. rom. 611, f. 37, v.

[35] De menționat că Alecu, în timpul șederii sale în Oltenia, a scris și o poezie, de care va fi vorba mai departe.
[36] V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, pp. 516—517.
[37] Hurmuzaki, *Documente*, vol. XIX, part. 2, p. 6.
[38] Hurmuzaki, *Documente*, serie nouă, vol. IV, Rapoarte diplomatice ruse (1797—1806), sub îngrijirea acad. Andrei Oțetea, București, 1974, p. 148.
[39] Al. Piru, *op. cit.*, p. 39.

Referitor la moşia Cojeşti, care făcea un corp cu moşia Pasărea, Alecu n-a moştenit-o de la bunicul său Ştefan, fiindcă citim în testamentul Mariei Văcărescu, mătuşa lui Alecu, că una dintre dorinţele sale, pe care epitropii trebuiau să le respecte era şi următoarea; « *Moşia Cojeşti să se dea nepotului meu Alexandru Văcărescu drept taleri zece mii ca să nu intre într-altă mînă străină, fiind moşie părintească, cari bani să răspunză în mîna epitropului ca să facă cele mai sus arătate* »[40]. Peste un an, Alecu, aflîndu-se în mare jenă financiară, a trecut peste dorinţa mătuşii şi a vîndut, la 25 iulie 1798, moşia părintească doamnei Roxandra Ghica, soţia domnitorului Constantin Hangerli, la preţul de 20000 de taleri[41].

Maria Văcărescu a mai lăsat nepotului său Alecu « *treisprezece pogoane vie în Bucureşti şi dumnealui după cuies să le stăpînească* ». De asemenea i-a lăsat şi bahnele, iar fiicelor lui Alecu le lăsa: Marioarei « *una suia de diamant i floare de diamant* » şi Sălticăi: « *o pereche cercei de diamant* », iar lui Iancu (Enache) « *un porumbel de diamant şi 10 şiruri mărgăritar* ».

Alecu a fost, de asemenea, proprietarul unei moşii, anume Coţofeni, din jud. Dîmboviţa, după cum se vede dintr-un document din 23 martie 1794, prin care domnitorul Alex. Moruzi aprobă vel ciucerului Alexandru Văcărescu să facă tîrg săptămînal pe moşia sa Coţofeni.[42]

La moartea sa, Alecu a lăsat mai multe moşii, fiindcă într-o anafora a celor patru vornici mari către domnitor, din 5 martie 1800, se arată că Iordachi Macariu a cumpărat la mezat « *arenda moşiilor casei răposatului Alecu Văcărescu, în taleri 20500, pe 5 ani* ». Tot la mezat a fost vîndut la 2 mai 1800 şi un loc de casă al lui Alecu, aflat în Bucureşti, în mahalaua Mihai Vodă, care a fost cumpărat de vel vornicul Isac Ralet.

Alecu Văcărescu a fost tare risipitor şi de aceea la moartea sa a lăsat mari datorii. Un document din 8 iunie 1800 pomeneşte de o datorie a răposatului clucer Alecu Văcărescu de 30000 taleri[43].

*

Despre căsătoria lui Alecu relatările sînt reduse şi uneori stau sub semnul întrebării. De aceea vom căuta să aruncăm aici mai multă lumină, bazîndu-ne pe documente neutilizate, sau trecute cu vederea de înaintaşii noştri.

În ce an s-a căsătorit Alecu Văcărescu? Al. Piru susţine că s-a însurat cu Elenco Dudescu după exilul lui Rhodos « îndată după întoarcerea în ţară, la 29 aprilie 1791 »[44]. De aceeaşi părere este şi C. Cîrstoiu. Cei doi cercetători nu întăresc însă afirmaţia lor cu vreun document.

Ienăchiţă Văcărescu, în opera sa despre împăraţii otomani, ne dă şi unele date importante despre persoana sa, care ne pot ajuta în această problemă. El scrie că în februarie 1791 a primit poruncă la Odriu ca să meargă la Sumla, avînd tot ajutorul din partea aianului Odriului, Isuf-paşa. Iar mai departe adaugă că în timpul acesta avea loc la Sistov congresul, care s-a încheiat, după cum ştim, cu pacea, semnată în acest oraş, la 24 iulie 1791. Ienăchiţă a ajuns la Sumla, unde vizirul i-a cerut să facă în taină cinci poduri în Ţara Românească, să poată trece armata turcă spre Focşani (pp. 301—302). Cu acest prilej, Ienăchiţă a cerut de la murahasi din Sistov ca să-i ia aprobare de la baronul Herbert pentru a se duce în Ţara Românească să-şi caute socotelile casei şi să-şi ia şi pe nora sa « *ce era logodită cu fii-meu, şi-i murise părinţii* ». Şi, după ce arată că şi-a îndeplinit misiunea oficială, adaugă: « *am trimis şi pe nora mea la Arvanitohori, scriind domniţii să o cunune cu fii-meu, şi eu mai şezînd vreo cîteva zile în Bucureşti am trecut la Sistov unde...* ». Aici se termină manuscrisul lui Văcărescu (p. 302).

În urma acestor preţioase informaţii ale lui Ienăchiţă, putem trage concluzia că Alecu nu

[40] Bibl. Acad. Rom., ms. rom. 611, f. 36; ms. rom. 260, f. 53r; N. Iorga, *Studii şi documente*, III, p. 87.

[41] Arh. St. Buc., M-rea Pasărea, pach. I, doc. 6; Bibl. Acad. Rom., ms. rom. 260, f. 6r; Alecu însă a trebuit să întoarcă, la 21 octombrie 1798, o parte din banii încasaţi doamnei Hangerli, deoarece moşia n-a avut mărimea hotărîtă de vînzător (vezi V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 228). După uciderea domnitorului Hangerli de către turci (18 februarie 1799), moşia Cojeşti a fost vîndută la mezat, la 19 august 1799, logofătului Dona, cu suma de 15100 taleri, un preţ mult mai mic decît cel dat la cumpărare. Logofătul Dona a cumpărat-o pentru Ecaterina Caragea, văduva lui Ienăchiţă, şi fiul ei Nicolae, dar pînă la urmă moşia a rămas pe seama lui, fiindcă cei doi au renunţat la ea, nefiind mulţumiţi de venituri (vezi N. Iorga, *Studii şi documente*, III, pp. 88—89).

[42] V. A. Urechia, *op. cit.*, V, p. 309.

[43] Bibl. Acad. Rom., pach. DCXV-262, DCXVI-263 şi DCXVII-45.

[44] Al. Piru, *op. cit.*, p. 39.

s-a căsătorit cu Elena Dudescu în București la 29 aprilie 1791, ci cununia lui a avut loc în exil, înainte de 6 august 1791, data întoarcerii lor în țară, probabil în luna iulie, la Arvanitohori, fiind cununat chiar de mama sa vitregă, Ecaterina Caragea. Alecu era logodit cu Elena Dudescu, în aprilie, și s-au cununat îndată ce logodnica a sosit la Arvanitohori. Deci nu putem admite ca dată a căsătoriei 29 aprilie, așa cum afirmă Al. Piru și C. Cîrstoiu.[45] Se pare că cei doi istorici literari s-au bazat în afirmația lor pe așezămîntul serdarului Constantin Dudescu, din 9 aprilie 1791, prin care declară că dă surorii sale Elenco Dudescu, la căsătoria ei cu Alecu Văcărescu, moșia Boldu. Dar din acest așăzămînt trebuie să mai reținem și precizarea serdarului că sora sa nu era «*încă căsătorită cu cel de Dumnezeu orînduit iubit soț*».[46]

Printre treburile casei, pe care Ienăchiță Văcărescu voia să le aranjeze în călătoria sa la București, în 1791, au fost și problemele succesorale și dotale ale viitoarei sale nurori, Elenco Dudescu. El a reușit ca cei doi frați Dudescu, serdarul Constantin și sora sa Elenco, să-și rezolve neînțelegerile fără să ajungă la judecată. De asemenea, a aranjat, la 29 aprilie 1791, în calitate de epitrop al orfanei și de viitor socru, căsătoria acesteia cu fiul său Alecu, aflat în exil; fiind mulțumit de viitoarea noră, i-a donat și o moșie, Rădulești, «*care iaste un trup cu moșia Rădulcști ce i s-a dat zestră de părinți*», precum și mai multe obiecte de preț în valoare de 4000 taleri.[47]

S-a păstrat o poezie în limba greacă și română cu acrostih, scrisă de Alecu pentru Elenco, încă înainte de plecarea în exil, în care poetul îi arată admirația sa și îi cere să nu-l mai rănească fără milă și să-l cruțe.[48]

Ienăchiță și Alecu Văcărescu, împreună cu familiile lor, s-au întors definitiv în țară în luna august 1791. Într-o însemnare din 6 august 1791 se precizează că «*după facerea păcii (de la Sistov) au venit și boierii cei pribegiți din Țara Turcească în Țara Românească*»[49]. În octombrie 1791, Ienăchiță ocupa chiar postul de vel vistier și în această calitate a citit în divanul domnesc un hatișerif împărătesc.[50]

Unii cercetători susțin că Alecu s-a însurat de două ori. I. C. Filitti afirmă că Alecu a fost căsătorit și cu Anica Băbeanu[51]. De asemenea, C. Cîrstoiu a scris de curînd că «din căsătoria cu Elena Dudescu, Alecu a avut doi copii: Iancu și Maria. Recăsătorindu-se, a avut încă o fiică, Săftica».[52] Cei doi cercetători nu precizează însă data.

Nu sîntem de acord cu I. C. Filitti și C. Cîrstoiu, deoarece avem argumente puternice împotriva unei recăsătorii a poetului.

După ce Alecu s-a căsătorit în 1791, peste cinci ani au început certurile între soți, cerînd fiecare despărțirea oficială, și abia la 17 martie 1797 s-a pronunțat divorțul.[53] La 12 iulie 1797 a murit tatăl său, Ienăchiță, și a început un proces de moștenire cu mama sa vitregă, Ecaterina Caragea. Și abia s-a terminat acest proces, și s-a pomenit cu o gravă învinuire, că ar fi omorît pe mătușa sa, Veneția Văcărescu. După ce justiția l-a absolvit de acest omor, n-a trecut mult timp, și Alecu a fost arestat și exilat la Tulcea, în luna iulie 1799, unde a murit în închisoare. Așadar, de la data divorțului, 17 martie 1797, și pînă la moartea sa, 19 noiembrie 1799, Alecu n-a avut liniștea și buna dispoziție pentru o nouă căsătorie.

Cu privire la copiii lui Alecu, istoria literară consemnează unele nepotriviri.

Ioan Heliade Rădulescu spune că una dintre fiicele lui Alecu se numea Elisabeta[54], iar G. Fotino afirmă că «Maria Al. Văcărescu s-a născut la 1801»[55].

Avem însă documente care ne lămuresc pe deplin asupra acestor probleme. Un document prețios este diata Mariei Văcărescu, mătușa lui Alecu, cu data de 13 septembrie 1797, în care lasă anumite lucruri celor trei copii ai lui Alecu: Marioara, Săftica și Enache (Iancu)[56]. Nu încape nici un dubiu asupra numărului copiilor lui Alecu și a numelor lor.

---

[45] C. Cîrstoiu, *op. cit.*, p. 68.

[46] Ion Virtosu, *Corespondența literară între Nicolae și Iancu Văcărescu, 1814—1817*, București, 1938, p. 41.

[47] *Ibidem*, pp. 42—43.

[48] Bibl. Acad. Rom., ms. rom. 332, f. 46r.

[49] Vezi Ilie Corfus, *Însemnări de demult* (Iași, 1975) p. 19.

[50] Vezi Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, II, pp. 341—342.

[51] I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 125.

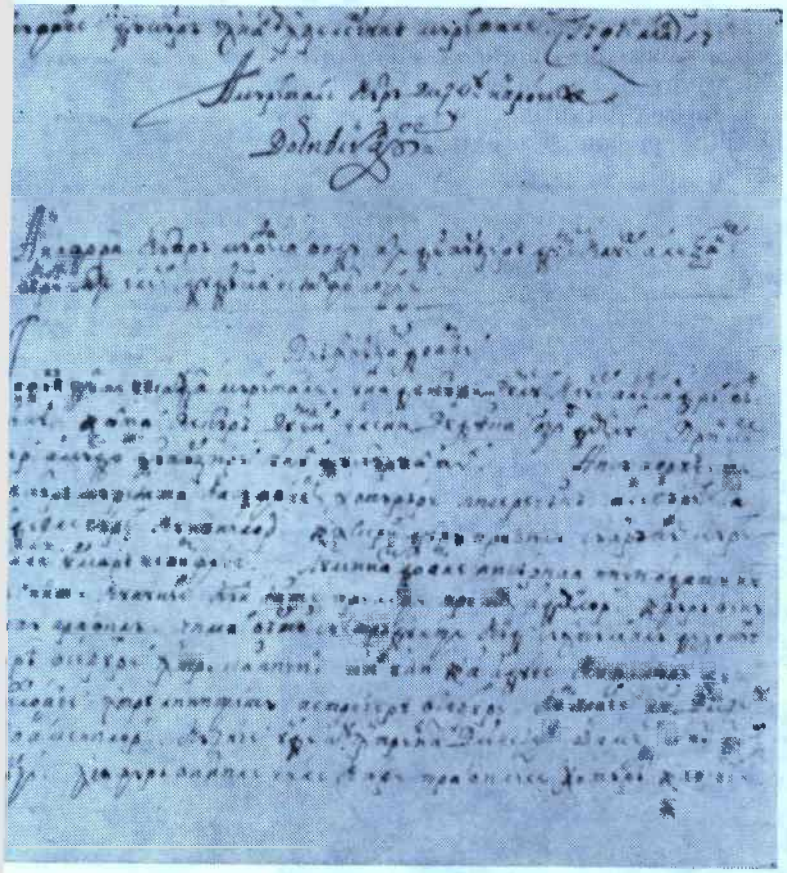
[52] C. Cîrstoiu, *op. cit.*, p. 137.

[53] Bibl. Acad. Rom. 642, ff. 142v—143r.

[54] I. Heliade Rădulescu, *La înmormîntarea răposatului Ioanne Văcărescu, orație funebră*, București, 1863, pp. 9—10.

[55] G. Fotino, *Boierii Goleștl*, București, 1939, vol. II, p. 71.

[56] N. Iorga, *Studii și documente*, III, p. 87.

Să ne oprim puţin asupra datei de naştere a marelui poet Iancu Văcărescu, fiul lui Alecu. Este tare curios că într-o catagrafie oficială din 1829 îl găsim astfel trecut: «*Iancu Văcărescu, n[ăscut] Buc[ureşti], 50 ani, vel vornic de poliţie, şadc în Bucureşti*»[57]. Dacă în 1829 Iancu a declarat că avea 50 de ani, ar însemna că trebuie să admitem că el se născuse în 1779, ceea ce este imposibil, cînd ştim că Alecu s-a căsătorit în 1791! Oare ce l-a îndemnat pe Iancu să declare că în 1829 avea vîrsta de 50 ani? În orice caz, cercetătorii nu trebuie să reţină această declaraţie eronată. După cum am văzut mai sus, naşterea primului copil, Iancu, trebuie trecută cel mai devreme în 1792, aşa cum afirmă şi Al. Piru.[58]

*

Divorţul a avut mare răsunet în acea vreme fiindcă era vorba de două familii boiereşti din «protipendadă». I. Ghica, fiind rudă cu Elenco Dudescu şi cunoscînd-o de aproape, a ţinut să ne transmită următoarele cuvinte rostite de această femeie energică, dar plină de îngîmfare: «cînd mă gîndesc la evghenia familiei mele, uite, îmi vine ameţeala. Noi cu toţi boierii cei mari sîntem rudă»[59]. Printre cei amintiţi se găseşte şi o familie Cîmpineanu, care, cu acuzaţiile şi zvonurile calomnioase răspîndite, a reuşit să-l doboare pe poet şi să-i pună capăt vieţii, aşa cum am văzut într-un număr trecut al revistei.

Judecata divorţului a durat cam mult şi au fost plîngeri din ambele părţi cu acuzaţii penibile. Trei din aceste jalbe ni s-au păstrat şi au rămas neutilizate pînă acum de cercetătorii noştri.

În prima plîngere, nedatată, scrisă în limba greacă şi adresată mitropolitului şi episcopilor, Elenco Dudescu se plînge că «*de multe ori a dat jalbe către domnitorul Moruzi*» şi către «*prea înălţatul domn de acum*», adică Constantin Hangerli, cerînd o hotărîre asupra divorţului ei, întrucît nu mai era posibil să trăiască mai departe cu clucerul Văcărescu pentru faptele sale zilnice necinstite şi întrucît chiar viaţa sa era în pericol.[60]

A doua jalbă, nedatată, scrisă de asemenea în limba greacă de către Alecu Văcărescu, o dăm în continuare în traducerea noastră:

Prea înălţate şi prea binevoitor domn al meu

A trecut deja un an întreg decînd soţia mea Eleni Dudească a plecat din casa mea, fie pe drept, fie pe nedrept, grăbindu-se cu mii de calomnii să desfacă căsnicia ei. În urma jalbelor înaintate prea înălţatului Alexandru Moruzi împotriva mea, ne-am judecat la Mitropolie, în faţa prea sfinţitului mitropolit şi a cîtorva prea nobili boieri, orînduiţi anume de prea înălţatul şi s-a făcut anafora. Dar de atunci pînă acum văd că din partea judecăţii a intervenit o tăcere completă în această chestiune. De aceea

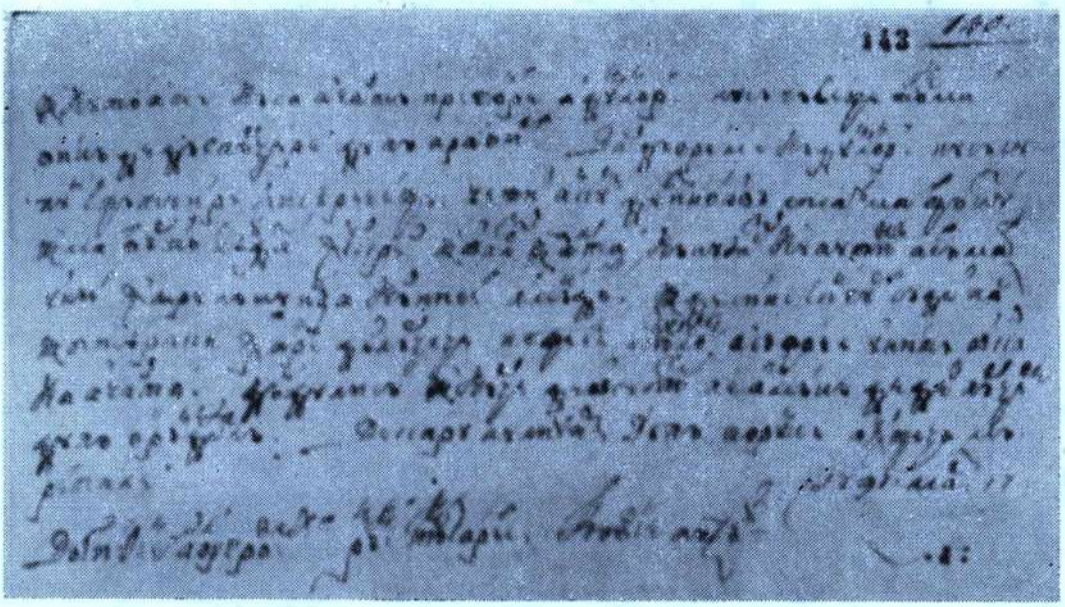
---

[57] I. C. Filitti, *Catagrafia oficială de toţi boierii Ţării Româneşti la 1829*, Bucureşti, 1929, p. 5.
[58] Al. Piru, *op. cit.*, p. 93.
[59] I. Ghica, *Scrisori ale lui Ion Ghica către V. Alecsandri*, Bucureşti, 1884, p. 201 (scrisoarea XI).
[60] Bibl. Acad. Rom., ms. rom. 642, f. 137 v.

rog călduros pe înălţimea sa de Dumnezeu păzită, să dea o strașnică luminată poruncă domnească către prea sfinţitul mitropolit şi către iubiţii de Dumnezeu episcopi, ca pe baza sfintelor legi să cerceteze cererea ei cu privire la zestrea ei şi să anunţe pe înălţimea sa de Dumnezeu păzită, ca să dea hotărîrea definitivă, ca să mi se dea divorţul şi astfel să ia odată sfîrşit această chestiune, precum şi situaţia mea nenorocită, şi fie mila sa

Al înălţimei voastre de Dumnezeu păzită
slugă neinsemnată

Alexandru VĂCĂRESCU[41]

În continuare, în manuscrisul Bibliotecii Academiei este trecută încă o jalbă a clucerului Alecu Văcărescu din 14 martie 1797, către mitropolit şi episcopi:

Prea sfinţite mitropolit şi stăpîn şi de Dumnezeu iubiţi episcopi, mă închin smerit cu multă evlavie faţă de prea sfinţenia voastră şi iubirea de Dumnezeu şi sărut mîinile voastre cele sfinte,

Ultimul şi singurul răspuns pe care am să-l dau în legătură cu chestiunea soţiei mele, pentru care am şi dat înălţimei sale de Dumnezeu păzită o jalbă, prin care cer ca această chestiune să ia sfîrşit printr-o judecată bisericească, deoarece pomenita mea soţie Eleni Dudească a plecat fără vreun motiv din casa mea şi a căutat necugetat să desfacă căsnicia ei cu mine, şi m-a calomniat fără ruşine cu diferite învinuiri, şi după ce ne-am judecat anul trecut la prea sfînta Mitropolie şi trecînd cu vederea şi iertînd atunci toate aceste greşeli ale ei, şi căutînd s-o aduc în casa mea, ca să locuiesc împreună, ea a insistat în mod crud şi sălbatic în hotărîrea ei şi de atunci pînă astăzi nu numai că n-a trăit cuviincios şi cinstit, ci chiar împotriva hotărîrii de atunci a judecăţii. Acum şi eu cer cu hotărîre desfacerea acestei căsnicii, şi informez cu smerenie pe prea sfinţia sa şi de Dumnezeu iubit că de acum încolo este cu neputinţă

[41] Biblioteca Academiei Române, ms. rom. 642, f. 138r.

să trăiesc şi s-o primesc în nici un chip drept soţia mea. Deci rog călduros şi cer divorţul meu, ca să rămîn liber de ea.

1797 martie 14

Al prea sfinţiei tale şi de Dumnezeu iubit, fiu ascultător întru Hristos şi slugă supusă

Alexandru VĂCĂRESCU clucer [62]

Mai departe, în acelaşi manuscris, găsim şi anaforaua către domn a mitropolitului şi episcopilor referitor la acest divorţ. Ei aduc la cunoştinţa domnului că întrucît încercarea de împăciure din partea vlădicilor n-a izbutit, fiindcă amîndoi insistau în scris că *« nu este cu putinţă a se uni cu lăcuinţă căsniciei »*, atunci şi *« biserica ţi are despărţiţi, nefiind mijloc a se face unită o casă ca aceasta, dîndu-li-se şi cărţi deosebite după orînduieli »* [63]. Judecata acestui divorţ, dorit de ambele părţi, care a început în 1796, a luat sfîrşit tocmai la 17 martie 1797, rămînînd ca Alecu să facă *« teslimatul zestrelor »*, iar *« o comisie să ia în păstrare zestrea Elenei de la clucerul Alecu şi totodată să se ţină seama de cheltuielile Elenei pînă la despărţire »* [64]. De asemenea, domnitorul stabileşte printr-o poruncă, dată la 27 aprilie 1797, ca mitropolitul, *« întîi şi mai mare epitrop şi îngrijitor »*, vel vornicul obştilor Golescu şi biv vel paharnic Ilagi Moscu, să primească de la clucerul A. Văcărescu zestrea soţiei, de care se desparte, spre păstrare. Se adaugă că această comisie să chibzuiască şi « trebuincioasa cheltuială de acum înainte, ce se cade a se orîndui a o avea dumneaiei clucereasa pe lună » [65]. La 12 iulie 1797 Radu Golescu a înaintat domnitorului o anafora referitoare la zestrea Elenei. [66]

V. A. Urechia, care a cules un bogat material arhivistic şi l-a publicat în *Istoria românilor*, a găsit şi un material referitor la moştenirea lui Ienăchiţă Văcărescu, dar din greşeală, în loc să dea numele văduvei lui Ienăchiţă, dă numele soţiei lui Alecu Văcărescu, Elena Dudescu. El spune că procesul pentru moştenire nu era terminat nici în septembrie 1798 şi că « acest proces sărăci pe Alecu Văcărescu în favoarea Elenei Dudescu, vitriga sa ». Recentul biograf al lui Ienăchiţă Văcărescu, cercetătorul Cornel Cîrstoiu, nu şi-a dat seama de confuzia lui Urechia şi de aceea scrie referitor la divorţul lui Alecu: « Procesul de divorţ nu era terminat nici în septembrie 1798. Prin ispravnicii de Teleorman se urmărea, la 6 septembrie 1798, averea lui imobilă » şi dă mai departe cîteva nume de moşii, care n-au aparţinut niciodată lui Alecu Văcărescu. [67] Cîrstoiu a luat toate aceste date de la V.A. Urechia, fără să-l citeze.

Despre creşterea celor trei copii rezultaţi din căsătoria lui Alecu cu Elena Dudescu nu amintesc documentele contemporane, dar se ştie că de creşterea lor s-a ocupat mama. Persoanele care au cunoscut-o de aproape pe această energică şi excepţională femeie ne-au dat informaţii preţioase. Episcopul Argeşului, Ilarion, în cuvîntul său funebru, publicat în 1843 în gazeta *„Cantor de Aviz"* şi rămas neutilizat pînă astăzi de înaintaşii noştri, spune, referitor la Elenco Dudescu, între altele: « Cine nu ştie că a fost pilda înfrînării, limanul săracilor, ajutoarea bolnavilor, icoana iubirii de om şi a tuturor virtuţi; cine din noi nu cunoaşte că, deşi femeie şi văduvă, dar, ca un tată şi dascăl a grijit pentru buna creştere a fiicelor sale şi prea iubitului său fiu domnului logofăt Ioan Văcărescu, cu carele împreună bărbăteşte călătorind pînă la Viena Austrii, [68] ca să-l aşeze în şcoalele cele de acolo, a deschis tinerei nobilimi naţionale drumul către înaltele învăţături şi ştiinţe » [69].

Şi într-un alt necrolog, publicat în *„Gazeta de Transilvania"*, se dau, de asemenea, interesante aprecieri despre dispărută, care a murit la

---

[62] Biblioteca Academiei Române, ms. rom. 642, f.138v.

[63] *Ibidem*, ff. 142v – 143r.

[64] Arh. St. Buc., ms. 141, condica mitropoliei, f. 119.

[65] V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 97.

[66] Bibl. Acad. Rom., ms. rom. 642, f. 155r.

[67] V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 359.

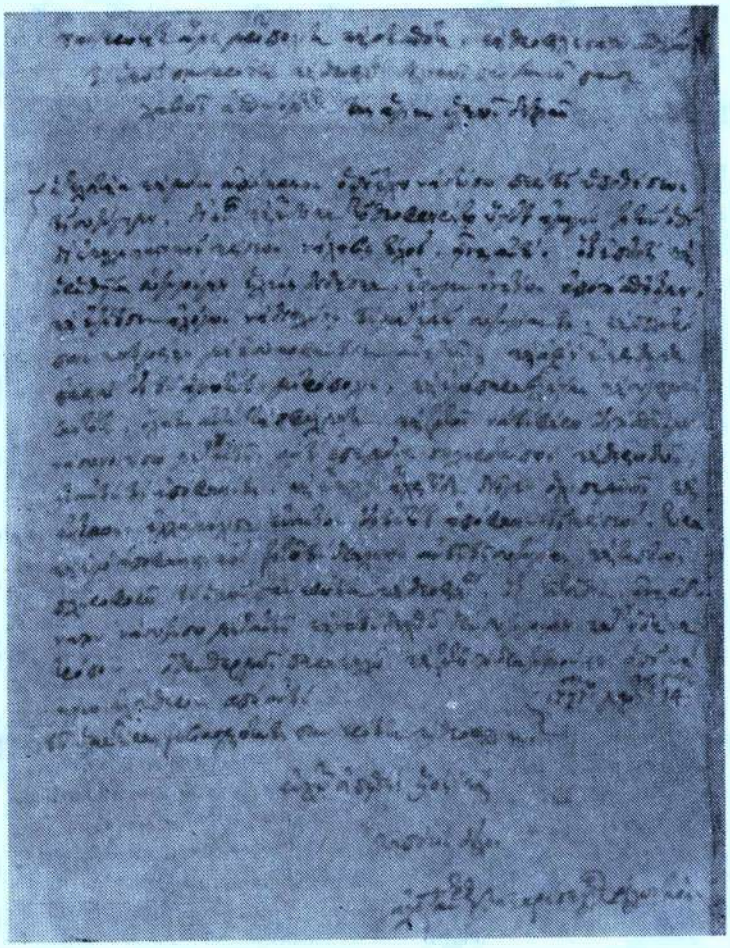
[68] N. Iorga afirmă că Iancu a studiat şi la Pisa, nu ştim însă dacă se bazează pe vreun document.

[69] Vezi *Cuvîntul ce s-a zis de prea-sfinţia sa părintele episcop Ilarion Argeşiu la înmormîntarea răposatei întru fericirea cocoanei Elenki Văcărească născută de Dudescu*, *„Cantor de Aviz"*, nr. 4 din 12 ianuarie 1843, p. 14.

începutul lui ianuarie 1843, în vîrstă de 67 ani.[70] Aici, anonimul autor al necrologului spune că «rămînd tînără văduvă și cu 3 copii toată vremea și-a petrecut-o întru creșterea lor cea bună, însuflîndu-le simțăminte de cinste și patriotismul părintesc. Cu grele și mari cheltuieli s-a silit a da fiului său d-lui marelui logofăt I. Văcărescu cea mai bună educație din acea vreme». De asemenea, menționează că «răposata, în testamentul său, a lăsat ca cu venitul de 40 mii lei al anului, dintîi să se facă soroacele și să se mărite 2 fete; a lăsat o sumă de 100 mii lei a se depune la dobîndă, cu care pe tot anul, în vreme de 20 de ani să se mărite cîte 2 fete și altele de asemenea faceri de bine».[71]

Din relatările de mai sus ne putem da seama foarte bine de ce tînăra Elenco n-a putut trăi alături de un soț risipitor și ușuratic și a preferat despărțirea, fiind hotărîtă să înfrunte singură greutățile vieții pentru creșterea celor trei copii minori. Destoinicia și vrednicia ei pot fi constatate și dintr-un alt document, anume o anafora a Divanului către domnitorul Constantin Ipsilanti, din 30 august 1805. În această anafora se arată că Elenco a cerut, printr-o jalbă, să se pună sub epitropie fratele ei, căminarul Constantin Dudescu, fiindcă a început să risipească acareturile casei, să se procedeze la o catagrafie a averii casei căminarului și să se cerceteze lucrurile rău vîndute și să se ia înapoi. De asemenea, Elenco a mai cerut ca cele două fiice ale căminarului «*să se dea în purtarea de grijă a dumneaei*». S-a hotărît formarea unei epitropii ca să îngrijească de avere, dar nu s-a aprobat ca să i se dea nepoatele, fiindcă căminarul nu voia și epitropii nu găseau cu cale, «*căci mai cu dorință se pot chivernisi de dumnealui, ca un părinte ce le este, decît de dumneaei clucereasă sora dumnealui; mai virtos că dumneaei are și alți copii*».[72]

Din conținutul celor două necrologuri se pot trage unele concluzii interesante. Să ne oprim la anul nașterii mamei lui Iancu Văcărescu. În ambele necrologuri se precizează că Elenco a murit în vîrstă de 67 de ani, putem deci stabili anul nașterii în 1776; deci, în 1791, cînd s-a căsătorit cu Alecu, avea vîrsta de 15 ani.

Referitor la studiile tînărului Iancu, N. Iorga și Al. Piru spun că el a fost trimis, prin grija mamei sale, la Viena, însoțit de un dascăl Zaharia.[73] Iată însă că episcopul Argeșului,

[70] A fost înmormîntată la biserica Sf. Apostoli; vezi G. Bezviconi, *Necropola Capitalei*, București, 1972, p. 119.

[71] Vezi „*Gazeta de Transilvania*", VI, 1843, p. 28. Este ciudat că peste zece ani poetul Ioan Văcărescu, printr-o cerere adresată domnitorului și înaintată apoi Departamentului Dreptății spre rezolvare, stăruie ca să se stabilească dacă mama sa Elena Dudească a lăsat la moartea sa vreun testament atingător de starea nemișcătoare a averii sale. După cercetările necesare întreprinse se răspunde că Elena n-a lăsat nici un testament și că Ioan Văcărescu este moștenitorul maicei sale fără diată «cu toate drepturile date de pravilă la asemenea moștenitori». Se precizează că se publică această înștiințare ca să ia cunoștință acel care ar dori să facă vreo tranzacție cu logofătul I. Văcărescu; (vezi „*Buletinul Oficial*", 1853, 30 martie, p. 59).

[72] Hurmuzaki, *Documente*, vol. X, pp. 552—553.

[73] N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, București, 1907, vol. I, p. 30; Al. Piru, *op. cit.*, p. 94.

Ilarion, care era bine informat, ține să menționeze că Elenco însăși a călătorit «bărbătește», împreună cu fiul ei, «ca să-l așeze în școalele cele de acolo» și nu face nici o aluzie la dascălul Zaharia, care poate îl supraveghea în capitala Austriei pe tînărul elev.

Încă o latură necunoscută a acestei femei excepționale este dorința ei de a veni în ajutorul celor în suferință, și anume fetelor sărace care nu aveau zestre. Astfel, din venitul unui capital de 40000 lei, ea recomanda ca să se mărite două fete, iar din dobînda anuală a unui capital de 100000 lei să se mărite în fiecare an alte două fete, timp de douăzeci de ani.

Elenco n-a fost numai «o femeie cuminte și așezată, stringătoare și foarte pricepută în ale gospodăriei», cum spune N. Iorga, ci și o femeie cultă, căreia îi plăcea să citească, de aceea o găsim trecută printre prenumeranții din București la *Istoria Daciei* a lui Dionisie Fotino. Nu putem spune că ea s-a înscris pentru fiul ei, Iancu, fiindcă îl găsim și pe el trecut printre «prea nobilii» prenumeranți, alături de unchiul său Nicolae Văcărescu[74].

Referitor la Elenco Dudescu mai avem de amintit încă un fapt, și anume că ea, după ce s-a despărțit de Alecu, nu s-a mai căsătorit, a păstrat însă titlul de clucereasă, de la fostul său soț, ba chiar uneori se servea și de numele Văcărescu, de aceea episcopul Ilarion al Argeșului, în cuvîntul său funebru, o numește «Elenco Văcărescu născută Dudescu».

*

Cu toate că Ienăchiță Văcărescu s-a căsătorit de trei ori și Alecu a avut două mame vitrege, totuși relațiile între tată și primul său fiu au fost foarte bune în decursul anilor, dovadă că Alecu i-a botezat doi copii din a treia căsătorie cu Ecaterina Caragea — o fată la 24 octombrie 1791, pe care a numit-o Elena, cum notează Ienăchiță pe scoarța unui tetravanghel grecesc[75], precum și un fiu, pe care l-a botezat în ziua de 26 septembrie 1795[76], cînd Ienăchiță fusese numit vistier.[77]

Și cu mama sa vitregă, Ecaterina, era în relații bune, odată ce ea a primit să-l cunune, iar Alecu să-i boteze doi din copiii săi și să-i fie scris numele pe o icoană alături de numele părinților, Ienăchiță și Ecaterina.[78] Dar relațiile între mama vitregă și Alecu s-au înrăutățit după moartea lui Ienăchiță, din cauza unui proces de moștenire, cînd fiecare căuta să obțină la judecată o parte mai mare. Nu știm dacă Alecu a adus acuzații mamei sale vitrege, dar Ecaterina l-a acuzat foarte grav într-o jalbă, adresată domnitorului, în care arăta că ea n-a rămas mulțumită de judecată, de aceea apela la spiritul de dreptate al domnitorului. Ea condamnă comisia, care a fost însărcinată cu pitac domnesc să împartă averea răposatului Ienăchiță și caută să demonstreze că n-a procedat bine și că ea a fost nedreptățită. Ca să întărească pretențiile sale, ponegrește pe fiul său vitreg, acuzîndu-l că răposatul nu avea încredere în el, «*spunînd mereu că este cheltuitor, înjurîndu-l pentru abaterile lui*» și condamnă pe mitropolit că l-a numit epitrop, cînd el are nevoie de epitropi, adăugînd că «*o zi înaintea morții tatălui său, îl gonea de acasă... neavînd voie nici pragul porții să calce*»[79]. Sînt însă acuzații gratuite. Ecaterina Caragea căuta astfel să influențeze noua comisie însărcinată de domnitor ca să facă împărțeala averii răposatului Ienăchiță. Dacă într-adevăr Alecu ar fi fost certat cu tatăl său și acesta i-ar fi interzis să intre în casa lui, atunci cum se explică faptul că, înainte de moarte, Ienăchiță i-a dat lui Alecu două moșii și o vie să le exploateze în timpul vieții sale, după cum declară Ecaterina, și pe deasupra să-i dea în dar mai multe obiecte de preț?[80] De asemenea, Ecaterina Caragea recunoaște că răposatul a orînduit ca să se dea fiicelor lui Alecu, Maria și Safta, niște obiecte

---

[74] Dionisie Fotino, *Istoria Daciei*, Viena, 1819, vol. III, pp. 4—5, nenumerotat de la început.

[75] Acest tetravanghel a fost dăruit de Dimitrie Sturza Bibliotecii Academiei Române în 1893. N-am reușit însă să-l găsim astăzi în tezaurul bibliotecii. Din fericire, datele scrise de însuși Ienăchiță referitoare la copiii săi sînt reproduse de V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 92.

[76] N. Iorga, *Versuri noui ale lui Ienăchiță*, în *Analele Academiei Române*, ser. II, tom. XXXV, mem. secț. ist., București, 1913, pp. 108—169 și în extras.

[77] Pentru caftanul de vistier, Ienăchiță a plătit 250 de taleri; V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 349.

[78] N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, în *Studii și documente*, București, 1905, vol. XV, pp. 284—285.

[79] Vezi jalba Ec. Caragea către domnitorul Alex. Ipsilanti publicată de Mihai Caratașu în *Documentele Văcărești*, București, 1975, pp. 86—93, text grecesc însoțit de traducerea în limba română.

[80] V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, pp. 353 și 356.

scumpe, pe care le-a cumpărat de la maica sa Ecaterina vornicească Văcărească cu 3500 taleri, din care a apucat să achite numai 1500 taleri, iar restul de 2000 taleri a stabilit, *«la sfîrșitul vieții sale»* să fie achitat de Alecu și după aceea să ia în posesie sculele pentru fiicele sale.

După părerea noastră, tatăl și fiul au trăit în bune relații tot timpul, iar Ienăchiță l-a ajutat pe Alecu de multe ori și credem că prin influența tatălui său Alecu a reușit să ocupe unele posturi în administrația țării, iar ultimele sale dispoziții arată pe deplin dragostea de tată față de primul său fiu, pe care în zadar mama sa vitregă, Ecaterina Caragea, a căutat să-l calomnieze în fața judecății.

Alecu Văcărescu, după ce a terminat procesul de divorț cu soția sa Elena Dudescu și un al doilea cu mama sa vitregă, Ecaterina Caragea, pentru averea lăsată de tatăl său, mort la 12 iulie 1797, a trebuit peste un an de zile, în 1798, să înfrunte un alt mare necaz, și anume învinuirea ce i se aducea în legătură cu asasinarea mătușei sale Veneția, văduva vornicului Radu Văcărescu, întîmplată la moșia Jilavele din județul Ialomița. Acest asasinat a avut un mare răsunet în epocă. Domnitorul Constantin Hangerli a ordonat la 27 octombrie trimiterea la fața locului a judecătorului spătăriei, stolnicul Șerban, ca să cerceteze *«și cu tot felul de mijloc să se silească a găsi ucigașii»*, temîndu-se ca nu cumva această întîmplare să provoace vreo turburare între locuitori, sau *«de a se aduce niscaiva săteni pe aici»*. V. A. Urechia afirmă fără dovezi, că jupîneasa Veneția Văcărescu fusese asasinată de niște șicari plătiți de nepotul său Alecu Văcărescu, căci nu se învoia ca fiica să-l iubească, pe el care-i era văr primar.[81]

Într-adevăr, Alecu fusese acuzat de acest asasinat, fiindcă ni s-a păstrat o jalbă a lui Alecu către domnitorul Hangerli, în care denunță drept calomniator pe vistierul Scarlat Cîmpineanu, socotindu-l autor al acestei grave acuzații. Jalba a circulat în manuscris și ni s-au păstrat două copii în limba greacă, una se află la Biblioteca Academiei Române, în fostul ms. rom. 1139, trecut între timp la documente, avînd cota MCCCLXXXI — 141 [82], iar cealaltă, într-un manuscris din biblioteca noastră. Prima copie este însoțită și de o traducere în limba română, cu litere latine (doc. 142).[83]

Să ne oprim puțin asupra conținutului acestei jalbe, în care Alecu arată marea sa indignare. El respinge cu cuvinte patetice zvonul lansat de vistierul Scarlat Cîmpineanu că el ar fi omorît pe ruda sa, *«care ținea lîngă mine loc de mumă»*. Dar mai departe ne surprinde că el o numește *«o femeie care, chiar trăind, era moartă pentru mine»*! Textul jalbei are multe incoerențe și în urma unei comparații a textului grecesc, din cele două manuscrise, am constatat și unele mici deosebiri.

Mai departe, Alecu afirmă că nu putea să fie îndemnat *«de scopuri necuviosse»*, să adauge *«peste tristele zile»* ale vieții sale *«cele pline de dureri și crima omorului cea vrednică de tot disprețul»*. De asemenea, el arată că, în sărăcia lui *«cea vestită și văzută de toată lumea»*, n-ar fi avut mijloace să plătească un ucigaș. Este tocmai momentul cînd se luase o hotărîre, la 8 septembrie 1798, ca din averea lăsată de tatăl său, și anume din *«partea sufletului, pentru milostenii»*, să i se dea lui Alecu 5000 taleri, drept ajutor *«la catastasia stării sale»*.[84]

Alecu insista în jalba sa *«să se pue mai întîi la tortură acei trei indivizi»*, numele lor nefiind date, și dacă nu se va putea lămuri zvonul lansat, atunci se va declara el *«culpabil de*

---

[81] Veneția a fost fiica lui Niculai și a Mariei Rosetti, născută Bașa Mihalopol; vezi General R. Rosetti, *Familia Rosetti*, București, 1940, vol. II, p. 28. De menționat că Veneția a obținut la 19 august 1797 de la domnitorul Alex. Ipsilanti dreptul de a ține un tîrg la moșia sa Jilavele, unde promisese că va înființa o școală «pentru învățătura copiilor sărmani, fără plată». V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 103 și, în continuare, pp. 159 și 191.

[82] C. Cîrstoiu (*op. cit.*, p. 31) citează ms. rom. 1139 de la Biblioteca Academiei, dar a negîjat să atragă atenția cititorilor că vechiul manuscris cu acest număr a trecut de cîțiva ani la documente și jalba lui Alecu are astăzi cota MCCCLXXXI-141, căci altfel cititorul n-o poate găsi în depozitul bibliotecii.

[83] Textul traducerii române a fost publicat de patru ori de doi cercetători, I. C. Filitti și Ion Virtosu. Prima l-a publicat o dată în *Cercetări și documente privitoare la istoria Principatelor Române*, București, 1935, pp. 52 — 55, și a doua oară în revista *„Preocupări literare"*, I, 1936, nr. 1, pp. 22—25, sub titlul: *O jalbă a lui Alecu Văcărescu către vodă Hangerli 1798*, iar Ion Virtosu, prima dată în ziarul *„Adevărul"* din 14 ianuarie 1936, p. 2, sub titlul: *Destinul tragic al poetului Alecu Văcărescu*, iar a doua oară în *Corespondența literară între Nicolae și Iancu Văcărescu, 1814—1817*, București, 1938, pp. 43—46, sub titlul: *Jalba lui Alecu Văcărescu, tatăl lui Iancu Văcărescu, dată lui Vodă Hangerli, privitoare la acuzațiile de omor ce i s-au adus, c. 1798*, cu menționarea în subsol, că jalba a fost publicată simultan de cei doi cercetători.

[84] V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 359.

moartea acelei femei » și va fi gata să răscumpere această crimă cu viața sa.

Indignat și revoltat de acuzațiile injuste, el socotea că viața era « *de o mie de ori mai urită decît moartea* » și declară că urăște lumea și pe copiii săi. Pe vistierul Cîmpineanu, care l-a denunțat « *de omorîtor* » și s-a atins de cinstea lui, îl califica cu epitete prea exagerate: « *himera în chip de om* », « *stîrpitură împuțită a naturii* », care « *s-a revoltat de două ori împotriva stăpînirii* » și « s-a *hrănit cu cadavre, s-a adăpat cu pîrae de sînge* » și « *ține în mîini spada din care pică sîngele cel cald încă al stăpînitorilor* ». De asemenea, Alecu se întreabă « *cine i-a dat lui voia, cine i-a încredințat această sabie cu două tăișuri ca să abuzeze liber de dînsa prin minciuni și pîri omorîtoare de onoare? Și iarăși cine i-a dat în mînă onoarea și reputația celor mai adevărați fii ai patriei?* ». Și Alecu încheie jalba sa cerînd domnitorului Hangerli să nu lase « *nepedepsit pe acest om* », care s-a atins de onoarea lui și l-a nedreptățit, iar el să nu rămînă « *nemîngîiat și părăsit pe marginea celei mai grozave desnădăjduiri, în pragul mormîntului* ».

Cum s-a terminat acest proces? Al. Piru scrie că « nu știm urmarea acestui proces, probabil că Alecu Văcărescu a fost scos din cauză, pentru că în domnia următoare a lui Alexandru Moruzi, instalată la 11 februarie 1799, își permitea atacuri alegorice la adresa stăpînirii într-un *Tatăl nostru parodiat*, în greceşte » [85]. Credem și noi că domnitorul Hangerli l-a absolvit pe Alecu de orice învinuire, întrucît justiția nu reușise să descopere pe cel vinovat. Asasinarea Veneției a preocupat și cercurile diplomatice din București și Iași, deoarece într-o notă informativă, cu data de 11/24 martie 1798, trimisă din București către Consulatul general al Rusiei din Iași, se află următoarele rînduri, care vin să confirme presupunerea noastră: « Domnitorul se străduiește să stingă cunoscuta afacere referitoare la boierul Văcărescu și de aceea a încetat să se mai vorbească despre ea » .[86]

Grava învinuire pentru asasinarea mătușii sale a zdruncinat mult moralul lui Alecu și credem că în 1798 poetul nu « suferea în *Campania Craiovei* din cauza „despărțirei" de ființa iubită, stihuindu-și întristarea în greceşte », după cum spune Al. Piru [87], ci își exprima durerile și suferințele pe care a trebuit să le înfrunte cu greu în 1798, de aceea, dorința lui era să părăsească această lume deșartă. Iată o parte din aceste versuri grecești, ce confirmă spusele noastre:

« *Nenorocitul meu piept, dacă și acum mai crezi*
Că poți să reziști durerilor, desigur ești nebun.
Știu că răbdarea pînă la un punct
Rezistă la greutățile nenorocirilor și suferințelor,
Dar cînd ajunge să slăbească cu adevărat
Se numește desperare și nu răbdare.
. . . . . .
Pe pămînt și în iad, poate și în ceruri
Durerea ta de astăzi n-a cunoscut-o încă minte omenească.
Deci mori și dispari ca să vadă toți
Că în mormînt nu pot intra dragoste, despărțire și credință » [88].

Unii cercetători au stabilit o legătură între asasinarea Veneției și divorțul lui Alecu. De pildă, V. A. Urechia susține că din cauza acestui omor, soția s-a despărțit de Alecu [89], iar Ion Virtosu afirmă că « sub teroarea acestei învinuiri, soția îl părăsește » [90]. Sînt afirmații eronate deoarece divorțul, după cum știm, a fost pronunțat la 17 martie 1797 și asasinarea mătușii lui Alecu s-a întîmplat în 1798.

Nestor CAMARIANO

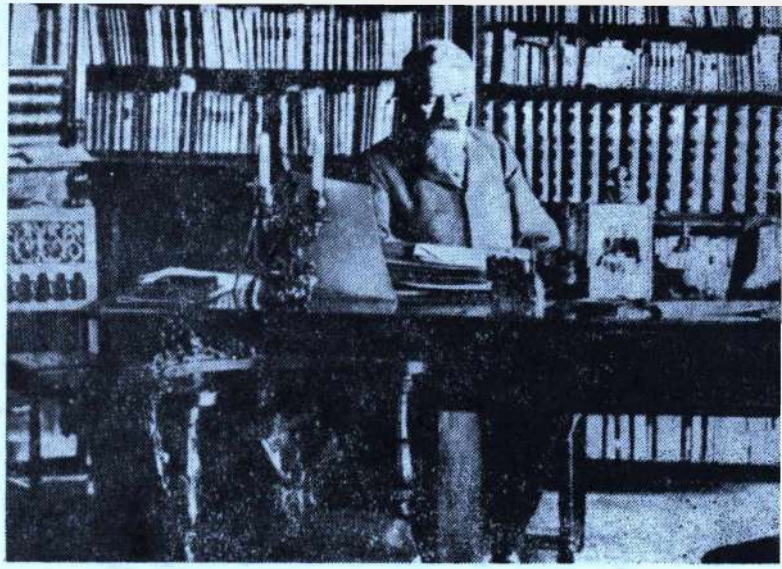
---

[84] Al. Piru, *op. cit.*, p. 41.
[85] Hurmuzaki, *Documente*, seria nouă, IV, p. 152.
[86] Al. Piru, *op. cit.*, p. 40.
[87] Bibl. Acad. Rom., ms. rom. 3238, f. 35r. Elena Piru publică traducerea liberă în limba română a acestei poezii. Vezi *Poeții Văcărești, Scrieri alese*, Ed. pt. Literatură, Buc., 1961, p. 46.
[88] V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 191.
[89] Ion Virtosu, *Destinul tragic al poetului Alecu Văcărescu*, în „*Adevărul*", din 14 ianuarie 1936, p. 2.

DOSAR

T. MAIORESCU

RECTOR AL UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI

PRIVITĂ, FĂRĂ ROMANȚARE ȘI APOlogie epigonică, numai strict documentar, activitatea universitară a promotorului „Junimii" creează sentimentul că ea a stat parcă sub semnul unui *fatum* malign și nedrept, care l-a urmărit antipodic: cînd în strălucirea distincției sale profesorale, impusă de talentul său didactico-oratoric și de superioara lui pregătire științifică; cînd obnubilîndu-i succesele din cauza rivalităților politice și a animozităților agresive ale invidioșilor săi adversari.

Într-un articol anterior [1] am expus greutățile îndurate de T. Maiorescu în prima parte a statutului său de cadru universitar la Iași: destituit în 1870, este reprimit de Carp în același an și din nou destituit în 1871, la 25 noiembrie, de către ministrul Tell, este reintegrat în învățămîntul universitar după treisprezece ani, la Facultatea de litere și de filozofie, catedra de Istoria filozofiei și de logică, la 10 octombrie 1884, cînd ministrul Chițu a revocat «ca luată în afară de prescripțiunile legii și în mod cu totul neregulat decisiunea fostului ministru General Tell». După opt ani de activitate asiduă, cu toate că viața publică cu frămîntările ei nu l-a cruțat, i se ivește prilejul de a fi ales rector. Alexandru Orescu, rectorul de atunci, din 1892, urma să se retragă peste unsprezece luni la pensie și să devină «profesor onorar», însă mai avea încă dreptul să-și mențină postul. Dar ministrul Instrucției Publice, Tache Ionescu, îi declară scaunul vacant (prin adresa nr. 11636, A din 15 sept. 1892 [2]) și-i cere să organizeze alegeri pentru desemnarea rectorului care-l va succeda. Alexandru Orescu (care nu lăsase locul de rector liber prin deces, cum eronat a scris Soveja [3] și după el și alți istorici literari, începînd cu Eugen Lovinescu [4]), obedient, convoacă consiliul profesoral «**spre a proceda la alegerea persoanelor cari să fie prezentate Ministrului pentru funcția de Rector**» miercuri 30.IX.1892, «*la ora* 8½ *seara în localul Rectoratului*». În cadrul ședinței din această zi au avut loc dezbateri aprige, care au durat pînă la ora 23. Adresa Universității (nr. 315 din 1.X.1892), către ministru, reține atmosfera agitată. Au fost prezenți patruzeci și cinci de profesori din șaizeci și doi. După prezentarea dării de seamă asupra gestiunii [5], s-a dat citire adresei ministrului cu

[1] „*Manuscriptum*", nr. 3, 1980, pp. 146—152, *Titu Maiorescu acuzat și acuzator într-un proces universitar*. Un material documentar extras din fondul arhivistic al Universității din Iași, în legătură cu această temă, a prezentat D. Ivănescu în almanahul revistei „*Convorbiri literare*" pe anul 1981, pp. 44—48.

[2] Arhiv. Stat. Buc., Fond. Univ. Buc., Rectorat, Dos. nr. 2/1892, f. 10.

[3] În cartea sa, *Titu Maiorescu*, din 1925, la p. 94, el scrie: «Această demnitate s-a adăugat profesorului de filozofie în octombrie 1892, după încetarea din viață a bătrînului Al. Orăscu». Or, Alexandru Orescu a murit doi ani mai tîrziu, la 16 decembrie 1894. Cf. Anuarul Universității București, anii 1894—95, p. 22.

[4] E. Lovinescu, care-l citează întruna pe Soveja, în monografia *Titu Maiorescu*, ed. 1940, vol. II, scrie la p. 161: «La moartea vechiului său rival politic Al. Orăscu [...] T. Maiorescu fu ales rector...».

[5] Nu cum afirmă Soveja, *op. cit.*, că pînă la Maiorescu nu a existat nici un control asupra fondurilor Universității. Toate gestiunile statului se aflau în primul rînd sub controlul Înaltei Curți de Conturi care anual făcea asemenea verificări. T. Maiorescu, cum vom vedea mai încolo, a pus mai multă ordine.

privire la alegerea unui nou rector. La auzul ei **«s-au ridicat mai multe observaţiuni: Prof. Dr. Gh. Danielopol a susţinut menţinerea în continuare a rectorului actual, întrucît mandatul său de 4 ani nu a expirat, mai fiind încă 11 luni şi cum el nu a demisionat nu poate fi vorba de un loc vacant ca rector».**

«Gr. Tocilescu a susţinut contrariul stăruind a se îndeplini cererea d-lui Ministru. Chiar dacă ar fi o abatere Ministrul nu poate fi responsabil decît înaintea camerelor diriguitoare. A se împotrivi dispoziţiunilor coprinse în adresa ministerială ar fi ca profesorii să se pue în grevă».

«Dl. Hasdeu a emis opiniunea ca alegerea să se facă dintre profesorii în activitate, iar nu dintre profesorii onorari». De fapt Hasdeu este cel mai vehement opozant în această chestiune. Imediat după ridicarea şedinţei, la orele 11 noaptea, el redactează o întîmpinare semnată de încă opt profesori, printre care şi Al. Odobescu: **«Subscrişii sînt de opiniune că legea în vigoare cere ca alegerea rectorului şi a decanilor să se facă dintre profesorii din activitate, iar nu dintre profesorii onorifici»** (Dos. 2/1892 p. 24). Atitudinea lui Hasdeu e net îndreptată împotriva lui Al. Orescu, fiindcă alţi «profesori onorifici» Universitatea în acel an nu mai avea, în afară de Marin Alexe, fost decan, în vîrstă (va muri la 25.IV.1895) şi care nu emitea nici o pretenţie la titlul în dezbatere. Deşi «opiniunea» lui Danielopol a fost susţinută de optsprezece «profesori semnaţi», iar a lui Hasdeu doar de nouă, nu s-a procedat la nici un fel de alegere.

Ministrul Tache Ionescu, anunţat, revine cu o adresă (nr. 159, din 8 oct. 1892, Dos. 2, f. 15) în care pe un ton iritat dezavuează competenţa consiliului profesoral de a-şi exprima opiniile şi de a purta dezbateri pe marginea hotărîrii ministerului şi a motivelor acestuia în legătură cu alegerea rectorului. El invită de urgenţă consiliul profesoral, **«care s-a crezut în drept a declara că funcţiunea de Rector nu este vacantă şi a refusa d-a face o nouă alegere»**, să se întrunească şi **«Pentru a face să înceteze orice discuţiuni zadarnice, Ministrul declară de eligibili pe profesorii onorari ai Universităţii».** Şedinţa din 15 octombrie a rămas tot fără rezultat, dezbaterile au continuat **«nefăcîndu-se alegere şi propunîndu-se amînare».** Abia a treia întrunire electorală a universitarilor, din ziua de duminică, 18 octombrie 1892, a decis alegerea rectorului. Au fost prezenţi 44 membri, printre care: B. P. Hasdeu, Al. Odobescu, T. Maiorescu, I. Negruzzi, V. A. Urechia, C. Dimitrescu-Iaşi, Gr. G. Tocilescu, G. G. Tocilescu, Dr. V. Babeş, Sp. Haret, Gr. Ştefănescu şi D. Brandza. La despuierea scrutinului (voturile au fost numărate cu bare verticale pe o listă şi apoi totalizate cu numere arabe) s-a constatat următorul rezultat: 1) Titu Maiorescu a obţinut majoritatea cu 26 de voturi; 2) C. Dimitrescu-Iaşi, 22 şi 3) B. P. Hasdeu, 19. Al. Odobescu a întrunit doar unul, iar Sp. Haret, două voturi.

În scrisoarea (nr. 387, din 19 oct. 1892) către ministru, Al. Orescu relevă unele scene neplăcute din timpul alegerii: **«Şi pentru a concentra voturile am rugat pe D. D. profesori să nu dea nici un vot pentru subscrisul şi aceasta în urma unui regretabil incident deoarece s-a zis că eu aş fi implorat grija D-voastră de a mă ajuta la această alegere. Cu toate acestea voturile tot s-au împărţit încît numai Dl. profesor Titu Maiorescu a obţinut majoritatea absolută de 26 voturi din 44, iar majoritatea relativă de 22 şi de 19 voturi le-au obţinut Dl. C. Dimitrescu-Iaşi şi Dl. B. P. Hajdeu»**[6]. Ministerul îl confirmă imediat pe T. Maiorescu, cu adresa nr. 1176, seria B, din 29 oct. 1892[7]. Al. Orescu îi face cunoscută lui T. Maiorescu numirea în funcţia de rector, în aceeaşi zi (29 oct.), rugîndu-l să binevoiască **«a lua această nouă funcţie, convocînd cît de urgent Consiliul Universitar ca să cerceteze cu minuţiozitate printr-o comisiune Gestiunea mea privitoare la fondurile Universităţii şi putea să depun recipisele Casei de Depuneri şi sumele ce se află asupra mea, spre descărcare»**[8]. T. Maiorescu se supune recomandării fostului rector şi într-un consiliu anume întrunit în ziua de 7 noiembrie procedează la verificarea gestiunii acestuia. La 19.XI expediază fostului rector o misivă (nr. 413) prin care-i comunică rezultatul. Scrisoarea e autografă şi s-a păstrat în concept[9] (D. 2/1892, f. 9):

---

[5] Fiecare vot conţinea trei nume, fiindcă după legea învăţămîntului de atunci, art. 292 privitor la alegţiunea rectorului, prevedea alegerea «a trei persoane dintre cari Ministrul va numi pe Rectorul Universităţii». Dar întotdeauna a fost aleasă persoana ce întrunea cel mai mare număr de voturi.

[6] A fost învestit cu titlul de rector cu începere de la 1 noiembrie 1892.

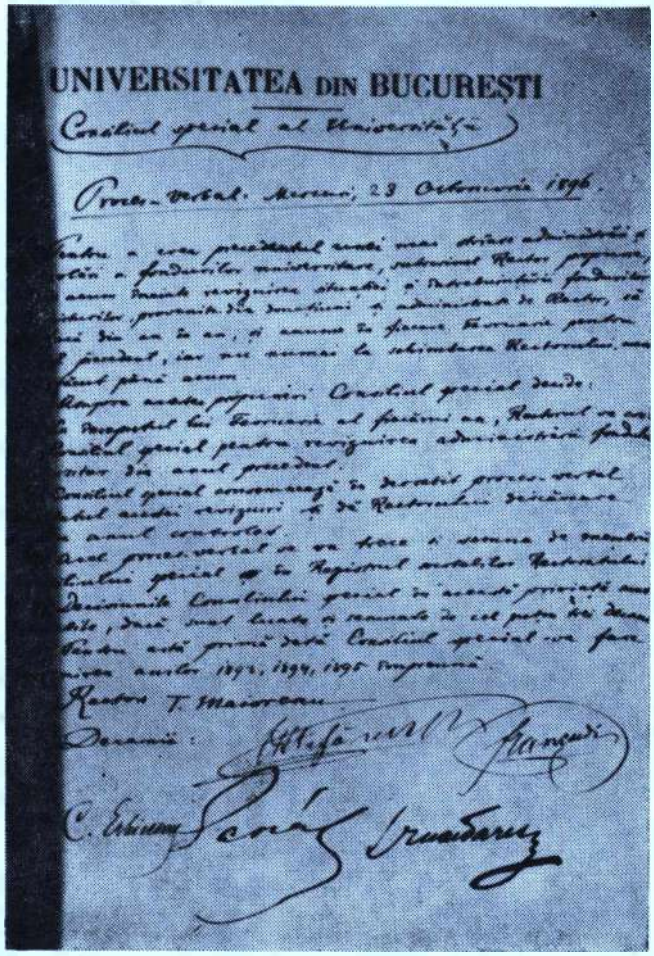
[7] Soveja, *op. cit.* p. 94, pretinde că Maiorescu ar fi luat în primire gestiunea «prin bonuri de la mînă la mînă, fără nici o garanţie a formelor necesare în astfel de cazuri». Dar cum putem observa din documente, din însăşi scrisoarea lui T. Maiorescu, exista o predare a gestiunii, de la un rector la altul, cu verificare riguroasă a fondului şi cu proces-verbal. Soveja s-a înşelat iarăşi.

[8] Toate rîndurile lui Maiorescu pe care le publicăm

Dlui Profesor Onorar Al. Orescu
Am onoare a vă înainta cu aceasta unul din prescriptele-verbale ale Consiliului special din 7 Noemvrie a.c. prin care vi se dă descărcare de gestiune Dv. asupra fondurilor ce Universitatea posedă, pe tot timpul cît aţi ocupat funcţiunea de Rector.
Primiţi...
Rector T. MAIORESCU

Ca rector, T. Maiorescu a demonstrat competenţă administrativă, s-a străduit pentru înălţarea prestigiului universitar, a căutat să distingă şi să promoveze valorile intelectuale şi morale atît din rîndurile profesorilor mai tineri, cît şi din cele ale studenţilor, indiferent de facultatea căreia ei aparţineau. Filele dosarelor din fondul rectoratului din perioada anilor 1892—1897 îi poartă în mare parte semnătura sau sînt redactate (în bruioane multe dintre ele) şi adnotate de el. Aprobările sale, rezoluţiile puse pe manşeta petiţiilor studenţilor, consiliile universitare, adresele şi înştiinţările lui ni-l arată pe T. Maiorescu, cu slova măruntă şi clară (rareori, după circumstanţă, nervoasă), meticulos şi corect impunîndu-şi, parcă, sieşi ordine şi respect faţă de legi, faţă de instrucţiuni, de regulamente şi hotărîri, urmărind să întroneze în Universitate un adevărat «spiritus rector». Pe cererile îndreptăţite ale studenţilor îşi aşterne rezolvarea cu formula aproape invariabilă: «Se aprobă pe baza art...» sau «Se aprobă pe temeiul art...», menţionînd uneori şi legea care-i dă dreptul şi semnînd citeţ. Nu lua măsuri niciodată de unul singur. Deasupra rezolvărilor sale el adnota: «La consiliu» şi iscălea din nou.

La iniţiativa lui, a fost instituit „*Anuarul Universităţii*“ din Bucureşti, care a apărut din 1892 pînă în anul 1942, constituind un amplu şi viu document al fiecărui an universitar. În faţa corpului profesoral a susţinut în consilii interesele studenţilor, de a căror viaţă se arăta preocupat. Procesele-verbale stau mărturie: astfel, în consiliul din 30 septembrie 1896 (luăm doar un exemplu) ruga să se acorde importanta sumă de 1850 lei (aur) «**pentru tipărituri de teze ale studenţilor sau memorii ale lor**»[10]. Îl interesa repartizarea cu eficienţă a sălilor de curs, a cabinetelor şi a laboratoarelor. În procesul-verbal de consiliu (din 22.XI.1896) îi este notată intervenţia cu privire la distribuirea unor săli «**rămase libere în urma mutării pinacotecii, a colecţiunei mineralogice şi a cabinetului de zoologie medicală**» şi decide ca ele să fie utilizate pentru colecţiile de geologie şi paleontologie, pentru colecţiile cursului de arheologie ale lui Gr. Tocilescu şi două să fie rezervate pentru facultatea de medicină[11].

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
Consiliul special al Universităţii
Proces-Verbal. Mercuri, 29 Octomvrie 1896.

Titu Maiorescu a intervenit cu autoritate pentru o mai strînsă administrare şi control al

aici, cu adaptarea la ortografia de azi, sînt autografe, majoritatea în bruioane, cu cerneală violetă.

[10] Arh. Stat. Buc., Fond. Univ. Buc., Rectorat, D. 1/1896, f. 44.

[11] Idem, f. 49.

fondurilor universitare provenite din donații. În Consiliul special (numai cu decanii) din 23 oct. 1896, urmărește să creeze un precedent în această preocupare și înaintează o propunere sub forma unui proces-verbal (redactat *manu propria*)[12]:

Consiliul special al Universității

Proces-verbal. Miercuri, 23 octomvrie 1896.

Pentru a crea precedentul unei mai strînse administrări și controlări a fondurilor universitare, subscrisul Rector propune, ca de acum înainte reviziunea situației și întrebuințării fondurilor și veniturilor provenite din donațiuni și administrate de Rector, să se facă din an în an, și anume în fiecare fevruarie pentru anul precedent, iar nu numai la schimbarea Rectorului, cum s-a făcut pînă acum.

Asupra acestei propuneri Consiliul special decide:

1) La începutul lui februarie al fiecărui an, Rectorul va convoca Consiliul special pentru revizuirea administrării fondului universitar din anul precedent.

2) Consiliul special consemnează în deosebit proces-verbal rezultatul acestei revizuiri și dă Rectorului descărcare pentru anul controlat.

3) Acel proces-verbal se va trece și semna de membrii Consiliului special în Registrul socotelilor Rectorului.

4) Deciziunile Consiliului special în această privință sunt valabile, dacă sunt luate și semnate de cel puțin trei Decani.

5) Pentru astă primă dată Consiliul special va face revizuirea anilor 1893, 1894, 1895 împreună.

Rector. T. MAIORESCU

Decani Gr. Ștefănescu, Frankudi, C. Erbiceanu, Pascal Măldărescu.

Titu Maiorescu a dorit mult ca Universitatea condusă de el (deși el însuși om politic și cu toate că în sînul corpului profesoral adversitățile de partid erau acerbe) să rămînă autonomă față de agitațiile publice din afară. N-a izbutit pînă la capăt, în mult zbuciumata atmosferă politică a sfîrșitului de veac de la noi, să mențină în Universitate un spirit pur științific, fără ingredientele disensiunilor politice. Tocmai un eveniment de asemenea natură avea să pună capăt crezului său în independența universitară și să-l determine să se retragă cu amărăciune. Expirînd termenul învestiturii sale la 1 noiembrie 1896, T. Maiorescu convoacă la 21 octombrie 1896 consiliul profesoral pentru votarea unui nou rector[13]. După alegeri, «*la ora* 6 1/2 *p.m.*» s-a întocmit un proces-verbal, trimis apoi ministrului, în care a fost înregistrat rezultatul: «**Despuindu-se scrutinul pentru alegerea de Rector, s-au constatat 55 bilete depuse în urnă, dintre care 87 purtau numele T. Maiorescu, 28 numele V. A. Urechia, 27 Dr. N. Măldărescu, 22 Gr. Ștefănescu, 11 Gr. Tocilescu, 10 Dr. C. Istrati, 4 Dr. Calinderu, 5 B. P. Hasdeu...**».

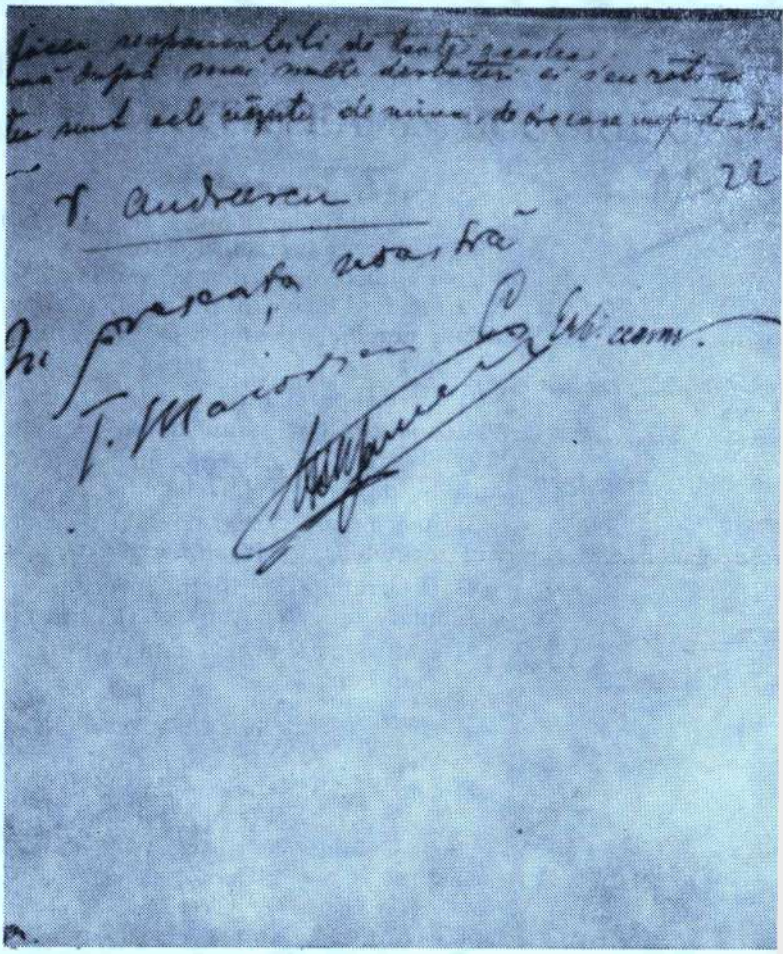
Ministrul îi încredințează în continuare conducerea Universității pînă la 1 noiembrie 1900 cu adresa nr. 9723, seria B, din 28 octombrie 1896, împuternicindu-l prin decretul regal nr. 4350 din 13 noiembrie «*pe un period de patru ani conf. art.* 294 *din legea instrucțiunii publice*». Dar abia fusese reînvestit, cînd, la 18 noiembrie 1896, Bucureștii sînt zguduiți de cazul, sau cum era numit atunci evenimentul care a scos luni la rînd populația Capitalei pe străzi — «Chestia Ghenadie» reflectată în file de arhivă și de presă.[14]

[12] Idem, f. 54.

[13] Idem, f. 59.

[14] C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. II Editura „Universul", 1928, p. 203. E vorba de marile agitații care au durat luni de zile și de manifestațiile uneori agresive ale mulțimii în legătură cu «detronarea» mitropolitului-primat Ghenadie Petrescu. Acesta donase cristelnița bisericii Domnița Bălașa (un obiect rar de artă) regelui Carol I cu prilejul botezului fiului său, Carol (viitorul rege Carol al II-lea). Mitropolitul-primat a căutat apoi să o înlocuiască cu o copie. În urma scandalului, care a determinat suspendarea sa chiar prin decret regal, deși inițial, la cererea guvernului liberal condus de D. Sturza, mitropolitul-primat refuzase să

Demonstrațiile au culminat cu violență și cu ample în ziua de luni, 18 noiembrie 1896, la orele 13 1/2, cînd mulțimea, pornind din dreptul statuii Mihai Viteazul a încercat să pătrundă în incinta Senatului pentru a înmîna președintelui un protest. Poliția și jandarmii călări, aduși de prefectul Paul Stătescu, au reușit s-o împrăștie. O mare parte însă a năvălit, ca să scape de șarja dură a jandarmilor, în Universitate, dar gardiștii prefectului au urmărit-o și aici, lovind cu bastoanele, pușile și săbiile pe oricine întîlneau pe coridoare și în sălile de curs, nemaifăcînd nici o distincție între cei veniți din stradă și studenții cursanți. În jurul orei 15, după intervenția sîngeroasă a poliției, mișcarea a fost reprimată și ordinea restabilită. În Universitate s-au petrecut scene zguduitoare. Paginile dosarului nr. 3, din 1896, din fondul rectoratului, care conțin declarațiile studenților martori oculari, anchetele și intervențiile rectorului T. Maiorescu, sînt testimonii elocvente, vii, ale momentului tragic, de atunci, prin care a trecut Universitatea. La sfîrșitul aprigei încleștări, interiorul edificiului universitar arăta ca după un jalnic sinistru. Imediat, T. Maiorescu instituie o anchetă și ia grabnice măsuri: la ora 15 și jumătate, după ce a inspectat în amănunțime locurile pe unde trecuse furia poliției în urmărirea grupurilor de fugari, se adresează studenților cu o «Înștiințare», redijată chiar de el. Scrisul mare, dezordonat și nervos, indică starea de surescitare și de indignare a rectorului D. 1/1896, f. 37):

Luni 18/30 Noemvrie 1896, ora 3 1/2 p. m.

Înștiințare

asupra actelor de brutalitate, săvîrșite astăzi în localul Universității;

Avînd în vedere, că am văzut însumi pe studentul I. Bratu rănit la cap și pe curierul Mihalache rănit la gît și plin de sînge; am văzut asemenea însumi ferestre sparte la sala de studii No. VII și la secretariatul Universității, ușa stricată la No. VII și ivărul la No. IX, picături de sînge înaintea sălii No. VII;

Considerînd că este de datoria Rectorului de a constata exact, a cui este vina pentru cele întîmplate, și de a stărui *ca dreptate să se facă:* invit pe studenții, care au fost martori oculari, să vie mîine Marți $\frac{19 \text{ Noemvrie}}{1 \text{ Decemvrie}}$ între orele 10 și 12 dimineața și 3—5 după amiazi ca să arate Rectorului cele știute în această privință.

Rector T. MAIORESCU

În seara aceleiași zile, la orele 20, redactează o scrisoare către decanii tuturor facultăților[16]:

---

demisioneze, a fost luat cu forța și dus în surghiun canonic la mînăstirea Căldărușani, cu trăsura poliției.

[16] D. 1/1896, f. 43.

127
Dosar

București, luni 18/30 Noemvrie 1896
8 ore sara

Domnilor colegi,

Pentru mîine Marți de la 10—12 ore a.m. și 3—5 ore p.m. am invitat pe studenții universitari, cari au fost martori oculari ai brutalităților comise astăzi în localul Universității, să vie la Rectorat și să arate cele ce știu în această privință.

Vă rog să binevoiți a asista și Dvstră la această anchetă. Este de datoria noastră a constata adevărul și a stărui ca să se facă dreptate cui i se cuvine.

Cu deosebită stimă colegială

Rector T. MAIORESCU

D-l Sale D-lor Decani ERBICEANU
Dr. MĂLDĂRESCU
Dr. PASCAL
Gr. ȘTEFĂNESCU

Au dat declarații scrise, în fața rectorului și a decanilor, optsprezece studenți [16], profesorul medic și decan dr. Măldărescu (care i-a pansat pe cei trei răniți ai Universității), un alt cadru didactic (semnat indescifrabil) și omul de serviciu Mihalache Popescu, cel mai crunt maltratat de gardiști. Pe toate mărturiile, la sfîrșit, rectorul a adnotat: « *În prezența noastră. T. Maiorescu, Gr. Ștefănescu, C. Erbiceanu* ».

Toți semnatarii depozițiilor i-au acuzat pentru actele lor de brutalitate pe sublocotentul de sergenți Silaghi, pe subcomisarul Dușulescu și chiar pe prefectul Stătescu, venit să ia parte direct la reprimarea demonstrației, el însuși dîndu-se jos dintr-un cupeu cu bastonul în mînă și izbind mulțimea.

Rezultatul anchetei este consemnat într-un proces-verbal, scris de secretarul Universității și înaintat cu o adresă (nr. 286) ministrului, la 24 noiembrie 1896, adresă concepută și grafiată de însuși rectorul T. Maiorescu (D. 3/1896, f. 2):

La Ministerul Cultelor
Dl. Ministru

În urma actelor de violență săvîrșite la 18 noiemvrie a.c. în localul Universității subscrisul Rector atît pentru a liniști pe studenți, cît și pentru a apăra prestigiul Universității, a început chiar azi o anchetă pentru constatarea faptelor și stabilirea responsabilităților. Ancheta a fost făcută de întregul Consiliu special al Universității, și rezultatul ei este consemnat în alăturatul proces-verbal semnat de Rector și Decani.

Am onoarea, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele stime.

Rector T. MAIORESCU

Procesul-verbal, din care extragem partea finală, exprimă indignarea corpului profesoral care în fața lezării autorității sale a decis:: « *A.* **a cere d-lui Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice pedepsirea tuturor agenților politici cari s-au făcut vinovați de violența constatată mai sus.** *B.* **A propune d-lui Ministru ca Guvernul să aducă anume la cunoștință prefecturei poliției că agenții polițienești nu au să pătrundă în localul Universității fără o prealabilă înștiințare a autorităților universitare, așa cum sînt consti-**

[16] Arh. Stat. Buc., Fond. Univ. Buc., Rectorat, D. 1/1896. Au dat depoziții înaintea lui T. Maiorescu studenții: S. Nicolau, N. I. Apostolescu, C. Rizescu, Weiner Wilhelm, G. Ban, V. N. Cucu, D. C. Nădejde, P. Andreescu, Avram Rossman, C. Motte, M. Iosefachi, G. Istrate, Al. Morțun, D. Dimiu, I. A. Tzanfăl, C. Chirițescu, Aurel Niculescu-Bratu și Demetru Marinescu. Ultimii doi, loviți cu bastoanele și împunși cu baionetele, cu craniile sparte și cu răni adînci sub urechi, au fost găsiți aproape fără cunoștință. Dr. Măldărescu le-a dat primul ajutor sanitar. Mihalache Popescu, plin de sînge și cu piciorul stîng rupt, a fost ridicat, în această stare de schingiuire, de jandarmi și dus la arest.

tuite prin legea instrucțiunei (Rector, Decani) și numai după cererea acestora sau cu a lor învoire.

Căci în principiu autoritățile universitare sunt chemate și în drept a menține ordinea și disciplina în interiorul Universității.

C. A ruga pe d-l Ministru să binevoiască a comunica Rectoratului Universității rezultatul prezentei noastre interveniri.

Rector T. MAIORESCU

Decani: Teologie C. ERBICEANU
Drept A. PASCAL
Științe Gr. ȘTEFĂNESCU
Medicină Dr. MĂLDĂRESCU.»

Pe adresa (nr. 286 din 24.XI.1896) cu care a expediat procesul-verbal de anchetă, sus, în stînga, Maiorescu a scris «*B. Trimisă* **confidențial** *și subscris în registrul de expediție ministrului și D. Sihleanu 25 nov. 1896*».

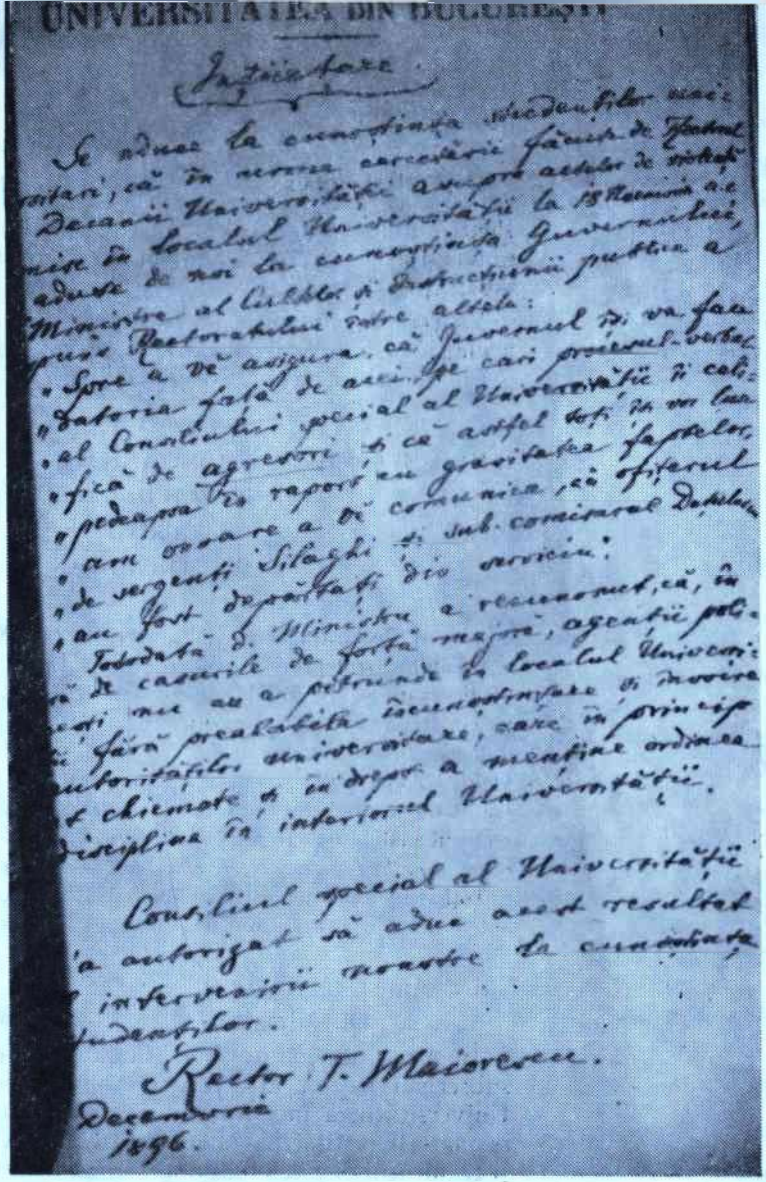
Într-o altă adresă roagă pe ministru să acorde lui Mihalache Popescu, desfigurat de agenții poliței, un ajutor bănesc. (D. 3/1896, f. 3):

No. 287 *25 noiemvrie 1896*

La Ministerul Cultelor

Domnule Ministru,

Precum se constată din procesul-verbal al anchetei universitare asupra celor întîmplate în localul Universității la 18 noiemvrie a.c., curierul secretarului nostru Mihalache Popescu, fără nici o vină și numai fiindcă pe la ora 11/2 era la ușa cancelariei profesorilor, unde era datoria sa de a se afla, a fost crunt bătut de agenți ai poliției atît la Universitate, cît și în chiar localul Poliției. El sufere și astăzi urmele acestor brutalități.

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Înțelegere

Se aduce la cunoștința Domnilor Decani, că în urma cercetării făcute de Domnii Decanii Universității asupra celor întîmplate în localul Universității la 18 Noiemvrie a.c. aduse de noi la cunoștința Guvernului, Ministrul al Cultelor și Instrucțiunii publice a găsit de cuviință Rectoratului să ne comunice altele:

«Sîntem a vă asigura, că Guvernul își va face datoria față de acei, pe cari procesul-verbal al Consiliului special al Universității îi constată de agresori și că astfel dați în vileag pedepsa ce va urmă cu gravitatea faptelor, am onoare a vă comunica, că ofițerul de sergenți Silaghi și sub-comisarul Dobrin au fost depărtați din serviciu.

Totodată D. Ministru a recunoscut, că în casurile de forță majoră, ageații polițienești nu au a pătrunde în localul Universității fără prealabila înțelegere cu autoritățile universitare, care în principiu sînt chemate a ține ordinea și disciplina în interiorul Universității.

Consiliul special al Universității a autorizat să aduc acest rezultat la cunoștința intervenirii noastre.

Rector T. Maiorescu.

Decemvrie 1896.

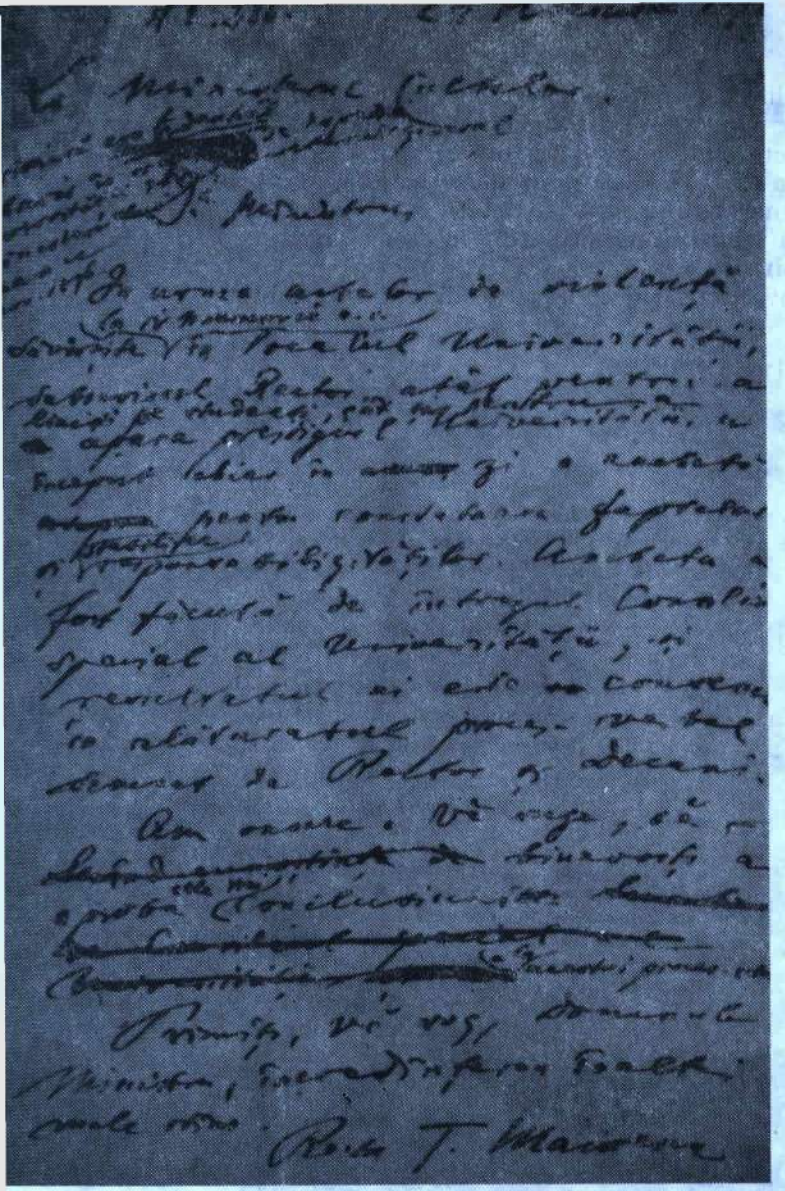
În înțelegere cu d. d. Decani, subscrisul are onoare a vă ruga să binevoiți a acorda numitului servitor un ajutor de una sută lei pentru căutarea sănătății.

Primiți, vă rog, etc.

Rector T. MAIORESCU

Ministrul G. Mîrzescu[17] îi răspunde lui T. Maiorescu prin scrisoarea nr. 10210, seria B, din 27.XI.1896 (pe care rectorul scrie «*Primită la 3 Decemvrie 1896*» și iscălește) încunoștințîndu-l că ministrul de interne și cel de justiție au dat dispoziții necesare pentru constatarea adevărului și pedepsirea vinovaților «dezordinii» din ziua de 18.XI.1896 și că «**ofițerul de sergenți**

[17] E. Lovinescu, în *op. cit.*, II, ed. 1940, p. 162, scrie: «... obține de la Ministru l P. S. Laurian acordarea unei despăgubiri servitorului [...] și demisia prefectului de poliție». Dar P. S. Laurian era atunci prim-ministru,

Silaghi și sub-comisarul Duțulescu au fost depărtați din serviciu» (vezi și nota 17). Referitor la punctul *B* al deciziei consiliului special (reprodus și subliniat în adresa ministrului) G. Mîrzescu se declară în principiu de acord cu rectorul **«dar în cazuri de forță majoră, cînd turburătorii de uliți se vor adăposti în localul Universității, atunci n-am putea opri forța publică de a-și face datoria».**

Urmează apoi un pasaj sentimental, cu intenția clară de a măguli, în care ministrul îi aduce aminte adversarului său politic de anii juneței lor, de vremea cînd erau **«profesori tineri»** și apoi **«în comitetul de inspecțiune din întreaga Moldovă»**, cînd **«ca niște sentinele neadormite vegheam amîndoi la paza ordinei și a disciplinei în școală»** precum **«și a apăra și proteja junimea studioasă și cu purtare bună».**

Această epistolă ministerială a avut darul să-l mîhnească mult pe Titu Maiorescu și este, ipotezăm, cauza care-i va decide demisia, fiindcă în pasajul esențial al ei se vede clar hotărîrea guvernului liberal de a nu renunța la intervenția forței polițienești în Universitate ori de cîte ori interesele ordinii publice o vor cere. Era limpede că cererea lui Maiorescu a fost respinsă și autoritatea sa, de rector al unei universități autonome față de agitațiile politice din exterior, minimalizată. Atitudinea lui Maiorescu față de poziția ministrului și a guvernului se vede imediat din faptul că: Maiorescu scrie sus, lapidar: «*Dlor Decani*» și a semnat; aceștia scriu sub semnătura ministrului «*Pe deplin satisfăcuți*» și se iscălesc. Dacă Maiorescu ar fi aderat la conținutul scrisorii ar fi uzitat formula consacrată «*Rector și Decani*», ca atunci cînd conducerea universitară subsemna actele oficiale, emise de Consiliul special. Răspunsul ministrului este comunicat studenților printr-o «Înștiințare», redactată de Titu Maiorescu (păstrată în ciornă)[18]:

Pentru a se afișa în Aula Universității:

Înștiințare

Se aduce la cunoștința studenților universitari că în urma cercetării făcute de Rectorul și Decanii Universității asupra actelor de violență comise în localul Universității la 18 noiembrie a.c. și aduse de noi la cunoștința guvernului, d. Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice a răspuns Rectorului între altele: «Spre a vă asigura că Guvernul își va face datoria și totodată și față de acei, pe cari procesul verbal

---

după căderea guvernului D. Sturza în urma afacerii Ghenadie, în 1896, iar ministrul Cultelor și al Instrucțiunii publice era, în acest cabinet, G. Mîrzescu. Prefectul nu a fost destituit, ci doar subalternii săi, ofițerul Silaghi și subcomisarul Duțulescu.

[18] D. 1/1896, ff. 45—46.

al Consiliului special de Universitate îi califică *de agresori* şi că astfel toţi îşi vor lua pedeapsa în raport cu gravitatea faptelor, am onoare a vă comunica că ofiţerul de sergenţi Silaghi şi sub-comisarul Duţulescu au fost depărtaţi din serviciu».

Totodată d. Ministru a recunoscut că în afară de cazurile de forţă majoră, agenţii poliţieneşti nu au a pătrunde în localul Universităţii fără prealabila încunviinţare şi învoire a autorităţilor universitare, care în princip sunt chemate şi în drept a menţine ordinea şi disciplina în interiorul Universităţii.

Consiliul special al Universităţii a fost autorizat să aducă acest rezultat al intervenirii noastre la cunoştinţa studenţilor.

Rector T. MAIORESCU

11 Decemvrie 1896

Lucrurile se pare că nu s-au liniştit multă vreme, deoarece într-o convocare din 4 februarie 1897, Maiorescu îşi invită decanii la minister unde sînt chemaţi. «**Rector şi Decani — pe mîine miercuri 6 Fevruarie la ora 8 1/2 seara**», fiind vorba de o consfătuire «**într-o cestiune gravă care priveşte Universitatea din Bucureşti**», cum sunau vorbele ministrului G. Mîrzescu. Textul este grafiat de secretar. T. Maiorescu rămîne în funcţie, cu toate amărăciunile îndurate, pînă la 28.XI.1897, cînd într-un consiliu special face cunoscut decanilor că a demisionat.

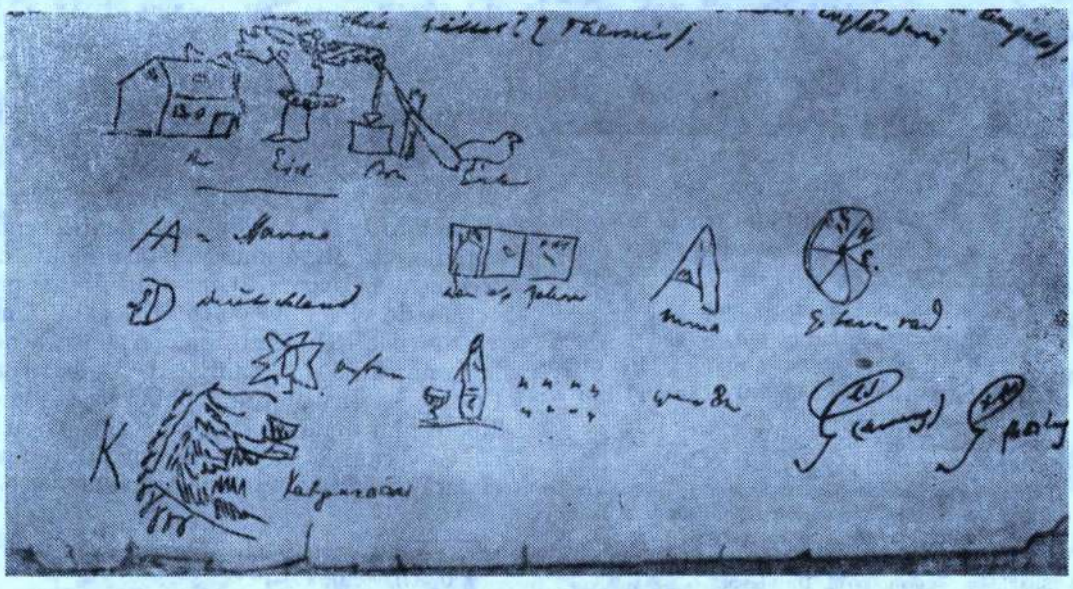
Soveja şi E. Lovinescu sînt de părere că demisia lui ar fi fost determinată de dezvăluirea faptului că printre studenţi ar fi existat unii dintre ei în solda poliţiei, ca delatori. Din cercetările depoziţiilor celor aproape douăzeci de studenţi martori oculari la evenimentul trist din 18.XI.1896 nu reiese aşa ceva.

După demisia lui, acceptată imediat de ministru, au loc două alegeri de rector. Una la 14 decembrie 1897, cînd este ales Grigore Ştefănescu. T. Maiorescu, care a luat parte la alegeri, a întrunit 22 de voturi, la paritate cu V. A. Urechia [19]; şi alta în 1898, la 27 septembrie [20] (după apariţia unei noi legi a învăţămîntului). T. Maiorescu e din nou propus şi prezent în faţa scrutinului, dar nici de această dată, obţinînd doar 16 voturi în raport cu 40 ale lui Gr. Ştefănescu, nu a putut fi reales.

Constantin POPESCU-CADEM

[19] Soveja (şi ca el E. Lovinescu) susţine în *op. cit.*, p. 98, că «Propunerilor de a mai fi reales a răspuns după aceea negativ». Documentele arată că el a fost prezent la alegeri şi propus, dar nu a mai dobîndit după aceea numărul de voturi necesar.

[20] Arh. Stat. Buc., Univ. Buc., Rectorat, D. 1/1898, ff. 10—11.

Desene de T. Maiorescu pe caietele-manuscris ale *Însemnărilor z nice.*

Ion VINEA — Tristan TZARA

Corespondenţă din Paris trimisă de Henri BÉHAR

(II)

Ensuite la correspondance sentimentalo-burlesque s'interrompt pendant deux ans, pour reprendre sur un ton plus littéraire et intellectuel. C'est que Vinea s'est assagi, qu'il est fort pris par les feuilles qu'il dirige: en été *1922*, associé avec Marcel Janco, il a fondé la revue „Contimporanul" (Le Contemporain) qui sera dotée d'une longévité exceptionnelle pour un organe de l'avant-garde, puisqu'elle paraîtra pendant dix ans.

În continuare, corespondenţa sentimentalo-burlescă se întrerupe timp de peste doi ani, pentru a fi reluată pe un ton mai literar şi mai intelectual. Vinea se mai liniştise, căci era foarte ocupat cu gazetele pe care le scotea: în vara anului 1922, împreună cu Marcel Iancu, a înfiinţat revista *„Contimporanul"*, care va avea o longevitate extraordinară pentru o publicaţie de avangardă, apărînd timp de zece ani.

«„FACLA"
str. Sft. Ionică 10
Telefon 41-48

Mon petit Tzara [28], *nous tardons encore quelques semaines: ne te fâche pas et surtout ne renonce pas à la joie de nous revoir. La première de ma femme au National est fixée le 17. Son spectacle à elle le 28. Après cela nous devons aller jouer pour une fois à Galatzi et Braila, Kichinew. Nous donnerons un sketch à moi, „Segria", quel bon titre ! et quelque drame de Strindberg. Si ma pièce, que je trouve bonne lue me plaira, alors je la ferai représenter à Bucarest aussi. Mettons pour toutes ces choses encore une dizaine. Donc ce n'est que le 15 janvier que nous partirons. Ce retard, tu comprends toi qui es tellement perspicace — est causé par besoin d'amasser de l'argent.*

Tu devines aussi que j'ai acheté „Facla". *Depuis que je la dirige, son tirage n'a cessé de décroitre. Avant mon départ, la revue sera anéantie. Mes calculs se réalisent astronomiquement: Einstein n'a pas connu un succès pareil.*

Tu recevras bientot le „Contimporanul"[29] *avec un de tes vieux poèmes. J'ai mis sur la première page une femme-pine de Brancusi, taillé en marbre sensible et testiculairement veiné.*

Dis à „La Revue européenne"[30] *que malgré le coup de massue qu'un fascist etc., je me suis un peu occupé des souvenirs de Gorki. Qu'on (excusez) m'envoie plus des livres.*

«„FACLA"
Str. Sf. Ionică 10
Telefon 41-48

Micul meu Tzara [28], noi mai întîrziem cîteva săptămîni; nu te supăra şi mai ales nu renunţa la bucuria de a ne revedea. Premiera soţiei mele la Naţional a fost fixată pe 17. Spectacolul ei va avea loc pe 28. După aceea, trebuie să jucăm la Galaţi şi la Brăila, la Chişinău. Vom da un scheci la mine, „Segria", ce frumos titlu !, şi vreo dramă de Strindberg. Dacă piesa mea, pe care o găsesc bună la lectură, îmi va plăcea, o voi reprezenta şi la Bucureşti. Mai adaugă la toate acestea încă vreo zece. Iată de ce pînă la 15 ianuarie nu putem pleca. Această întîrziere, tu, cu perspicacitatea ta, trebuie s-o înţelegi — este cauzată de nevoia de a mai strînge ceva bani. Ai să ghiceşti, de asemenea, că am cumpărat *„Facla"*. De cînd o conduc, tirajul său n-a încetat să scadă. Chiar înainte de plecarea mea, revista va fi terminată. Calculele mele se realizează astronomic: nici Einstein n-a cunoscut un succes asemănător. Vei primi în curînd *„Contimporanul"*, cu unul din vechile tale poeme [29]. Am pus pe prima pagină o femeie-fus de Brâncuşi, tăiată în marmură sensibilă, cu vinişoare vii. Spune-le, celor de la *„Revue européenne"* [30] că, cu toată lovitura de măciucă pe care un fascist etc., eu sunt puţin ocupat cu amintirile lui Gorki. Să nu mi se mai trimită (iartă-mă) cărţi

---

[28] Ion Vinea: Lettre autographe signée à Tristan Tzara (Bucarest, 6 déc. 1922 — cachet postal), 4 pp. 231 × 150 TZR C 4159. Sur papier à en-tête de la *„Facla"*, périodique fondé par N. Cocea, dont Vinea avait la charge. Ses articles polémiques lui valurent des coups, auxquels il fait allusion ici.

[29] *„Contimporanul"*: le no 15, 29 octobre 1922, contient le poème roumain de Tzara *Viens à la campagne avec moi*, cité ci-dessus.

[30] *„La Revue européenne"*: revue mensuelle de littérature, de critique et de culture internationale, paraissant à Paris de 1923 á 1929. Philippe Souppault en était le principal responsable de la rédaction.

[28] Ion Vinea: Scrisoare autografă semnată, către Tristan Tzara (Bucureşti, 6 decembrie 1922 — ştampila poştei), 4 pp, 231 × 150 TZR C 4159. Pe hîrtie, cu antetul revistei *„Facla"*, periodic înfiinţat de N. [D.] Cocea, în redacţia căruia lucra Vinea. Articolele polemice la care face aluzie aici i-au adus multe neplăceri.

[29] *„Contimporanul"*: în nr. 15, din 29 octombrie 1922, a apărut poemul românesc al lui Tzara *Vino cu mine la ţară*, citat mai sus.

[30] *„La Revue européenne"*: revistă lunară de literatură, de critică şi de cultură internaţională; a apărut la Paris între anii 1923—1929. Philippe Souppault era responsabilul principal al redacţiei ei.

d'auteurs inconnus, ça ne vaut pas la peine. Gorki s'est très bien vendu roman dépuceleur. Des fragments dans la „Gândirea".

J'attends le livre de M. Jaloux. Les autres n'ont, malgré mes efforts, aucune chance. Fais-moi recevoir „Les Feuilles libres"[31].

*Dis si tu peux publier l'*Incantation *(par Jean Vinea) dans* „La Revue européenne". *C'est mieux que Panait Istrati.*

Emmerdant ce Dartmoor de Rodkar et le lavement de M. Mauriac est agréable aux striures de mon cul.

Impossible de m'entendre avec Mlle Kra sur le prix de la revue. „Europe" *me coûte plus que 30 leis. Combat perdu d'avance. A force de confectionner des articles politiques, je n'ai plus rien écrit. Suis en bons termes avec la S.S.R. que le Prince Charles protège. Tous ses membres recevront des terres expropriées — imagine-toi. Tu penses bien que je me suis fait inscrire. Marcel a une exposition le 22, — Maxy*[32] *a eu la sienne et n'a rien vendu. Envoie-moi* „l'Oeuf dur[33]". *Tu recevras ces jours-ci le* „Cugetul Românesc" *avec tes vers à soie. J'ai rencontré ton père.*

A toi VINEA »

« *Ave pour Philippe Souppault.*

Ton cochon de sourire m'agace. Embrasse-moi le cu sans lunettes. Il est torché par des robes de comètes. Hôte-toi que je m'y mette; deux trous n'occupent pas la même place,

[a] Edmond Jaloux *(1878–1949) — romancier, ziarist și critic literar francez. Probabil că Ion Vinea se referă la cartea* L'Esprit des Livres *(1923–1940).*

[b] *Ion Vinea face aluzie, la romanul* Le Désert de l'amour, *apărut în 1923 și grație căruia autorul a câștigat Marele Premiu al romanului. Încă o probă a teribilismului care acuză uneori dialogul epistolar al celor doi.*

[c] *Debutînd la această revistă cu poezia* Neurastenie *(în nr. 4/mai 1922, p. 337), Ion Vinea devine un colaborator prețuit al ei, permițîndu-și deci să-și recomande și prietenii.*

de autori necunoscuți, nu e nevoie de atîta oboseală. Gorki s-a vîndut foarte bine ca roman erotic. Fragmente în *„Gândirea"*.

Aștept cartea lui Jaloux[a]. Alții n-au, în pofida eforturilor mele, nici o șansă. Trimite-mi *„Les Feuilles libres"*[31]. Spune-mi dacă poți să publici *Incantație* (de Ion Vinea) în *„Revue européenne"*. E mai bună decît Panait Istrati.

Plictisitor acest Dartmoor de Rodkar, iar clisma lui Mauriac[b] este agreabilă doar striurilor de la spate.

Imposibil să mă înțeleg cu D-ra Kra asupra prețului revistei. *„Europa"* mă costă mai mult de 30 de lei. Luptă pierdută dinainte. În afară de confecționarea unor articole politice, n-am mai scris nimic. Sunt în bune relații cu S[ocietatea] S[criitorilor] R[omâni] pe care Prințul Carol o proteguiește. Toți membrii săi vor primi pămînt expropriat — imaginează-ți! Imaginează-ți că m-am înscris și eu. Marcel deschide expoziție pe 22. Maxy[32] a avut și el, dar n-a vîndut nimic. Trimite-mi *„L'Oeuf dur"*[33]. Vei primi zilele acestea *„Cugetul românesc"*[c] cu viermișorii tăi de mătase. Am întîlnit pe tatăl tău.

Al tău VINEA »

« Salutări lui Philippe Souppault.

Porcul tău de surîs mă agasează. Pupă-mă undeva fără ochelari. E șters de fustele cometelor. Du-te tu undeva că eu mă ocup aici de treburi serioase; două găuri nu ocupă

[31] *„Les Feuilles libres"*: revue mensuelle des lettres et des arts, paraissant à Paris de 1918 à 1928. Le directeur en était Marcel Raval, et le secrétaire Wieland Mayr, avec qui Tzara entretint d'excellentes relations durant la publication de son roman-feuilleton *Faites vos jeux*.

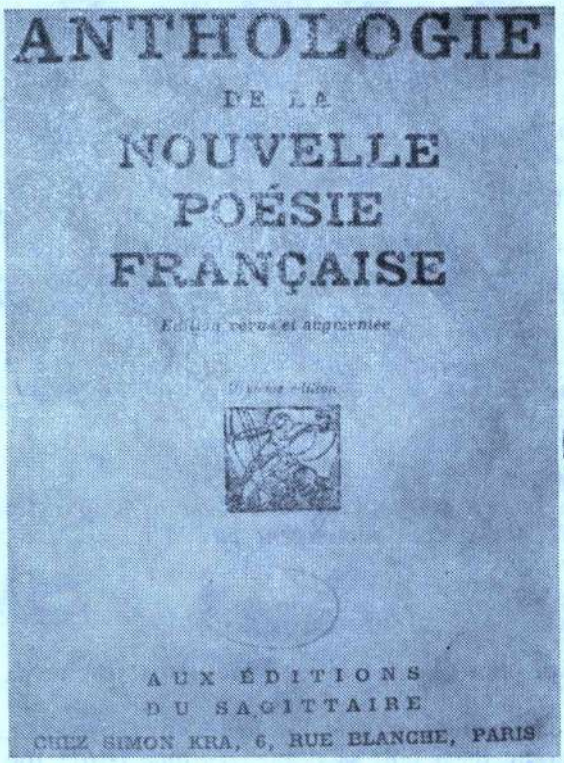
[32] *Maxy*: il s'agit du peintre M. H. Maxy, disciple de Tzara et de Vinea, collaborateur de *„Contimporanul"* jusqu-en 1924, dont il organise l'exposition d'art nouveau, co-fondateur d'*„Integral."*

[33] *„L'Oeuf dur"*: revue parisienne para-dadaïste dirigée par Gérard Rosenthal, 16 numéros de mars 1921 à l'été 1924.

[31] *„Les Feuilles libres"*: revistă lunară de literatură și arte, apărînd la Paris între 1918 și 1928. Director era Marcel Raval și secretar Wieland Mayr, cu care Tzara avea foarte strînse relații cînd își publica romanul-foileton *Faites vos Jeux*.

[32] *Maxy*: pictorul român M. H. Maxy, discipol al lui Tzara și Vinea, colaborator la *„Contimporanul"* pînă în 1924, din care colaborări organizează expoziția de „art nouveau"; cofondator al revistei *„Integral"*.

[33] *„L'Oeuf dur"*: revistă pariziană para-dadaistă, condusă de Gérard Rosenthal, 16 numere, din martie 1921, pînă în vara anului 1924.

dans l'Omega de l'espace. Je suis devenu idiot. Mais j'écris beaucoup pour ennuyer Marcel qui a envie de parler. Au revoir UUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUU UUUUUUUU stop [34].

Cher poète! As-tu vu Arp? Lui as-tu exprimé mon extrême amitié? Et Täuber [35] *que fait-elle? J'ai lu* „Mecano"[36]. *C'est un peu bête mais ca va toujours. Quand pars-tu en Amérique. Envoie-nous tes revues d'Amérique rique qu'on vers par le con au REVOIR. Je fais pipi sur les oiseaux et sur les poètes avantageusement. Marcel JANCO.*»

« As-tu vu Lotar? *La poétesse Claudia part à Paris: mauvais accueil (indifférent) nécessaire.* ».

același loc, în Omega spațiului. Am devenit idiot. Dar scriu mult pentru a-l plictisi pe Marcel care are grozav de mare chef de vorbă. La revedere UUUUUUUUU stop [34].

Dragă poeta! l-ai mai văzut pe Arp? I-ai exprimat profunda mea prietenie? Și M-me Täuber [35] ce mai face? Am citit revista *„Mecano"*[36]. E cam prostuță, dar asta merge azi. Cînd pleci în America? Trimite-ne revistele tale din America, rica care se vor plăti prin contul lui LA REVEDERE. Fac ceva pe păsări și pe poeți, mai ales. Marcel IANCU.»

« L-ai văzut pe Lotar? Poeta Claudia pleacă la Paris: primire rece (indiferentă) necesară.»

---

[34] Phrase en roumain.

[35] Hans Arp et Sophie Taüber-Arp, tous deux peintres, connaissaient Marcel Janco depuis l'époque du „Cabaret Voltaire".

[36] *„Mecano"*: revue constructiviste ouverte au dadaïsme, dirigée par Théo Von Doesburg (I. K. Bonset sous sa casquette dadaïste) à Leide, 4-e numéros de 1922 à 1923.

[34] Joc onomatopeic.

[35] Hans Arp și Sophie Täuber-Arp, amîndoi pictori, cunoșteau pe Marcel Iancu încă din perioada „Cabaretului Voltaire".

[36] *„Mecano"*: revistă constructivistă deschisă spre dadaism, condusă de Théo Von Doesburg (I. K. Bonset, sub casca sa dadaistă), la Leide, 4 numere, din 1922 pînă în 1923.

Cette revue s'illustre donc en publiant les poèmes roumains de Tzara, fort sages, il faut le lire, au regard de ses déconstructions dadaïstes. Mais de brouilles en scandales, Dada n'a pas survécu au delà de l'été 1923. Isolé, Tzara marque une pause: il entreprend un roman-feuilleton, qui tient à la fois des Confessions et de l'Education sentimentale, conduit au mépris de toute règle narrative où se carembolent personnages et sentiments, comme dans la vie quotidienne: Faites vos jeux. Déçu de ne pas obtenir le Prix du Nouveau Monde qu'il briguait pour ce texte (et qui ira à Reverdy), las de cette anamnèse involontaire et gagné par des préoccupations plus charnelles, le romancier renonce. Le commerce des lettres s'accompagne, chez son correspondant, d'une curiosité amicale, piquée par l'annonce de projets matrimoniaux.

Această revistă devine ilustră deci publicînd poemele românești ale lui Tzara, foarte înțelepte, s-ar spune, privind demolările sale dadaiste. Dar, din cauza certurilor și scandalurilor, „Dada" n-a putut supraviețui dincolo de vara anului 1923. Izolat, Tzara cunoaște o pauză: se apucă de un roman-foileton care seamănă cu *Confesiunile* și cu *Educația sentimentală*, condus în răspărul oricăror reguli narative, în care se împletesc personaje și sentimente, ca în viața de fiecare zi: *Faites vos jeux*. Dezamăgit că n-a luat Premiul Noii Lumi pe care îl rîvnea pentru acest text (și care va merge la Reverdy[d]), obosit, dezgustat de această anamneză involuntară și cucerit de alte preocupări mai omenești, romancierul renunță. Ocupațiile literare se asociază, la corespondentul său, cu o curiozitate prietenească, pigmentată de anunțul proiectelor matrimoniale.

[d] Pierre Reverdy *(1889—1960), precursor al suprarealismului, fondator al revistei de avangardă* „Nord-Sud".

« Mon très cher Tzara[37], *je n'ai pui t'écrire quoique je le désirais vivement et, comme d'habitude, j'avais un tas de choses à te raconter. A ce que je me souviens, il s'agissait d'une mariage pour toi, et, ce qui m'intéresse au plus haut degré, d'une invitation à voyager. Mon enfant (ma soeur) tu as mon consentement paternel et je désire te voir sorti de ta quadruple vie que tu me racontes. Tu sais que j'en ai soupé de cette vie là et que rien n'est plus fatigant pour le cerveau et pour la forme et pour la volonté. Tu arriveras à ne plus rien faire. Déjà je constate en ton activité littéraire un ralentissement que je commence à craindre pour toi. Finis donc avec toutes ces femmes névropathiques. J'ai à te questionner sur un tas de choses et à te secouer vigoureusement. Il faut tout simplifier et t'arranger à passer commodément ta dernière jeunesse. Somme-toute tu n'as plus rien réalisé: ton livre de vers où diable est-il? et ton roman il paraît que tu ne l'as pas achevé*[39]. *Garde-toi mon fils de devenir un bouc en rut ou un psychologue sentimental. Je te dis*

« Prea dragul meu Tzara[37], n-am putut să-ți scriu, deși o doream așa de mult și, ca de obicei, aveam atîtea să-ți povestesc. Din cîte-mi amintesc, era vorba de căsătoria ta și, ceea ce mă interesează în cel mai înalt grad, de o invitație la călătorie. Copilul meu (sora mea), ai consimțămîntul meu patern și doresc să te văd ieșit din încurcata situație pe care mi-o povestești. Știi că și eu am gustat ceva din viața asta acolo și că nimic nu este mai obositor pentru creer, și pentru trup și pentru voință. Vei ajunge să nu mai poți face nimic. Deja constat în activitatea ta literară o oarecare delăsare care începe să mă neliniștească. Termină deci cu toate aceste femei nevropate. Am să te întreb despre atîtea lucruri și să te zgîlțîi puțin. Trebuie să simplifici totul și să te pregătești pentru o trecere mai ușoară peste ultima ta tinerețe. Una peste alta, n-ai mai realizat nimic: unde dracului este cartea ta de versuri? Nici romanul se pare că nu l-ai terminat.[38] Păzește-te, fiule, să nu devii un țap înfierbîntat sau un psiholog

[37] Ion Vinea: lettre autographe signée à Tristan Tzara, Bucarest [février 1925] 4 pp. 217 × 159 TZR C 4162.

[38] Le livre de vers *De nos oiseaux*, imprimé dès 1922 ne fut mis en vente qu'en 1929; quant au roman, *Faites vos jeux* publié en feuilleton dans *„Les Feuilles libres"* (mars 1923-mars 1924) il est resté inachevé à la dernière livraison (voir *O.C.* t.I. pp. 241—300).

[37] Ion Vinea: scrisoare autografă semnată, către Tristan Tzara, București [februarie 1925], 4 pp, 217 × 159, TZR C 4162.

[38]. Placheta de versuri *De Nos oiseaux*, imprimată din 1922, n-a fost pusă în vînzare decît în 1929; cît despre roman, *Faites vos jeux*, publicat în foileton în *„Les Feuilles libres"* (martie 1923 — martie 1924), el a rămas neterminat la ultima fasciculă (vezi *O.C.*, t.I., pp. 241—300).

ici tout ce qu'il faudrait que tu me répètes. Pense un peu, je suis épris d'une femme qui n'a pas le sou, et suis brigué *par une jeune folle qui a des vignes et des forets (toujours vierges) et des terres. Je me perds dans un débat cornélien entre le sentiment et le devoir. Tire-moi de cette affaire deviens nabab, appelle-moi. A quand le mariage? Momulesco m'a dit que tu t'es brouillé avec tout le monde. C'est le meilleur moment de leur faire plaisir de te montrer riche et heureux. Et ta fiancée, comment est-elle? Milița Petrașcu [39], femme de grand talent, m'a raconté t'avoir vu en compagnie d'une jeune américaine très chic habillée chez Delaunay. Je sais, depuis, que la femme de M. Delaunay etc. Envoie-moi une photo, le plus vite. Je ne saurais trop insister sur ce point: arrange-toi.*

Voilà trois semaines depuis que j'ai interrompu cette lettre que je voulais „stimulante" — pour toi je la trouve ridicule tout simplement. Je n'ai pas la force de commencer une autre. J'ai vu ton père avec lequel j'ai arrangé pour la fin avril quelques affaires te concernant. D'une lettre de Fondoianu [40], j'apprends que tu es bien portant. Ma maîtresse est enceinte et il me faut de l'argent pour le raclage. Maxy et d'autres se sont retirés de „Contimporanul", ce qui me rejouit beaucoup: nous restons seuls, et je compte sur ton appui à Paris. Marcel t'envoie ses voeux les meilleurs, mais il te craint toujours; je ne te savais pas si terrible. Ton nom dans la nouvelle anthologie [41] me rend heureux, d'une façon bête et amicale et altruiste, et je m'en vais claironnant ta glorie dans les bars, cafés et journaux d'ici. Mais pourquoi n'a-t-on pas vos Breton, Eluard, Dermée etc. Initie-moi dans ces mystères des lettres d'avant-garde. Nous faisons paraître sous peu la „Facla"

sentimental. Îți spun aici tot ceea ce trebuia ca tu să-mi repeți. Gîndește-te puțin, eu sunt încurcat cu o femeie care n-are un sfanț și sunt curtat de o tînără nebună care are vii și păduri (tot virgine) și pămînturi. Mă pierd într-o zbatere cornelliană între sentiment și datorie. Scoate-mă din această afacere, fă-te nabab, cheamă-mă. Dar pe cînd mariajul? Momulescu mi-a spus că te-ai certat cu toată lumea. E cel mai potrivit moment să le faci plăcerea de a te arăta bogat și fericit. Și logodnica ta, cum arată? Milița Petrașcu [39], femeie de mare talent, mi-a povestit că te-a văzut în tovărășia unei tinere americane foarte șic îmbrăcată, la Delaunay. Eu știu, apoi, că soția d-lui Delaunay etc. Trimite-mi o poză, cît mai iute. Nu mai insist asupra acestui punct: descurcă-te!

Sunt trei săptămîni de cînd am întrerupt această scrisoare pe care o doream «stimulatoare» pentru tine; acum o găsesc ridiculă din cale afară. Dar n-am putere să încep alta. L-am văzut pe tatăl tău cu care am aranjat, pentru sfîrșitul lui aprilie, niște afaceri, care te privesc. Dintr-o scrisoare a lui Fundoianu [40] înțeleg că tu ești bine. Iubita mea este însărcinată și îmi trebuie bani pentru... Maxy și alții s-au retras de la *„Contimporanul"*, ceea ce mă bucură grozav: rămînem singuri, — și contez pe sprijinul tău la Paris. Marcel îți trimite urările sale cele mai bune, dar se teme pentru tine; eu nu te știam așa teribil. Apariția numelui tău în noua antologie [41] mă face fericit, într-un mod ciudat, și amical și altruist, și am să-ncep să-ți trîmbițez gloria în barurile, cafenelele și jurnalele de aici. Dar de ce n-avem și noi un Breton, un Eluard, un Dermée etc.? Inițiază-mă în aceste mistere ale literaturii de avangardă. Noi vom

[39] Milița Petrașcu: sculpteur, élève de Brancusi, elle était la compagne de Marcel Janco.

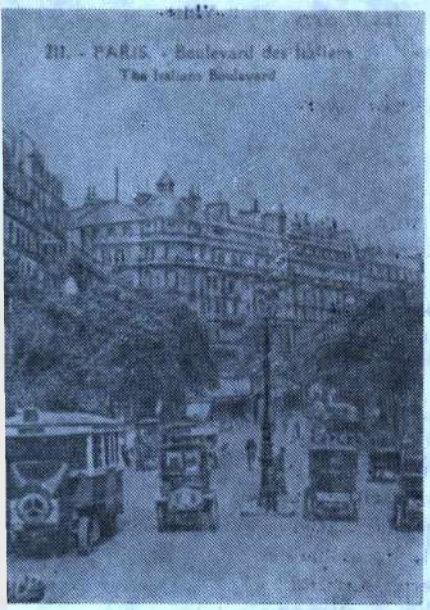
[40] Fundoianu: sur le futur Benjamin Fondane, voir plus bas.

[41] Allusion à l'*Anthologie de la nouvelle poésie française*, Paris, éd. „Kra—Le Sagittaire", 1924, 462 p., contenant trois poèmes de Tzara.

[39] *Milița Petrașcu*: sculptor, elevă a lui Brâncuși, soția lui Marcel Iancu.

[40] *Fundoianu*: ulterior, Benjamin Fondane, vezi mai jos.

[41] Aluzie la *Anthologie de la nouvelle poésie française*, Paris, Ed. „Kra — Le Sagitaire", 1924, 462 p., care conține și trei poeme de Tzara.

București 1915. De la stînga la dreapta: Tristan Tzara, Theodor Solacolu, M. H. Maxy, Jacques Costin. (Colecția prof. H. Béhar).

quotidienne. Ecris-moi — je n'ai plus rien à t'écrire — que deviens-tu? Une photo de ta fiancée? Ton roman? ton roman? ton roman? Et ton sourire, est-il toujours le même? Je l'ai très bien noté dans mon tic-tac par contraste avec ton franc rire d'enfant amusé.

Une fois, je t'ai vu perdant tes lunettes dans la mer, et ça, dans un petit poème, a fait une image délicate et drôle.

Ecris-moi, sinon je te maudis — tu es superstitieux, tu m'écriras et puis je t'aime.

Imprimerie 52 ton VINEA

Tes poèmes roumains ont presque épuisés [42]. *Pillat a perdu le* 1812 *qui devait paraître dans le feu* „Cugetul". *Tu dois en avoir copie. Envoie-la moi, ou si tu l'as chezetes parents écris-leur pour qu'ils me la transmettent.*

face, peste un timp, ca *„Facla"* să apară zilnic. Scrie-mi — eu nu mai am nimic de zis — ce se întîmplă cu tine? O poză a logodnicei tale? Romanul tău? romanul tău? al tău roman? Și surîsul tău, a rămas el același? L-am notat foarte bine în tic-tac-ul meu prin contrast cu rîsul tău curat, de copil amuzat. Odată, te-am văzut pierzîndu-ți ochelarii în mare, și asta, într-un mic poem, a produs o imagine delicată și drăguță.

Scrie-mi, dacă nu, te blestem — tu ești superstițios, îmi vei scrie și, apoi eu am să te iubesc. Al tău

VINEA

Imprimeriei 52.

Poemele tale românești sunt aproape epuizate.[42] Pillat a pierdut *1812* care trebuia să apară în răposatul *„Cugetul"*. Tu trebuie să ai o copie. Trimite-mi-o, sau, dacă o ai la părinți, scrie-le să mi-o trimită dînșii.

---

[42] *Poèmes roumains:* il est clair que Vinea avait reçu mission de publier les poèmes laissés par Tzara avant de quitter Bucarest. Celui-ci l'a fait dans *„Contimporanul"* jusqu'à épuisement du premier lot, en décembre 1924.

[42] *Poeme românești:* este clar că Vinea primise sarcina să publice poemele lăsate de Tzara înainte de a părăsi București. Ceea ce a și făcut, publicîndu-le în *„Contimporanul"*, pînă la epuizarea primului lot, în decembrie 1924.

Mon cher Tzara, demande à Delaunay [43] *la représentance pour moi. Tu sais qu'en m'appuyant sur la presse je pourrais lui rendre service, et, avec le snobisme d'ici, nous ferons de bonnes affaires.*

Une demoiselle qui vien d'arriver de Paris m'a informé que la maison Delaunay cherchait, justement, un représentant à Bucarest. Répons s.t.p. ton V.»

Dragă Tzara, cere-i lui Delaunay [43] reprezentanța pentru mine. Tu știi că, ținîndu-mă de gazetărie, i-aș putea face unele servicii și, cu snobismul de aici, vom realiza afaceri bune.

O domnișoară, care tocmai a sosit de la Paris, m-a informat că firma Delaunay tocmai caută un reprezentant la București. Răspunde, — te rog — al tău V.»

Au vrai, Tzara a suivi les conseils paternels de son ami. Moins pour rendre envieux les compagnons de naguère, regroupés autour d'André Breton, que, selon son inclination, il a épousé Greta Knutson à Stockholm le 8 août 1925 et, comme il se doit, le couple a passé sa lune de miel en Espagne. Vinea, qui croise parfois le père de Tzara (lequel écrit régulièrement à ses parents), se doute de la tournure qu'ont pris les événements. Lui aussi voudrait renoncer à son passé: il refuse l'étiquette de « décadentiste » que, symbolistes de seize ans, ils brandisaient tous deux à la barbe des classiques. Pris dans l'engrenage de l'activité journalistique, on sent bien que, s'il désire renouveler son inspiration à Paris, il aura toujours de bonnes raisons pour ne pas voyager.

Într-adevăr, Tzara a urmat sfaturile părintești ale prietenului său. Mai puțin pentru a-și face invidioși tovarășii de odinioară, regrupați acum în jurul lui André Breton, dar, dînd curs înclinației sale, s-a căsătorit cu Greta Knutson la Stocklohm, la 8 august 1925; cum se obișnuiește, fericitul cuplu și-a petrecut luna de miere în Spania. Vinea, care îl întîlnea adesea pe tatăl lui Tzara (acesta scria în mod regulat părinților), se îndoiește de turnura pe care au luat-o evenimentele. El însuși dorea, de asemenea, să-și uite trecutul: refuză eticheta de „decadent" pe care, simboliști de șaisprezece ani, ei doi o fluturaseră pe sub nasul clasicilor. Prins în angrenajul activității jurnalistice, se simte că, dacă dorea să-și reînnoiască inspirația la Paris, va avea totuși multiple motive să nu poată călători aici.

« Mon très cher Tzara [44] *je m'empresse de te répondre. Tes lignes je les attendais depuis pas mal de temps. Mais elles ne m'apportent pas la clef de ton mystère: reviens-tu seul d'Espagne? Dois-je baiser quelque blanches mains? Si c'est bien le cas, fais-le pour moi, le plus respectueusement et le plus tendrement possible.*

« Prea dragul meu Tzara [44], mă grăbesc să-ți răspund. Rîndurile tale eu le așteptam de atîta amar de timp. Dar ele nu-mi aduc cheia misterului tău: te întorci singur din Spania? Trebuie să sărut vreo mînă albă? Dacă este cazul, fă-o tu în numele meu, cît mai respectuos și mai tandru posibil.

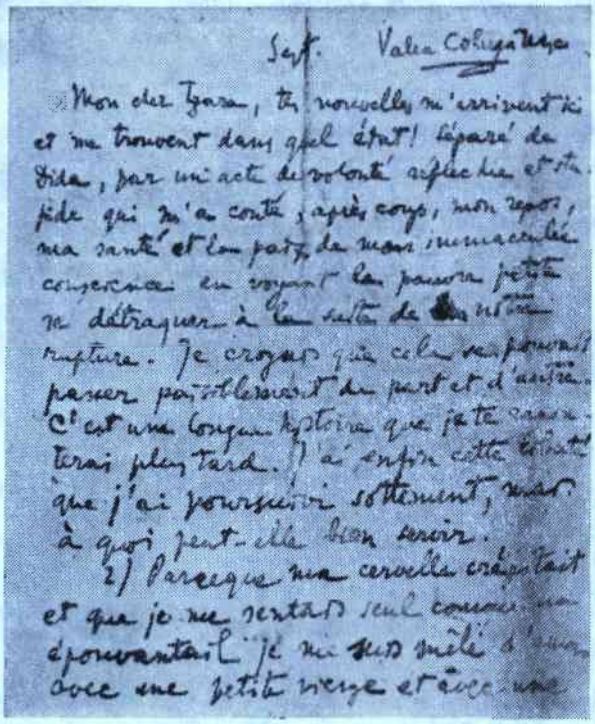
---

[43] Delaunay: Vinea pense davantage à représenter Sonia Delaunay, qui connaît un grand succès public avec ses robes peintes et ses tissus, qu'à Robert Delaunay.

[44] Ion Vinea: lettre autographe signée à Tristan Tzara, Bucarest, 5 décembre 1925, 2 pp. 209 × × 135, enveloppe adressée 15 rue Delambre Paris XIVe, réexpédiée 3 rue des Eaux, Paris XVI, TZR C 4163.

[43] *Delaunay*: Vinea se gîndea mai mult la reprezentațiile Soniei Delaunay, care cunoștea un mare succes de public, cu rochiile ei pictate și cu țesăturile ei extravagante, decît la Robert Delaunay.

[44] Ion Vinea: scrisoare autografă semnată, către Tristan Tzara, București, 5 decembrie 1925, 2 pp, 209 × 135, în plic adresat «15 rue Delambre Paris XIV-e», reexpediat pe adresa «3 rue des Eaux, Paris XVI», TZR C 4163.

Des nouvelles ? Je dirige la „Facla" (quotidien) tandis que N. Cocea est à la prison de Craiova, pour 18 mois. Je ponds un pamphlet par jour, contre l'oligarchie, en prenant l'accent d'Ezechiel. Métier monotone et dangereux pourtant. Je m'emmerde. Bien de raisons m'appellent hors du pays.

Sais-tu que Sacha [45] est à Bucarest et que je m'en méfie ! Elle n'a rien perdu de son air étrange et de sa façon de pénétrer les choses. Mais j'abhorre le passé, je fuis le décadentisme, la littérature, tout. Mon coeur, d'ailleurs, et suivant son habitude, bat — comme devraient les poètes — pour une autre.

Je m'empêtre. Si je viendrais frapper à ta porte, que tu n'en sois pas surpris.

Mais ne m'attends pas. Ecris-moi plutôt.

Ta pièce sera annoncée [46]. Pourquoi ne viens-tu pas la faire jouer dans le pays ? Creuse cette idée: elle est bonne.

Au fond, tu m'agaces avec ton air de petit sphinx souriant: es-tu marié ou non ? Vite, une photo. Et des détails. Dépêche-toi !

Marcel [47] est à Londres et, peut-être à Paris, — et pour un mois. Il veut te voir. Sois doux. (De retour dans le pays, il aura une exposition très intéressante avec Milița Petrașcu).

Noutăți? Eu conduc *„Facla"* (cotidian) în timp ce N. [D.] Cocea este în închisoare, la Craiova, pentru 18 luni. Eu încerc să scot cîte un pamflet pe zi, contra oligarhiei, luînd accentul lui Ezechil. Meserie monotonă și periculoasă totuși. Mă plictisesc. Destule motive mă cheamă în afara țării.

Știi că Sașa [45] e la București și că nu am încredere în ea ! N-a pierdut nimic din aerul ei straniu și din felul ei de a pătrunde lucrurile. Dar urăsc trecutul, fug de decadentism, de literatură, de tot. Dealtfel, inima mea, urmîndu-și obișnuința, bate — cum ar dori poeții — pentru altceva.

Mă împleticesc pe picioare. Dacă voi veni la ușa ta să nu te miri.

Dar nu mă aștepta. Scrie-mi mai curînd. Piesa ta va fi anunțată [46]. De ce nu vii să aranjezi să fie jucată în țară? Rumegă ideea asta: e bună.

În fond, mă agasezi cu aerul tău de mic sfinx surîzător: ești căsătorit, au ba? Iute, o poză. Și detalii. Grăbește-te!

Marcel [47] este la Londra și, poate, la Paris — și pentru o lună. Vrea să te vadă. Să fii drăguț cu el. (La întoarcerea în țară, va avea o expoziție foarte interesantă cu Milița Petrașcu.)

---

[45] *Sacha:* ce prénom féminin apparaît dans les brouillons de *Faites vos jeux*, singulièrement au chapitre IX (Tzara *O.C.* t. I p. 270) et désigne une « jeune-fille malade des nerfs ». Tout porte à croire que Vinea, qui s'est reconnu dans la fiction, parle de cette héroine.

[46] *ta pièce: Mouchoir de nuages*, publiée à Paris en 1925 et qui sera jouée à partir du 18 mai 1926.

[47] Marcel Janco et Milița Petrașcu ont exposé, chaque année, entre 1924 et 1930, sous l'égide de *„Contimporanul"*. Sur la querelle du premier avec Tzara, voir note 18.

[45] *Sașa:* acest prenume feminin apare în bruioanele din *Faites vos Jeux*, în mod singular în capitolul al IX-lea (Tzara, *O.C.*, t.I, p. 270) și înseamnă o «jeune fille malade de nerfs» (fată bolnavă de nervi, nevropată). E de crezut că Vinea, recunoscîndu-se în ficțiunea romanului, vorbește de această eroină.

[46] *piesa ta: Mouchoir de nuages*, publicată la Paris în 1925 și care va fi jucată începînd din 18 mai 1926.

[47] Marcel Iancu și Milița Petrașcu au expus, în fiecare an, între 1924 și 1930, sub auspiciile revistei „Contimporanul". Asupra neînțelegerilor primului cu Tzara, vezi nota 18.

Je vois de temps à autre tes parents. Le père, surtout, il est magnifique. Il croit avoir pour une fois un motif de te trouver très intelligent. Je n'en sais rien, moi.

Bien a toi, VINEA
Bucarest 5 Déc. 1925.»

Îi văd din cînd în cînd pe părinții tăi. Tatăl, mai ales, este magnific. Crede a avea cîteodată motiv să te găsească foarte inteligent. Eu — nu știu nimic. Nimic.

Cu bine, VINEA
București 5 Dec[embrie] 1925.»

Près de quatre ans s'écoulent, pour lesquels nous n'avons aucun document, ce qui, bien entendu, ne prouve pas que les deux poètes aient cessé toute relation. A notre avis, ils continuent à s'informer mutuellement de leurs écrits, de leurs activités artistiques etc. Ion Vinea a même séjourné à Paris durant l'été 1929, comme en font foi la communication de l'ami Costine (voir pièce 36) et le message suivant:

Aproape patru ani se scurg, pentru care nu avem nici un document, ceea ce, bineînțeles, nu înseamnă că între cei doi poeți ar fi încetat orice legătură.

După opinia noastră, ei continuă să se informeze reciproc despre scrierile lor, despre activitatea lor artistică etc. Ion Vinea a poposit totuși la Paris în vara anului 1929, cum dovedește comunicarea prietenului Costin[e] (vezi piesa 36) și mesajul următor:

[e] Jacques Costin, *prieten al lui Tristan Tzara și Ion Vinea. (v. mai jos).*

« 2. VIII. 1929

S. O.S., cher vieux [48], primește apelul meu provizor. Îmi trebuie pentru mîine șase sute cincizeci de franci (tractirul, spălătoria etc.) pe cari nu-i am fiindcă n-am primit încă ratele recompensei mele naționale. Pentru cîteva zile deci adu-mi tu, deseară, la ... [ilizibil] această mitologică sumă pe care ți-o voi remite apoi, fie în mîinile tale proprii și amicale, fie prin mandat la Béligle [?], fie oriunde vrei. Nu te supăra și tu, cum mă supăr eu, că te supăr.

Te sărut. VINEA
Pela [sic] 5 trec la Brâncuși.»

Si nous ignorons le sujet de leurs conversations et la nature de leurs échanges esthétiques, nous sommes du moins certains que l'auteur de L'Homme approximatif (en cours de composition à l'époque) a immédiatement accédé à cet appel, et qu'il en a été remercié par le voyageur angoissé:

Dacă nu cunoaștem subiectul conversațiilor și natura schimburilor lor de păreri estetice, sîntem cel puțin siguri că autorul lui *l'Homme approximatif* (în curs de zămislire la acea dată) a răspuns imediat la acest apel și că a fost răsplătit pentru aceasta de neliniștitul călător:

« Mon cher vieux [49], tu m'excuseras sans doute de tous mes manquements, de tous mes retards. Ces quelques lignes en toute hâte.

[48] Ion Vinea: lettre autographe en roumain, signée, [Paris] 2 août 1929, adressée à Tristan Tzara, 15 avenue Junod (sic) E.V. TZR C 4165. La première phrase est en français.

[49] Ion Vinea: lettre autographe signée à Tristan Tzara [Bucarest, 1-er octobre 1929]1 p. 269 × 210

[48] Ion Vinea: scrisoare autografă în românește, semnată, [Paris], 2 august 1929, adresată lui Tristan Tzara, 15 avenue Junod [sic] E.V. TZR C 4165. Prima frază este în limba franceză.

[49] Ion Vinea: scrisoare autografă semnată, către Tristan Tzara [București, 1 octombrie 1929],

Demain lundi je t'expédie par Chrisoveloni ce qui tu m'as prêté, et là aussi, toutes mes excuses — et remerciements.

J'ai vu tes parents — ils sont contents des nouvelles que je leur ai apporté.

Très bien et très lu ton article (ton poème) sur l'art nègre [50]. *Au mois de février je suis à Paris.*

Voilà une photo de Nelly que tu voulais connaître.

Bien des choses à ta femme, et embrasse ton Cristophe doré de ma part [51].

Les soeurs Codreano t'envoient leurs amitiés ainsi qu'à Grette. Elles viennent de perdre leur mère.

Ces coupures t'intéresseront énormement. Ne viens-tu pas — ne venez-vous pas — fouiller vous-même dans le tas?

Je t'embrasse.

Ton VINEA
Str. Bateriilor 4.»

« Bătrîne [49], tu mă vei ierta, fără îndoială, pentru toate absenţele, pentru toate întîrzierile mele. Schiţez aici doar cîteva linii, în grabă.

Mîine, luni, îţi expediez prin Crisoveloni ceea ce tu mi-ai împrumutat, cu toate scuzele şi cu toate mulţumirile de rigoare.

I-am văzut pe părinţii tăi — sunt mulţumiţi de noutăţile pe care li le-am comunicat.

Foarte bun şi foarte citit articolul tău (poemul tău de fapt) despre arta neagră [50]. În cursul lunii februarie voi fi la Paris.

Iată o fotografie a lui Nelly pe care tu voiai s-o cunoşti.

Complimente doamnei tale şi sărută-l pe al tău Cristophe de aur din partea mea.[51]

Surorile Codreanu îţi trimit semnul lor de prietenie; ca şi pentru Grette. Ele şi-au pierdut de curînd mama.

Aceste tăieturi te vor interesa enorm de mult. Nu vii tu — nu veniţi voi — să scotociţi în mormanul de hîrtii?

Te îmbrăţişează

Al tău VINEA
str. Bateriilor nr. 4.»

Vinea est de nouveau à Paris, non pas en février, comme il le projetait, mais en octobre 1930. Les longues lettres chaleureuses, pleines de questions, font place aux menus billets, non datés, d'une fébrile agitation parisienne:

Vinea este din nou la Paris, nu în februarie, cum credea, ci în octombrie 1930. Lungile scrisori afectuoase, doldora de întrebări, fac acum loc unor bilețele, fără dată, de o febrilă agitaţie pariziană:

(adressée 15 av. Junod (Montmartre) Paris, cachet de la poste) TZR C 4166.

[50] *l'article: Note sur la poésie nègre*, publié d'abord en 1918, a été repris, avec 2 poèmes nègres, dans *„Variétés"* (Bruxelles) 15 nov. 1928. Il se termine sur ce programme: « La poésie vit d'abord pour les fonctions de danse, de religion, de musique, de travail. » (*O.C.* t. I p. 401).

[51] *Christophe:* le fils du poète né le 15 mars 1927. La formule est purement conventionnelle, l'enfant étant brun comme son père.

---

1 p., 269 × 210 (adresată: „av. Junod (Montmarte) Paris» — ştampila poştei) TZR C 4166.

[50] articolul: *Note sur la poésie nègre*, publicat mai întîi în 1918, a fost reluat, cu 2 poeme negre, în *„Variétés"* (Bruxelles), 15 noiembrie 1928. El se încheie cu acest program: «La poésie vit d'abord pour les fonctions de danse, de religion, de musique, de travail». (Poezia trăieşte mai ales prin funcţiile ei de dans, de credinţă, de muzică, de muncă.) (*O.C.*, t.I., p. 401).

[51] *Christophe*: fiul poetului, născut la 15 martie 1927. Formula rămîne pur convenţională, copilul fiind brun, ca şi tatăl său.

« *Mon vieux* [52]
J'arrive a 6 1/2 seulement (seulement) ! un contre-temps.
Sărutări de mîini à Gretta [53]. *J'embrasse le très cher Cristophe. Et toi aussi.*

VINEA.»

« *Jeudi soir*
Mon très cher Tzara [54],
Je suis dans une sale petite boîte — tu dois donc excuser le papier et le reste.
Je t'évoque souvent et te cause — seulement je ne sais pas trop ce que tu deviens — et me contente de ton corps astral — hélas des débauches de vision.
Je viens te voir un de ses jours vers 3 1/2 — 4 h — si tu veux écris-moi un mot.
Bien des choses à Gretta, et pour Cristophe un baiser dans les cheveux.
Bien à toi.

VINEA.»

« *Mon très cher Tzara* [55]
Ton téléphone ne marche? L'autre jour aux Surindé — pendants j'ai dû partir sans vous voir. Je me suis trouvé très mal. Maintenant ça va bien, mais je ne te trouve plus.
Je serais demain à 6 1/2 aux Deux Magots, veux-tu venir?
Ton vieux

VINEA.»

« Bătrîne [52],
Sosesc numai (numai)! la 6 1/2 în contra-timp.
Sărutări de mîini domniței Gretta [53]. Îl pup pe atît de scumpul Cristophe. Și pe tine, de asemeni.

VINEA.»

« Joi seara
Prea dragul meu Tzara [54]
Mă aflu într-o bombă — scuză-mi, deci, hîrtia și restul.
Te evoc adesea și stăm aievea de vorbă — numai că eu nu prea știu atîtea din ceea ce devii tu peste noapte — și mă mulțumesc cu firea ta astrală — ehei! cu orgiile viziunilor tale.
Vin să te văd într-una din zile pe la orele 3 1/2—4 — dacă vrei să-mi scrii un cuvînt.
Omagii pentru Gretta și un pupic pe păr pentru Cristophe.

Toate bune VINEA.»

« Iubite Tzara [55]
Telefonul tău nu merge? Alaltăieri, la Surindé a trebuit să plec fără să vă văd. M-am simțit foarte rău. Acum mi-e mai bine, dar nu te mai găsesc.
Voi fi mîine la 6 1/2 la Deux Magots, vrei să vii și tu?
Al tău vechi

VINEA.»

---

[52] Ion Vinea: lettre autographe signée à Tristan Tzara 1 p. 269 × 210, enveloppe: pneumatique, 18 octobre 1930 (cachet postal) adressée: 15 avenue Junot (Montmartre) E.V. TZR C 4167.

[53] « baise-mains » à Gretta.

[54] Ion Vinea: lettre autographe signée à Tristan Tzara s.l.n.d. 2 pp. 174 × 103 TZR C 4171.

[55] Ion Vinea: lettre autographe signée à Tristan Tzara s.l.n.d. p. 239 × 103 TZR C 4172.

---

[52] Ion Vinea: scrisoare autografă, semnată către Tristan Tzara, 1 p., 269 × 210, plic: pneumatic, 18 octombrie 1930 (ștampila poștală), adresat: 15 avenue Junot (Montmartre) E.V. TZR C 4167.

[53] « baise-mains » à Gretta — « sărutări de mîini » pentru Gretta.

[54] Ion Vinea: scrisoare autografă, semnată, adresată lui Tristan Tzara, s.l.n.d., 2 pp., 174 × 103, TZR C 4171.

[55] Ion Vinea: scrisoare autografă, semnată către Tristan Tzara, s.l.n.d., 1 p., 238 × 150 TZR C 4172.

« mardi soir
Chantilly [56]
Et le caffard? Ça se trouve partout.
VINEA ».

« marți seara
Chantilly [56]
Și libarca? Ea se plimbă peste tot.
VINEA ».

Le séjour parisien s'achève sur cette note mélancolique qui pourrait être un adieu si nous n'avions une carte postale du poète retourné sur le sol natal:

Popasul parizian se termină pe această notă melancolică ce ar putea fi luată drept un «adio» dacă noi n-am avea o carte poștală a poetului întors pe pământul natal:

« Mon très cher vieux [57]*. Je ne suis pas si cochon que tu pourrais le croire. Tes lettres, je ne les a reçues que très tard. J'ai vu ton père. Nous sommes voisins. J'espère pouvoir arranger une fois pour toutes. Il y a moyen, si je ne me trompe. Autrement, tant que la situation ne change, il n'y a rien à faire. On peut pas s'entendre avec les sots. Comment vas-tu? Merçi beaucoup pour tes livres.*
Bien des choses pour Gretta et Cristophe. Je t'embrasse.
Bébé.»

[au recto] «J'ai passé des vacances fougueuses au bord de la mer noire. Te souviens-tu? Il faut se revoir un jour sur ces lieux. Bien à toi. Bébé.»

«Dragul meu vechi prieten [57]. Eu nu sunt atît de porc pe cît ai putea crede tu. Scrisorile tale eu nu le-am primit decît cu mari întîrzieri. L-am văzut pe tatăl tău. Suntem vecini. Sper să pot aranja o dată pentru totdeauna. E posibil, dacă nu mă înșel. Altfel, atîta timp cît situația nu se schimbă, nu este nimic de făcut. Nu te poți înțelege cu proștii. Cum îți merge? Mulțumesc mult pentru cărțile tale.
Complimente pentru Gretta și Cristophe.
Te îmbrățișez
Bebe.»

[recto] « Am petrecut o vacanță minunată pe litoralul Mării Negre. Tu ți-l mai amintești? Trebuie să ne revedem într-o zi pe aceste locuri. Cu bine.
Bebe ».

Il semble, que, dès lors, leurs relations commencent à se distendre, malgré l'élan du souvenir. Les deux amis n'ont certainement plus les mêmes vues en matière d'esthétique et d'action révolutionnaire, d'autant plus qu'ils ne vivent pas dans le même contexte politique. Tzara sera surréaliste avec un

S-ar părea că, de-acum, relațiile dintre cei doi încep să se destrame, în ciuda elanului amintirilor. Hotărît lucru, cei doi prieteni nu mai au aceleași opțiuni în materie de estetică și acțiune revoluționară, cu atît mai mult cu cît ei nu trăiesc în același context politic. Tzara va fi suprarealist

[56] Ion Vinea: carte postale représentant la cueillette des fleurs à Chantilly, avec message autographe signé à Tristan Tzara 15 av. Junot (Montmartre) Paris, Chantilly s.d. 90 × 141 TZR C 4173.

[57] Ion Vinea: carte postale, portrait d'un vieillard barbu, avec message autographe signé à Tristan Tzara, recto, verso, 88 × 137. Bucarest 1931? (cachet postal illisible) TZR C 4168.

[56] Ion Vinea: carte poștală reprezentînd culesul florilor la Chantilly, cu mesaj autograf semnat, către Tristan Tzara «15 av. Junot (Montmartre), Paris», Chantilly, s.d. 90 × 141, TZR C 4173.

[57] Ion Vinea: carte poștală, portretul unui moșneag cu barbă, cu mesaj autograf, semnat, către Tristan Tzara, recto-verso, 88 × 137, București 1931 [?] (ștampila poștală ilizibilă) TZR C 4168.

enthousiasme que son correspondant ne partage pas absolument par le peu d'empressement qu'il montre à lui répondre. Voici la seule lettre de lui qu'on ait conservée à Bucarest:

cu un entuziasm pe care corespondentul său nu-l împărtăşeşte cu mai mult zel decît arată el în a-i răspunde. Iată singura lui scrisoare care a fost păstrată la Bucureşti:

« 15 avenue Junot
Marcadet 51-42

Mon cher vieux [58],

Est-ce hier que j'ai entendu ta voix venant d'un nuage par le fil du téléphone? Il y a si longtemps que je me propose de t'écrire que j'en a perdu le vocabulaire.

J'ai été tous ces temps-ci dans les nuages à Paris. Depuis ton départ il y a eu tant d'animation que j'ai l'impression d'être resté sur place.

Fais nous couvrir ces bulletins de 1 000 souscriptions de libraires et de piétons et une grande bénédiction surréaliste te sera accordée par le sous-sur-signé. Viendras-tu oui ou non dans cette ville d'obscurité?

Il y a belle lurette que nous caressons l'espoir. Tout le monde ici va bien. Gretta travaille et Christophe aussi. Fais part à qui de droit (ma situation est un peu difficile car tu ne me tiens pas au courant) de mes sentiments choisis ainsi que de mes désirs d'une application à chaud de ma cordialité non échivoque. Et écris quand-même à ton vieux TZARA qui t'embrasse.

Il est urgent que vous fassiez un effort de souscription pour nous, pour des raisons spéciales.»

« 15 avenue Junot
Marcadet 51-42

Bunul şi vechiul meu prieten [58],

Oare ieri am auzit vocea ta plutind pe un nor prin firul de telefon? De atîta timp îmi tot zic să-ţi scriu, încît mi-am pierdut glasul. Am fost în toate aceste timpuri transportat în norii de deasupra Parisului. După plecarea ta a fost atîta animaţie încît am impresia că am rămas pe loc.

Ajută-ne să completăm aceste buletine de 1000 de abonamente ale librarilor şi pietonilor şi o mare binecuvîntare suprarealistă îţi va fi acordată de sub-supra-semnatul. Vii sau nu în acest oraş al întunericului?

E mult de cînd noi ne hrănim cu speranţa. Toată lumea aici e bine. Gretta lucrează, ca şi Christophe, de altfel. Transmite celor în drept (situaţia mea e un pic dificilă, căci tu nu mă ţii la curent) sentimentele mele alese, ca şi dorinţele mele pentru o dovadă vie a cordialităţii mele neechivoce. Şi scrie-i totuşi bătrînului tău TZARA care te îmbrăţişează.

E urgent să faci un efort de subscripţie pentru noi din motive speciale.»

ƒ Într-adevăr, scrisoarea originală, autografă, se află în colecţiile Muzeului Literaturii Române, înregistrată sub nr. 11796. Este singura scrisoare conservată aici. Este posibil să se mai descopere şi alte misive ale lui Tristan Tzara, deoarece din epistolele lui Vinea reiese clar că şi Tzara i-a răspuns în cîteva rînduri.

Il faut le décès du père de Tzara, après la guerre, pour que Vinea reprenne la plume:

Abia după moartea tatălui lui Tzara, după război, Vinea mai pune tocul pe hîrtie:

[58] Tristan Tzara: lettre autographe à Ion Vinea [Paris, 25 mai 1932], publiée en français et en roumain, avec facsimilé partiel, dans „*Steaua*", no.4, martie 1965, p. 115, reproduite par Claude Sernet, dans sa préface aux *Premiers poèmes*, „Seghers", 1965, p. 16. Le post-scriptum se réfère aux bulletins de souscription pour le „*Surréalisme au Service de la Révolution*", revue dont l'existence fut pour le moins difficile.

[58] Tristan Tzara: scrisoare autografă către Ion Vinea [Paris, 25 mai 1932], publicată în franceză şi în româneşte, cu facsimil parţial, în „*Steaua*", nr. 4, martie 1965, p. 115; reprodusă de Claude Sernet în prefaţa sa la vol. *Premiers poèmes*, „Seghers", 1963, p. 16. Post-scriptum-ul se referă la buletinele de subscripţii pentru „*Le Surréalisme au Service de la Revolution*", revistă a cărei existenţă a fost cel puţin dificilă.

« Mon très cher vieux[59],
il y a longtemps...

C'est par hasard, et avec un grand retard, que j'ai appris la triste nouvelle de la mort de ton père — que je rencontrais de temps en temps, et que j'aimais beaucoup. Je me rappelle lui avoir promis quelque chose à ton sujet, je t'avais tout de suite écrit, mais ta réponse était très évasive, l'un de nous n'avait rien compris. Demande donc à Jacques, de quoi il s'agit et fie-toi à lui. C'est le même vieux copain de jadis. Seulement il ne faut plus perdre de temps surtout parce que l'époque est favorable à ces transactions. Biens entendu quelques sacrifices sont absolument nécessaires.

J'espère venir à Paris le prochain automne — mais d'ici là fais un bond en Roumanie — emmène ta femme et Christophe qui doit être un jeune homme, un grand jeune homme à présent. Bien des choses à Gretta, et toi je t'embrasse bien fort et t'attends. Ton vieux Bébé».

« Dragul meu vechi prieten[59],
e-atîta timp de cînd ....

Printr-o întîmplare, şi cu mare întîrziere, am aflat trista veste a morţii tatălui tău — pe care îl întîlneam din cînd în cînd, şi pe care îl iubeam mult. Îmi amintesc că i-am promis să-i mai spun cîte ceva despre tine; ţi-am scris imediat, dar răspunsul tău era foarte evaziv, unul dintre noi nu înţelesese nimic. Întreabă-l deci pe Jacques despre ce este vorba şi ai încredere în el. E acelaşi vechi camarad de altădată. Numai că nu mai trebuie pierdut timpul pentru că epoca este favorabilă tranzacţiilor lui. Bineînţeles, cîteva sacrificii sunt absolut necesare.

Sper să vin la Paris toamna viitoare, dar dă şi tu o fugă în România, — ia-i cu tine pe soţia ta şi pe Christophe, care trebuie să fie de-acum un bărbat în toată puterea cuvîntului. Toate cele bune pentru Gretta; pe tine te îmbrăţişez bărbăteşte şi te aştept. Al tău

Bebe.»

Ainsi s'achève cette correspondance révélant, de la part de son auteur, outre une amitié indubitable, une excellente connaissance de la langue française, une attention extrême portée à la littérature d'avant-garde et à ses differentes tendances. Le plus remarquable est que Vinea, toujours désireux de se rendre à Paris, n'ait eu aucune envie de s'y fixer, comme son vieux camarade: il était désormais trop tard pour abandonner un combat aventureux dans les lettres roumaines, même au prix d'un transfer vers la ville-lumière.

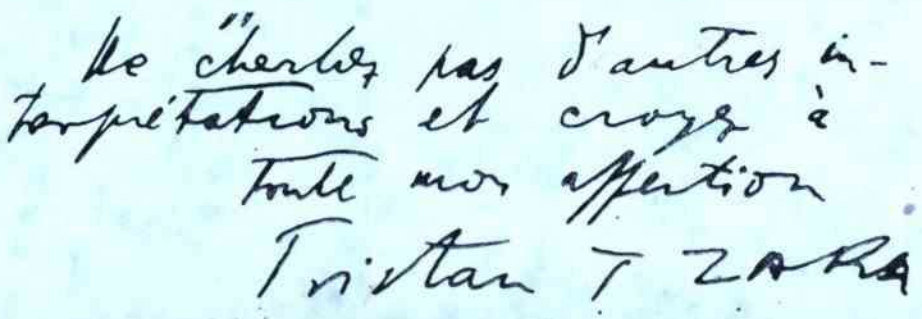
(Continuare în numărul viitor)

Astfel se încheie această corespondenţă, revelînd în ceea ce-l priveşte pe autorul ei, dincolo de o prietenie indubitabilă, o excelentă cunoaştere a limbii franceze, o atenţie extremă acordată literaturii de avangardă şi diferitelor ei tendinţe. Cel mai de remarcat aspect este că Vinea, totdeauna dornic să meargă la Paris, n-a avut niciodată intenţia de a se fixa aici, ca vechiul său camarad; de-acum era prea tîrziu pentru a abandona o luptă aventuroasă în perimetrul literaturii române, chiar cu preţul unui transfer în oraşul-lumină.

(Traducere şi note de Fănuş BĂILEŞTEANU)

[59] Ion Vinea: lettre autographe signée à Tristan Tzara s.l.n.d. 1. p. 282 × 215 TZR C 4169.

[59] Ion Vinea: scrisoare autografă, semnată, către Tristan Tzara, s.l.n.d., 1 p. 282 × 215, TZR C 4169.

Benjamin CRÉMIEUX, H.G.WELLS și G. DUHAMEL

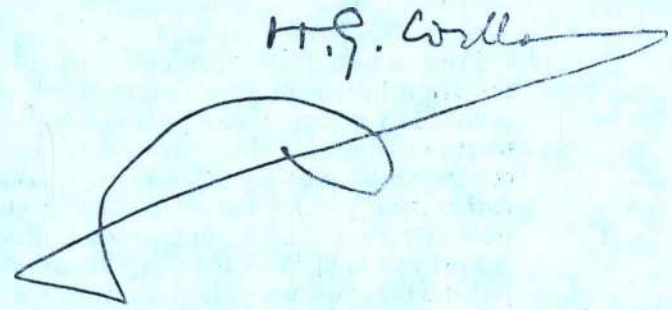
Autografe pe cărți dedicate Puiei Florica REBREANU

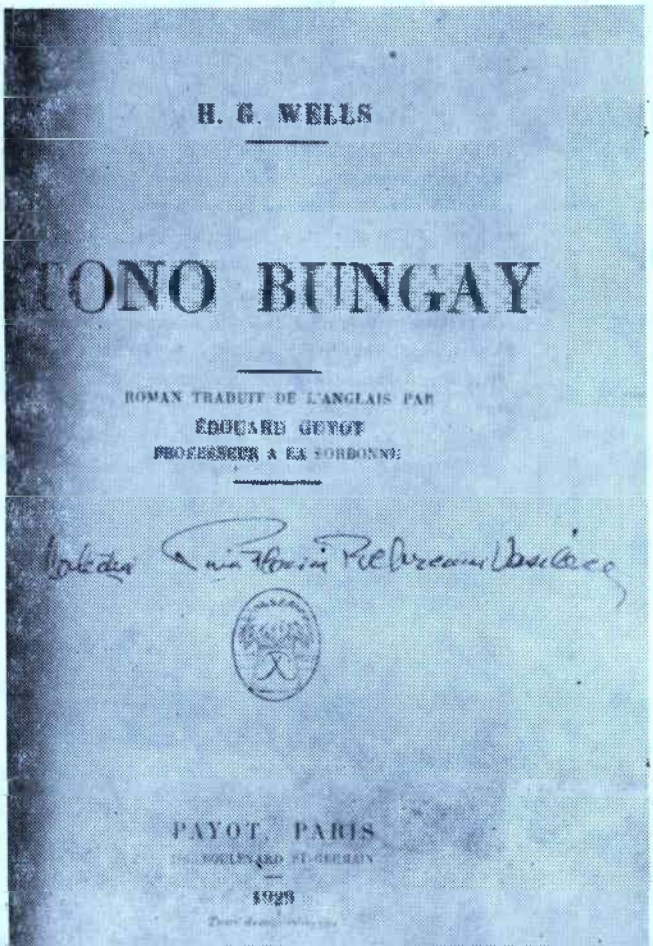
ÎN ANUL 1933 LIVIU REBREANU A PARTICIPAT — alături de alți scriitori români — la Congresul PEN Clubului, care a avut loc la Dubrovnik. Cu acest prilej, Puia Rebreanu a primit autografe de la H. G. Wells, B. Crémieux și Jules Romains, și ei prezenți la acea reuniune internațională.

În *Zilele care au plecat* [1], fiica marelui scriitor român descria astfel întîlnirea cu H. G. Wells: «Am vizitat Raguza veche, cu mausoleul lui Mestrovici, și la banchetul de acolo am avut prilejul să-l cunosc mai bine pe autorul *Omului invizibil*, romancierul englez Herbert George Wells, atunci ajuns în culmea gloriei». Mai departe, autoarea menționează: «De la două dintre prezențele deosebite ale congresului raguzan păstrez cîte o semnătură pe cîte o carte — a lui Wells, pe o ediție franceză din palpitantul său *Război al lumilor* și a lui Jules Romains, pe întîiul din cele șase volume ale frescei sale *Les hommes de bonne volonté* [2]».

Din motive pe care nu le cunoaștem, autograful lui H. G. Wells a fost desprins de pe volumul inițial și lipit pe o altă operă a scriitorului englez, romanul *Tonno Bungay* [3]. Din mărturisirea Puiei Rebreanu, Wells — deși solicitat să adauge cîteva rînduri la semnătura sa — a explicat tinerei sale interlocutoare că nu intră în obiceiul său să scrie dedicații pe cărți.

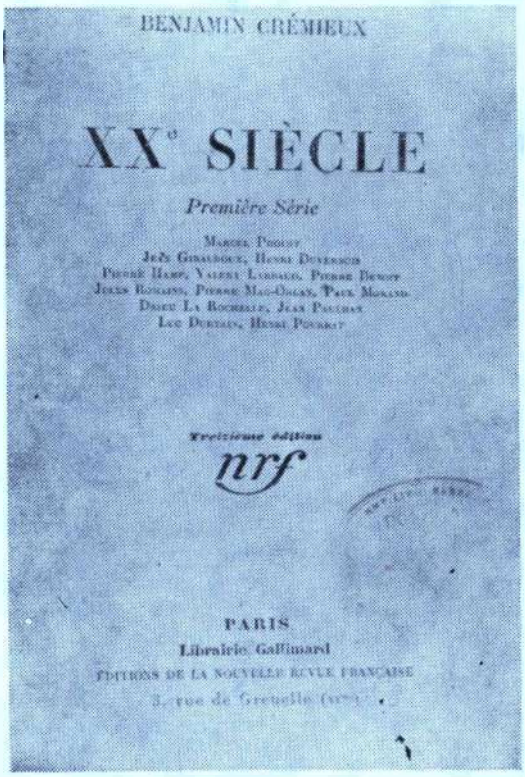
Evocînd zilele petrecute în Iugoslavia, Puia Rebreanu scrie în amintirile pe care le-am citat: «L-am revăzut pe bunul Crémieux, care nici el nu mă uitase pe mine, după cei cinci ani trecuți

[1] București, Editura pentru literatură, 1969, p. 292.
[2] *Les hommes de bonne volonté*, I, Le 6 Octobre. Roman. Paris, Ernest Flammarion, 1933.
[3] Paris, Payot, 1929.

à Madame Pouya Rebreanu
qui est assez jeune (quel bonheur!)
pour voir un jour l'Europe unie et qui
est assez jolie pour mériter de
voir ce beau jour
B. Crémieux

LES JUMEAUX DE VALLANGOUJARD

A Madame Pouya Rebreanu Vasilescu
qui porte un nom honoré de tous les lettrés
en hommage et en souvenir
Duhamel
Décembre 35

de la întîlnirea noastră pariziană...», dar nu consemnează faptul că și acesta îi oferise, pe volumul *XXe Siècle. Première série*[4] (Paris, Gallimard, 1927) dedicația:

«*À Madame, Pouya Rebreanu qui est assez jeune (quel bonheur!) pour voir un jour l'Europe unie et qui est assez jolie pour mériter de voir ce beau jour. B. Cremieux*».[5] Într-adevăr, Liviu Rebreanu și fiica lui îl cunoșteau pe B. Crémieux încă din anul 1928 — de la Paris — cînd acesta cerea consimțămîntul autorului pentru traducerea și publicarea nuvelei *Iție Știrul dezertor*.

În primăvara anului 1929, sosește la București André Maurois, care are lungi întrevederi cu Liviu Rebreanu, pe atunci director al Teatrului Național din București și președintele Societății Scriitorilor Români. Cu acest prilej Puia Rebreanu primește romanul *Climats*[6] împreună cu o frumoasă dedicație. În luna decembrie a aceluiași an, are loc vizita la București a lui Paul Geraldy, a cărui piesă *Dacă aș vrea* fusese reprezentată în premieră, cu doi ani în urmă, în capitală. Și acesta îi dăruiește Puiei Rebreanu o dedicație în versuri, pe cartea sa, *Toi et moi*.[7]

Ultimul volum cu dedicație din biblioteca fiicei lui Liviu Rebreanu este ediția de lux a cărții *Les jumeaux de Vallangoujard*[8] pe care Georges Duhamel o oferă în semn de prietenie și omagiu aceleia «care poartă un nume onorat de toți literații.»[9]

Toate aceste exemplare bibliofile se află, prin bunăvoința Puiei Rebreanu, în posesia arhivei Muzeului literaturii române; reproducem în paginile de față dedicațiile H.G. Wells și Benjamin Crémieux, nepublicate pînă acum.

Maria BECEANU

---

[4] Paris, Gallimard, 1927.

[5] «Doamnei Puia Rebreanu, care este atît de tînără (ce fericire) pentru a vedea într-o zi Europa unită și care este atît de frumoasă pentru a merita să vadă această frumoasă zi.»

[6] Paris, Bernard Grasset, 1929.

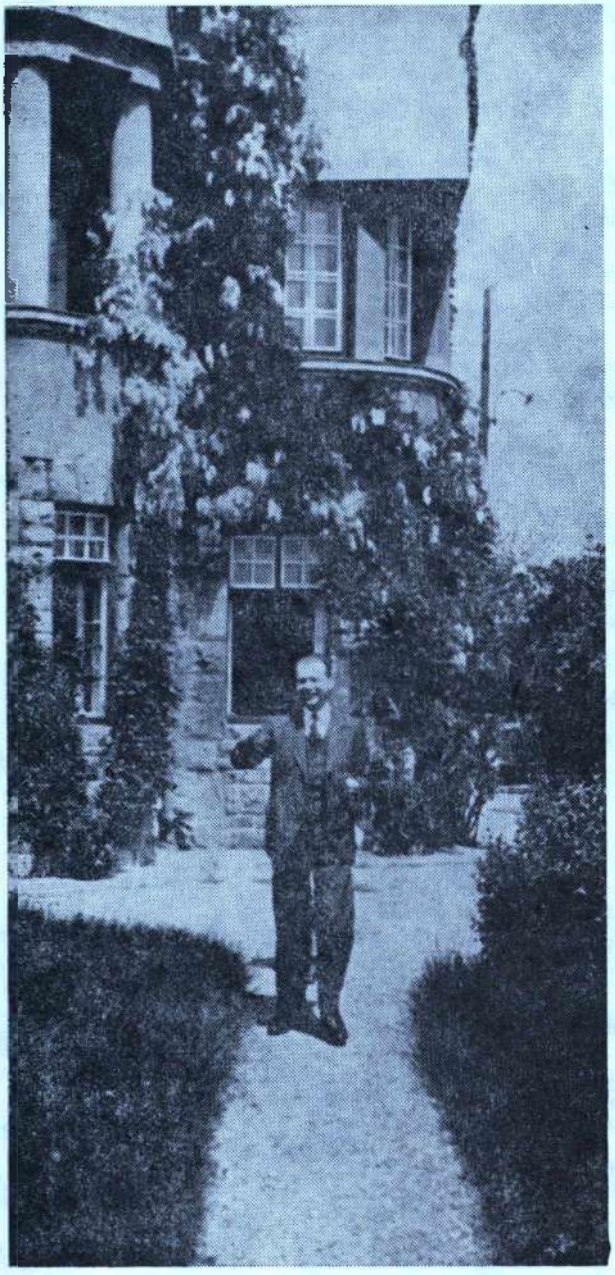
[7] Paris, Librairie Stock Delamain, Boutelleau Éditeurs, 1928.

[8] Paris, Paul Hartmann, Éditeur, 1931.

[9] «À Madame Pouya Rebreanu Vasilescu qui porte un nom honoré de tous les lettrés en hommage et en souvenir. *G. Duhamel.* Decembre 35» (Doamnei Puia Rebreanu Vasilescu care poartă un nume onorat de toți literații — în semn de omagiu și amintire. *G. Duhamel* — decembrie 1935).

JURNAL Lucian BLAGA

ÎN « ÎNSEMNĂRILE ZILNICE » ALE Corneliei BREDICEANU(II)

1 ianuarie 1937. Seara de Silvestru am petrecut-o bătînd la maşina de scris broşura cu «titluri» cerută pentru concursul de la Universitate. La miezul nopţii am închinat toţi patru, — am trezit-o şi pe Dorli (Fr[ău][ein] a aşteptat anul nou cu casca de radio la urechi), — şi ne-am dorit reciproc un an nou norocos. (Încă niciodată nu ne-a găsit anul nou într-o situaţie atît de nehotărîtă ca acum...)

Dimineaţa am terminat broşura. Dorli m-a chemat în camera ei să asist cum serbează păpuşile anul nou. Erau aşezate toate în jurul unei mese pe care stăteau paharele lor minuscule şi o sticlă cu liqueur verde. Şi ca de obicei, păpuşile au repetat ce au văzut la cei mari...

La dejun a venit bătrînul Pantazi. Lucian a rămas în pat, iar eu am luat masa cu Pantazi în salon, aşa că eram destul de aproape de Lucian ca să putem sta de vorbă toţi trei. Tot timpul Pantazi ne-a distrat cu amănunte nostime despre noul regim de la legaţie. Gurănescu l-a dat afară şi pe Horch, consulul general onorar care de foarte mulţi ani a ocupat această situaţie. Aceeaşi soartă se pare că-i aşteaptă şi pe ceilalţi consuli onorari (Rotter şi Wolf-Knize). Pantazi crede că Stîrcea stă în dosul acestor sacrificări generale (să fie oare chiar aşa de pornit?). Gurănescu, care întîi voia să aducă pe [. . .]* în locul lui Lucian, acum vrea să scoată din legaţie « pe toţi jidanii » [1]. « Fostul nostru şef » Gurănescu pare a fi pe lîngă toate şi sucit, — un sucit « haotic ». Acuşi va rămîne singur în birou: Lahovary pleacă peste 5 zile la Tirana (după cum mi-a spus azi la telefon). Stîrcea e la Bucureşti, Lucian bolnav, consulul nu-i

* Text anulat în manuscris.

[1] Exprimarea aparţine lui Gurănescu.

folosește mult fiindcă nu știe nemțește, iar pe Bălan, care-i făcea servicii de cancelar, l-a scos de la masa de scris ca să-l degradeze la simplu servitor în livrea. Rămîne Pantazi cu cele două dactilografe, doamna G. — care și ea a găsit că totul trebuie dat afară — s-a trezit că lucrurile nu merg deloc așa de ușor cum și-a închipuit; îl trimite pe Pantazi în tot orașul să-i caute o sufragerie «deamnă» de legație, nimic nu-i convine, — o doare capul ziua întreagă și se vaită că cu cele 50 de mii șilingi nu poate face nimic, i-ar trebui încă pe atît, ca să se aranjeze. (Cînd mă gîndesc că lui Caius nu i s-au dat decît 3 mii șilingi, dar, cu multă chibzuială, am ieșit la cale și cu atît.) Pantazi, care se pricepe în «aranjamente» (a aranjat pe scenă destule lucruri mai dificile decît apartamentele unui ministru), zice că d-na Gurănescu și-a adus o mobilă de gust burghez, pe care a plasat-o «schief»[2], ca să arate «malerisch»[3]. În același salon era pe vremea lui Caius o garnitură empire dintr-un palat din Steyr pe care am găsit-o la un anticar și am lăsat să o îmbrace în stofă de culoare «champagne» ca să se potrivească cu perdelele existente deja în legație (totul trebuia făcut pe atunci cu mare economie!). Această mobilă, cu tablourile Jaschke,[4] din aceeași epocă, dădeau oareșicare distincțiune salonului. D-na G. a expediat o parte din această mobilă la Belgrad, iar restul a lăsat să se vopsească în verde. Astfel a izbutit în adevăr să șteargă orice urmă care-ar putea aminti regimul lui Caius. Nu-i vorbă că lucrurile cele mai frumoase din legație erau proprietatea lui Caius: covoarele și tablourile Jaschke și acestea nu vor fi chiar așa de ușor de înlocuit. — Nimic nu le-a fost destul de bun gurăneștilor, s-au apucat de schimbări mari și radicale în toate direcțiile, — nu-i mirare că au ajuns repede în încurcătură. Pantazi a auzit-o deja pe d-na G. exclamînd: «mai bine era să rămînem la Belgrad».

Pe la ora 3 după masă a început dintr-odată să sune telefonul cu semnalul caracteristic pentru convorbirile cu străinătatea. Credeam că mi se telefonează de la Direcțiunea Presei din București. Dar am avut surpriza nespus de plăcută să aud vocea Sofiei Bragadiru[5], care și-a adus aminte de noi în ziua de anul nou. Voia să afle ce s-a hotărît cu noi, dar — ce puteam să-i spun? Mi-a promis că se va mai interesa și de aici încolo de chestiunea mutării noastre. Dorli a încercat să-i spună ce păpuși frumoase i-a adus Moș Crăciun, — dar nu știu zău ce-o fi înțeles Sophie la telefon din «dialectul» românesc al vienezei noastre...

Înainte de-a se înserа, am mai făcut plimbarea mea obișnuită pînă pe vîrful «Schafbergului» (la vreo zece minute de la noi). Priveliștea admirabilă de-acolo peste întreg orașul, a fost azi acoperită de-o ceață deasă. În schimb, toată pădurea pe lîngă care am trecut era învelită în promoroacă groasă. E peisajul de iarnă care-mi amintește întotdeauna plimbările cu Lucian din vremea studenției, prin pădurile Vienei. Sînt douăzeci de ani de-atunci.[6]

Seara ne-a telefonat Viorel[7] și Jenica Tilea, sosiți de curînd la Viena. Îi așteptăm la noi în una din serile viitoare.

2 ianuarie, pe la amiază m-a chemat ministrul Gurănescu la telefon și mi-a comunicat «oficial» că sîntem mutați la Berna. A vorbit cu Directorul gen[eral] al presei Anastasiu, care l-a asigurat că actele privitoare la mutarea noastră sînt pe drum și vor sosi peste vreo cîteva zile. În sfîrșit cel puțin în privința slujbei la legație, ne știm într-o parte. După două luni de oscilări între tot felul de combinații, de planuri, de promisiuni, vom ajunge la liniștea mult dorită.

---

[2] Oblic, strîmb.

[3] Pictural.

[4] Jaschke, pictor austriac de la începutul sec. 19. A pictat o suită de tablouri în tempera reprezentînd peisaje din Banat și Transilvania. Au fost cumpărate de la un anticariat cunoscut, probabil Dorottheum din Viena, de Brediceanu, Ban și Blaga (cele cumpărate de Blaga sînt acum proprietatea lui Gigi Blaga-Gheorghe).

[5] Familia Bragadiru, care a înființat fabrica de bere Bragadiru. Descendenții acestei familii au fost prieteni cu familia Brediceanu.

[6] Vezi *Hronicul* și corespondența cu Cornelia publicată în *„Manuscriptum"*.

[7] Viorel Tilea, viitorul ambasador al României la Londra, și soția.

După masă am făcut cu Lucian o plimbare frumoasă de-a lungul pădurii înghețate și am luat hotărîrea să expediem mobila la Sibiu [8] și să luăm cu noi la Berna numai lucrurile mai necesare. Vestea bună a mutării parcă l-a mai înviorat și pe Lucian. Plimbarea în [aer] liber, după atîtea zile petrecute în pat, i-a făcut bine.

4 ianu[arie]. Înainte de prînz am trecut pe la legație să iau corespondența. Am schimbat cîteva cuvinte cu Gurănescu, pe urmă m-am așezat în salonul din mijloc să citesc ziare pînă vine Pantazi. Gurănescu a trecut alături la Lahovary și a lăsat ușa deschisă. M-a pus astfel în situația să aud tot ce discută cu Lahovary. Bineînțeles că iar a început să demonstreze că e «silit» să dea afară... de data asta pe cei doi servitori Bălan și Terlețki, care de zeci de ani fac servicii de cancelari, unul la legație, iar celălalt la consulat. Lahovary încerca să-l convingă pe Gurănescu că n-are să fie bine să-i dea afară, mai ales acum cînd toți funcționarii superiori sînt schimbați, că are să sufere serviciul, — «are să fie o catastrofă, domnule Gurănescu» (îl auzeam spunînd pe Lahovary) «mie nu-mi pasă, că eu plec și vă scriu cărți postale, dar în interesul serviciului vă atrag atenția că are să stagneze totul» etc., etc. «Mi se cere de la minister» repeta Gurănescu — el totdeauna încearcă să-și spele mîinile... Într-un tîrziu a venit Pantazi, foarte grăbit. Fusese pus la dispoziția doamnei Gurănescu. «Ai mult de lucru, d-le Pantazi» i-am zis. «De lucru nu-mi pasă mie», mi-a răspuns, «dar asta-i un haos, o casă de nebuni!»

Seara am fost singură la Burgtheater, s-a jucat *Brant von Messina* de Schiller, scrisă în genul tragediilor antice grecești, cu coruri care evocă blesteme, răzbunare, fatalitate. S-a jucat foarte frumos.

5 ian[uarie], stau și eu în pat cu dureri sciatice, nu prea serioase ce-i drept, — dar mai mult pentru a preveni o agravare. Lucian e mult mai liniștit de cînd are siguranța mutării la Berna. Nu-și mai ia temperatura, asta e deja un mare progres. I-am spus că «Berna e lagărul de concentrare a filozofilor români» (fiind și C. Antoniade acolo).

Dorli știe să valseze. A învățat-o Fr[ău][ein]. — Azi am început să-i citesc *Harap Alb* de Creangă. Am ajuns deja la jumătatea povestei, — fiindcă nu mi-a dat pace, tot mai departe și mai departe voia să-i citesc.

6 ianuarie. Înainte de masă a fost profesoara de gimnastică a lui Dorli, Hilde Holger, să ne vadă pomul de Crăciun. Am făcut cîteva fotografii, Dorli în rochia de lamé în care a dansat gavota la ajunul Crăciunului.

După masă a venit portarul de la legație Fasching, singurul care deocamdată nu e amenințat să fie dat afară. L-am chemat ca să-i predau cadoul de anul nou obișnuit. (De data asta în loc de bani, 20 kg zahăr, ca să am mai puțin de transportat la Berna din proviziile noastre.) Ne-a istorisit cum a fost dat afară șoferul Fritz [9] din casa consulatului: i s-a pus mobila în stradă, cu poliția, după ce omul acela a servit vreo 15 ani legația. Neavînd altă locuință și nici alt post, a fost nevoit să-și plaseze mobila într-un magazin. Curios e, că apartamentul șoferului a rămas gol, nici pînă azi n-a fost ocupat nici de noul șofer, nici de altă persoană de serviciu.

Către seară a venit Viorel cu Jenica Tilea la noi. Am petrecut cîteva ore plăcute cu ei, ca întotdeauna cînd vin ei pe la Viena.

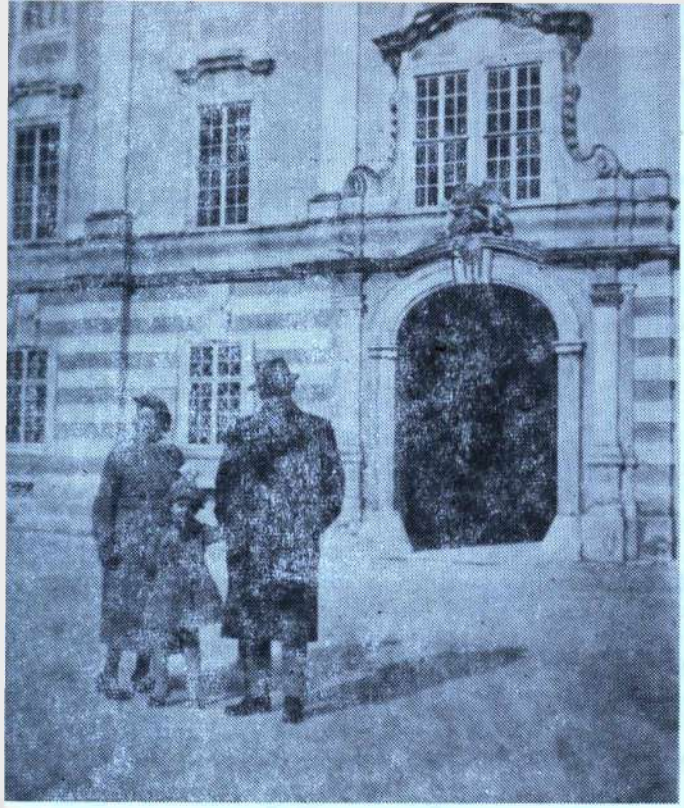
7 ianuarie. Dimineața am cules cu Dorli podoabele de pe pomul de Crăciun; — pe urmă am continuat povestea *Harap Alb*. Lucian a lucrat; către amiază a venit în camera [lui] Dorli și mi-a spus că a terminat discursul de recepție pentru Academie, — 21 de pagini. «Numai 21? — a zis Dorli, — eu știu număra pînă la o sută, nu numai pînă la 21.»

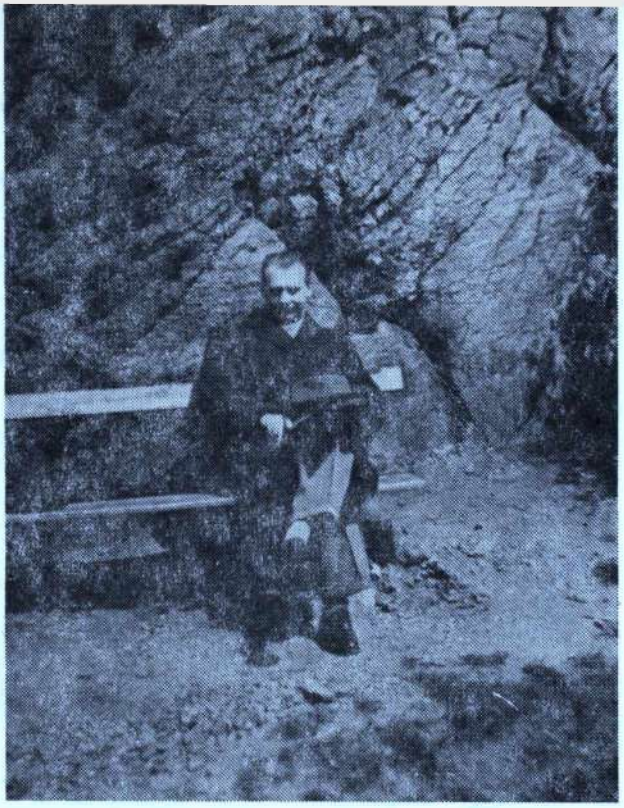
În sfîrșit a sosit la legație telegrama care anunță numirea lui Lucian la Berna. Pantazi mi-a transmis-o prin telefon.

---

[8] La fratele lui Lucian, Lionel Blaga, notar public la Sibiu.

[9] Friz a fost șapte ani șoferul lui Caius Brediceanu. Fiind mică, mă răsfăța și eu țineam la el.

Dorli a făcut din plastilină roz o figurină drăguță; o cucoană în rochie de seară, mică, de doi-trei centimetri. Am pus-o în vitrină să se usuce.

8 ianuarie. Ziua întreagă am stat culcată cu dureri sciatice. Am citit din cartea lui Tietze despre Viena. Am mare simpatie pentru «Alt-Wien», și în deosebi pentru epoca barocului cu arhitectura ei minunată. Ce bine îmi pare că m-am plimbat atîta prin străzile vechi ale orașului și am cunoscut aproape toate palatele și bisericile frumoase, — parc-aș fi știut că nu mai stăm mult pe-aici.

9 ianuarie. «Tot omul are un dor și un amar» zice Ochilă către Harap Alb; — bună și frumoasă vorbă. — Am terminat azi povestea, spre regretul Dorlii.

12 ianuarie. Lucian și-a reluat activitatea la legație. I. Șchiopul, care ne-a cedat acum patru ani locul și a luat Berna, e numit pentru 1 febr[uarie] iarăși la Viena, deci schimbăm pentru a doua oară cu el. Azi a trecut prin Viena și a stat mult de vorbă cu Lucian. Cele povestite de el ne-au făcut să dorim și mai mult reintrarea în liniștea berneză. Gur., într-o convorbire ce-a avut-o cu Șchiopul, i-a spus acestuia, că nici nu va fi nevoie să vie regulat la birou, cînd își va lua postul de la legația din Viena în primire. Va fi deajuns dacă va veni din cînd în cînd să dea directive etc. Va să zică tot tapajul ce l-a făcut cu reorganizarea biroului de presă, ca cu «marea acțiune» în cercurile gazetarilor anglo-americani etc. n-au fost decît simple șicane cu care voia să-l exaspereze pe Lucian, ca să-și ceară singur mutarea. Și-a ales bine metoda, n-am ce zice. La ce ține Lucian mai mult decît la liniștea lui și la orele lui libere pentru literatură?

13 ian[uarie]. La birou au stat «de givan» (cum se zice la Lugoj) ca trei candidați la plecare: Lahovary, care e numit ministru la Tirana, — V. Stîrcea mutat la Londra și Lucian. Lucian zicea că ministerul de externe multă vreme nu va mai fi informat despre Austria în mod atît de strălucit, cum a fost în ultimii trei ani. Și Stîrcea, atît de dificil cum e, găsea că legația din Viena a fost pînă acum dintre cele mai bune. E adevărat că Lahovary a muncit cu multă sîrguință și pricepere iar «recompensa»

a fost Tirana, postul cel mai mizerabil din Europa. Iar Lucian, care primea pentru rapoartele lui telegrame de mulțumire din partea lui Titulescu (lucru cu care foarte puțini diplomați români se pot lăuda) era cît pe-aci să rămînă fără slujbă din cauza unui Gurănescu, — «om de-a zecea mînă» — cum mi-a spus la București un mare liberal. «Prea multă silință ți-ai dat, domnule Lahovary», i-a spus Lucian, «eu m-am convins din nou că munca și talentul n-au nici o importanță pentru carieră, — hotărîtoare sînt numai legăturile personale. Dacă [. . .]*, rămînem fără slujbă».

După masă a venit Lahovary cu doamna să-și ia rămas bun. Stînd singură cu doamna Lahovary în camera Dorlii, mi-a spus că Gurănescu repetă la fiecare ocazie «cum recunoaște el în Blaga un mare talent, un geniu al literaturii ș.a.m.d., dar tocmai din cauza asta nu poate lucra cu el, nu-i poate da ordine, nu-i poate spune: mîine dimineața la zece să fii la birou etc., etc. El, Gurănescu, ar înțelege ca România să-i dea lui Lucian o pensie, dar nu înțelege de ce Lucian să ocupe un post la legație». (Ca și cînd Lucian n-ar avea deja de mult reputația unui funcționar exemplar al ministerului de externe, care și-a făcut întotdeauna datoria în modul cel mai conștiincios. Adevărat însă, că nici unul din șefii de pînă acum nu s-a găsit să-i bage de vină lui Lucian că face literatură în timpul său liber!)

14 ian[uarie]. Dorli a scos azi dimineață din bibliotecă o biblie mare și veche cu chipuri, pe care am căpătat-o eu odată de la Laura (Vlad — sora lui V. Delamarina) [10], din biblioteca tatălui ei. Am început să-i citesc de la început, cum a făcut Dumnezeu lumea în șase zile. A interesat-o enorm. Ar fi voit să i-o citesc toată de-odată...

La birou Gurănescu i s-a plîns lui Lucian că-i pleacă toți funcționarii, că i se dezorganizează serviciul, că rămîne singur etc. Lucian i-a răspuns: «Der Mensch ist am stärksten allein». Gurănescu a stat puțin pe gînduri, pe urmă a zis: «ăsta-i și principiul neveste-mii».

21 ianuarie. O săptămînă întreagă am zăcut cu o intoxicație intestinală. Doctorul care m-a căutat a găsit că am o inimă perfect sănătoasă și că la plămîni nu mai sînt decît mici cicatrice ale proceselor trecute [11]. Cam aceeași stare a găsit-o și la Lucian acum vreo trei săptămîni, cînd a suferit de colită. Sîntem deci amîndoi înarmați cu destulă sănătate pentru a suporta încă multe mutări, concursuri și alte neajunsuri, ca cele din vremea din urmă. Să dea [. . .]*

25 ianuarie. [. . .] ne mutăm chiar pe gerul cel mai mare. De dimineață am plecat de acasă și m-am întors abia seara la 6 1/2. Pe Lucian l-am găsit lungit pe canapea, în camera bine încălzită, mulțumit că a scris o poezie frumoasă. În camera lor, Dorli și cu Fräulein petrec cu păpușile la muzică de gramofon. (Casa noastră stă singură pe-un vîrf de deal. Afară e întuneric și vîntul urlă din toate părțile. Parc-am fi într-un far, în mijlocul mării.)

26 ian[uarie]. [. . .] de la Hardtmuth (îl cheamă Blazek) a terminat lucrările ce i le-am dat. Au ieșit 6 volume mari și frumos legate. Le-am pus pe toate la un loc și am chemat-o pe Dorli să-i arăt colecția asta de critici, de care ne-am ocupat așa de mult în vremea din urmă. Plină de mîndrie mă așteptam la un elogiu, dar ea n-a spus decît: «Aha, von hier schreibt der Tata seine Bücher ab!» [12]

După masă a fost Alice Forster [13] cu Alice Lichtenstern [14] la ceai. Amîndouă susțineau sus și tare că dacă se schimbă guvernul, Caius imediat are să-l scoată pe Gurănescu de la Viena. Atît Lucian cît și eu am protestat energic împotriva presupunerii că Caius ar vrea «să se răzbune».

27 ian[uarie]. Lucian a avut o conversație la telefon cu Ispasiu, șeful contabilității Ministerului de externe din București. Ispasiu i-a refuzat plătirea devizului făcut de

---

* Text anulat în manuscris.

[10] Laura Vlad, verișoară cu Cornelia Blaga (prin mama Corneliei), sora poetului Victor Vlad Delamarina.

[11] În urma unei varicele făcută pe la 36 de ani (1933), Cornelia Blaga a fost bolnavă aproape doi ani.

[12] «A, de aici își copiază tata cărțile».

[13–14] Prietene ale familiei Brediceanu.

[ex]peditor pentru transportul mobilelor şi i-a încuviinţat o sumă mult mai mică sub pretext că nici Şchiopul de la Berna n-a primit mai mult. (Dar Şchiopul n-are nici mobilă proprie şi nici familie; — pe de altă parte lui Broşu, burlac şi el, i s-a încuviinţat o sumă de trei ori mai mare decît ce-am cerut noi!). Ispasiu a avut chiar obrăznicia să ţipe la Lucian, lucru pe care încă nimenea nu l-a îndrăznit. Cu ocazia asta a ieşit la iveală ura lui Ispasiu împotriva ardelenilor (şi-n special împotriva «cumnatului lui Brediceanu») — ca şi cînd Ministerul de externe ar fi o moşie rezervată esclusiv regăţenilor! — Acum nu ne rămîne decît să plătim din punga noastră o bună parte — poate chiar jumătate — din spezele de mutare. Pierderile materiale se ţin lanţ de-o vreme. Am pierdut cu devaluarea francului elveţian, cu o sumă depusă într-o bancă care se clatină, apoi cu cele două călătorii la Bucureşti în chestiunea mutării, — şi acum nici spezele transportului nu vreau să ni le dea...

29 ianuarie. Toată ziua am umblat prin oraş după comisioane. Cînd m-am întors acasă mi-a istorisit L[ucian] că după masă Dorli şi cu el s-au odihnit pe otomanele din dormitor. Dorli l-a întrebat: «Cînd adorm eu, adoarme şi somnul sau somnul se trezeşte?»; după ce s-a gîndit puţin, şi-a dat singură răspunsul: «eu cred că somnul se trezeşte cînd adorm eu».

Berna, sîmbătă 6 februarie 1937. De două zile sîntem în Berna. Am plecat miercuri seara din Viena şi am sosit aici joi d.m. la $5^3/_4$. În ziua din urmă petrecută la Viena gerul scăzuse şi zăpada începuse să se topească. Tirolul (prin care am trecut joi dimineaţă) era încă cu totul acoperit de zăpadă. Din moment ce-am trecut însă Arlbergul, nu s-a mai văzut nici urmă de zăpadă. În Zürich, unde ne-am oprit vreo două ore, era cald, iar Berna ne-a primit cu un apus de soare primăvăratic. Încă din tren i-am putut arăta Dorlii peisajul Alpilor bernezi în toată splendoarea lor. Ca şi altădată, am descins la Hotel Bristol (vorba lui Lucian: «în Bristolul de la Berna, să dau calului ovăz!») În seara dintîi nici nu-mi venea să cred că am ajuns iarăşi în oraşul acesta pe care l-am părăsit acum patru ani fără perspective de-a mai locui vreodată aici în mod stabil. Nici Dorlii nu-i prea venea să creadă că se află în oraşul ei natal, abia a doua zi, cînd a văzut grota cu urşi, mi-a spus că acum îşi dă seama că se află într-adevăr în Berna. — Lucian şi-a început activitatea la legaţie, ministrul Antoniade l-a primit foarte bine. Eu umblu în dreapta şi-n stînga după apartament sau după o pensiune mai bună să ne instalăm pînă găsim ceva definitiv.

Zilele din urmă din Viena au fost extrem de obositoare cu pachetarea şi expedierea mobilelor la Sibiu. Lucian s-a despărţit în termeni buni de Gurănescu. Acum ne odihnim în incomparabila linişte berneză...

14 februarie. De cîteva zile Dorli e bolnavă de bronşită. Har Domnului, azi se simte deja mai bine, temperatura a scăzut aproape la normal. L-am chemat pe doctorul Tobler (şeful admirabilului „Säuglingsheim", clădit de curînd). Acum cinci ani, tot el venea, cînd era Dorli bolnavă. E un om care prin liniştea şi siguranţa lui îţi inspiră toată încrederea. Cum a răcit Dorli aşa de rău, nu ştiu precis, — a alergat prea mult cu Fräulein, amîndouă curioase să cunoască cît mai repede oraşul, sau cauza a fost poate oboseala călătoriei şi brusca schimbare de temperatură? — noi tocmai pentru Dorli ne temeam să întreprindem călătoria asta în februarie, şi de ce ne-am temut n-am scăpat. Zilele dintîi, cînd se simţea mai rău şi o chinuia tusea, spunea: «Gurănescu e de vină că m-am îmbolnăvit». I-am dat multă zeamă de portocale, din acelea roşii, întunecate de tot şi foarte gustoase. La un moment dat, cînd nu voiam s-o las să bea prea mult mi-a spus: «aşa-mi place Orangensaft-ul [15], c-aş vrea să mă mărit cu el — dacă o să fie soţul meu, atunci pot să-l beau tot». Ieri seara i-am povestit despre inundaţia din Lugoj din 1912. A ascultat cu mult interes peripeţiile acestui «topop».

---

[15] Zeama de portocale.

De-o săptămînă locuim la Pension Stamm pe Berna-Strasse. Mîncarea e bună, camera noastră destul de mare, dar a Dorlii e prea mică şi prea întunecoasă. Trebuie neapărat să o schimbăm [...]

Cu familia Marti [16] încă nu ne-am întîlnit. Am vorbit numai cu doamna Marti la telefon. El zace iarăşi cu o pleurezie, pe urmă va pleca, ca de obicei, pentru cîteva luni, la Davos. Afecţiunea lui pulmonară apasă greu asupra întregii familii. Dar, cum ne spune şi Tobler, atît el cît şi ea, ştiu să poarte sarcina asta cu multă răbdare şi linişte. Şi mai ales cu o desăvîrşită stăpînire faţă de lumea dinafară. Pentru asta se pretează bine atît temperamentul ei de norvegiană cît şi al lui de elveţian.

21 februarie. Ieri s-a sculat Dorli din pat pentru întîia oară după bronşită. E cam slăbită, dar sper să se refacă repede.

Tot ieri, după masă, am fost la familia Marti. Ei locuiesc acum într-una din vechile case patriciene din Junkerngasse [17]. Cunoşteam odinioară un alt apartament din strada asta, al soţilor Kaufmann (el era directorul teatrului din Berna pe cînd s-a jucat aici *Meşterul Manole* a lui Lucian — 1929). Apartamentul acela era situat în partea dinspre nord a casei, cu ferestrele spre Junkerngasse, a lui Marti are însă o parte dintre camere spre sud, adică spre rîul Aare. Cînd te plimbi sub arcadele din Junkerngasse, casele acelea medievale ţi se par destul de sumbre. Dacă te uiţi însă de pe celălalt mal al Aare-i la fronturile lor dinspre sud, bătute de soare şi cu grădini care coboară în terase pînă aproape de malul rîului, atunci aceleaşi case ţi se par prietenoase şi de un farmec propriu vechilor reşedinţe ale patricienilor bernezi.

Ne-am dus la Marti cu oareşicare emoţie. Nu numai fiindcă ne temeam să nu-l găsim cumva pe Marti într-o stare prea tristă din cauza boalei lui, — dar şi fiindcă ne leagă multe amintiri de ei, ba aş putea chiar spune că sînt printre prietenii noştri la care ţinem mai mult. Marti a tradus *Meşterul Manole* pentru teatrul din Berna, iar reprezentarea piesei aici a fost atît pentru noi, cît şi pentru ei, unul din evenimentele frumoase care nu se uită. Lucian a tradus pe urmă o carte de-a lui Marti în româneşte şi a publicat-o parte în *„Gândirea"*, parte într-un volumaş *(Rumänische Mädchen* şi *Intermezzo)*. Doamna Marti e o fire « nordică », — rezervată şi distantă [18]; am ajuns însă totuşi la o apropiere, mai ales prin copii. Băiatul ei, Rolf [19], era cam de-un an cînd am venit noi întîia oară la Berna, începea să umble şi era foarte drăguţ. Mai tîrziu, cînd o aşteptam eu pe Dorli, doamna Marti mi-a stat în ajutor la pregătirile ce trebuiau făcute, mi-a împrumutat chiar o parte din trousseau-ul de baby al lui Rolf şi mi-a făcut rost de-un leagăn în care a dormit pe urmă Dorli vreo opt luni. (Leagănul aparţinea copilului doamnei Dubois, o nepoată a cunoscutului scriitor Gotthelf. Astfel Dorli, fiică de poet român, şi-a petrecut întîile luni ale vieţii în acelaşi leagăn ca şi strănepotul unui poet elveţian). De la doamna Marti a primit Dorli şi o cruciuliţă de aur cu lănţişor, cînd a venit întîia dată cu Rolf să o vadă pe Dorli la sanatoriul Engeried, unde se născuse. Patru ani de zile nu ne-am mai văzut cu familia Marti. Din cînd în cînd ne mai scriam, sau mai aflam indirect cîte ceva unii despre alţii.

Junkerngasse 61; deasupra intrării stă scris anul clădirii: 1695. Nişte scări de lemn în spirală, vechi şi ele de cîteva sute de ani — dar lustruite la perfecţie, — duc pînă

---

[16] Este vorba de scriitorul şi ziaristul elveţian Hugo Marti. Blaga l-a cunoscut la Berna, în perioada 1929—1932 cînd s-au împrietenit. Marti a fost redactor şef al secţiei pentru cultură la ziarul bernez *„Der Bund"*. A avut legături cu România încă dinaintea şi din timpul primului război mondial. A fost profesor în casa prinţului Cantacuzino. În timpul războiului a condus pe copiii acestuia prin Rusia în ţările nordice şi apoi în Elveţia. A scris două cărţi inspirate din viaţa în România: *Intermezzo* şi *Rumanische Mädchen*. Corespondenţa dintre Blaga şi Hugo Marti se află în arhiva Muzeului literaturii române.

[17] Strada şi casa există neschimbate şi azi, aşa cum sînt descrise. Strada este în oraşul vechi, în apropiere de Münster (catedrala).

[18] D-na Elsa Marti mai trăieşte şi astăzi la Berna unde am reîntîlnit-o în aprilie 1978. Ne-a primit cu multă căldură, pe fiul meu şi pe mine.

[19] Rolf Marti, arhitect, trăieşte la Berna.

la apartamentul lui Marti. Cum deschizi uşa, intri pe nişte coridoare destul de înguste, dar luminoase, proaspăt vopsite într-o culoare deschisă gălbuie. Începînd de la cuierul pentru haine cu umerii îmbrăcaţi într-un roşu ruginiu, bine asortat cu culoarea pereţilor — şi pînă la şervetele de ceai brodate în nuanţe pe ales, totul e pătruns de gustul şi îngrijirea stăpînei fine şi cultivate care e doamna Marti. Mobila e în partea mai mare din epoca Biedermeyer, dar au şi-un dulap baroc, moştenire din familia Marti, deosebit de frumos [20]. Aranjamentul, ceaiul, privelişte spre Aare, toate mi-au plăcut, — dar şi mai bine mi-a plăcut băieţelul lor Rolf, care s-a făcut mare — de nouă ani acum — şi foarte frumuşel. Are capul fin şi îngust al doamnei Marti, părul cu un vîrtej nostim pe frunte şi ochii inteligenţi ai tatălui său. Pe Marti nu l-am găsit aşa de bolnav cum ne temeam. A stat cu noi la ceai, şi-a făcut, ca de obicei, glumele şi observaţiile lui pline de umor. (Ne-a istorisit între altele, cît de greu s-a hotărît ministrul Boerescu să părăsească legaţia din Berna, cînd a fost rechemat la Bucureşti. Îşi aducea diverşi doctori care să constate că e «bolnav» şi nu poate întreprinde călătoria. Trebuind totuşi să cedeze o parte din legaţie, în cele din urmă s-a «baricadat» într-o singură cameră. În oraş lumea încheia pariuri asupra zilei cînd se va hotărî în sfîrşit Boerescu să «capituleze».) După vreun ceas Marti s-a retras şi noi am rămas cu doamna. Ea ne-a istorisit peripeţiile boalei soţului ei şi ale gravului accident de intoxicare cu oxid de carbon, pe urma căruia era cît pe-aci să se prăpădească amîndoi. I-am spus şi noi prin cîte am trecut cu boala mea de-acum trei ani, — pe urmă ne-am mîngîiat reciproc cu nădejdea că de-acum vor merge toate mai bine. Se-nserase binişor cînd ne-am despărţit. Lucian s-a mai dus în oraş iar eu m-am întors la Dorli şi i-am spus ce băiat drăguţ s-a făcut Rolf. Ea s-a bucurat, fiindcă «desigur se va potrivi foarte bine în tablourile vii» pe care vrea să le aranjeze ea cu copiii Dăscălescu şi cu Rolf, cînd se vor cunoaşte şi se vor împrieteni.

22 februarie. Ieri seară am petrecut cîteva ceasuri agreabile la Emmy Sauerbeck [21]. Erau şi soţii Jucker acolo, îi cunoscusem amîndoi din rîndul trecut, dar Lucian de-abia şi-a adus aminte cînd şi unde i-a mai văzut. Ambii Jucker-ii sînt funcţionari la Biblioteca oraşului, la care acum cinci ani am făcut eu un abonament «pe viaţă»... pentru a păstra întotdeauna legătura concretă cu Berna.

23 februarie. Dorli a ieşit întîia oară la plimbare. După masă am fost la biblioteca oraşului, unde d-ra Biancone m-a primit ca pe o veche cunoştinţă. Dar, nici ea, nici soţii Jucker nu mi-au putut ajuta să găsesc cărţile care-i trebuiesc lui Lucian. A rămas să mi le aducă din biblioteca de la Zürich. În sala de lectură şi în biroul bibliotecii am văzut nişte tablouri vechi interesante şi cîteva mobile bune Louis XV. Unul din tablouri reprezintă Consiliul bibliotecii în 1693: o sală mare cu rafturi pline de cărţi (unele din volume sînt uşor de recunoscut şi-n actuala bibliotecă), — în mijlocul sălii o masă de conferinţă. Domni gravi, îmbrăcaţi după moda de-atunci, discută în jurul mesei. Cîteva gravuri frumoase reprezintă vederi din Berna veche. Portretele poartă nume cunoscute de patricieni bernezi. Urmaşii unora dintre ei aparţin şi astăzi «elitei» oraşului, de ex[emplu] Grafenried.

28 februarie. Am primit în sfîrşit ştirea de la Lionel că mobila noastră a sosit bine la Sibiu şi că a plasat-o în casa lui. Cu asta am scăpat de-o mare grijă. Aici am ajuns de asemenea în ordine cu despachetarea diverselor lăzi, cu împărţirea lucrurilor parte la legaţie, parte în cele două camere ce le ocupăm la pensiune. Cîteva lăzi şi covoarele au rămas la magazin. Pe Dorli am mutat-o într-o cameră mai mare şi sper să-i obţin cu timpul o cameră şi mai bună, cu soare de dimineaţă (camere spre sud, nu sînt în pensiunea asta, păcat, — căci altfel sîntem foarte mulţumiţi, totul e bine întreţinut, mîncarea excelentă). Terminînd cu toate daraverile în legătură cu mutarea şi fiind Dorli — slavă Domnului! deplin restabilită, vom intra iarăşi în ogaşul vechilor ocupaţii. Înainte de toate trebuie să ne gîndim la instrucţia Dorlii, deoarece la 2 mai

---

[20] Aceeaşi mobilă în locuinţa de azi a d-nei Elsa Marti şi a arhitectului Rolf Marti.
[21] Dansatoare, prietenă cu familia Marti.

împlinește 7 ani. Vrem să facă clasa I primară particular. Vom încerca să o instruim noi două, Fräulein și cu mine. Totodată va lua un curs de gimnastică, probabil cu Emmy Sauerbeck. Facem și-acasă în fiecare dimineață cîteva exerciții cu ea. Fräulein se pricepe bine în materie de gimnastică ca și în tot ce cere oarecare îndemînare. Ea va învăța pe Dorli elementele scrisului, rămînînd ca eu să mă ocup de cealaltă parte a materiei. Greutatea de învins este însă perfecționarea ei în limba românească, greutate care cade exclusiv în sarcina mea. Ce-i drept, Dorli vorbește deja binișor românește, dar mai are încă mult de învățat.

În timpul din urmă, trebuie să constat cu mulțumire că a făcut progrese simțitoare. Cînd o compar cu alți copii români crescuți în străinătate, care nu știu nici o boabă românește, sînt chiar mîndră de rezultatele mele. De cînd sîntem în Berna, Lucian lucrează de zor. A început chiar a doua zi după sosire și în curînd termină volumul al treilea din *Trilogia culturii*. Atmosfera liniștită de la birou și din oraș îi permite să se concentreze în dragă voie. Dealtfel Berna a fost totdeauna prielnică îndeletnicirilor lui filozofice *(Eonul dogmatic, Cunoașterea luciferică)*. La birou are mai puțin de lucru decît la Viena și numai rar se întîmplă să-l caute cineva personal, pe cînd la Viena îi veneau zilnic zeci de indivizi cu tot felul de doleanțe. La unele chestiuni plicticoase de birou, cum sînt traduceri și rezumate din articole de gazetă, îi ajut și eu. Dealtfel lucrul acesta l-am făcut totdeauna, de cînd sîntem în străinătate. În curînd vom începe cu transcrierea cărții. Între timp trebuie să pun la punct contabilitatea cu editorii și cu teatrele și să completez colecția cu critice. Nu voi uita însă nici de aparatul fotografic și nici de colecția « operelor » mele fotografice.

2 martie. Luna s-a început cu o vreme schimbăcioasă — cînd soare — cînd ninsoare. E destul de frig. Ieri i-am cumpărat Dorlii întîiele caiete de școală și azi a ținut întîia lecție cu Fräulein. La cină a zis dintr-odată: « Tăticule, învățatul e cam ușor ! »

Înainte de culcare, spălîndu-i Fr[äu]l[ein] dinții, i-a căzut al treilea dinte, incisivul stîng de sus. Acum e știrbă și sus și jos.

3 martie. După masă am pornit cu Dorli și cu Fr[äu]l[ein] să le arăt unde am locuit cei patru ani cît am stat noi în rîndul trecut la Berna. Ajunse pe Spitalackerstrasse le-am arătat întîi casa pe dinafară, apoi am intrat în prăvălia de la parter, am stat de vorbă cu băcănița — veche cunoștință — și pe urmă ne-am urcat la al treilea etaj, pînă la ușa fostei noastre locuințe, ocupate azi de necunoscuți. Bineînțeles că Dorli nu și-a mai adus aminte deloc de casa în care a petrecut cei dintîi doi ani și jumătate ai vieții. Coborînd însă scările, de-odată mi-a spus: « eu parcă-mi aduc aminte mirosul casei ! » Și în adevăr, pe scări era și-atunci, ca și acum, un miros special provenit de la o tipografie și a unui laborator care se afla la parter. Totuși nu-mi prea venea să dau crezămînt celor spuse de Dorli. Istorisindu-i însă seara lui Lucian întîmplarea, el m-a asigurat că trebuie să fie într-adevăr așa, deoarece și amintirile lui cele mai îndepărtate din prima copilărie, sînt amintiri de miros. Auzindu-ne Dorli discutînd și-a spus și ea părerea: « poate fiindcă avem nările așa de mari ».

De la fosta noastră locuință am luat-o pe Spitalackerstrasse în sus spre Rosengarten. Am găsit partea aceasta a cartierului foarte schimbată prin multele clădiri noi și moderne. Drumul pe care-l făceam odinioară cu Dorli în trăsurică, de acasă pînă în Rosengarten era inundat de soare, — acum mergi tot prin umbra noilor clădiri. Neschimbată a rămas însă minunata priveliște din Rosengarten: spre răsărit panorama maiestuoasă a Oberlandului bernez, — în față muntele Gurten, iar jos Berna veche înconjurată ca o peninsulă de șerpuirile rîului Aare.

4 martie. Lucian mi-a comunicat vestea tristă despre boala Semproniei [22]. Mare dezastru ! Biata Mami, ce zile grele pentru ea. Era bine să pot fi acum în apropierea ei. L[ucian] știa mai de mult, dar nu s-a putut hotărî să-mi spună și mie...

---

[22] Sora Corneliei.

5 martie. Ne-a scris mama că Semproniei îi merge mai bine cu sănătatea. Duminică o aduce deja acasă. Doamne ajută! Nici nu speram să treacă așa de repede peste criza asta a vîrstei ei.

8 martie. De cînd sîntem la Berna, Dorli mănîncă cu noi la masă. Mănîncă cam slab, și mai ales foarte încet. Îi place să mai stea de vorbă și uneori uită de tot pentru ce-i la masă. Fr[äu][ein] o îndeamnă în fel și chip, Dorli devine din ce în ce mai tristă și înghite tot mai greu. Deunăzi, devenind situația critică, de-odată o auzim zicînd pe-un ton tragic: «aș vrea să fiu Flămînzilă!» — și două lacrimi mari îi alunecară în jos pe obraji.

Sîmbăta trecută (la 6 martie) am fost cu toții la familia Marti. Dorli și Rolf s-au jucat «de-a războiul» în jurul unei cetăți clădite din cuburi de lemn de toate culorile, apoi cu automobilul electric pe care i l-am adus noi acum patru ani și care face și azi încă «figură bună» printre jucăriile lui Rolf. Marti se simte mai bine și pleacă peste cîteva zile la Davos. Le-am povestit despre Senta Bossi, pe care ei amîndoi o cunosc de cînd era copilă, refugiată în timpul războiului în Norvegia, împreună cu ceilalți copii ai prințului Cantacuzino.

10 martie. Lucian a fost pentru cîteva ceasuri la Lausanne, dîndu-și întîlnire cu Cruțescu, însărcinatul cu afaceri din Geneva și cu secretarul de legație Stîrcea (fratele celui din Viena). Cruțescu i-a propus lui Lucian să se mute la Geneva și să lucreze la legația de-acolo în calitate de consilier de presă. Lucian a refuzat categoric. La despărțire i-a spus lui Stîrcea care l-a acompaniat la gară «ca să fim clari: eu [...]* sînt și titulescian». (Legația din Geneva a fost complet «curățită» de elemente titulesciene, au dat afară și acolo pe toți colaboratorii, cum a făcut Gurănescu la Viena, și acum se plîng că n-au oameni care să cunoască chestiunile și să păstreze continuitatea la Ligă!)

11 martie. Lucian i-a spus ministrului Antoniade despre propunerea ce i-au făcut-o băieții de la Geneva și despre refuzul său. Antoniade l-a aprobat întru toate. După masă ne-a chemat d-na Antoniade pe toate cucoanele de la legație să luăm ceaiul cu ea la confiseria Meyer (legația nefiind încă complet instalată). A venit d-na Dăscălescu, d-na Damian cu fiica ei mai mare, Raymonde — numai d-na Vichy soția consilierului a lipsit, fiind bolnavă. Pe d-na Antoniade o cunosc din 1919, de la Paris (în timpul

Conferinței de pace, Antoniade era membru al delegației române de sub conducerea lui Brătianu)[23] prin anii 1928—29 am întîlnit-o de cîteva ori la Geneva. E și-acum drăguță și elegantă.

15 martie [...] De cîteva zile sîntem foarte ocupați cu transcrierea volumului *Geneza metaforei și sensul culturii*, partea a treia din *Trilogia culturii*.

22 martie. După amiaza de ieri — duminică — am petrecut-o la soții Nebel. Ne-a condus Emmy Sauerbeck, care găsește întotdeauna legături cu oamenii interesanți din Berna. Nebel e pictor, emigrat de vreo trei ani din Germania. Nu e nici evreu, nici comunist, dar nu poate spera nimic în Germania de azi, fiind autorul unei lucrări literare cu tendințe pacifiste (iar în țara lui Hitler pacifismul nu e o bună recomandație). D-na Nebel se ocupă de un fel de terapie a boalelor nervoase prin influența culorilor (n-am prea înțeles mult din asta, dar «culorile» se pare că joacă un rol de mîna întîi și pentru soția pictorului). El ne-a expus pe rînd pe un chevalet o lungă serie de gravuri, aquarele și pastele. Genul lui pare a fi o sinteză — norocoasă — din toate încercările de pictură modernă ale deceniilor din urmă. A trecut și peste faza picturii abstracte — dar acum n-o mai face decît pentru americani doritori de tablouri cît mai excentrice. Lucian l-a găsit interesant și talentat. S-a iscat o discuție animată în jurul picturii moderne și în special asupra lui Kandinsky, care are în prezent o expoziție în Berna. Către seară am făcut cu toții o plimbare de-a lungul Aarei. După o serie de zile ploioase vremea pare a se îndrepta. Dorli e iarăși cam bolnăvioară, cu guturai și indigestie.

26 martie. Azi și-a terminat Lucian volumul de filozofie început la Viena pe la mijlocul lui septembrie. I-am spus că am să notez faptul în ziarul meu și el mi-a răspuns: «tu de-abia aștepți să mor, ca să poți scrie în ziar: a murit Lucian». Pe urmă s-a uitat în oglindă și a constatat cu satisfacție că arată bine, deși a muncit pe capete în ultimele săptămîni. Acum mai rămîne să transcriem ultimele capitole ale volumului. Într-o săptămînă, dacă nu mai curînd, terminăm. Dorli e iarăși bine.

28 martie [...] După masă am lucrat cu Lucian la transcrierea manuscrisului, pe urmă am făcut singură o plimbare lungă pe la marginea dinspre răsărit a orașului. Pe-acolo, luînd-o de la Rosengarten spre cîmp, mă plimbam adeseori, pe vremuri, cînd așteptam pe Dorli și-apoi, mai tîrziu, cu Dorli în trăsurică și pe jos pînă a împlinit ea doi ani și jumătate și ne-am mutat la Viena. Dulce mai era cînd o duceam în trăsurică și-i arătam vacile sau turme cu oi: grozav îi plăceau. «Oile-oile» — au fost printre întîiile cuvinte pe care le-a rostit.

Cu gîndul la vremurile acelea frumoase, m-am plimbat pînă tîrziu pe cărările ce șerpuiesc printre arături și livezi. Coline verzi se întind din preajma orașului pînă departe spre lacul de Thun. Ici-colo zărești cîte-o gospodărie țărănească sau vreun conac boieresc. La orizont se înlănțuiesc piscurile grandioase ale Oberlandului bernez. Parcă toată Elveția e simbolizată în acest peisaj. Întorcîndu-mă acasă și povestindu-i lui Lucian despre plimbarea mea, mi-a spus că și pe el îl leagă amintiri frumoase de-acele împrejurări ale orașului: «Acolo s-a făcut și filozofia mea; aici la Berna s-a făcut, nu în altă parte!»

30 martie. Ieri seară am asistat la o reprezentație a baletului Menaka, din Indii, care-a luat premiul întîi la jocurile olimpice din Berlin în anul trecut. Am luat o lojă și am dus-o și pe Dorli cu Fr[äu][ein] — lor le plac dansurile și costumele exotice. Mi-a părut bine că-i pot arăta Dorlii teatrul în care s-a jucat *Meșterul Manole* a lui Lucian, în 1929.

31 martie. I-am întors vizita domnișoarei Bardach[24], celebra inspiratoare a lui Ibsen. Se spune că după chipul și asemănarea ei a creat Ibsen rolul fetei tinere din

---

[23] A se vedea revista *„Manuscriptum"*, (nr. 3, 4/1977; 1, 2, 3, 4/1978; 1, 2, 4/1979), corespondența lui Blaga cu Cornelia Brediceanu și notele.

[24] Domnișoara Emilia Bardach, fosta prietenă a lui Ibsen. Jurnalul de care vorbește Cornelia s-a păstrat, aflîndu-se acum în arhivele Muzeului literaturii române. A fost publicat în revista *„Manuscriptum"* (nr. 1/1972, pp. 128—142).

piesa lui *Baumeister Solness*. În tinerețele ei, d-ra Bardach trebuie să fi fost «eine fesche Wienerin, schlagfertig und frech»[25]. Acum e o bătrînă tremurîndă de vreo 70 de ani, — dar tot încă ar vrea să se menție în societatea «înaltă» din Berna. Familiile patriciene (de Tscharner, Marconart etc.) de-a căror prietenie se bucura odinioară, au cam părăsit-o. În vremea din urmă era în mare prietenie cu ministrul Boerescu, care totdeauna s-a complăcut în societatea cucoanelor mai în vîrstă. «Lady Emily» — cum îi spunea Boerescu, e nemîngîiată de rechemarea lui «Bo». A încercat să mă descoase asupra intențiilor noastre mondene. Ca să nu-și facă iluzii i-am spus că noi n-avem timp de mondenități, fiind adepți a principiului: Time is money.

2 aprilie. Tiberiu a împlinit azi 60 de ani. În anii din urmă a fost urmărit de mari necazuri familiale — operația Genii, boala lui Șușu[26]. De-ar da Dumnezeu să aibă de-acum înainte mai multă liniște pentru a-și rotunji frumoasa lui operă muzicală.

4 aprilie. Doamna Marti cu Rolf au dejunat la noi și au stat pînă seara, — a fost o zi foarte plăcută. Mi-a părut bine să-i putem distra nițel de grijile mari ce le au cu Marti. Mîine e vorba să i se facă la Davos un pneumotorax. Dar se pare că inima e cam slabă.

5 aprilie. Am scris o scrisoare în interesul lui Dăscălescu fostei mele prietene Bibi Tripon, azi soția ministrului de industrie și comerț [...] * pe urmă o scrisoare în interesul lui Smighelski[27], Mariei Pillat. După masă am fost la bibliotecă și am schimbat cărțile lui Lucian cu altele foarte interesante, despre mobila veche franceză. O serie mare de fotografii din muzeul Cluny și Louvre. Am terminat cartea lui Wölfflin: *Grundbyriffe der Kunstgeschichte*. Seara la cină Dorli ne-a povestit ceva despre un «brutar de zahăr»... am înțeles în cele din urmă că era vorba de un «zucker-bächer»...

17 aprilie. Săptămîna din urmă am fost bolnavă de gripă, am zăcut trei zile.

De cînd sîntem în orașul ursilor, Dorli se joacă și ea mai mult cu ursuleții ei mititei, decît cu păpușile. Le face rochii, locuințe, case și deunăzi le-a făcut pe măsuța ei un «muzeu pentru ursuleți». Ne-a invitat și pe noi și ne-a arătat: case palustre, o mumie, bijuterii din epoca «de argint», «und eine Badewanne aus der Eiszeit»[28].

De cînd și-a terminat cartea, Lucian e mai liber, nu mai trebuie să stea ziua întreagă la masa de scris. După amiaza, înainte de a ieși la plimbare, răsfoiește cărțile noi de filozofie pe care i le trimite librarul nostru «zur Einzicht». Văzîndu-l ieri că începe să scrie după ce-a răsfoit una din cărți, zic: «Sînt sigură că tu răspunzi acum cărții pe care ai răsfoit-o adineauri».

«Da. N-ai idee ce rodnică e filozofia mea. Mi-am cîștigat un punct din care orice obiect aș privi, am o nouă perspectivă. Sistemul se dezvoltă ca o avalanșă.»

Alt dialog între Dorli și tăticul ei:

«Tu ești tăticul cel mai dulce din lume».

«De ce?»

«Fiindcă tu nu ești bogat și totuși îmi aduci prăjituri de la Meyer.»[29]

18 aprilie. Știri rele din Davos, despre Hugo Marti. În cursul aplicării unui pneumotorax s-a întîmplat un accident: o ruptură a pleurei; s-a produs un așa-zis «pneumo-ventil». Doamna Marti e plecată deja de la 7 aprilie la el. După cîteva zile ventilul s-a închis, pe urmă iar s-a deschis și inima slăbea mereu. Azi a fost o zi critică. Doctorii au pierdut orice speranță. Totuși ultima știre telefonică din Davos îngăduie o licărire de nădejde: pulsul e mai bun.

---

[25] «O vieneză atrăgătoare, cu replică ascuțită și obraznică.»

[26] Tiberiu Brediceanu, fratele cel mai mare al Corneliei. Șușu, fiul cel mai mare al acestuia, decedat în 1939.

[27] Primul soț al Leliei Rugescu Pavel (nepoata lui Blaga, fiica Letiției Pavel).

[28] «o cadă de baie din epoca de gheață.»

[29] Meyer — Cofetărie foarte bună din Berna.

19 aprilie. Înainte de masă am avut ştiri mai bune de la Davos, după masă însă ne-a telefonat d-na Rüfenacht (prietena Elsei) că e rău de tot cu bietul Hugo.

20 aprilie. Dimineaţa la ora $8^1/_2$ a murit prietenul nostru scump Hugo Marti, în vîrstă de 43 ani.

23 aprilie. Ieri după-masă am fost la Elsa Marti. Ne-a primit lîngă sicriul lui Hugo, în camera lor de dormit, aceeaşi în care am stat cu el de vorbă acum vreo două luni. Cine-ar fi crezut atunci că se va prăpădi aşa de repede ... Era bine dispus, glumea, dar avea ceva trist în privire. Cînd ne-am luat rămas bun, înainte de-a pleca el la Davos, s-a uitat la Lucian cu nişte ochi, parc-ar fi zis că ne despărţim pentru totdeauna. Acum zace în sicriu, în locuinţa care i-a fost atît de dragă şi-n care a dorit să mai fie adus o dată. Sicriul şi întreaga cameră sînt acoperite de coroanele de flori. Draperiile negre de doliu, obişnuite la noi, lipsesc cu desăvîrşire. Lumina pătrunde din plin pe ferestre. Pe pereţi atîrnă două portrete frumoase în ulei, al lui şi al neveste-si, parcă privesc din cadre la sicriu şi la coroanele de flori. Elsa, cu firea şi educaţia ei norvegiană, îşi păstrează stăpînirea, deşi poartă pe faţă urmele celor două săptămîni de chinuri şi durere petrecute la patul lui Hugo. Ne spune că în ultimele zile Hugo n-a mai suferit, dar şi-a dat seama că se stinge. În plină conştiinţă şi-a luat rămas bun de-ai lui, de viaţă şi de prieteni. Elsa n-are decît cuvinte de recunoştinţă pentru el şi pentru soarta care i-a dăruit 15 ani de căsătorie fericită.

Azi la $10^1/_2$ a fost înmormîntarea. Totul după ceremonialul extrem de sobru al protestanţilor. Lumea adunată era însă foarte mişcată, a avut mulţi prieteni care l-au iubit sincer. S-a cîntat, conform dorinţei lui Hugo, o cantată de Bach cu textul: « Es war genug... ». Elsa a păstrat şi de data asta o stăpînire de sine şi o ţinută care-a uimit pe toată lumea. Eine Wickingerfrau!

Duminică 25 aprilie 1937. Dejun la ministrul şi doamna Antoniade. A fost şi ministrul Pella de la Haga cu soţia, consilierul Vichy şi tînărul Antoniade. La champagne s-a închinat în sănătatea lui Caius care împlineşte azi 58 de ani.

29 aprilie. Ne-am mutat de la Pension. Stam la Pension Bois-Fleury, într-o vilă mare la marginea oraşului, lîngă pădurea numită Bremgarten. Casa de-alături e clinica Engeried în care s-a născut Dorli. Ferestrele noastre dau spre pădure. Între pădure şi casa noastră e o livadă întinsă, verde, pe care se joacă dimineaţa patru viţei zburdalnici. Camera Dorlii e în colţul est-sud, al casei, mare şi luminoasă. Ei îi place îndeosebi fiindcă aranjamentul e ţinut în roz, culoarea ei favorită.

2 mai. Zi caldă şi frumoasă de primăvară. Serbăm azi Paştele româneşte şi a 7-a aniversare a Dorlii. Iepurele a alergat din România pîn-aici şi a adus ouă roşii, galbene şi albastre. Pe unele le-a găsit Dorli în camera ei, iar pe altele în grădină, printre flori. Bucuria a fost mare şi neaşteptată. La dejun a venit micul Rolf Marti. I-a adus cîteva roze şi a felicitat-o ca un cavaler. Dorli a dorit să-l invit de ziua ei numai pe Rolf, fiindcă « el e mai drăguţ chiar decît micul lord din film » (care-i era idealul pînă acum — după ce-l uitase pe Siegfried).

După masă am făcut cu toţii o plimbare pînă la vechiul pod de lemn cu acoperiş numit „Neubruck". Pe la ora 5 am fost iarăşi acasă şi la ceai a apărut torta cu 7 luminiţe, care-a produs impresia cuvenită asupra copiilor.

4 mai. Vorbeam ieri cu Lucian despre timpul petrecut în Lugoj (din mai 1924 — oct. 1926). « În Lugoj am făcut saltul decisiv al vieţii mele: acolo am făcut cele mai mari eforturi de gîndire şi am uneori impresia că tot ce-am lucrat de-atunci nu e decît o realizare. »

Aranjîndu-mi lucrurile în noua locuinţă, am dat de-o fotografie de-a lui Lucian ca bacalaureat. M-a frapat asemănarea dintre Dorli şi această fotografie din adolescenţa tăticului ei. Spunîndu-i Dorlii despre descoperirea mea, mi-a răspuns: « Dacă semănăm noi doi aşa de mult, atunci noi sîntem gemenii tăi! »

8 mai: «Muttertag» — Dorli m-a felicitat cu o poezioară şi cu un buchet de «nu mă uita». Drept cadou mi-a dat unul din desenele ei care reprezintă o compoziţie originală de-a ei[...].

10 mai. Întîia mare recepţie la ministrul şi d-na Antoniade cu ocazia sărbătorii naţionale. Ceai prelungit pînă la miezul nopţii. Întreg corpul diplomatic şi toate personalităţile din Berna, pînă şi cîţiva din Fribourg, Zürich etc. Am stat de vorbă cu nişte brazilieni care-şi aduceau aminte de Caius din vremea cînd el era ministru la Rio. Mi-au spus că a lăsat o impresie excelentă în societatea de-acolo. Privind la perechile care dansau mă gîndeam că în acelaşi timp au poate şi la Helsinki o recepţie şi Olga [30] dansează cu musafirii ei...

17 mai. Lucian a plecat azi dimineaţă la Bucureşti, pentru sesiunea Academiei Române. A luat drumul prin Lötschberg — Simplon-Milano.

19 mai. D. Lapedatu, Preşedintele Academiei, ne-a dat două telegrame rugînd pe Lucian să vină cît mai curînd la Bucureşti. În a doua îl anunţă că regele a ales şedinţa în care Lucian îşi va ţine discursul de recepţie, pentru a asista şi a o prezida în calitatea sa de preşedinte de onoare al Academiei. Deodată cu telegrama a doua a lui Lapedatu am primit şi telegrama lui Lucian prin care-mi anunţă că a sosit bine la Bucureşti (după un drum de 50 de ore).

25 mai. Scrisoarea lui Lucian mi-a adus veşti bune: L-au ales pe Tiberiu de membru corespondent al Academiei, Cornel Smighelski a fost numit la Bistriţa, iar concursul la Universitate s-a fixat pentru noiembrie. În gazete citesc că regele e gripat şi a amînat serbările care erau în program. Probabil şi şedinţa solemnă a Academiei.

27 mai. Lucian îmi telegrafiază că la dorinţa regelui şedinţa recepţiei lui la Academie s-a amînat pe săptămîna viitoare.

28 mai. Am trimis al doilea raport de presă la Bucureşti. Îmi dau cam mult de lucru aceste rapoarte, dar le fac bucuros în nădejdea că în schimb cei de la minister să nu-i scadă lui Lucian din concediu timpul petrecut în şedinţele Academiei la Bucureşti.

3 iunie. D-ra Bardach a dejunat la noi; mi-a adus un caiet cu traducerea franceză a ziarului ei din timpul cînd l-a cunoscut pe Ibsen şi o carte de Georg Brandes în care sînt publicate scrisorile lui Ibsen adresate ei. După ce a plecat am răsfoit ziarul şi am constatat că paginile cele mai interesante lipsesc, fiind extrase pentru un articol apărut în ziarul *„Mercure de France"*... Oricum îmi pare bine că am scăpat, în absenţa lui Lucian, de obligaţia de-a o invita (pe el îl obosesc astfel de vizite).

4 iunie. Lucian îmi telegrafiază să ascult la Radio, mîine, sîmbătă la ora 14 d.m., transmisiunea şedinţei de la Academie. M-am interesat la centrala Bero-Münster, dar mi s-a spus că Bucureştii nu se aud la Berna decît seara, ziua e cu totul imposibil. Ce primitivă mai e şi tehnica asta...

Sîmbătă 5 iunie, ziua mare a recepţiei lui Lucian la Academie. Cum n-am putut să ascult şedinţa la Radio, m-am culcat după masă, şi-am aţipit... Din cînd în cînd mă trezeam şi mă uitam la ceas, încercînd să-mi închipui, în ce fază a ajuns şedinţa: Lucian îşi rosteşte discursul? Răspunde acum Petrovici, sau vorbeşte regele? Cînd am avut conştiinţa că totul trebuie să fi trecut cu bine, m-am sculat şi am pornit cu Dorli şi Fr[ău]l[ein] în oraş. La gară ne-am dat întîlnire cu Rodica Dăscălescu şi le-am dus pe toate într-o excursie cu autobuzul. Am luat-o de-a lungul Aarei şi a lacului Wohlen, pînă la Frieswiel, unde ne-am oprit. De-acolo se deschide o privelişte frumoasă asupra celor trei lacuri învecinate: Neuchatel, Murten şi Biel, îndărătul lor, ca un perete negru, munţii, Jura. Dorli şi Rodica se jucau pe-o livadă cu fîn proaspăt cosit, iar eu mă gîndeam la vremurile de acum 7—8 ani, cînd mai umblasem pe-aici... Odată, înainte de-a se fi anunţat Dorli, am venit cu Lucian şi ne-am aşezat în marginea pădurii, privind spre lacuri. Lucian era cam trist atunci,

---

[30] Olga Fruma, fiica lui Caius Brediceanu.

nu-i mergea prea bine cu sănătatea, suferea de-o migrenă care-l chinuia deja de cîţiva ani şi care-l făcea cam ipohondru. Din fericire, după cîtva timp a dispărut şi migrena şi ipohondria...

În vara cînd s-a născut Dorli, familia Marti se instalase pentru cîteva săptămîni pe „St. Peters Insel", insulă pe care încercai azi s-o desluşesc pe lacul Biel, din faţa noastră. În anul acela, Lucian şi-a petrecut o parte din concediu în societatea plăcută a «celor trei Marti», pe St. Peters Insel (celebră fiindcă a adăpostit pe J. J. Rousseau)! Altădată am făcut în regiunea asta o excursie interesantă cu soţii Marti, cu R. Jungshaus (fostul soţ al lui Emmy Sauerbeck) şi cu alţi prieteni, cu maşinile lor. Am vizitat atunci Murten, Avenches şi am dejunat la Cudrefin, ca invitaţi ai lui Jungshaus. Ţinea el să-şi serbeze astfel despărţirea de prietenii lui bernezi şi de Emmy; era în dispoziţie elegiacă, ştrengarul de el!... Atunci nu mi-ar fi trecut prin gînd că voi revedea lacurile acestea în ziua cînd Lucian e primit sub cupola Academiei.

Întorcîndu-ne seara acasă speram să găsesc o telegramă. Dar ne-am înşelat. După cină ne-am dus cu Emmy Sauerbeck la Casino, ca să mai treacă timpul.

Duminică, 6 iunie. Din telegrama lui Lucian primită la amiază, am văzut că succesul lui la Academie a întrecut toate aşteptările... Presimţisem eu că va fi un triumf!

Dorli s-a bucurat şi ea de vestea bună. Bineînţeles că s-a bucurat şi «ursulică» (jucăria ei favorită, în prezent). «Vreau să fac tumbe de bucurie» striga ursulică prin glasul Dorlii...

După-masă am privit din ferestrele casei Rüfenacht (cu Rolf şi Elsa Marti), cortegiul de flori al copiilor bernezi, aranjat sub deviza «Bern in Blumen». Pe urmă am luat ceaiul la Kursaal.

Luni 7 iunie. Gazeta de la Bucureşti *„Le moment"* mi-a adus întîia dare de seamă despre şedinţa Academiei. Discursul lui Lucian şi răspunsul lui Petrovici au fost redate în rezumat. Discursul regelui, extrem de elogios pentru opera lui Lucian, e redat în întregime. Pe pagina ultimă e o fotografie a regelui la Academie şi a lui Lucian, în timp ce-şi ţinea discursul.

Joi 10 iunie. Ieri dimineaţa s-a întors Lucian din ţară, destul de obosit, dar mulţumit şi binedispus. Ziua întreagă mi-a istorisit întîmplările prin care-a trecut. Triumful de la Academie a fost mai mare chiar decît mi-am putut închipui. Întreaga generaţie tînără, de toate culorile politice, e profund satisfăcută de cuvintele regelui. În schimb, bătrînii din Academie au plecat capetele, cînd regele a spus că «felicită Academia pentru alegerea lui Blaga». N. Iorga a venit la şedinţa solemnă cu un teanc de volume noi de-ale lui, pe care voia să le prezinte regelui cu această ocazie. Ulterior, Lucian a aflat de la prieteni, că în timp ce-şi ţinea el discursul, Iorga şoptea mereu cîte ceva în urechea vecinului, ca să devieze atenţiunea. Dar publicul asculta cu încordare, iar regele sorbea de-a dreptul fiecare cuvînt ce-l rostea Lucian. În răspunsul lui, Petrovici a încercat să strecoare oarecari perfidii, dar regele, într-un discurs pe care l-a pregătit în scris (după ce citise acasă atît cuvîntarea lui Lucian cît şi răspunsul) a dat o replică zdrobitoare lui *Petrovici*, identificîndu-se cu desăvîrşire cu punctul de vedere al lui Lucian. După ce a terminat regele, Iorga a exclamat: «Dacă avem aşa oameni mari în Academie, atunci eu nu mai am ce căuta aici», şi-a luat volumele şi a plecat; (nici n-a mai asistat la partea a doua a solemnităţii: inaugurarea aripii noi a Academiei). Trecînd pe lîngă el, Lucian l-a auzit spunînd: «am să-i arăt eu acestui domn (regelui), că mai există un Nicolae Iorga în ţară», iar în antreu s-a oprit cu nişte academicieni bătrîni şi le-a spus: «discursul regelui înseamnă apologia pornografiei şi a obscurităţii»; atunci, academicienii, vădit plictisiţi de terorismele lui Iorga, s-au întors spre Lucian şi l-au felicitat călduros. Deosebit de drăguţ s-a purtat cu Lucian marele neurolog Gh. Marinescu, tot aşa şi Mehedinţi, Lupaş şi — bineînţeles — Sextil. Fiind la Gh. Marinescu la masă a venit vorba despre meschinăriile lui Iorga care nu-i poate ierta nici chiar lui Marinescu celebritatea sa mondială. Lupaş i-a istorisit că anul trecut, cînd s-a pus la vot alegerea lui Lucian, Iorga s-a dus pe rînd la fiecare academician şi i-a spus: «să nu-l votezi

pe Blaga, că e complet nebun. Şi despre mine s-a spus că sînt nebun, dar eu v-am dovedit că nu sînt». Lupaş i-a răspuns: «Lasă, d-le profesor, că va dovedi şi Blaga că nu-i nebun».

După ce a vorbit, regele s-a retras într-o cameră, în care a fost chemat apoi şi Lucian. Erau şi alţi cîţiva în jurul regelui. «Majestate, ai aruncat mănuşa», a zis Goga. «Am aruncat-o!», a răspuns regele. «Azi e zi mare pentru Blaga! zice generalul Condiescu». «Da», zice regele, «acum poate fi fericit!»

Sextil Puşcariu, amînîndu-se mereu şedinţa de recepţie, a fost nevoit să se întoarcă la Cluj, pentru examene. Astfel, tocmai el, care l-a propus pe Lucian pentru Academie, n-a putut asista la această solemnitate. În schimb a fost în public sora lui, Dorica Buicliu; drăguţă ca întotdeauna, a promis lui Lucian că-i va scrie imediat lui Sextil cum a decurs şedinţa. Dintre prietenii noştri au mai asistat Vasile Băncilă, Viorel şi Genica Tilea, Marie şi Ion Pillat şi alţii. Din familie, Tiberiu, care-a fost foarte impresionat, Veturia Goga şi verişoara noastră Ella Rădulescu. Crainicii au întîrziat puţin şi n-au mai putut intra în sala arhiplină, s-au întors repede acasă şi au ascultat totul la radio.

Sînt fericită că-l văd pe Lucian trecut peste oboselile de la Bucureşti. Pe Dorli a găsit-o veselă şi rotunjioară, dar tot încă ştirbă, dintele acela care-a promis că va ieşi pînă se întoarce tăticu, — nu s-a ţinut de vorbă. Am hotărît să nu plecăm deocamdată în vilegiatură. În casa asta sîntem ca la ţară, înconjuraţi de livezi şi păduri. Dis-de-dimineaţă Lucian a constatat cu mulţumire că mierla răguşită care ne trezeşte de obicei n-a părăsit grădina pîn-a fost el la Academie.

11 iunie. Ministrul C. Antoniade, şeful nostru, a fost rechemat din postul ce-l ocupa la Berna. Regretăm nespus de mult că-l pierdem (Duminică excursie la Thun şi Interlaken cu vaporul).

Joi 24 iunie. Ieri seara ne-am întrunit pentru ultima dată cu ministrul şi doamna Antoniade. Am luat masa împreună cu toţi membrii legaţiei la Casino. O seară frumoasă de vară şi o despărţire frumoasă de un şef agreabil.

28 iunie. În sfîrşit, dintele de sus s-a ivit! Am aşteptat vreo trei luni ca să-şi ia în primire locul rezervat în galeria dinţilor. Dorli crede că a ieşit din ascunzişul gingiilor ca să vadă şi el filmul *Ben-Hur* (cu Ramon Novaro) care i-a plăcut ei atît de mult. După-masă mergem să vedem pentru a doua oară acest film. Pe «micul lord» l-a uitat deja. Ben Hur e eroul zilei.

30 iunie. În absenţa lui Fräulein, care a avut azi ziua ei liberă, fetiţele (Dorli şi prietena ei Lina) au jucat piesa *Ben-Hur* după cum au văzut-o la film. Dorli a făcut pe Ben-Hur, Lina (o sud americană plină de draci, deşi blondă şi cu ochii albaştri), a luat rolul lui Messala. (Eu am interpretat diverse roluri secundare, după necesitate.) S-au costumat fetiţele, s-au drapat după moda romană şi au făcut o gălăgie infernală. Dorli încîntată că şi-a putut împlini, în sfîrşit, dorinţa de-a juca pe Ben-Hur.

11 iulie. Doamna Lahovary, care de cîteva zile a venit la Geneva (din Tirana), ne-a telefonat că ar vrea să ne vorbească în chestia postului de ministru la Berna. Am invitat-o la dejun şi astfel am stat cu ea de vorbă cîteva ceasuri. Ne-a povestit despre împrejurările extrem de primitive din Tirana, pe urmă despre intrigăriile din jurul legaţiei din Roma (şi a soţilor Lugoşianu) şi a altor cercuri diplomatice. Pe Lucian l-a rugat să scrie lui Pillat ca să intervie în favoarea lui Lahovary, să fie mutat de la Tirana la Berna... După masă am făcut o plimbare prin oraş şi i-am arătat legaţia unde bineînţeles că i-ar plăcea să se vadă instalată după surghiunul din Albania. Şi nouă ne-ar părea bine dacă li s-ar împlini dorinţa.

19 iulie. Cele din urmă patru zile le-am petrecut cu soţii Mircea Eliade, în trecere prin Berna. Lucian a fost mulţumit să poată sta de vorbă cu un scriitor român. A fost o vizită foarte plăcută.

27 iulie. Conversaţie între Dorli şi tăticul ei:

TATA: «Am prostit de tot de-atîta dragoste!»

DORLI: «Nu mai ştii nici cît e unu şi cu unu?»

Altădată, cînd Dorli încerca să-i explice ceva şi tăticul nu prea înţelegea:

TATA: «Oare de ce m-am prostit eu aşa?»

DORLI (prompt): «Fiindcă mă iubeşti»...

Sîmbăta trecută au fost Veturia şi Octavian Goga la Berna. De la gară i-am condus la legaţie, apoi la doctorul Kocher, pe urmă am făcut un tour prin oraş şi am dejunat la Bois-fleuri (le-am pregătit o masă vegetariană, ca să nu iasă din obiceiurile sanatoriului Bircker [31] din Zürich unde s-au instalat pentru cîteva săptămîni).

După masă am fost împreună la Muzeul de arte (lui Tavi îi place mult Hodler), pe urmă am luat o gustare la Bellonne Palace, am mai trecut peste Bundestenase şi i-am condus la gară. Venind vorba despre cele întîmplate la Academie, Lucian a spus lui Goga că «Iorga sufere de hipertrofia calităţilor secundare ale unui geniu». Azi îl aşteptăm din nou pe Goga, de data asta vine singur, tot pentru o consultaţie la Kocher.

Alaltăieri, duminică seara, mi-a citit Lucian noul său ciclu de poezii care va apare în septembrie în *„Gândirea"*. Una din ele e *Ani, pribegie şi somn*, atît de adevărată şi tristă... Am chemat-o şi pe Dorli să-i citească una pentru ea. A fost foarte emoţionată auzind versul cu «fetiţa mea Ana». A doua zi dimineaţa, rămînînd singură cu ea pe terasă, am scos din manuscrisul lui Lucian poezia *Corbul* (în care se află acel vers) şi i-am explicat-o din cuvînt în cuvînt. O înţelege acum pe deplin.

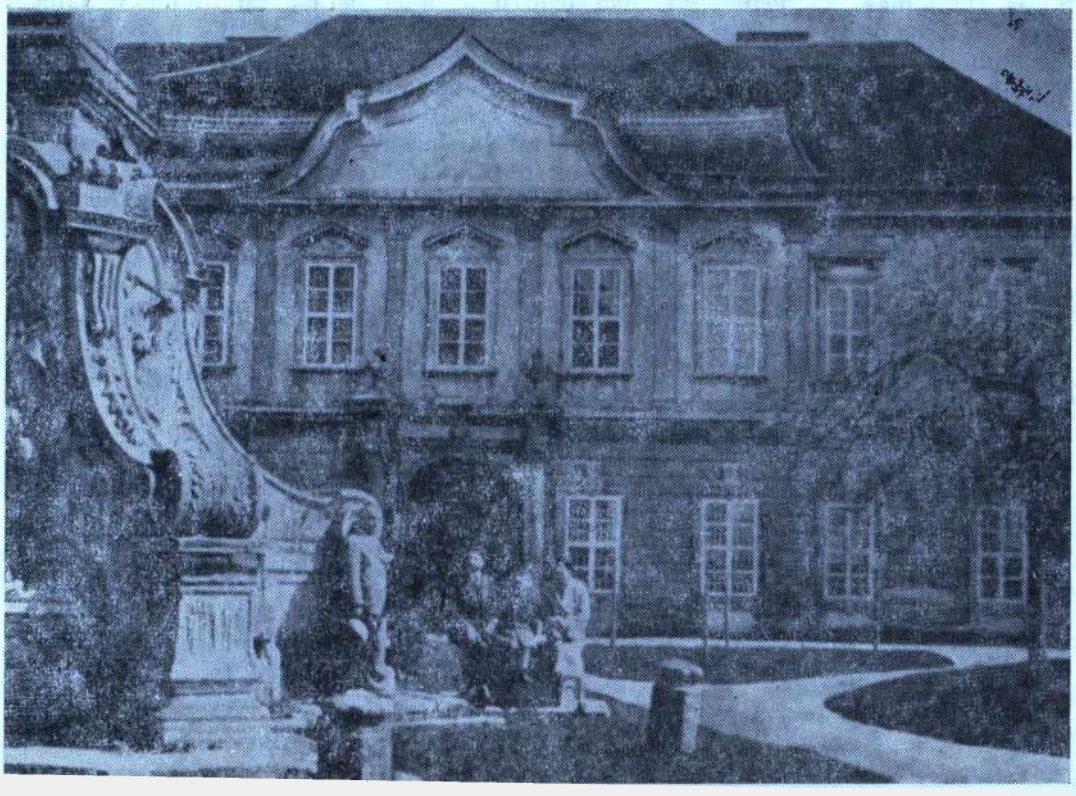
De la 2 pînă la 16 august au stat soţii Goga în pensiunea Bois-fleuri. A fost foarte plăcut pentru noi să fim zilnic cu ei împreună. Vremea a fost excepţional de bună, aproape fără ploaie, încît puteam să stăm pînă tîrziu pe terasă, de obicei Tavi ne povestea din viaţa lui politică, întîmplări interesante şi uneori pline de haz. El s-a împrietenit bine cu Dorli şi făceau multe drăcii împreună. A fost un noroc, că îndată după plecarea lui Fräulein, am avut societatea asta veselă în jurul nostru, — altfel [...] [32]

[19 august]. Într-o conversaţie pe care a avut-o (în absenţa Veturiei) Lucian cu Goga s-au discutat calităţile excepţionale ale Veturiei. În concluzie, au căzut ambii de acord că Veturia are în ea ceva «genial»...

---

[31] Doctor elveţian foarte cunoscut.

[32] Lipsă cîteva pagini.

CRONICA EDIŢIILOR

„PROPĂŞIREA" — FOAIE ŞTIINŢIFICĂ ŞI LITERARĂ — ÎN EDIŢIE FACSIMILATĂ

NU DE MULT TIMP, BIBLIOTECILE ŞI librăriile au primit în ediţia facsimilată a textului chirilic (cu transcrierea interpretativă îngrijită de Mariana Costinescu şi Petre Costinescu), precedată de un foarte valoros studiu scris de prof. dr. Paul Cornea (pp. V — XLVII), *„Propăşirea"*, revista lui M. Kogălniceanu (Iaşi, 2 ianuarie — 29 noiembrie 1844, 42 de numere, 763 p.).

Autorul studiului introductiv completează ediţia şi cu 150 note şi comentarii (pp. 705—737), care dau lămuriri concentrate, adesea inedite, asupra evenimentelor şi personalităţilor implicate în apariţia revistei sau în variatele (prin conţinut) şi în numeroasele texte reproduse.

Editorii expun, cu precizie minuţioasă, în *Nota asupra ediţiei*, normele filologice orientative folosite în transcrierea publicaţiei (pp. XLIX—LII), norme atît de preţioase pentru cunoaşterea sistemelor ortografice folosite subiectiv şi oarecum bizar de către scriitorii vremii, care nu ajunseseră încă la stabilizarea unitară şi uniformă a regulilor limbii noastre literare.

Tot editorilor le datorăm şi *Glosarul* (pp. 739—743), care explică lexicul diversificat (politic, comercial, industrial, literar-poetic, istoric-arhaic, juridic), după conţinutul textelor, scrise de autori munteni, moldoveni, transilvăneni. Este aceasta o muncă filologică de înaltă ţinută, ce face cinste celor doi îngrijitori de ediţie şi redactorilor Editurii „Minerva", unde a apărut volumul. Aici se impune însă o observaţie cu privire la transcrierea corectă, interpretativă a celor doi *gama* din numele grecesc: *Agataggel*, care trebuie scris *Agatanghel* (primul *g* se citeşte *n*).

Pentru ca cititorii ediţiei să folosească recenta retipărire a *„Propăşirii"* în mod eficient, va trebui ca ei să cerceteze cu atenţie, înainte de a începe lectura, şi *Indicele de persoane* (pp. 745—758), ca şi *Tabla de materii*, alcătuită pe teme (16 la număr), plus capitolul *Diverse* (pp. 759—762). *Indicele*, *Glosarul* şi *Cuprinsul* (aparţinînd, de asemenea, editorilor) vor fixa priorităţile şi opţiunile de lectură şi cercetare.

Cum uşor se poate constata din această sumară prezentare, avem în faţă o ediţie ştiinţifică de prestigiu, care va contribui la cunoaşterea în profunzime a celui mai stimulator curent literar şi ideologic al literaturii şi gîndirii româneşti din secolul al XIX-lea, curent creat de *„Dacia literară"*, cu atît de profunde semnificaţii în dezvoltarea culturii noastre moderne. Este

vorba, totodată, de o ediţie bibliofilă, prin format, hîrtie, literă, acurateţe editorială, demnă de valoarea acestei importante reviste.

În ciuda faptului că revista „*Propăşirea*“ (1844) a avut o scurtă existenţă (de numai 10 luni), ea a stat la baza formării unei adevărate mişcări literare cu larg răsunet în epocă.

Meritul este, desigur, al lui Mihail Kogălniceanu şi al colaboratorilor săi, care l-au secondat cu pasiune. Cele mai reprezentative personalităţi ale epocii, dintre care amintim pe Bălcescu, Alecsandri, Ion Ghica, s-au strîns în jurul publicaţiei din toate provinciile româneşti, pentru a sprijini « progresul naţiei », al patriei, din punct de vedere material şi spiritual.

Studiul introductiv al lui Paul Cornea este o monografie completă, putînd servi ca principiu metodologic în prezentarea revistelor noastre literare. Autorul întreprinde analiza minuţioasă a principalelor teme: articole istorice (Bălcescu, Kogălniceanu), juridice (Panait Balş), lingvistice (August Treboniu Laurian), operele beletristice pe genuri şi specii literare (V. Alecsandri, Grigore Alexandrescu, C. Negri, A. Donici, C. Negruzzi ş. a.), contribuţiile în domeniul ştiinţelor economice (Ion Ghica), agriculturii (Ion Ionescu de la Brad) şi tehnologiei.

Panorama realizată porneşte de la procesul genetic al publicaţiei (urmărind surse livreşti străine, precum şi realităţile sociale autohtone).

Analiza se sprijină pe cîteva idei directoare, pe care ţinem să le menţionăm aici. În primul rînd, spiritul « de echipă » al colaboratorilor, solidaritatea lor pe linia idealurilor sociale, politice şi naţionale, ceea ce a dat unitate generaţiei paşoptiste, justa concepţie a acestora despre organizarea unei prese periodice ştiinţifice şi literare, asocierea autohtonismului moldav cu romantismul european, istorismul cu caracter pozitivist pragmatic, liberalismul limitat al unora dintre « progresişti » etc. Paul Cornea acordă aprecierilor de ordin estetic privind valoarea literar-artistică a operelor apărute în paginile „*Propăşirii*“, spaţiul cel mai larg al excursului său critic, subliniind exprimarea clară a ideilor, folosirea unor neologisme pentru nuanţarea lor. Consideraţiile de istorie literară pură, întărite de observaţii socio-literare, care dau o interpretare modernă producţiilor literare şi culturale, fac din studiul introductiv o monografie completă a revistei „*Propăşirea*“.

Comentariile finale aparţinînd aceluiaşi autor oferă, totodată, o nouă acumulare de informaţii bibliografice şi interpretări de ordin istorico-literar. Se află şi aici notaţii ştiinţifice în spiritul enciclopedic al conţinutului „*Propăşirii*“. Remarcabile sînt, de asemenea, micromedalioanele făcute unor Neigebauer, consulul Prusiei, Wilhelm de Kotzebue, Coradini — poet, Winterhalder, şi alţi literaţi străini care au scris despre ţara noastră. Comentariile includ ultimele cercetări publicate, unele dintre ele răsturnînd opinii mai vechi, cum e, de exemplu, contestarea lui Radu Curdescu, scriitor moldav, în realitate scriitorul rus A. P. Veltman, autorul prozei *Tunsul*.

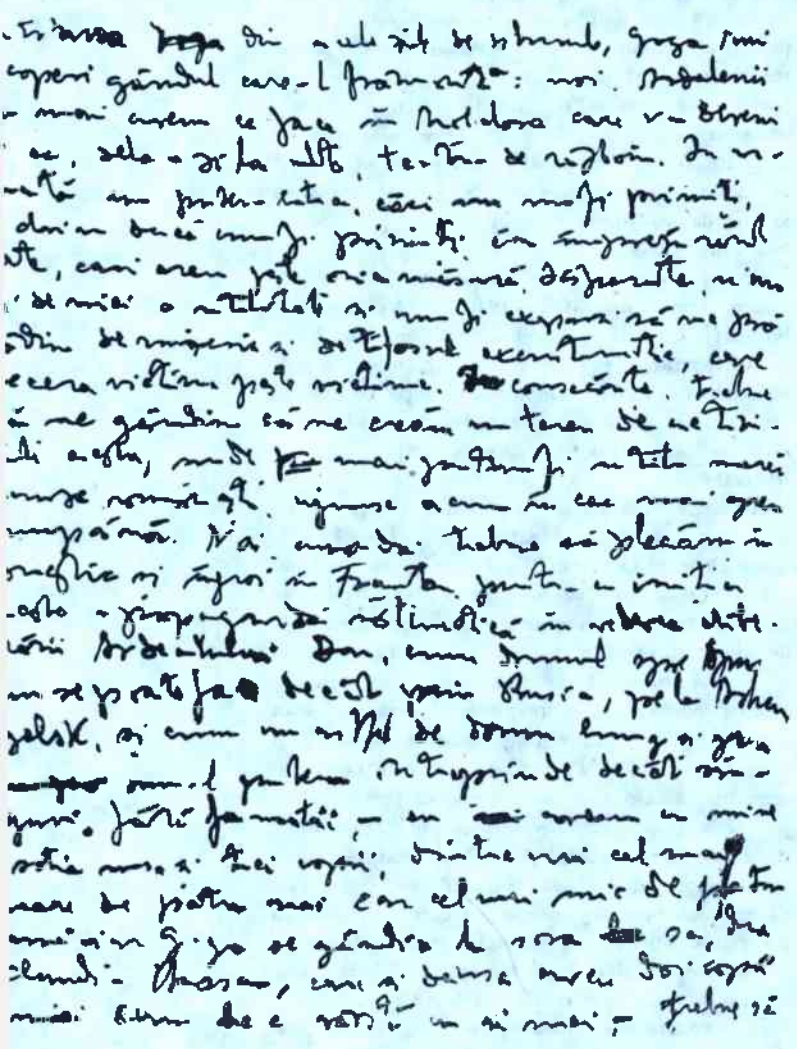
„*Propăşirea*“, în ediţie facsimilată, este mijlocul cel mai propriu de a relua studiul acestei publicaţii în ansamblul unei epoci şi al curentului literar în care a apărut. Numai cercetînd fiecare pagină a vechii „*Propăşiri*“ pot fi înţelese greutăţile întîmpinate dar şi pasiunea generaţiei paşoptiste pentru « procesul progresului », aportul substanţial al acestei reviste pentru promovarea ideilor progresiste în domeniul literaturii, istoriografiei, economiei politice, agriculturii, jurisprudenţei, contribuţia ei la formarea conştiinţei naţionale a poporului român.

Ediţia de faţă întregeşte seria ediţiilor facsimilate, începînd cu „*Alăuta românească*“ (1838), sub îngrijirea Corneliei Oprişanu, Editura „Minerva“, 1970, şi cu „*Dacia literară*“ (1840), sub îngrijirea Mariei Platon, Editura „Minerva“, 1972. De asemenea, multe din lucrările lui Kogălniceanu, publicate în alte ediţii moderne şi în antologii, reeditate în contextul revistei în care au apărut iniţial, cît şi organizarea editorial-tipografică a materialului (Kogălniceanu este directorul şi redactorul revistelor), scot în evidenţă şi mai nuanţat valoarea literară, spiritul lor modern şi mereu înnoitor. Imaginile facsimilate ale paginilor au darul să introducă cititorul de astăzi în realitatea vremii respective, o ţintă, între altele, urmărită cu perseverenţă de istoria literară.

Dan SIMONESCU

PUNCT — CONTRA — PUNCT

PRECIZĂRI ȘI RECTIFICĂRI PE MARGINEA UNUI ARTICOL DESPRE Octavian GOGA

Pagină de manuscris
Onisifor Ghibu.

SUB TITLUL *OCTAVIAN GOGA ȘI RUSIA revoluționară*, Ion Itu publică un lung articol în revista „*Astra*" (nr. 1/1981), înregistrat favorabil de o parte din presa noastră literară, interesată, pe bună dreptate, de tot ce este în legătură cu activitatea lui Octavian Goga. Doritor să scoată la lumină idei și fapte din activitatea publică a poetului în anii de mari prefaceri 1917—1918, autorul, condus de ideea că istoria trebuie scrisă așa cum a fost ea și că aprecierile de pînă acum sau omisiunile intenționate în legătură cu activitatea lui Goga din această perioadă se impune a fi îndreptate, atacă un subiect de mare interes, nu numai pentru biografia acestuia, ci și pentru întreaga istorie a Unirii — subiect despre care se poate, într-adevăr, afirma că a fost neglijat de către istoricii noștri, ca și de biografii lui Goga cei mai recenți. Autorul se simte îndemnat să inițieze «redeschiderea acestui „dosar" tabu», după cercetarea unor documente aflate în posesia d-sale (cele două însemnări ale lui Oct. Goga reproduse în același număr al revistei) sau a unor instituții muzeale (manuscrisul lui Pompiliu Nistor aflat la Muzeul din Scheii Brașovului), precum și a celor cîteva articole publicate de poet în „*România*" de la Iași, în primăvara - vara anului 1917.

Apariția articblului lui I. Itu în acest an aniversar al nașterii lui Octavian Goga e binevenită, ea putînd constitui un nou punct de plecare pentru abordarea, chiar și numai parțială, a temei privitoare la activitatea din anii 1917—1918 a acestui neobosit luptător pentru realizarea unității naționale a poporului nostru.

Textele publicate cu acest prilej, demonstrînd gîndirea democratică și atitudinea poetului, favorabilă revoluției ruse, sînt, toate, reale, iar reamin-

tirea lor e foarte utilă pentru cunoașterea și de către generațiile tinere, de astăzi, a opiniilor lui Goga din acea fierbinte perioadă revoluționară, în care energiile atîtor popoare supuse imperiului țarist au erupt, deschizînd drumul spre eliberarea lor națională și socială.

De fapt, acest «dosar» a fost deschis încă de mai bine de un deceniu de către V. Curticăpeanu, prin articolul său: *Rolul lui Octavian Goga pentru realizarea statului român unitar*, publicat în revista *„Studii"* (nr. 5, din 1969). Cu toate lipsurile, inerente oricărui pionierat, studiul lui V. Curticăpeanu este valoros nu numai prin aceea că aduce o serie de informații necunoscute generațiilor noi, în legătură cu activitatea depusă de Octavian Goga în anii respectivi, ci și prin însuși faptul că abordează, cu curaj, această temă. Dacă I. Itu ar fi cunoscut studiul lui V. Curticăpeanu, fără îndoială că el ar fi scris articolul său altfel și nu ar mai fi făcut o parte din afirmațiile pe care le-a făcut, fie și numai datorită faptului că ambele documente pe care le reproduce ca inedite au fost nu numai menționate și comentate atunci, ci și parțial reproduse. Pornind de la concluziile lui V. Curticăpeanu și de la neconcordanțele dintre textul pe care îl publică și acela aflat în arhiva de la Ciucea, reprodus, în parte, în 1969, I. Itu ar fi putut aprofunda cercetările, cu ocazia cărora ar fi trebuit să fie confruntate între ele cele două documente.

Cu toate acestea, pentru textele pe care le-a publicat, dar în special pentru faptul de a fi «redeschis dosarul» și de a fi invitat astfel la o discuție pe această temă [1], autorul merită mulțumirile cercetătorilor istoriei noastre literare.

Subiectul prezentînd un interes deosebit, cel ce semnează aceste considerații se simte dator să ia parte la dezbatere. O face în calitate de deținător al unor documente necunoscute pînă azi și de cunoscător al operei unuia dintre cei mai apropiați tovarăși de luptă ai lui Octavian Goga (poate cel mai de seamă dintre ei) din acei ani frămîntați de înfrîngeri și de victorii — Onisifor Ghibu.

Din fericire, cu toate vicisitudinile vremurilor, s-au putut păstra în însemnările acestuia numeroase mărturii în legătură cu activitatea amîndurora din acea perioadă. Intervenția în dezbatere are drept scop să ajute — în măsura în care acest lucru e posibil — la elucidarea unora dintre punctele încă neclare din biografia lui Octavian Goga și să contribuie la rectificarea unor afirmații din articolul la care ne referim, afirmații care — din prea multă fantezie, din insuficientă documentare sau din necorespunzătoare interpretare a unor acte sau date — nu corespund realității.

Pornind de la aceeași dorință, ca istoria să fie scrisă așa cum a fost ea, ne exprimăm speranța că modesta noastră contribuție, adusă *sine ira et studio*, va contribui la evitarea unei greșite interpretări a evenimentelor din viața lui Goga, comentate în articolul din *„Astra"*. Octavian Goga a fost, în toți acei ani de grele încercări, o personalitate atît de mare și contribuțiile sale atît de evidente (deși, din păcate, încă prea puțin puse în valoare), încît nu are nevoie nici de exagerări și nici de atribuirea vreunor merite pe care nu le-a avut.

Cînd vor fi publicate memoriile lui Onisifor Ghibu privind anii 1917—1918, se va vedea mai limpede rolul real pe care l-a jucat Octavian Goga în desfășurarea evenimentelor din acea epocă. Pînă atunci, însă, vom face abstracție de tot ce iese în afara afirmațiilor din *„Astra"*, limitîndu-ne doar la observațiile pe care le ridică articolul respectiv.

Ideea de bază de la care pleacă autorul și pe care își construiește eșafodajul expunerii este aceea că între Octavian Goga și revoluția rusă au existat, de la începutul acesteia și pînă la plecarea lui Goga la Paris, anumite *legături*. Așa se explică, dealtfel, și titlul articolului: *Octavian Goga și Rusia revoluționară* (nu *în* Rusia revoluționară). Pentru prima fază a revoluției — pînă în vara anului 1917 —, autorul își susține ideea prin vizita lui Goga la Petrograd, prin cele două însemnări rămase din acea perioadă, precum și prin cele cîteva articole apărute în *„România,"* de la Iași, în care poetul vorbește cu căldură despre evenimentele din Rusia. Autorul se străduiește să găsească apoi argumente din care să reiasă că au existat legături cu revoluția rusă și în etapa următoare. Pornind de la această idee, I. Itu face o serie de deducții și de interpretări ale unor fapte, care — văzute mai îndeaproape — nu rezistă analizei. Ne vom opri asupra celor mai de seamă dintre ele, nu însă înainte de a face o precizare de ordin general.

Octavian Goga a desfășurat, începînd de la sfîrșitul lui martie 1917, și pînă la începutul anului 1918, o activitate remarcabilă. A întreținut legături strînse cu numeroși patrioți români care activau prin diferite orașe ale Rusiei, și și-a adus contribuția, uneori determinantă, la acțiunile puse în

[1] A se vedea și articolul lui I. Oprișan — *Revaluări. Octavian Goga* — din *„Manuscriptum"*, nr. 2/1981, la care vom face cîteva referiri în paginile de față.

slujba salvării țării — ocupată atunci în cea mai mare parte de nemți — vizînd realizarea, în final, a unității întregului popor. Ideile democratice și chiar cu accent revoluționar care răzbat din articolele sale din acea epocă — aflate la unison cu acelea ale întregii pleiade de luptători transilvăneni și bucovineni din generația sa — erau o consecință firească a condițiilor de opresiune în care i-a fost dat să trăiască poporului nostru din acele provincii. De aceea, atît Octavian Goga, cît și ceilalți militanți pentru realizarea unității naționale refugiați din monarhia austro-ungară, aflați pe aceleași baricade, au primit cu speranță și încredere știrea înlăturării absolutismului țarist, precum și ideile care au stat la bază revoluției ruse. Așa se explică prezența unora dintre ei, încă din primăvara anului 1917, în diferite centre ale Rusiei revoluționare și participarea lor, într-o formă sau alta, la schimbările pentru care revoluția crease premise favorabile.

Doritor să cunoască direct adevărul despre revoluție și despre conducătorii ei, despre intențiile acestora în legătură cu continuarea războiului, Octavian Goga, îngrijorat și de soarta familiei sale, aflate la Chișinău (sora și nepoții) și la Petrograd (soția și socrii), a determinat, prin relațiile pe care le avea cu guvernul de la Iași, misiunea neoficială de informare cu care a plecat la sfîrșitul lui martie 1917 la Petrograd, via Chișinău. După ce a observat cu atenție fenomenele și a stat de vorbă cu numeroși oameni, s-a convins că revoluția avea o bună bază în mase și dădea mari speranțe popoarelor oprimate. Acestor convingeri li se datorează aprecierile calde, uneori chiar entuziaste, din cele cîteva articole pe care le-a scris, după înapoiere, în ziarul *„România"*. Era consecința încrederii în principiile de libertate și de autodeterminare enunțate de revoluție, principii care începuseră chiar să fie puse în practică în întreaga Rusie și care corespundeau întru totul idealurilor generației sale. În convorbirile lui, cu caracter particular (România avea la Petrograd doar o legație, în frunte cu un diplomat de cea mai înaltă clasă, care cunoștea atît oamenii politici cît și stările de lucruri din Rusia), Octavian Goga a îmbrățișat la Petrograd și problema organizării și trimiterii pe frontul din Moldova a detașamentelor de voluntari transilvăneni și bucovineni.

La atîta se reduce, în fond, ceea ce s-ar putea numi *legăturile* (în sensul propriu al acestui cuvînt) lui Goga cu Rusia revoluționară.

Dacă se urmărește să se cunoască întreaga sa activitate din acea perioadă, trebuie să se cerceteze legăturile lui cu revoluționarii și patrioții români aflați pe atunci în Rusia revoluționară, ceea ce e cu totul altceva. Dar aceste legături, foarte strînse și active, n-au constituit obiectul articolului din *„Astra"* și deci nici al prezentelor rînduri.

Odată făcută această precizare, să ne fie permis să ne oprim la principalele observații din articol care se cer explicate, completate sau rectificate.

I. *În legătură cu călătoria la Petrograd*

1. Cea mai mare parte a articolului se referă, direct sau indirect, la perioada călătoriei lui Goga la Petrograd, în primăvara anului 1917. Fără a indica vreo sursă documentară, autorul afirmă că poetul ar fi stat atunci în Rusia «timp de două luni și mai bine», pînă la începutul lui iunie 1917. După cum se va vedea din unele texte reproduse mai jos, călătoria a durat numai pînă la începutul lui mai, deci cu o lună mai puțin.[2]

2. Ion Itu afirmă că Octavian Goga se afla la Darnița în perioada în care voluntarii au hotărît să lanseze *Manifestul* și în care apoi l-au și redactat. Autorul articolului ajunge chiar să afirme, ca pe un lucru sigur, că Goga «a jucat în acest context un rol mai mult decît important». Trei sînt argumentele principale care l-au dus la această concluzie: a) În articolul său din 14 mai, Goga se referă la o adunare la care asitase «acum două săptămîni, la marginea Kievului» (I. Itu adaugă: «și anume la Darnița», ceea ce Goga nu afirmase; și unde, după cît se pare, nici nu fusese). În realitate, oprirea la Kiev la care se referă Goga, e aceea de o zi, la finele lui aprilie — începutul lui mai, în drumul său de înapoiere spre Iași. Confuzia e generată de neluarea în considerare a stilului vechi și nou: autorul a socotit că *Manifestul* (datat 13/26 aprilie) a fost redactat la 26 aprilie, raportîndu-l la data articolului din *„România"*, pe cînd el ar fi trebuit să ia ca dată 13 aprilie, deci cu o lună înaintea articolului respectiv. Or, la 13 aprilie Goga se afla, de 10—11 zile, la Petrograd. b) Că Pompiliu Nistor ar fi fost coleg cu Goga, la Brașov. În realitate el n-a fost coleg cu Goga (care a venit la Brașov doar în ultima clasă de liceu, în timpul anului școlar), ci a fost cu doi ani în urma lui. (A fost coleg de clasă cu Onisifor Ghibu și prieten

[2] Trebuie reamintit că datarea evenimentelor, ca și a corespondenței și apariției periodicelor se face în acea vreme, în România și Rusia, după stilul vechi. Numai rareori — și în special cînd era vorba de periodice transilvănene și bucovinene sau de acte emanate de la transilvăneni și bucovineni, unde se utiliza calendarul gregorian — datarea se face după ambele stiluri.

foarte apropiat al acestuia, ceea ce explică strînsele legături dintre ei în perioada de început a formării corpului de voluntari. c) «Unele structuri de idei și lingvistice» — afirmă autorul — dar mai cu seamă soarta politică a *Manifestului* atrag atenția asupra rolului «mai mult decît important» al lui Octavian Goga. Este și aici o deducție la care s-a ajuns la o primă vedere. Apropierea dintre «structurile de idei și stilistice» se găsește, în epocă, în scrierile multor militanți transilvăneni; citind articolele lui P. Nistor, din *„Tribuna"* de la Arad, scrisorile sale trimise din lagărele rusești (publicate în bună parte — e adevărat că în general sub pseudonim — în *„Tribuna"* de la București, din anii 1915—1916) și comparînd stilul din ele cu acela din *Manifest*, se vede limpede că este vorba de același condei. Mai spre sfîrșitul articolului, autorul revine el însuși într-o oarecare măsură asupra ideii pe care o avansase, trăgind o altă concluzie, și aceasta nefondată. «Similitudinea unor idei și formule ne poate face să credem că, dacă nu Octavian Goga a redactat *Manifestul* de la Darnița, el s-a aflat, oricum, cu vederile și autoritatea sa, la originea acțiunii, al cărei rezultat direct a fost intrarea în luptă a corpului de voluntari români...» Nu, Goga nu a fost la «originea acțiunii» (adică a ideii constituirii de unități de voluntari). La «originea acțiunii» au fost cîțiva ofițeri prizonieri, în frunte cu P. Nistor și V. Deleu, precum și conducătorii revistei *„Tribuna"* de la București din anii 1915—1916, revistă în care cercetătorii pot găsi un bogat material documentar încă insuficient valorificat, în legătură cu problema organizării prizonierilor din Rusia în unități care să lupte apoi contra Austro-Ungariei.

3. La cele de mai sus trebuie adăugată o rectificare a unei informații preluate de I. Itu din manuscrisul lui P. Nistor, aflat în Muzeul din Scheii Brașovului (lucrare care s-a și publicat, dealtfel, în 1923, în *„Gazeta Voluntarilor"*). P. Nistor afirmă că exemplarul din *Manifest* destinat guvernului român i-a fost dat lui Goga să-l ducă el la Iași. Iată ce scrie în această privință O. Ghibu într-un loc din memoriile sale — lucru confirmat, dealtfel, și în alte documente de arhivă, inclusiv în corespondența dintre Const. Petrescu și O. Ghibu[3]:

«La vreo săptămînă după aceasta (referire la o scrisoare, datată 16 aprilie 1917, pe care o primise de la 12 foști elevi ai lui, aflați atunci în lagărul de prizonieri de la Darnița — n.n.) am primit de la dr. P. Nistor o scrisoare recomandată de dimensiuni mari — vreo 24 de pagini — însoțită de unul din cele două exemplare originale ale Manifestului adresat, la 13/26 aprilie 1917, de către voluntarii români ardeleni și bucovineni[...] al doilea exemplar urma să fie înaintat guvernului român, eventual Marelui Cartier General al Armatei române. Autorul Manifestului a fost dr. P. Nistor, care în scrisoarea lui mi-a dat o serie de amănunte în legătură cu geneza lui. El urma să fie predat în mîna lui Octavian Goga, care se găsea la Petrograd și care, la înapoierea lui la Iași, era așteptat să se oprească la Darnița. Dar, nu știu din ce motive, O. Goga, care s-a oprit o zi la Kiev, nu s-a dus și la Darnița, spre a lua contact cu voluntarii noștri și a lua în primire de la ei Manifestul, pentru a-l duce la Iași. În astfel de împrejurări, acesta îmi fu încredințat mie, lăsîndu-se la buna mea apreciere să-l prezint sau guvernului, sau regelui, sau Marelui Cartier.

Trebuie să rectific aici cîteva afirmațiuni făcute cu șase ani mai tîrziu, la 1923, de către dr. P. Nistor în lucrarea sa Corpul voluntarilor români, ardeleni, bucovineni. Istoricul înființării pînă la sosirea la Iași, publicată în „Gazeta Voluntarilor" din Cluj (nr. 34 și urm.). Bazat pe memoria care adeseori înșeală, P. Nistor susține că: „Un exemplar cu iscăliturile originale a fost trimis ministrului-președinte Lwow, iar al doilea a fost dus de O. Goga în Moldova și publicat. Acest original, care avea menirea să ajungă a fi păstrat, ar fi de dorit să fie căutat și dat Muzeului Asociațiunii. Dl. Oct. Goga va ști unde a rămas acest original".

Ceea ce susține aici Nistor se datorește unei memorii defectuoase. Manifestul n-a fost dat lui Goga, ci mi-a fost trimis mie, cu poșta, așa cum am arătat mai sus, împreună cu o lungă scrisoare, în care se plînge împotriva lui Goga că nu s-a oprit la Darnița. Scrisoarea am păstrat-o și ea trebuie să se găsească în depozitul meu de la Academia R.P.R.»[4].

În concluzie: Goga nu a fost la «originea acțiunii», nu a contribuit la redactarea *Manifestului* voluntarilor și nici n-a adus acest *Manifest* la Iași. Ceea ce nu-i scade însă cu nimic din meritele

---

[3] *Pe baricadele vieții*, IV (manuscris inedit), pp. 231—232.

[4] Pînă în prezent, acel «depozit", care cuprinde între altele și o bogată corespondență, nu a fost încă identificat. Va veni însă momentul, nu ne îndoim, cînd el va ajunge să fie valorificat.

reale în legătură cu voluntarii: convorbirile cu guvernul de la Petrograd, organizarea primirii la Iaşi a primului eşalon de voluntari, înfiinţarea organului lor de presă „*România Mare*" din Kiev ş.a.... Evident că şi deducţia: «O. Ghibu nu era suficient de bine informat în legătură cu ţintele călătoriei poetului, altfel nu se putea să nu remarce imediat că Oct. Goga nu mergea numai la Petrograd, ci şi la Kiev...» cade, neavînd o bază reală.

4. Itinerarul călătoriei lui Goga a fost următorul: a sosit la 26 martie 1917 la Chişinău, unde a stat pînă la 30 martie la sora sa, Claudia Bucşan; de acolo a plecat direct la Petrograd, la soţia şi socrii săi, unde a stat pînă spre finele lunii aprilie, şi unde a avut o serie de contacte cu reprezentanţi ai noilor autorităţi; s-a înapoiat la Chişinău la 2 sau 3 mai, după ce se oprise, în drum, pentru o zi, la Kiev. Începînd de la 6 mai era din nou la Iaşi. Legăturile cu voluntarii de la Darniţa şi cu ziarul acestora (care a început să apară la 20 iulie 1917) le-a ţinut, de la Iaşi, prin prietenii săi Sever Bocu, Gh. Popp şi Iosif Şchiopul. Iată ce notează O. Ghibu în legătură cu înapoierea la Iaşi:

«În ziua de 5 mai am plecat la Iaşi, dimpreună cu O. Goga [...] Trebuia să predau Şefului Marelui Cartier General al Armatei Române energicul M a n i f e s t — despre care am vorbit într-un capitol precedent — alcătuit de Corpul voluntarilor ardeleni şi bucovineni de la Darniţa [...] Evident că nu mai încăpea nici o discuţie asupra datoriei mele de a merge la Iaşi, chiar şi numai pentru această treabă [...] Am plecat, astfel, împreună cu Goga, care se angajase să-mi uşureze accesul la Marele Cartier, unde eu nu cunoşteam pe nimeni, iar el avea legături şi cu generalul Prezan şi cu excelentul adjunct al acestuia, căpitanul Petrescu, originar din Ploieşti [...] La Iaşi, primul lucru pe care l-am făcut a fost că m-am dus cu O. Goga la Marele Cartier, unde acesta m-a prezentat adjutantului generalului Prezan, căruia m-a recomandat cu multă căldură. Căpitanul Const. Petrescu mi-a făcut cea mai bună impresie, de om dintr-o bucată şi foarte potrivit pentru locul ce-l deţinea. I-am citit cîteva pagini din scrisoarea dr-lui P. Nistor, rugîndu-l să mă prezinte generalului Prezan, spre a-i da M a n i f e s t u l, ceea ce s-a şi făcut imediat. Generalul a fost impresionat de gestul eroic al voluntarilor ardeleni şi mi-a promis că va preda guvernului M a n i f e s t u l».[5]

5. Cu privire la cele două texte ale lui Goga, publicate ca inedite (a se vedea mai sus): Primul e socotit de I. Itu a fi «în mod categoric, ciorna unui discurs politic pe care Oct. Goga l-a ţinut atunci, în Rusia revoluţionară». Afirmaţia, atît de categorică, e doar rezultatul unei viziuni entuziaste, nebazate însă pe nici o consideraţie documentară. Nu era «genul» lui Goga să vorbească la întruniri neorganizate, şi încă într-o ţară străină, într-o limbă pe care n-o cunoştea şi cu atît mai puţin despre chestiuni care nu priveau direct pe eventualii ascultători. Iată ce scrie O. Ghibu în însemnările sale despre aceste două texte, pe care le-a avut în mînă[6]: **«...eu am cunoştinţă despre faptul că în arhiva Goga (căreia autorul îi dă numele de „arhivele de la Ciucea") există o pagină dactilografiată chiar de mine, care ar putea să fie un fragment din memoriul amintit[7], pe care Goga, pentru motive rămase nouă necunoscute, l-a rupt în mai multe bucăţi şi l-a aruncat în coşul său de hîrtie — fapt petrecut în intervalul dintre luna mai 1917 şi anul 1920[8], fragment pe care prima soţie a lui Goga l-a salvat, fără să ştie vreodată ce cuprinde el şi ce importanţă putea să mai aibă el. Eu am avut în mîinile mele originalul scris în limba română al fragmentului în chestiune, pe care l-am copiat însumi la maşină, în cîteva exemplare, din care unul l-am înmînat celei de-a doua soţii a autorului»[9].**

O. Ghibu, deşi cu rezerve, crede că textele ar putea eventual face parte dintr-o informare predată de Goga ministrului de externe Miliukov; afirmaţia a fost preluată şi de V. Curticăpeanu cînd prezintă cele două texte în studiul amintit. I. Itu însuşi revine apoi, în cursul articolului, asupra afirmaţiei categorice citate, spunînd că: «Nu este deloc exclus ca unul dintre aceste două texte, dacă nu amîndouă, să fi fost prezentat cu prilejul audienţei lor la Kerenski sau la Lwow, după cum este posibil ca ele să fi fost prezentate la vreo întrunire publică, cum ar fi cele la care se

---

[5] *Pe baricadele vieţii*, IV, pp. 240—244.

[6] În *Observaţii critice în legătură cu studiul: „Lupta lui Oct. Goga pentru realizarea statului român unitar", de V. Curticăpeanu* (manuscris inedit, 1969).

[7] Al lui Goga către Miliukov.

[8] Cînd a divorţat de prima soţie.

[9] Textele publicate ca inedite în „*Astra*" sînt cele pe care Onisifor Ghibu le-a dat Veturiei Goga în 1949. Constatînd existenţa unor mici neconcordanţe între acestea şi textele publicate de I. Itu, l-am rugat, încă de la 3. II. 1981, în scris şi telefonic, pe deţinătorul manuscriselor autografe ale lui Oct. Goga să facă verificările necesare, pentru a se stabili cu exactitate textele originale; s-ar putea ca necorcondanţele să se fi strecurat cu ocazia copierii de către O. Ghibu a textelor, sau să fie vorba de erori de corectură cu ocazia publicării în „*Astra*". Pînă la intrarea sub tipar a prezentelor rînduri, I. Itu nu a răspuns solicitării noastre.

referă în finalul textului despre Petrogradul revoluționar »[10].

Despre un discurs în cadrul adunărilor spontane de stradă ale populației Petrogradului, după cum am spus, nu poate fi vorba: dacă s-ar fi întîmplat așa ceva, nu e posibil ca, fie Goga, fie vreunul dintre cei apropiați poetului în acea vreme — soția sa, V. Osvadă, O. Ghibu — sau vreunul din membrii Legației de la Petrograd, să nu fi făcut undeva vreo mențiune.

6. Plecînd de la ideea că Goga a contribuit la redactarea *Manifestului* de la Darnița (de ce să nu-l fi dus el însuși la Petrograd, dacă l-a scris?) și de la informația — perfect adevărată — că Goga era în bune relații cu contele de St. Aulaire, autorul deduce că înțelegerea pe care a arătat-o ambasadorul Franței de la Petrograd pentru ideile de autodeterminare expuse în *Manifest* ar putea fi datorată lui Goga. Trebuie mai multă pondere în deducții!

Nu era nevoie să vină Goga de la Iași ca să-l convingă pe amabasadorul Franței pentru ideile de autodeterminare, idei care au fost enunțate, de la început, de conducătorii revoluției ruse și care au fost cunoscute de întreaga lume.

7. Pornind de la faptul, real, că Goga s-a întîlnit la Petrograd cu prințul Lwow, cu Kerenski (și — adăugăm noi — cu Miliukov), autorul conchide: « Acest fapt, prin sine însuși, este de natură să explice foarte multe lucruri și să amuțească pentru totdeauna „opiniile" detractorilor, care i-au măsluit o bună parte de timp, exagerînd și într-o parte și în alta, biografia. Dar, cum se va vedea, marele poet nu a mers către Rusia revoluționară numai în chip de ambasador al unui corp de voluntari sau al unui guvern. El a tins către Rusia revoluționară mînat de convingeri profunde, exprimînd un acord de idei care poate fi contestat numai bruscînd litera adevărului. » Și aici trebuie să facem remarca privitoare la mai multă reticență în deducții și la frînarea tendințelor de idealizare care nu folosesc nici unei cauze. Simpla afirmare că vizitele la membrii guvernului rus sînt « de natură să explice foarte multe lucruri și să facă să amuțească „opiniile" detractorilor » etc., etc. nu spune nimic: nici care sînt foarte multele lucruri pe care le explică aceste contacte, nici la ce opinii ale detractorilor face aluzie. Ar fi fost locul, și mai e timp — sîntem doar în anul aniversar Goga! — să se facă precizări concrete în aceste direcții.

În ce privește scopul precis al misiunii lui Goga la Petrograd, în legătură cu care mai trebuie cercetate încă arhivele timpului, iată ce notează Onisifor Ghibu, în jurnalul său de însemnări din acea epocă: « Chișinău, marți, 28 martie 1917. **Alaltăieri, duminică, a venit aici Oct. Goga și V. Osvadă, care sînt în drum spre Petrograd, trimiși de guvernul român. I-am întîlnit seara la hotel și-am luat împreună masa, după ce eu i-am pus la curent cu cele ce am făcut noi aici pe terenul politic.**» În *Alte amintiri* despre Octavian Goga (text inedit), scrise mai tîrziu: « **În timpul în care mă găseam încă la Odesa, a sosit și Goga la Chișinău, în drum spre Petrograd, unde a fost trimis de guvernul român să caute să se orienteze cu privire la revoluția care izbucnise de vreo două-trei săptămîni. Trebuia să vadă ce este cu acea revoluție, ce gîndesc rușii de la noua conducere în legătură cu România. Primise însărcinarea să fie un bun observator și să caute, pe cît va putea, legături favorabile României cu noii conducători ai Rusiei.**

Sosind la Chișinău, primul lucru pe care l-a făcut a căutat să mă vadă. A aflat de la soția mea că sînt plecat la Odesa. Pentru ce? Nevastă-mea nu știa. I-a lăsat vorbă să-l caut imediat ce sosesc, avînd de vorbit lucruri foarte importante.

Chiar a doua zi, mi se pare, m-am înapoiat de la Odesa și m-am dus imediat să-l caut, la sora lui unde trăsese».

II. *În legătură cu perioada de la Odesa* (*decembrie 1917 — februarie 1918*)

Este, într-adevăr, săracă în informații publicate (cele mai concrete sînt cele cuprinse în articolul lui O. Ghibu, citat de I. Itu, din „*Luceafărul*" nr. 10/1943). Perioada este greu de abordat în publicistică, dar nu ne îndoim că în diferite arhive publice și particulare, din țară și din străinătate, se găsesc documente care vor elucida multe aspecte neclare din activitatea lui Goga din acele luni. Autorul sintetizează corect activitatea lui Goga din perioada de la Odesa — cunoscută în parte, dar mai mult bănuită — cînd spune: « Aici pune bazele unei noi formule politice — *Comitetul național al românilor emigranți din Austro-Ungaria* —, în ziua de 2 ianuarie 1918, desfășurînd totodată o amplă activitate politică și revoluționară, în slujba intereselor naționale românești, așa cum decurgeau ele pe baza principiului de *samoopredelenie*, afirmat în programa revoluției ruse. » For-

[10] Articolul *Petrogradul revoluționar* a apărut la 30 mai 1917 (nu la 30 martie 1917 cum e menționat într-unul din cele două locuri în care e citat). În finalul textului nu e vorba de nici o întrunire; pe la mijlocul articolului se vorbește de adunări spontane pe Newski Prospekt.

În fața Universității din Cluj, după festivitatea de acordare a titlului de Doctor honoris causa (14 februarie 1932) postului Octavian Goga. Printre cei de față, Onisifor Ghibu.

mularea cuprinde activitatea lui Goga pe toate planurile, pusă în slujba ideii realizării unității naționale a întregului nostru popor. În ceea ce scrie, însă, autorul înainte și după această constatare se întîlnesc afirmații care se cer lămurite:

1. Afirmația că între 23 decembrie 1917 și sfîrșitul lui februarie 1918 Goga a făcut de la Odesa «multe drumuri la Kiev, la Cherson și alte localități, tocmai în vederea formării unui front de luptă comun» este nefondată pe documente și neveridică în condițiile în care se călătorea în acea epocă. La Cherson, care era aproape, a fost într-adevăr (cu vaporul), dar pentru a-și vedea sora și cumnata aflate acolo cu copiii; la Kiev, situat atît de departe, nu avea nici un sens să meargă (problema voluntarilor se rezolvase, intrînd acum în cu totul altă fază), iar dacă ar fi mers, nu s-ar mai fi înapoiat la Odesa, în împrejurările încă tulburi de acolo.

2. Utilizarea termenului «curier» pentru niște prieteni apropiați și colaboratori, ca Veturia Ghibu (nu Claudia), Sever Bocu și Al. Lapedatu — aceștia doi ei înșiși membri ai „Comitetului național" —, este nepotrivită; ei n-au fost trimiși de Goga, ca niște curieri, să ducă documente, ci au luat cu ei, aceste documente, pentru că tocmai plecau la Chișinău și, respectiv, la Iași.

3. În legătură cu fondarea, la 2 ianuarie 1918, la Odesa, a **Comitetului național al românilor subjugați din monarhia Austro-Ungară** (aceasta a fost denumirea inițială a Comitetului, înscrisă în procesul-verbal de constituire), mi se pare utilă o completare. Într-una din însemnările sale, Onisifor Ghibu scrie: «...a doua întîlnire cu Goga, la Odesa, după întoarcerea mea de la Cherson, dimpreună cu familia mea refugiată acolo, pe care o aduceam din nou la Chișinău, în loc să o luăm spre Paris. După insistența mea Goga a convenit să înființăm un Comitet național al românilor subjugați din monarhia austro-ungară, care să se afilieze la comitetul analog ceh, înființat, la Kiev, de profesorul Tomas Mazaryk. Comitetul s-a înființat la 2 ianuarie 1918. Adunarea de constituire, la care a participat un număr considerabil de români refugiați din Transilvania și Bucovina a fost prezidată de Goga. Președinte al Comitetului a fost proclamat Dr. G. Baiulescu, fost primar al Brașovului». În Comitet au fost alese și persoane care nu erau atunci în Odesa (I. Nistor și At. Popovici)[11].

III. *În legătură cu drumul spre Paris 1918*)

Sînt necesare următoarele observații:

«Dacă s-ar fi știut — scrie I. Itu — de cîte ori a fost Octavian Goga în Rusia în anii 1917—1918 și cît timp a stat de fiecare dată, ar fi devenit imposibil să fie avansate ipoteze bizare cum ar fi cea referitoare la fuga lui deghizată.» Termenul *fugă* este, într-adevăr, nepotrivit. Goga n-a fugit, ci a *plecat* la Paris, cu scopul de a lucra pentru interesele țării. Ideea de a pleca, împreună cu O. Ghibu, l-a urmărit încă din decembrie 1916, Goga revenind în mai multe rînduri asupra ei, în momentele cele mai grele din perioada din Moldova. Pînă la urmă, Ghibu optînd pentru continuarea activității în care era adînc angrenat în țară, Goga a plecat, după cum se știe, la Paris, cu Sever Bocu. Că a luat măsuri care să-i asigure trecerea prin Rusia aflată în plină frămîntare, este în afară de orice îndoială și nu vedem rostul contestării unui fapt atît de normal. «Credem — continuă apoi I. Itu — că este absolut în afara adevărului să reținem numai această anecdotică

[11] **Nu putem să nu ne exprimăm surprinderea în legătură cu argumentarea și tonul cu care I. Itu contestă unele afirmații ale lui Onisifor Ghibu, privitoare la stările de lucruri de la Odesa din lunile ianuarie — februarie 1918.**

Numai cel care nu cunoaște deloc epoca pot pune la îndoială acele afirmații, dealtfel fugitive, confirmate de extrem de bogata documentație existentă în prezent și cunoscută de orice istoric.

romanțioasă, eludînd uneori cu bună știință motivele care l-au determinat pe poet să revină mereu în Rusia și să locuiască în diferite orașe ale ei un timp relativ îndelungat.» Sînt în această frază două idei, între care nu există o legătură logică. Dacă se arată cum a călătorit Goga spre Paris nu înseamnă că se eludează... etc., etc. Apoi, deși se ridică împotriva «eludării cu bună știință» a acestei teme, autorul evită el însuși să abordeze acest subiect. Atunci ce rost au incriminările? Ori avem și aici a face cu ideea preconceptă care stă la baza întregului articol? Probabil că da, atunci cînd afirmă că s-ar putea încerca refacerea itinerarului lui Goga la Paris după însemnările lui Sextil Pușcariu, din *Memoriile* sale — afirmație din nou nepotrivită, deoarece povestirea lui I. Nistor relatată de Pușcariu se referă nu la epoca plecării lui Goga la Paris, ci la aceea de la Odesa.

După cum se vede din cele de mai sus, articolul din *„Astra"* avansează o serie de afirmații fără o bază documentară sigură, pornite, de fapt, toate, din dorința semnatarului de a dovedi un lucru care nu corespunde realității și care, deci, nici nu se poate dovedi. Culmea o atinge autorul în fraza finală a articolului cînd spune: «Cînd vom ști exact ce atitudine a formulat Oct. Goga, antiburgheză, în Marele Sfat (?) (semnul autorului — n.n.), cînd anume și unde, ne vom afla, probabil, aproape de dezlegarea acestei enigme uimitoare a istoriei literare și politice românești.» Era atît de simplu ca înainte de a face această afirmație să se documenteze cu privire la ceea ce-i scrisese poetului Sever Bocu în scrisoarea citată. Căci textul integral al cuvîntării lui Goga din Marele Sfat al Transilvaniei, organul legislativ ales de Marea Adunare de la Alba Iulia, a fost publicat, la vremea sa, «după notele stenografice» (sub titlul *Partidul național și socialismul*), în *„Renașterea română"* nr. 158, din 5 august 1919, pp. 1—2; fragmentar a fost reprodus și în *„Patria"*, nr. 136, din aceeași zi. Ar fi văzut din cele ce a spus Goga, în numele Partidului Național (ca răspuns la cuvîntarea lui Avram Borcuța, țărau, deputat socialist), că el nu se referă în nici un fel la problemele burgheze sau «antiburgheze», ci numai la dorința de a se stabili colaborarea, pe anumite planuri, cu partidul socialist, pe linia aplicării hotărîrilor de la Alba Iulia. I. Itu ar fi avut, în plus, răspuns direct la întrebarea care l-a frămîntat tot timpul și ar fi renunțat să mai publice articolul în forma și de pe poziția de pe care l-a scris, limitîndu-se la textele lui Goga de la începutul revoluției, interesante și valoroase pentru cunoașterea ideilor înaintate de atunci ale poetului luptător pentru realizarea unității naționale a românilor.

* * *

După intrarea în redacție a observațiilor de mai sus, s-a publicat, în *„Manuscriptum"* (nr. 2/1981), articolul lui I. Oprișan: *Recvaluări. Octavian Goga*, care tratează în parte aceeași temă ca I. Itu, scoțînd la lumină cîteva documente interesante și valoroase. Pe marginea lui se impun totuși cîteva precizări suplimentare:

1. Călătoria lui Goga prin Rusia, în drum spre Paris, n-a avut loc în lunile octombrie-noiembrie 1918, ci *în august-septembrie* (a se vedea scrisoarea sa către soție, trimisă la 3 octombrie 1918 de la Paris, publicată de Daniela Poenaru în vol. *Octavian Goga în corespondență* (Editura „Minerva", București, 1975, p. 18).

2. Nu numai de două ori a călătorit Goga prin Rusia, ci de mai multe ori, după cum reiese și din cele scrise în legătură cu articolul lui I. Itu.

3. Elementele care au dus la deducția că Goga ar fi sosit la Petrograd la 27 aprilie 1917 sînt fragile. Scrisoarea citată, din 24.IV.1917 (foarte neconcludentă dealtfel), a soției sale, nu poate constitui o probă despre faptul că aceasta ar fi plecat din Petrograd cu două zile înaintea sosirii acolo a lui Goga, cum afirmă I. Oprișan. După cum s-a văzut din cele arătate pînă acum, Goga a sosit la Petrograd *la începutul lui aprilie* 1917 (probabil că a luat chiar parte la parafarea documentelor privitoare la formarea corpurilor de voluntari, la 3.IV.1917). Probabil că epistola i-a fost expediată lui Goga chiar la Petrograd, unde el a mai rămas singur cîteva zile.

4. Și concluzia trasă din textul ilustratei (nu scrisorii!) în care Hortensia Goga îi scrie: «Ce a fost joi la Petrograd?» etc., e greu de susținut. Ilustrata respectivă, nedatată, e din Kristiania (astăzi Oslo). Or, Hortensia Goga a ajuns în Norvegia *după* ce a plecat din Suedia, de unde există (în același fond arhivistic de la Biblioteca Academiei) o ilustrată către soțul ei, ce poartă ștampila poștei din 4 mai 1917. Deci, ceea ce-i scrie lui O. Goga din Norvegia era ulterior acestei date și nu poate avea tangență cu sosirea lui Goga la Petrograd.

7. În legătură cu textele reproduse din așa numitul «act de aderiune», specificăm că ele au fost publicate de V. Curticăpeanu, în 1969, cu o neconcordanță: în ultima frază, în original, este «sufletul *meu* resimte», iar nu «sufletul *nostru* resimte», cum, din eroare, Veturia Goga a transcris de mînă în copia aflată la Biblioteca Academiei.

Octavian GHIBU

G. Bacovia — Văzut de artiștii plastici

Se știe de mult că un portret — desenat, pictat sau sculptat — nu este un simplu act de transpunere a modelului, ci mai degrabă o fișă critică, un mod de exprimare vizualizată a ceea ce simte și gîndește artistul plastic în legătură cu subiectul său. Reținînd ca principial corectă această considerare a portretului plastic, este necesar să adăugăm constatarea că — funcție de variabilitatea raporturilor care s-au putut stabili între diverși artiști și subiectul lor — conținutul portretelor poate să fie profund diferențiat, uneori cu flagrante contradicții. Dincolo de alte nuanțe care pot interveni într-o analiză de detaliu, vom reține în primul rînd observația că, atunci cînd plasticianul a avut posibilitatea să-și cunoască îndeaproape modelul, în cadrul compoziției portretistice există o relație echilibrată (chiar dacă accentele de preferință nu lipsesc) între prezența fizică și cea spirituală a personajului. Dimpotrivă, dacă artistul a fost obligat să recurgă pentru informarea sa la documente intermediare (stampe, fotografii etc.), sau dacă la constituirea imaginii plastice au prevalat contactele cu opera literară, el va fi înclinat să exalte în portret ceea ce știe despre eroul său, prelutnd și interpretînd datele implicate în memoria culturală a mediului din care el însuși face parte. Dacă în prima situație portretul poate fi o efigie a concretului, în cea de a doua el poate deveni efigia unei abstracțiuni, însemnul unei gîndiri critice originale sau acceptate în plan cultural.

O relevantă demonstrație în legătură cu cele spuse pînă aici poate fi prilejuită de trecerea în revistă a portretelor pe care artiștii plastici le-au făurit de-a lungul timpului.

Primul portret de interpretare critică — cu mijloacele picturii — a lui Bacovia a fost realizat de Tache Soroceanu. Expus la Salonul Oficial din 1926 și intrat de îndată în conștiința contemporanilor ca o reprezentare ideală a poetului, acest portret nu folosește decît parțial datele de ordin material ale subiectului, recurgînd cu precădere la efecte de interpretare plastică în care se recunosc cu ușurință idei provenind din spațiul criticii literare. Tache Soroceanu nu l-a reprezentat în primul rînd pe Bacovia omul, cu atributele firești ale prezenței sale fizice; el și-a propus să realizeze o efigie a poetului Bacovia, marele însingurat sfîșiat de tristețile unui oraș în care «încet, cadavrele se descompun». Avînd ca repere de inspirație portretele medievale — din care, intenționat, a fost preluată o anume rigiditate a construcției —, dar și faimosul autoportret al lui Luchian intitulat Un zugrav, *Tache Soroceanu a folosit un desen simplu, scris cu claritate, și o cromatică austeră, pentru a pune în valoare figura poetului întors către sine, strîngînd simbolic la piept cartea în care sînt înscrise propriile tristeți.*

«Carbonizate flori, noian de negru...
Sicrie negre, arse, de metal,
Vestminte funerare de mangal,
Negru profund, noian de negru...»

După război, odată cu receptarea tot mai nuanțată a poeziei lui George Bacovia, al cărei mesaj de adîncă și răscolitor umană revoltă abia tîrziu a fost înțeles, figura poetului a revenit tot mai des în preocupările plasticienilor, galeria constituită de portrete fiind destul de numeroasă. Chiar dacă, din punct de vedere al mijloacelor plastice, portretul lui Tache Soroceanu nu a avut continuatori direcți, ideea reprezentării lui Bacovia ca poet sau, altfel zis, ca exponent al poeziei sale, a fost fructificată, și astfel, treptat-treptat, imaginea omului real a fost devorată de efigia ideală iscată de propria operă.

De o convingătoare expresivitate, portretele desenate de Cik Damadian vor să sugereze — prin densa acumulare de linii fine, suprapuse, repetate — infinita sensibilitate a poetului, neîncetata întoarcere asupra aceleraşi dureri.

Tot un portret grafic, de admirabilă concentrare, a realizat Florica Cordescu. Contrastele de alb şi negru implicate cu subtilă înţelegere în compoziţia lucrării par să sugereze spaţiul bacovian din poezia Decor.

Rămînînd la categoria lucrărilor desenate, o specială menţiune se cuvine portretului de o savantă decantare spirituală datorat lui Silvan Ionescu. Redus la cîteva linii al căror duct este înfiorat de incertitudini, acest portret exaltă starea de implacabilă tristeţe care alungeşte şi descărnează figura poetului. Nu mai avem de a face cu reprezentarea unui personaj ci cu transpunerea caligramată a tristeţilor sale, un fel de seismogramă sufletească.

Avînd o particulară atracţie pentru literatură, pictorul Constantin Piliuţă a încercat un portret de evocare folosind datele reale ale figurii poetului ajuns la bătrîneţe şi, deopotrivă, sugestiile picturale conţinute de poeziile lui Bacovia. E timpul să spunem că printre poeţii români moderni Bacovia ocupă un loc de excepţie prin abundenţa şi forţa de sugestie picturală a imaginilor. Uneori construite pe contraste (« şi pene albe, pene negre »), avînd alteori o adevărată voluptate a griului (« iar în zarea grea de plumb/ Ninge gri »), poeziile sale sînt frecvent impresionate de evenimentele cromatice care pot căpăta semnificaţii definitorii pentru stările sentimentale (« oraşul tot e violet »).

Constantin Piliuţă a sesizat acest adevăr caracteristic pentru universul poetic bacovian, drept care l-a reprezentat pe Bacovia într-un spaţiu ideal, în cadrul căruia contrastele şi armoniile de culoare nu sînt altceva decît transcrieri interpretate ale efectelor din versuri.

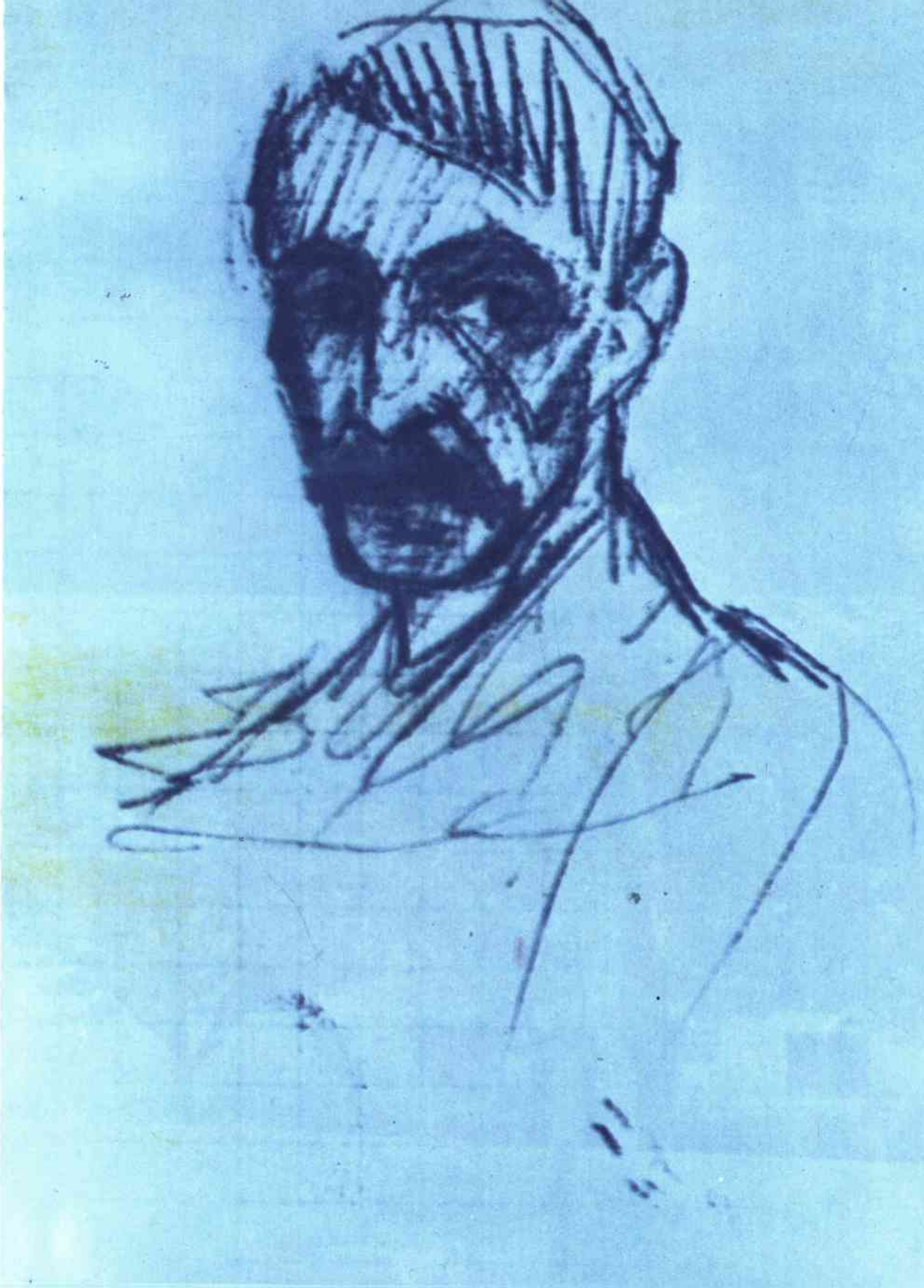
Desigur, cel mai consistent capitol al portretului lui George Bacovia este cel realizat de sculptori. Nu ne vom opri în mod special asupra busturilor semnate de Miliţa Petraşcu, Ion Vlasiu şi Nicolae Crişan al căror interes documentar pentru iconografia poetului nu poate fi, totuşi, tăgăduit.

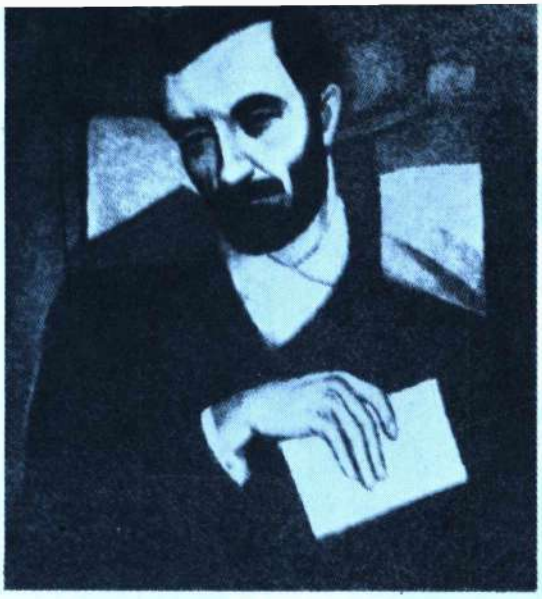
Încercînd să pătrundă în lumea lăuntrică a întristatului poet, sculptorul Constantin Popovici a stăruit îndelung asupra figurii acestuia, fapt mărturisit de nenumăratele studii care au precedat desăvîrşirea celor trei lucrări care se constituie într-o adevărată treime iconografică a poetului: mască, bust, monument. Situat în chiar inima oraşului Bacău — locul suferinţelor de altădată — monumentul lui Bacovia conceput şi realizat de Constantin Popovici este, neîndoielnic, cel mai consistent omagiu pe care conştiinţa culturală românească l-a închinat celui ce a scris înfricoşătorul vers: « dormea întors amorul meu de plumb ». Absorbită în întregime de spaţiul poetic pe care l-a creat, fiinţa fizică a bardului băcăoan s-a dematerializat, convertindu-se în semn al esenţelor spirituale. O imensă durere vibrează în masa de bronz a statuii care se deşiră pe suprafaţa plană a soclului, în fapt o platformă întinsă al cărei pustiu geometrizat accentuează sensul singurătăţii atît de prezent şi în formele scobite, cu planuri ce alunecă spre interiorul lor.

Stăruind în faţa acestei admirabile opere de sculptură, ne putem întreba: oare cum ar fi reacţionat Bacovia însuşi dacă s-ar fi văzut reprezentat astfel? Credem că răspunsul nu putea fi decît afirmativ, temeiul acestei convingeri aflîndu-se în nepreţuitul document care este autoportretul *poetului. Nu vom insista aici asupra faptului de extremă importanţă pentru înţelegerea elementelor de acuzată plasticitate din poeziile sale că Bacovia desena cu multă sensibilitate, ceea ce dovedeşte capacitatea sa de recepţie vizuală. Deocamdată vom reţine constatarea că, în* autoportret, *poetul nu a încercat să-şi înfăţişeze chipul fizic, ci, mai degrabă, să sugereze realitatea sa spirituală, imensa povară de tristeţe cu care străbătea lumea. Aşadar, Constantin Popovici a sculptat monumentul poetului într-un fel pe care chiar acesta şi l-ar fi putut dori.*

Inegalabil poet al întristărilor de altădată, George Bacovia a fost un neîncetat prilej de inspiraţie pentru artiştii plastici, galeria de portrete — citată aici selectiv — fiind o concludentă mărturie de confluenţă sensibilă şi spirituală.

Vasile DRĂGUŢ

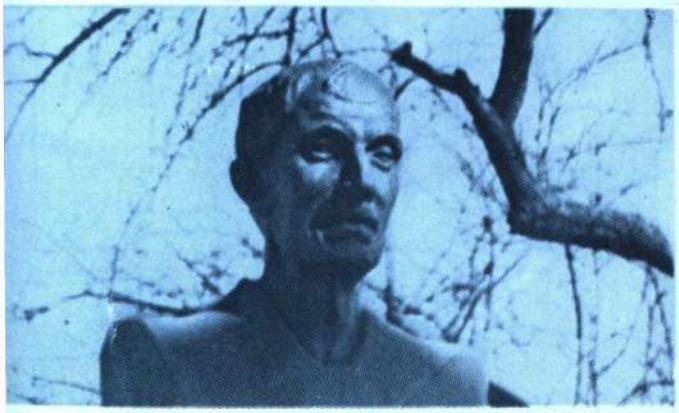

2

3

4

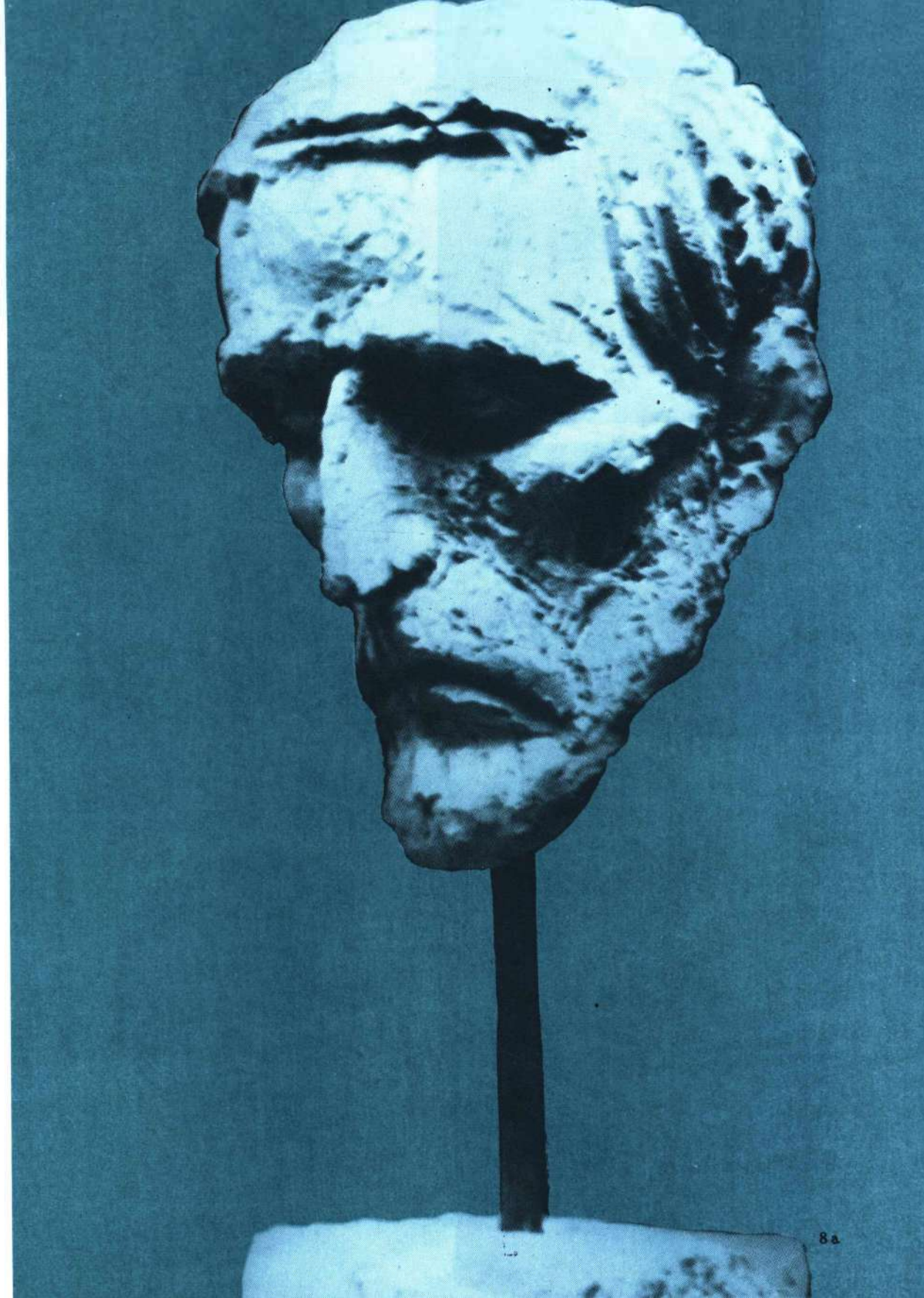
5

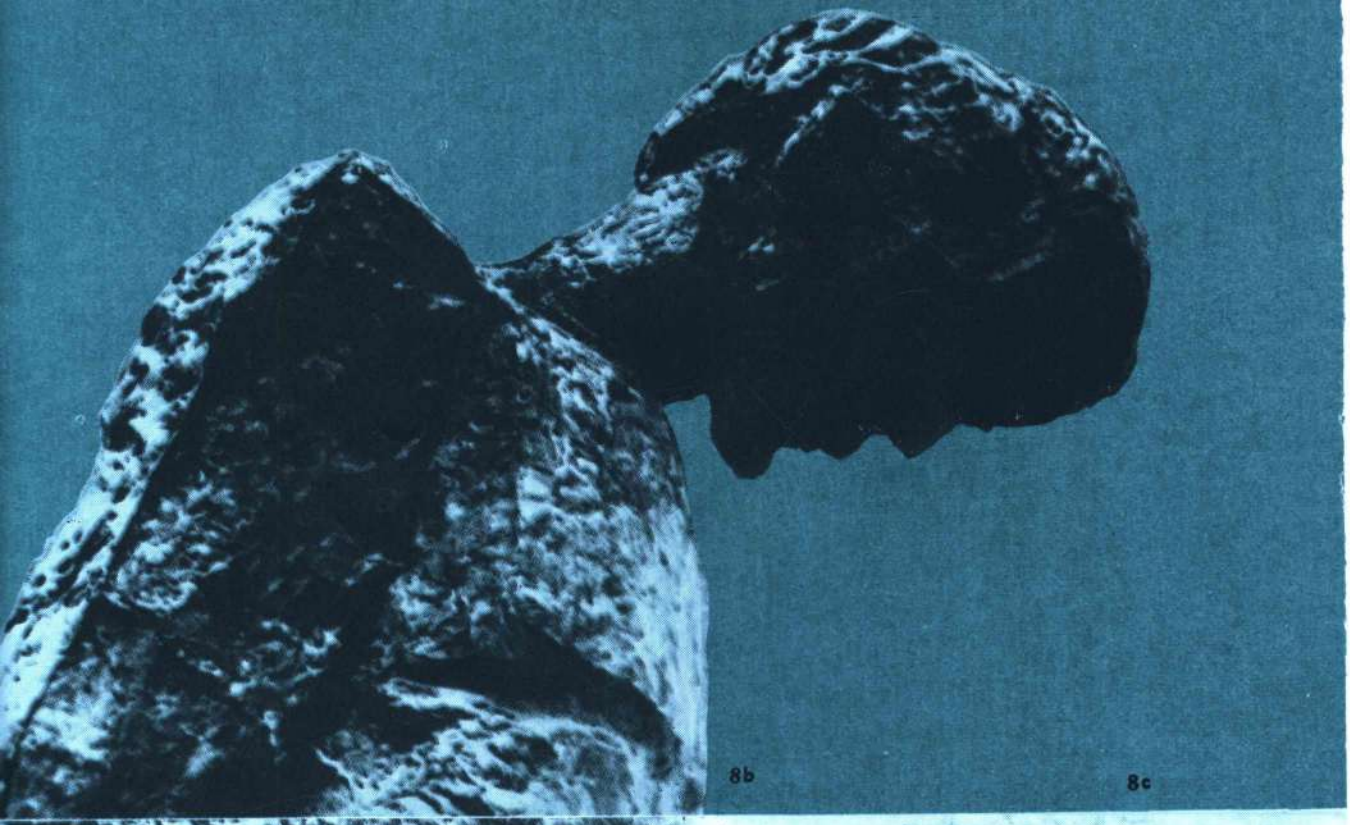
6

7

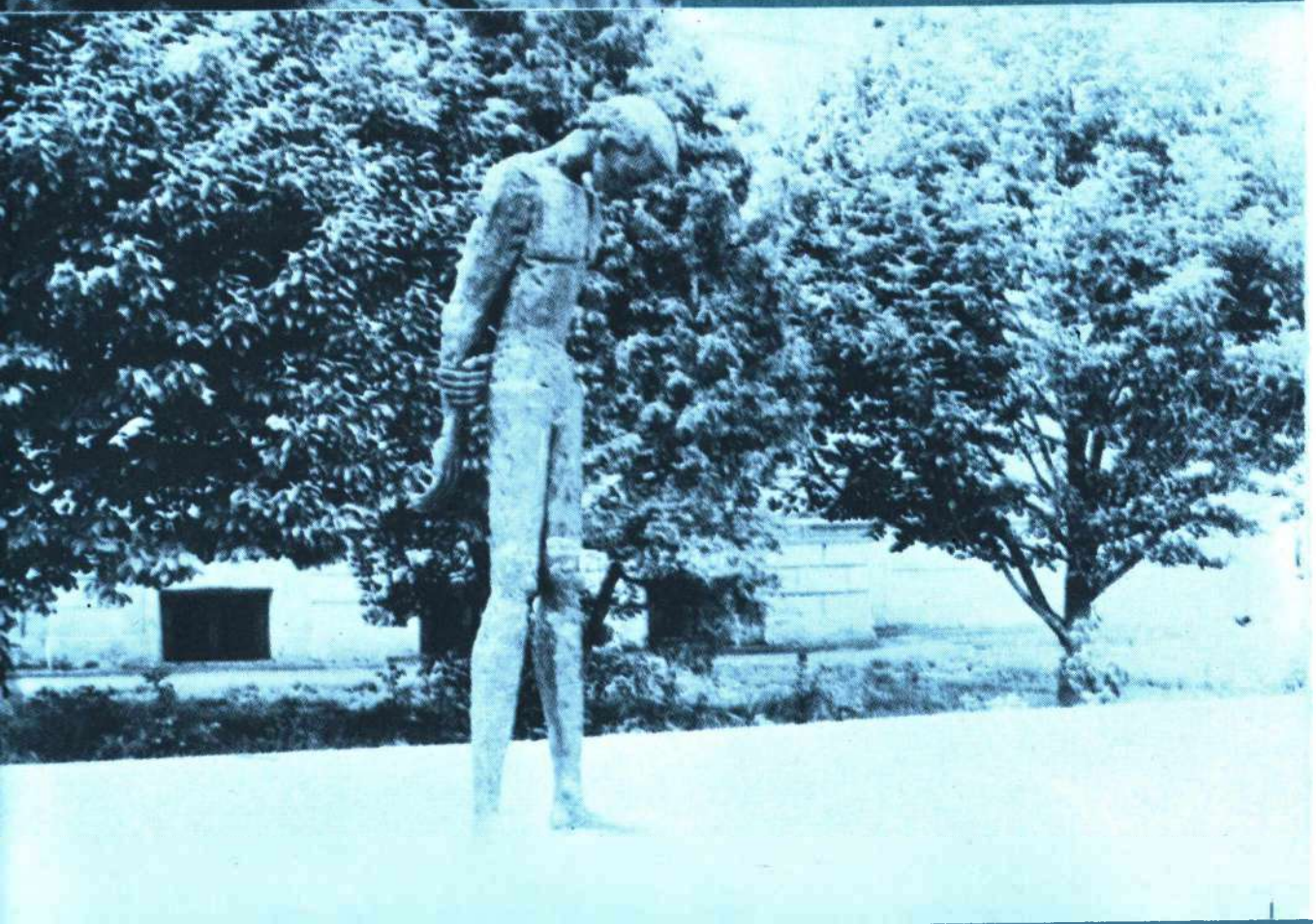

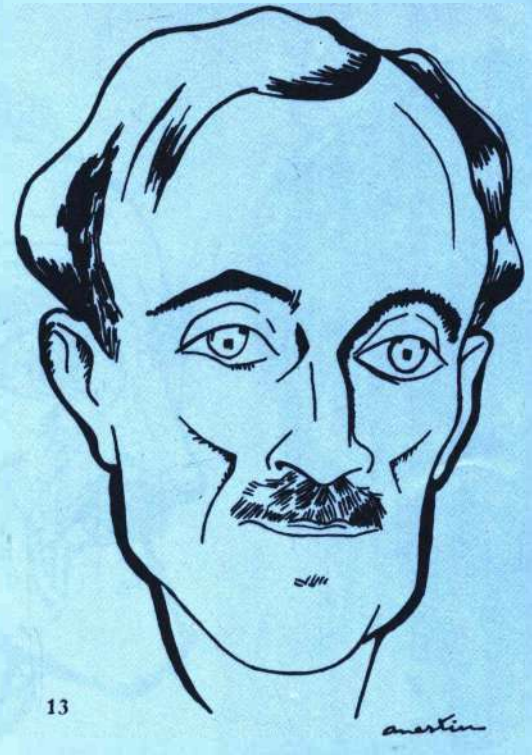
8a

8b

8c

13

14

8 d

8 c

1. G. Bacovia — Autoportret (desen în cărbune)

2. Tablou în ulei de T. Soroceanu (Muzeul G. BACOVIA)

3. Desen de Camil Ressu

4, 6. Bust și detaliu de Milița Petrașcu (Muzeul G. BACOVIA)

5. Desen în cărbune de Coman Codreanu (Muzeul G. BACOVIA)

7. Bronz de Maria Grigorescu-Vasilovici

8. (a. b. c. d. e.) Poetul în viziunea sculptorului Constantin Popovici

9. Cărbune de Florica Cordescu

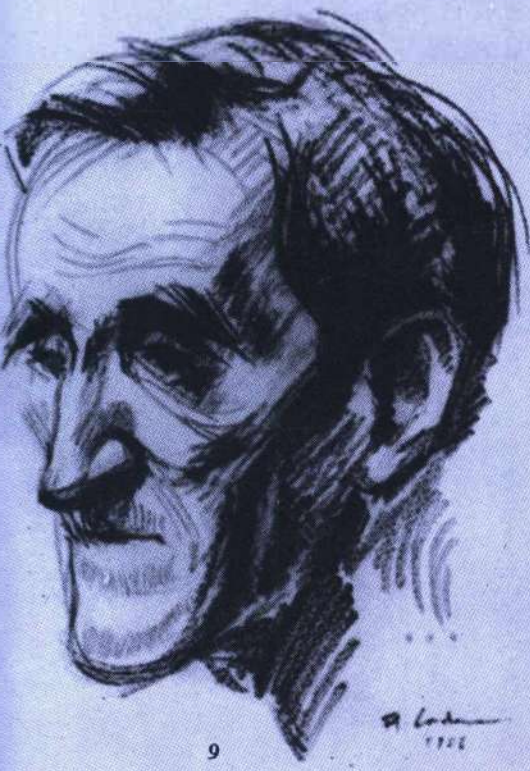
10. Desen de Cik Damadian

11. Sculptură de Ion Vlasiu

12. În viziunea caricaturistului Silvan Ionescu

13, 14. Desene de Anestin (Muzeul G. BACOVIA)

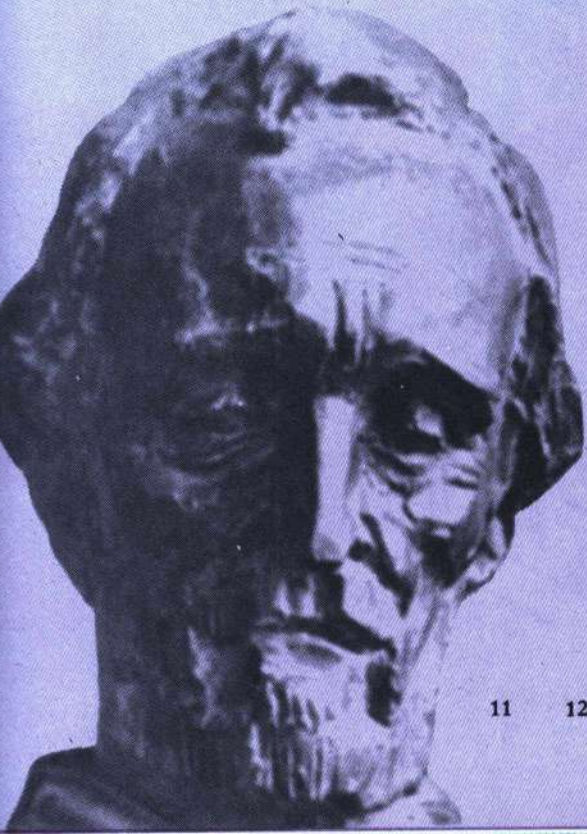
15. Tablou în ulei de C. Piliuță

9

10

11

12

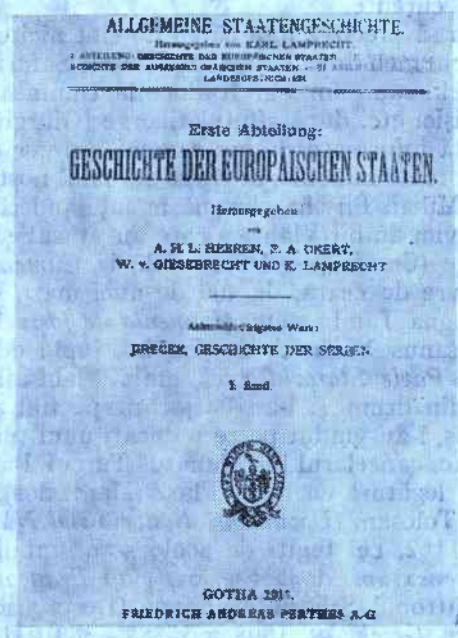
RESTITUIRI

Constantin JIREČEK

O DEPOZIŢIE ÎN FAVOAREA ORIGINII VLAHE

ÎN ARHIVA ACADEMIEI DE ŞTIINŢE DIN BELgrad (Arhiv Srpske Akademije nauka), documentul nr. 4886 cuprinde o scrisoare expediată din Viena şi datată 24 martie/6 aprilie 1904, a cunoscutului istoric în domeniul balcanologiei Constantin Jireček (1854—1918), către arhimandritul sîrb Ruvarac, cunoscut cărturar şi membru al academiei. Scrisoarea cuprinde 3 file, este redactată în limba sîrbă, dar cu pasagii întregi în latină; este folosit atît alfabetul chirilic, cît şi cel latin.

Cunoscutul autor al lui Geschichte die Bulgaren **(1876),** Geschichte der Serben **(ed. 1—2, 1911—1918), cel care a ocupat funcţii de răspundere în statul bulgar (a organizat întregul învăţămînt al acestei ţări după eliberarea de sub otoman, 1878, ocupînd şi funcţia de ministru al Învăţămîntului, Culturii şi Artelor, în perioada 1881—1884)** [1]**, profesor la universitatea din Praga (1884—1893), apoi la cea de la Viena (din 1893) şi care este considerat ceh de origine, de către toţi specialiştii** [2]**, afirmă că se trage dintr-o familie de vlahi. Îi declară lui Ruvarac, că nu este nici evanghelist şi nici catolic, este nepot, după mamă, al cunoscutului istoric şi literat slovac, Pavel Josef Safárik (mort în 1861)** [3]**, la care face referiri şi Nicolae Bălcescu şi se trage dintr-o familie de vlahi de pe coasta Dalmaţiei, refugiată în secolul al XV-lea, în Cehia.**

ALLGEMEINE STAATENGESCHICHTE.

Erste Abteilung:

GESCHICHTE DER EUROPÄISCHEN STAATEN.

Herausgegeben

von

A. H. L. HEEREN, F. A. UKERT,
W. v. GIESEBRECHT UND K. LAMPRECHT

JIREČEK, GESCHICHTE DER SERBEN.

I. Band.

GOTHA 1911.
FRIEDRICH ANDREAS PERTHES A.G.

Dealtfel, acest lucru reiese din conţinutul scrisorii pe care o dăm în traducere integral.

Sîntem nevoiţi să facem o digresiune şi să ne referim la Amintirile (vol.I) lui C. C. Giurescu. Autorul arată că tatăl său obţinuse o bursă la Viena, în 1903: «...pleacă, împreună cu mama şi cu mine, unde profesa, la Universitate, învăţatul Constantin Jireček, cel mai bun specialist în istoria sud-estului european şi unde se găseau şi arhive foarte importante» [4]**. Autorul face precizarea că «la Viena am stat trei ani de zile, în care timp tata, pe lîngă audierea cursurilor şi seminariilor lui Jireček, a lucrat în amintitele arhive, recoltînd un însemnat număr de documente privitoare la Constantin Brâncoveanu şi la istoria Olteniei»** [5]**. C. C. Giurescu, pentru perioada cît a stat la Viena tatăl său, afară de Jireček, nu mai face referiri la nici un alt profesor. Comunicîndu-i, cu ani în urmă, regretatului istoric, depistarea scrisorii în arhivele din Belgrad, unde Jireček personal afirmă că se trage dintr-un neam de vlahi, C. C. Giurescu a exclamat: «De abia acuma înţeleg de ce Jireček l-a ajutat atît de mult pe părintele meu, preferîndu-l faţă de alţi colegi care studiau acolo».**

---

[1] *Sovetskaia istoriceskaia enţiklopedija*, vol. VI, sub red. lui E. M. Jucov, Moscova, 1965, p. 286.

[2] *Der grosse Brockhaus*, vol. IX, Leipzig, 1931, p. 365; *Bolşaia sovetskaia enţiklopedija*, tom. XVIII, ed. III, 1953, Moscova, p. 191; Vaclav Husa, *Ceskoslovenské dejiny*, Praha, 1963, p. 184.

[3] František Kavka, *Petite histoire de la Tchécoslovaquie*, Praha, 1969, pp. 104—105; vezi şi Vaclav Husa, *op. cit.*, pp. 111, 116.

[4] C. C. Giurescu, *Amintiri*, I, Bucureşti, 1976, p. 22.

[5] *Ibidem*, pp. 22—23.

Viena 8/2 Feldgasse 3
24 martie / 6 aprilie 1904

Mult stimate domnule Arhimandrit!

Înainte de toate Vă felicit cu ocazia marii şi luminoasei sărbători a învierii lui Christos şi Vă mulţumesc frumos pentru bunele urări cuprinse în scrisoarea din 31 a lunii curente.

Ţin să precizez însă că eu nu sînt nici evanghelist şi nici catolic. Evanghelist a fost bunicul meu după mamă, Pavle Ios. Safarik, ca şi răposata mea mamă; familia noastră Ireček, sau cum s-ar traduce la Dumneavoastră Giurcovici (Irek = Iurko, Giurco), Giurişici etc. după sfîntul George (Giurgiu), ţine de biserica de rit roman.

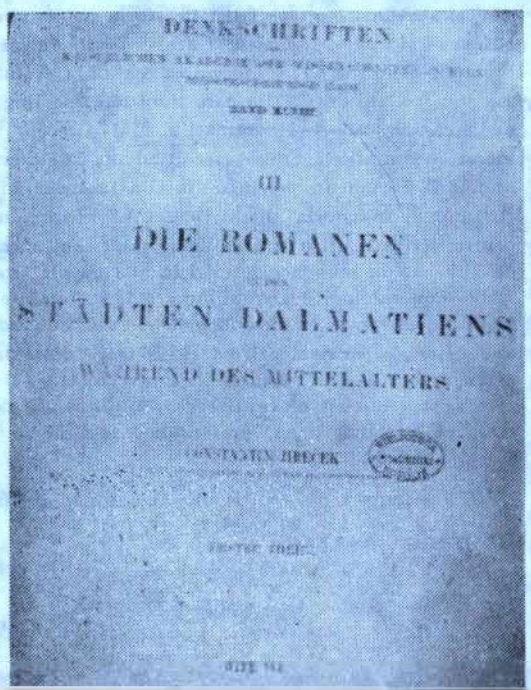
Iată informaţii despre oameni, care se chemau *starovlah, Starovlahovici* şi din care, după toate indiciile, se trage actualul nostru nume. La 11 octombrie 1443, la Dubrovnik, Milian Plischa cheamă în faţa judecăţii pe «Milos *Starovlach* şi pe Radici Velimerovici ambii Vlahi [8]» care au atacat şi jefuit pe fiul său Nikola, pe drumul între Trniţe (Cerniza) şi Dubrovnik, la *Camenobent*, deposedîndu-l de «o povară de 480 de livre de ceară, de 400 de miei mari, 42 de ducaţi de aur şi groşi 153»[9]. Sursa: Prebigna Tambar etc. (*Lamenta de foris* 1443—1444). «Din nou la 19 ianuarie 1466: Stoysanus Vochsich de Gaççho, jupîn de Gaççho, a prins pe Vochsam Bosenovich şi pe *Pavle Starovlacovich*, ambii vlahi aflaţi sub jurisdicţie turcească [10]», «l-au abătut din drum şi l-au batjocorit pe fiul său adoptiv Radibratus şi l-au dus în Trebignis, l-au vîndut pe zece ducaţi unui turc oarecare, pe care Radibratus, un oarecare Radac, cancelarul lui Ahmatus Turcul, l-a răscumpărat pe 13 ducaţi»[11].

În legătură cu Nagy-Plász (Mantzelos), aveţi dreptate; aceştia erau *italieni*. Chronica Tolosani (*Documenti di storia ital.* VI, 636) povesteşte că, după căderea Milanului din 1162, cei fugiţi de acolo s-au stabilit în Ungaria, şi au întemeiat în comitatul *Colocensxium*, două aşezări, *villa Francavilla* şi *villa Cadabul*, avînd ambele biserici cu patronul Sfîntul Ambrozie (Despre aceasta a scris Jul. Iung în *Mitth. des Inst. fostern. Gesch.* 29, 1898, pp. 388—389). De aceea Fruşka Gora şi Francavilla nu trebuie socotite ca întemeiate de Carol cel Mare, ci de coloniştii italieni din secolul al XII-lea.

Romanen. III va fi curînd gata; tabelul cu familiile este deja la tipar.

Cu respect deosebit, al Dumneavoastră devotat,

Profesor JIREČEK

DENKSCHRIFTEN

(II)

DIE ROMANEN

DER

STÄDTEN DALMATIENS

WÄHREND DES MITTELALTERS

CONSTANTIN JIRECEK

Aşa se explică şi interesul deosebit al lui Jireček faţă de vlahii din Dalmaţia, şi publicarea cunoscutului studiu: Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelaltens **(3 vol., 1901—1904)** [6].

În aceeaşi arhivă din Belgrad, se mai păstrează o scrisoare a lui Jireček, către acelaşi Ruvarac, datată 21 decembrie 1900/3 ianuarie 1901, unde se dau amănunte despre preocupările sale ştiinţifice, accentuîndu-se că lucrează intens la următorul studiu: Despre romani, latini sau vlahi ai oraşelor vechi din evul mediu de pe coasta Dalmaţiei (O romanima latinima ili Vlasima, starih gradova dalmatinskih u srednem veku) [7].

Nicolae CIACHIR

---

[6] *Der grosse Brochhaus*, vol. IX, p. 365.
[7] Arhiv srpske Akademije Nauka, br. nr. 4883.
[8—11] În original, în limba latină.

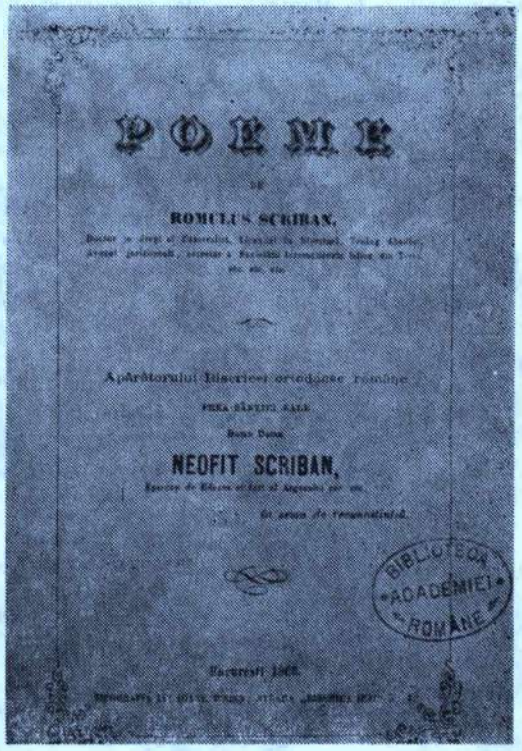
MERIDIANE

UN ALT POET ROMÂN ALĂTURI DE ALECSANDRI LA SĂRBĂTORILE LATINE DE LA MONTPELLIER*

CORESPONDENȚĂ DIN R. F. GERMANIA

„*REVUE DES LANGUES ROMANES*", publicată de „Societé pour l'Etude des Langues Romanes" și foarte însemnată pentru tot ceea ce privește mișcarea felibriană, organizează la Montpellier, în anul 1878, cel de-al doilea concurs al Societății. Alphonse Roque-Ferrier, organizatorul acestor sărbători, și în același timp secretar al revistei, amintește în tomul 4 (XII) al anului 1877 invitația la Sărbătorile de la Montpellier și precizează încă o dată modalitățile de participare.

Concursul însuși se împarte în mai multe secțiuni: concurs de filologie, de poezie, de proză și concurs cu tema: *Cîntecul Latinului* [1]. Alphonse Roque-Ferrier precizează pentru acesta din urmă că: « În sfîrșit, cu ocazia acestui Concurs, un mare premiu, datorat d-lui de Quintana y Combis (deputat în Cortesuri) și care constă într-o cupă simbolică de argint, va fi decernat

POEME
DE
ROMULUS SCRIBAN.
NEOFIT SCRIBAN,
BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

autorului celei mai bune poezii cu următoarea temă: *Cîntecul latinului* [2].

Știm că România, țară latină, dar de fapt încă străină și necunoscută la acea dată mișcării felibriene, este reprezentată la Concursul *Cîntecul latinului* prin două poezii: *Cîntul Gintei Latine*

* Comentariul de față pornește de la comunicarea noastră intitulată *Un document românesc necunoscut în legătură cu „Sărbătorile Latine de la Montpellier din 1878"*, prezentată în cadrul Congresului internațional *Latinitatea ieri, astăzi, mîine*, care s-a desfășurat cu ocazia Centenarului Jocurilor Latine de la Avignon (9—16 mai 1978). Spre deosebire de expunerea menționată, textul prezentat aici a fost completat cu cîteva concluzii din cercetarea versiunii italiene a poemului lui Romulus Scriban, a cărei descoperire a fost făcută după 1978, ca și o scurtă analiză a vocabularului folosit. Deci, concluzia originară a trebuit să sufere unele modificări. Cu această ocazie ținem să mulțumim cercetătorului științific de la Biblioteca Academiei R. S. România, Marta Aninoanu, ca și Luisei Valmarin, de la Universitatea din Roma, care au binevoit să ne ajute în această cercetare.

[1] Cf. „*Revue de Langues Romanes*", t. 4 (XII), 1877, pp. 154—157.

[2] *Ibid.*, p. 156.

de Vasile Alecsandri, care a fost premiat, în unanimitate, cu acea cupă simbolică a lui Quintana, precum şi *Cîntul Latinului* de o româncă de la Tg. Mureş, rămasă necunoscută, care a primit o menţiune »[3].

Pînă acum se credea că cele două poezii reprezentau toate documentele trimise de români la „Sărbătorile Latine de la Montpellier". Dar întîmplarea a îngăduit descoperirea altor documente cu această temă.

Este vorba de o poezie intitulată *Cîntul latinului*, trimisă de un oarecare Romulus Scriban la Sărbătorile Latine din 1878, împreună cu o traducere manuscrisă în limba italiană. În cadrul cercetărilor noastre de documente încă necunoscute, privind relaţiile lui Vasile Alecsandri cu Felibrige-ul din Sudul Franţei [4], am putut descoperi aceste piese de arhivă chiar la Montpellier, dar într-un loc care pare destul de surprinzător: la Biblioteca Facultăţii de Medicină, unde se găseşte un important dosar conţinînd un mare număr de trimiteri destinate acestui « Concurs literar şi poetic », în cadrul Sărbătorilor Latine, clasate şi inventariate chiar de Alphonse Roque-Ferrier. [5]

În acest dosar se găsesc manuscrisele: *Cîntul Gintei latine* de Vasile Alecsandri, *Cîntul Latinului* de această româncă necunoscută din Transilvania şi traducerea sa franceză, făcută de un student român la Montpellier, rămas el însuşi necunoscut, precum şi *Cîntul Latinului* de Romulus Scriban, cu traducerea în limba italiană.[6]

Trimisă la 31 decembrie 1877 din România [7], prin scrisoare recomandată şi adresată: « D-lui secretar al „Societăţii Limbilor Romane" de la MontPellier [*sic!*] — Franţa, această epistolă este compusă dintr-un plic mic, de format 10,8/6,2 cm, cu inscripţia « Romania Victrix » şi care conţine o filă dublă de format 42/34 cm, cu textul *Cîntul Latinului*, în total 50 de rînduri manuscrise, ca şi o altă filă dublă de format 26/20,3 cm, pe care se citeşte din nou deviza autorului urmată de: « *Romulus Scriban, doctor în drept, avocat şi profesor de Economie Politică la Galaţi, România.* »

Acest document odată descoperit, se pun diverse întrebări, şi anume: 1 — De ce acest poem se găseşte la Biblioteca Facultăţii de Medicină din Montpellier; 2 — Cine este Romulus Scriban, rămas necunoscut pînă acum; 3 — Cum se prezintă poemul său (stil, formă, conţinut); 4 — Ce rol are versiunea italiană; 5 — Pentru ce această operă nu a fost ea publicată în cadrul Concursului din 1878, nici menţionată în darea de seamă din „*Revue des Langues Romanes*", nici cunoscută mai tîrziu?

Să vedem mai întîi prima chestiune, adică locul descoperirii. Se lămureşte în cîteva cuvinte. Biblioteca Facultăţii de Medicină din Montpellier era în acel timp şi chiar şi mai tîrziu, Biblioteca universitară. I s-au încredinţat, la un moment dat, documente aparţinînd publicaţiei „*Revue des Langues Romanes*". Abia în anii din urmă a fost începută o reorganizare completă a fondurilor. Acest dosar pare încă să aştepte integrarea sa într-o viitoare bibliotecă sau fond special al revistei.

Cît priveşte pe autorul *Cîntului Latinului*, iată o scurtă privire asupra sa: Romulus Scriban s-a născut la 24 august 1838, la Burdujeni — Suceava, în nordul Moldovei. Şi-a făcut studiile la seminarul Socola, cursul superior la Academia Mihăileană din Iaşi. În 1868, obţine titlul de doctor în drept la Turin. Ajunge procuror general la Galaţi, profesor de drept şi economie politică la şcoala de comerţ din Galaţi, apoi avocat şi scriitor. Editează revista „*Dacia*

---

[3] *Ibid.*, 1878, pp. 305—310 (cronică): *Dare de seamă a Concursului „Cîntecul latinului"*, de A. Roque-Ferrier. Textul manuscris, ca şi traducerea în limba franceză vor fi publicate în întregime în alt articol.

[4] Cf. Gerhart Hess: *Vasile Alecsandri et le Felibrige (Apropos d'une Etude sur les relations entre la Roumanie et le Midi de la France)* în RLR, t. LXXX, nr. 1974, pp. 41—148; *Vasile Alecsandri în arhive provensale* (Corespondenţă descoperită şi comunicată de Gerhart Hess din Backang — R.F.G. — comentariu şi traduceri de Marta Anineanu), în „*Manuscriptum*", an VIII, nr. 3 (28), 1977, pp. 157—171; nr. 4 (29), pp. 162—173; an. IX, nr. 1 (30), 1978, pp. 168—175; nr. 2 (31), pp. 161—167.

[5] Codul H 667 în două volume, *Cîntecul latinului*, Culegere de poezii şi de muzică trimise la Concursul *Cîntecul Latinului*, Tomul I (1—34) numerotarea scrisorilor, foilor etc. (1—33) numerele de inventar ale pieselor. Tomul II (135—219); (34—101).

[6] 26/66 *Cîntul Gintei Latine* de Vasile Alecsandri; 28/68 şi 115/69 *Cîntul Latinului* de Romulus Scriban, cu traducerea în limba italiană; 32/74 şi 32/75 *Cîntul Latinului* de românca din Transilvania cu traducerea în limba franceză.

[7] Pe plicul scrisorii, ale cărei timbre au fost decupate, nu se găseşte decît o ştampilă a poştei stricată în parte şi practic neciteaţă. Nu s-a păstrat decît cuvîntul « *Romania* », « [*Av*]*ric* » şi data « *31 dec*[*embrie*] *77* ». Este interesant de constatat că Romulus Scriban şi-a trimis poemul din România şi nu din Italia, lucru care îngreunează şi mai mult înţelegerea operei sale (stil, vocabular etc.) Vezi aici textul poemului.

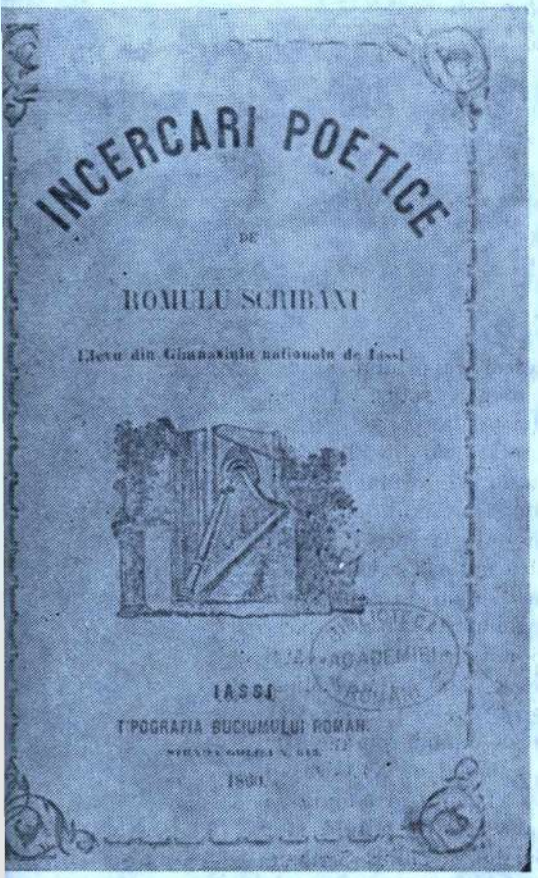
literară" (1868—1869). De cînd era în Academia Mihăileană a început să publice versuri. Se cunosc două volume de poezii, două lucrări de economie şi un volum de anecdote istorice în care apare ca un entuziast patriot. Moare la Iaşi, la 29 octombrie 1912.

Se poate ca acest entuziasm patriotic, împărtăşit şi de alţi contemporani, mai ales în România, să-l fi îndemnat să trimită *Cîntul Latinului* la Montpellier.

Trebuie să ne amintim aici că România îşi găseşte independenţa în 1859 odată cu Unirea principatelor Moldovei şi Ţării Româneşti. Această suveranitate devine definitivă la 9 mai 1877, exact cu un an înaintea „Sărbătorilor Latine" de la Montpellier, dar mai rămîneau atunci pămînturi româneşti sub dominaţia Imperiului austro-ungar, ca Transilvania, Banatul, Bucovina.

Acest entuziasm patriotic se exprimă — ca în Sudul Franţei şi în alte ţări latine — chiar ca o reacţie împotriva evenimentelor din anii 1870/1871. Toate acestea par să fi influenţat mult poemul lui Romulus Scriban şi în formă, şi în conţinut.

Să trecem acum la text. Îl reproducem întocmai, adică în forma sa originală, mai cu seamă în ceea ce priveşte punctuaţia:

România Victrix.

Cîntul Latinului

Multi seculi sunt o! doamne de cand din Roma
Latinul tiene mundul, tot globul fama' i canta
De cand divinul Romul dorind imperialul
A mundului tot sciptru, sapatau Rómei valul
Alzînd cu diva mana, acolo baluardul
Republicei se'i fie concordia stendardul.
Pe septe munti gigantici alzatau el cetate
La barbarele gente se dee libertate
Romane legeone la lupta se purceada
Toti populi se fie victoriei lor prada.
Virtútea, vorba Romei, se aiba ii exemplu
Sant Petru, Capitolul, etern lor fie templu!
Al nostru dor in suflet, pereniu nu se stinge
Republica latina, pe barbari a invinge.
Inculti populi barbari, la Roma umili vie
Republicei latine, toti populi sclavi fie.
Imperiala unda a Tibrului se bee
Aduca ei tributul Victoriei trofee.
Virtutei, vorbei, famei, Republicei latine
A mundului tot populi, genunchii se inchine.
Fu nobila mea gente, in suferire 'multa
Vai! a contaminato barbaria inculta.
Pe popul rege sclavi, voiau în jug se'l pue
Na sclavul sclav remane, pe tron el nu se sue.
Venira tempi nobili, cetatea mea eterna
A mundului Regina e Roma cea superna.
Vor barbari se uicida virtutea sa antica
În locul sant se sue barbaria nemica.

Ah ! unde este tempul, imperiali vulturi
Se duca in tot mundul a luptelor tumulturi
Imperialul Tibru legi mundului se dicte
Cu mii de legeone teribile invicte.
Cand fi-vor anca tempi, romanul imperător
In mundul tot se fie, triumfator dictător !
Se tremure rei barbari cu gentele inculte
Fulgeratorul geniu a Romei se asculte.
Sunt sentinela Romei a custodì destini
Cetatei cei eterne l'a mundului confini,
La Rin si la Danubiu ! Alpi, Pirinei, Carpati
Din Taiu pan la Danubiu saluta Romanati.
La belica mea tromba din nou ved legeone
Cum vin spre Rin, spre Istru in dese lungi colone
Ca un torent mult rapid pe barbari rei a vince
A întrunì sub Roma latinele province.
Nu va peri latinul, latinul e pereniu
Viu e in al lui suflet neperitorul geniu
Aşa e soarta Romei ce custodì latinul
A intrunì sub Roma Danubiul cu Rinul
A resista, a vince cu arma defensiva
Cu fulgida virtute romana rediviva.
fine.

La prima vedere acest text nu seamănă cu nici o limbă latină cunoscută. Privindu-l îndeaproape, se observă totuşi că este o limbă română mutilată sau arhaizată, conţinînd un oarecare număr de italienisme sau latinisme.

Mai departe vom încerca să analizăm textul şi să explicăm cauzele probabile care l-au dus pe autor la alegerea acestui vocabular, cel puţin surprinzător.

Aşa cum am mai arătat, textul numără în total 50 de rînduri. Se prezintă în versuri mai mult sau mai puţin rimate, fără totuşi să aibă o formă poetică bine definită. Cum este vorba aici de un amestec de cuvinte româneşti, italieneşti (şi latine) a căror pronunţare riscă să ridice probleme în determinarea versificaţiei, renunţăm la un examen mai amănunţit al formei sale.

Ceea ce ni se pare mai interesant este analiza textului însuşi.

Se poate constata cu uşurinţă că el nu mai corespunde limbii române actuale. Pentru ce poemul nu a fost publicat — cu toată tendinţa vădită pe care o reprezenta, în general, ideea latină în epoca sa? Dacă înlăturăm posibilitatea că Alphonse Roque-Ferrier a omis să-l publice sau să-l citeze în cadrul raportului asupra „Sărbătorilor Latine", se pare totuşi că acest fapt îşi găseşte explicaţia în altă parte.

Aşa cum deja am arătat mai sus, limbajul de care se serveşte autorul este o limbă românească foarte italienizată şi presărată cu neologisme. Ţinînd seama de data la care România şi-a cîştigat suveranitatea naţională, chestiunea este de a şti dacă limba română era deja fixată sau nu. La sfîrşitul secolului XVIII şi la începutul secolului XIX, Şcoala ardeleană, ai cărei reprezentanţi mai cunoscuţi sînt Samuel Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior, a încercat să fixeze bazele teoretice ale limbii române. De asemenea, la mijlocul secolului al XIX-lea, şi tot în Transilvania, s-a elaborat şi adoptat o reformă etimologică, ale cărei rezultate sînt comparabile cu limbajul lui Romulus Scriban. Această reîntoarcere la origini se datoreşte totuşi contextului istoric al epocii. Să nu uităm că Transilvania luptă încă împotriva Imperiului austro-ungar din care face parte.

Academia Română de la Bucureşti — să citîm pe membrii cei mai cunoscuţi: Al. Odobescu, B. P. Hasdeu, C. Negruzzi, V. Alec-

sandri — se opune hotărît acestui gen de reformă şi începe o alta din anul 1867, avînd ca scop o limbă unitară. Ceea ce s-a făcut în 1881, în 1904 şi, mai tîrziu, prin reforme fonetice sau fonologice.

Prin urmare, limbajul folosit de Romulus Scriban în 1877/78 nu corespunde deloc limbii române din epoca sa. În adevăr, nu avem decît să comparăm *Cîntul Gintei latine* de Vasile Alecsandri şi *Cîntul Latinului* al tinerei anonime din Tîrgu Mureş, pentru a vedea că limba română este deja fixată, chiar dacă se mai pot încă constata uşoare diferenţe de ortografie.

Iată cîteva exemple luate la întîmplare pentru a demonstra folosirea italienismelor (şi prin aceasta a latinismelor) în locul cuvîntului românesc obişnuit:[8]

1	Scriban	etimologie	cuvînt în limba română	cuvînt în limba franceză
2	*ţiene	LM< ţine it. tienne	a ţine, a stăpîni	domine
	mundu(-l)	LM< mundus	lumea	le monde
5	*alzand	it. alzando gérond. alzare	a ridica	élever
	diva (f.)	LM< divus it. divo	divin	divin
	*baluardu	it. baluardo	bastion	le bastion
6	stendardu	DLRM stindard it. stendardo	stindard	l'étendard
26	superna (f)	LM< supernus it. superno	supern	suprême, hautain
28	*nemica (f.)	it. nemica	nevrednic	indigne
32	invicte	LM invictus it. invitto	neînvins	invaincu
37	a custodi	P + LM custodiare< custodire it. custodire	a păzi, a păstra	garder
41	belica	LM< bellicus it. bellico	războinic	guerrier
	tromba	P< it. tromba	trompetă	la trompette, le clarion
49	*a vince	it. vincere	a învinge	vaincre
50	fulgida	LM < fulgidus it. fulgida	strălucitor	resplendissant
	*rediviva	it. rediviva	renăscut	ressucité

Expresii copiate după modelul italian

1.25	cetatea eterna	— la cittá eterna
26	Roma cea superna	— Roma la superna
31	a dicta legi	— dettare legge
41	la belica mea tromba	— alla mia tromba di guerra
43	un torrent mult rapid [9]	— un torrente molto rapido
50	cu fulgida virtute romana rediviva	— con la fulgida virtú romana rediviva

[8] Compararea vocabularului s-a făcut cu ajutorul următoarelor dicţionare: Laurian-Massim, *Dicţionarul Limbii Române*, Bucureşci, 1871 (LM); Raul de Pontbriant, *Dicţionarul româno-francescu*, Bucureşci şi Göttingen, 1862 (P); *Dicţionarul Limbii Române Moderne*, Bucureşti, 1958 (DLRM).

[9] În românește superlativul se construieşte numai cu ajutorul lui *foarte* şi niciodată cu *mult* (it. *molto*).

Înainte de a încerca să dăm o concluzie ipotetică și nu definitivă, să aruncăm o privire asupra versiunii italiene a poemului lui Romulus Scriban [10].

Pînă acum este imposibil de știut cine a făcut-o și în ce scop; dacă traducătorul său era român, francez sau italian. Cît despre stil, se poate spune că este căutat și în același timp curgător. Conținutul este fidel textului dar puțin literar. În legătură cu el se pot pune cîteva întrebări: la rîndul 2 lipsește verbul (canto?); la rîndul 13 sensul lui «me» și la rîndul 30 acela al lui «te» nu este clar; repetarea la rîndul 14 al pronumelui «le» arată influența gramaticii române.

Autorul traducerii a fost un român?

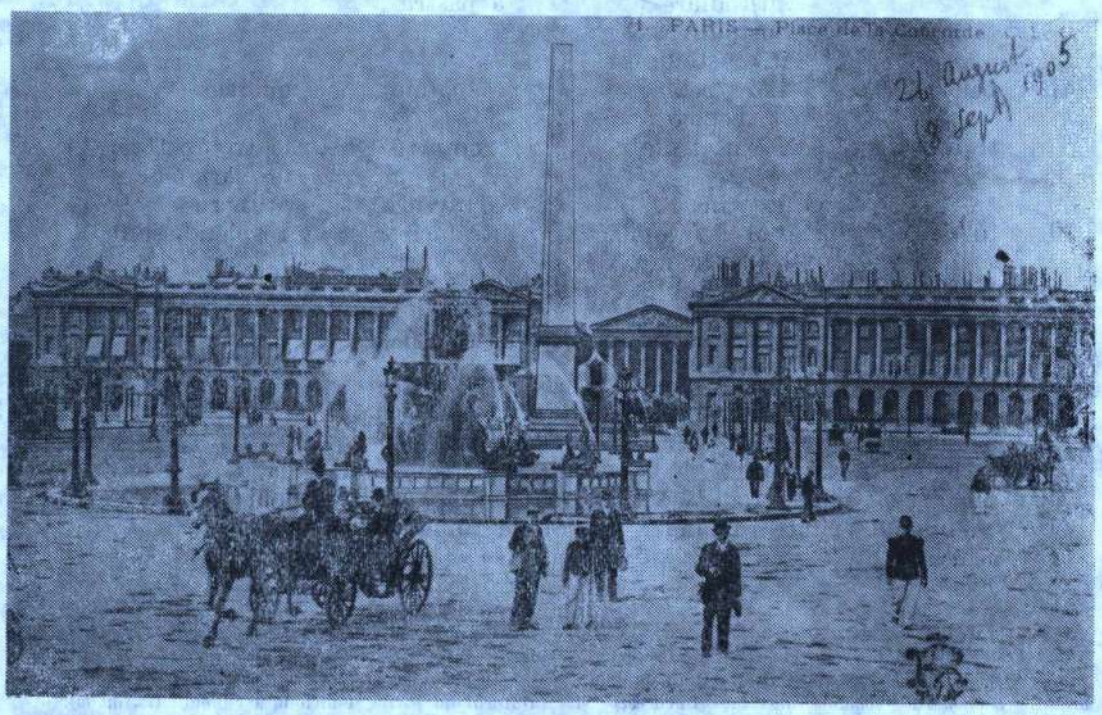
Ce a făcut pe un om învățat, doctor în drept, să se servească de acest limbaj vechi, artificial, depășit? Cînd compari *Cîntul Latinului* al lui Romulus Scriban cu alte publicații ale sale, se poate observa că nu se folosește niciodată de acest limbaj cîndat. Trebuie să tragi concluzia că a scris în acești termeni numai pentru această unică ocazie. Voia el, astfel, să se apropie cît mai mult cu putință de limbile mari ca provensala, italiana, catalana etc. reprezentate și ele la Concursul de la Montpellier? Voia el să recreeze un fel de limbaj universal, amestecînd cuvinte românești cu unele cuvinte italienești, latinizînd puțin? Dacă aceasta era intenția sa, adică să scrie astfel exclusiv numai pentru această ocazie, rezultatul este cel puțin dezastruos.

Compatriotul lui Romulus Scriban, Mihai Obedenaru-Gheorghiade, el însuși profesor la Universitatea din București și ministru plenipotențiar în Italia, se găsea în acel timp la Montpellier. Cu Mistral, Turtulon, Quintana și Ascoli făcea parte din juriul Concursului literar și poetic. Este ușor de ghicit reacția membrilor juriului, în fața acestui poem nereprezentînd nici o valoare, atît pe plan poetic, cît și din punct de vedere al conținutului și scris într-o limbă de neacceptat, ba chiar incorectă. Acest poem, chiar bine intenționat, ținînd seama de deviza sa *România victorioasă*, este astfel dat uitării.

Prof. Gerhart HESS

[10] Originea acestui manuscris este încă necunoscută. Compararea grafiei relevă că ea nu este aceea a lui Romulus Scriban, nici aceea a acestui «Student român necunoscut», care a făcut versiunea franceză a *Cîntului Latinului* al româncei anonime din Tîrgu Mureș. După oarecari indici din lexic și gramatică, pare mai curînd că autorul său a fost român. Cf. și textul nostru.

(Traducere de Marta ANINEANU)

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 ianuarie — 31 martie 1981)

A

AGÂRBICEANU (Ion)

Popa (Mircea) — *Ziaristul Gh. Stoica. Almanahul „Tribuna" 1981*, pp. 216—217.

ALECSANDRI (Vasile)

Anineanu (Marta), Perju (Adelia) — Scrisori către Felix Bamberg. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 16—20.

Vasilescu-Capsali (N.) — *« ...nu mă îndur să mă despărțesc de Mircești »* — corespondență. *Ibidem*, pp. 21—22.

ARGHEZI (Tudor)

Arghezi (Mitzura) — [*Eu te visez și astăzi ca-n timpul ce trecu*]; [*Fă-te-un șir de munți odată*]; [*Trecuserăm prin umbra bătrînilor platani*]; [*E frig ...*]; [*Catren ocazional*] — versuri. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 12—13.

Cinică (Stelian) — Dosar Tudor Arghezi (memorii politice). *Almanahul „Tribuna" 1981*, pp. 232—233.

Diaconescu (Ion) — Arghezi către Topîrceanu (corespondență). *Ibidem*, pp. 234—235.

B

BARBU (Ion)

Brezianu (Barbu) — *« Am primit traducerea dumitale din Ronsard... »* — pagini de laborator. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 142—143.

Coloșenco (Mircea) — De la *Ucedenrode* și ciclul *Genezei* la tălmăcirea lui Omar Khayyam (versuri de atelier, însemnări, dedicații). *Ibidem*, pp. 130—141.

BLAGA (Lucian)

Blaga (Dorli) — Însemnările zilnice [ale Corneliei Brediceanu]. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 177—182.

B[rumaru] (A. I.) — Scrisoare către *„Scrisul bănățean"*. *„Astra"*, anul XVI, nr. 1, 1981, p. 10.

BRÂNCUȘI (Constantin)

Tătaru (Ion) — O scrisoare a lui Brâncuși către Cecilia Cuțescu-Storck. *„Ramuri"*, nr. 2, 15 februarie 1981, p. 13.

BREAZU (Ion)

Curticeanu (Mircea) — Scrisori către Lucian Blaga. *Almanahul „Tribuna" 1981*, pp. 224—231.

C

CARACOSTEA (D.)

Stroe (Petre) — *« ...am pus pe primul plan literatura noastră populară »* — profesiune de credință. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 85—95.

COTRUȘ (Aron)

Petrina (Liviu) — Documente diplomatice. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 149—157.

E

EMINESCU (Mihai)

Barbu (Constantin) — Gramatica sanscrită a lui Bopp (fragmente). *„Ramuri"*, nr. 2, 15 februarie 1981, p. 9.

Vatamaniuc (D.) — [*Cum se clatin visătorii...*]; [*E vinul d-azi...*]; *Monografii* — versuri. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, p. 10.

— Eminescu și Lepsius (note de curs). *„Convorbiri literare"*, nr. 1, ianuarie 1981, p. 12.

F

FRANCE (Anatole)

Oprea (Nedelcu), Păltănea (Paul) — Autografe amicale. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, p. 175.

G

GIONO (Jean)

Schinteie (Ion) — Montherlant, Giono și Craiova (corespondență). *Almanahul „Ramuri"*, [1981], pp. 62—63.

GOGA (Octavian)

Cristev (Diana) — [*Într-un amurg...*] — versuri. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, p. 73.

Itu (Ion) — [*Am venit la Petrograd...*] — memorial de călătorie. *„Astra"*, anul XVI, nr. 1, 1981, p. 16.

Marcu (Rodica), Roman (Ion) — Octavian Goga către Ilarie Chendi; către Gh. Tulbure. *Ibidem*, nr. 2, 1981, p. 10.

Mîndruț (Stelian) — Corespondență cu R. W. Seton-Watson și Jászi Oszkár. *„Steaua"*, anul XXXII, nr. 3, martie 1981, p. 16.

Popa (Mircea) — Crîmpeie dintr-un zbucium (scrisori către Veturia). *„Luceafărul"*, anul XXIV, nr. 13, 28 martie 1981, p. 3.

— [*Abia-n surdină...*]; *Din adînc;* [*Nu vreau...*] — versuri. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 72—73.

Smântânescu (Dan) — Din corespondența anilor 1907—1912. *Ibidem*, pp. 74—83.

GRIGORESCU (Lucian)

*** — Pagini dintr-un jurnal de creație. *„Tomis"*, anul XVI, nr. 1, martie 1981, p. 11.

H

HERSENI (Traian)

Djigola (Cornelia) — Ultimul interviu cu Traian Herseni. *Almanahul literar 1981*, pp. 11—15.

I

IORGA (Nicolae)

Chirvase (Constantin) — O scrisoare inedită către N. Iorga (studențimea română din Anvers). *„Cronica"*, anul XVI, nr. 11, 13 martie 1981, p. 8.

Dumitru (I.) — Nicolae Iorga și orașul Iași. Mărturii documentare. *Almanah „Convorbiri literare" 1981*, pp. 24—28.

ISTRATI (Panait)

Talex (Al.) — Corespondență cu Jean Guéhenno. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 160—173.

IVASIUC (Al.)

Igna (Vasile) — [*Maramureș*]. *„România literară"*, anul XIV, nr. 6, 5 februarie 1981, pp. 12—13.

L

LOVINESCU (Eugen)

Popa (Mircea) — Confesiuni lovinesciene (scrisori către P. Constantinescu). *Almanah „Convorbiri literare" 1981*, pp. 83—84.

M

MACEDONSKI (Al.)

Popescu-Șișmanian (Dana) — *Curtea de Argeș. Partea legendară* (fragment). *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 27—31.

MAIORESCU (Titu)

Ivănescu (D.) — „Dosarul Maiorescu". *Almanah „Convorbiri literare" 1981*, pp. 45—48.

MANIU (Adrian), AVAKIAN (Hrandt)

Rădulescu (Mihai) — Prelegeri de restaurare a monumentelor medievale. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 118 — 125.

MEHEDINȚI (Simion)

Popa (Mircea) — Între *„Convorbiri literare"* și *„Viața românească"* (scrisori către O. Goga). *„Cronica"*, anul XVI, nr. 9, 27 februarie 1981, p. 7.

MINULESCU (Ion)

Bădică (Ion) — Ion Minulescu inedit (corespondență). *„Tomis"*, anul XVI, nr. 1, martie 1981, p. 7.

Manu (Emil) — *« Deși nu sunt cel care sunt »* — versuri ocazionale, însemnări, referat. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 60—67.

Popa (Mircea) — Ion Minulescu sau greul drum al începuturilor (corespondență). *„Luceafărul"*, anul XXIV, nr. 4, 24 ianuarie 1981, p. 6.

Popescu-Cadem (Constantin) — Avatarurile unui testament (documentar). *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, p. 186.

MONTHERLANT (Henri)

Vezi GIONO (Jean), Schinteie (Ion).

N

NEGRU (Natalia)

Ștefănescu (Gh. S.) — Drama St. O. Iosif — D. Anghel — Natalia Negru (scrisoare către M. Dragomirescu). *„Cronica"*, anul XVI, nr. 4, 23 ianuarie 1981, p. 7.

O

ODEANU (Anişoara)

Oarcăsu (Ion) — *Portret ardelean* — proză. *Almanahul „Tribuna" 1981*, pp. 235—237.

P

PENESCU (Ioan)

Dimiu (Claudia) — *Meşterul Manole*. Melodramă istorică cu cîntece, în 5 acte şi un tablou. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 45—58.

PETRESCU (Cezar)

Apetroaie (Ion) — Un jurnal inedit. *„Ateneu"*, anul 18, nr. 1, martie 1981, p. 5.

PILLAT (Ion)

Cioculescu (Barbu) — De la poezia populară, la poezia cea mai nouă (proiectele unei antologii). *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 32—40.

POGOR (Vasile)

Sandu (Vasile) — Stihuri originale şi adaptări. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 145—148.

PREDA (Marin)

Cîrdu (Petre) — Un interviu cu Marin Preda. *„Tribuna"*, anul XXV, nr. 2, 8 ianuarie 1981, p. 2.

PUŞCARIU (Sextil)

Popa (Mircea) — Sextil Puşcariu către Octavian Goga. *„Astra"*, anul XVI, nr. 2, 1981, p. 10.

S

SERVIEN (Pius)

Burdescu (Felicia) — O pagină de jurnal. *Almanahul „Ramuri"* [1981], p. 84.

SLAVICI (Ioan)

Negrilă (Iulian) — Două scrisori către V. Mangra. *Almanahul „Tribuna" 1981*, pp. 213—214.

STANCA (Dominic)

Vartic (Ion) — *Walderoda* — povestire neterminată. *„Manuscriptum"*, anul XII, nr. 1, 1981, pp. 98—116.

T

TEODOREANU (Al. O.)

Ţugui (Pavel) — Scrisori ale lui Al. O. Teodoreanu către N. M. Condiescu. *Almanah „Convorbiri literare" 1981*, pp. 86—89.

TITULESCU (Nicolae)

Nedelcea (Tudor), Vasilescu-Capsali (N.) — În corespondenţă cu Al. Averescu. *Almanahul „Ramuri"* [1981], pp. 93—95.

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: T. Arghezi (75, 78, 82, 86, 91); G. Bacovia (17, 18, 19); Panait Cerna (20, 21); B. Crémieux (147); G. Duhamel (147); M. Eminescu (8, 9, 11, 15); Onisifor Ghibu (167); Octavian Goga (168); A. Kiehl (107); M. Kogălniceanu (69); T. Maiorescu (124, 126, 128, 129); Gib. I. Mihăescu (55, 59, 62); Bazil Munteanu (95); Perpessicius (12); Pius Servien (Şerban Coculescu) (99); Strauch (107); Suchier (107); Tristan Tzara (145); Alecu Văcărescu (110, 111); T. Vianu (67, 68); Ion Vinea (51, 54, 139); Paul Zarifopol (105, 106); H. G. Welles (146).

FOTOGRAFII: T. Arghezi (75); G. Bacovia (16, 18, 19); L. Blaga (148, 151, 157, 164); I. C. Cătuneanu (20); Panait Cerna (20, 23); Ilarie Chendi (23); V. Eftimiu (23); M. Eminescu (15); Octavian Goga (173); Panait Istrati (25, 27); Constantin Jireček (177, 178); M. Kogălniceanu (63, 72, 73, 74); T. Maiorescu (122); Bazil Munteanu (95); Anica şi Catinca Pann (36, 37); Cincinat Pavelescu (23); Perpessicius (13); M. Ralea (29, 31, 33); R. Scriban (179, 181); Pius Servien (100, 101); Tristan Tzara (137); T. Vianu (63); Ion Vinea (50, 131, 134, 137); Paul Zarifopol (103).

DESENE ŞI CARICATURI: Ioan Cârdei — casa lui Anton Pann din Bucureşti, acuarelă (48); Demian — acuarele (35, 40, 41); Marcel Iancu — Ion Vinea (53); Alecu Văcărescu — portret de epocă (108).

ACTE: Anton Pann (41, 45, 49); Paul Zarifopol (104, 105, 106).

Imagine din vechiul Bucureşti.

THE PRESENT ISSUE OF this review starts, with a significant number of texts by M. Eminescu illustrating a not yet well known aspect of his activity, that of journalist of the «matchless poet» of Romanian literature, when he was working at the newspaper „Timpul" („Time") *in Bucharest.*

The anniversary this year of 100 years since the birth of G. Bacovia and Panait Cerna is an opportunity for our review to emphasize some new aspects from the creation of the two poets.

The usual column The Revelation of the Document *presents a very intersting number of letters and documents referring to a romantic episode in the biography of Anton Pann.*

The column Hypotheses *continues to publish the results of some recent investigations in various archives, which reveal several documents ignored up to now, which place under the question mark the biography of one of the forerunners of Romanian poetry, Alecu Văcărescu.*

We note, for our readers, also the evocation of the personality of Panait Istrati by Manea Mănescu in the column Contemporany Archives.

From among the other materials we recommend the lines of Ion Vinea, the «provincial sketches» of Gib. I. Mihăescu, Tudor Vianu's considerations on the mission of philosophy occasioned by the publication, between the two world wars, of several books of reference in this field, as well as the selection of letters written in his youth by Tudor Arghezi.

The changers of a competition at the University in Bucharest, *whose protagonists were Pius Servien and Basil Munteanu, as well as the annexes to the doctor's degree paper of Paul Zarifopol complete with more information the biography and destiny of the three welknown men of culture and critics.*

Family correspondance *by M. Kogălniceanu, the article* Titu Maiorescu — rector of the Bucharest University, *the dedications and autographs of B. Crémieux, H.G. Wells and G. Duhamel, and the* Chronicle of the Editions *complete the summary of the present issue of the review.*

LE PRÉSENT NUMÉRO DÉbute par un significatif groupage de textes eminesciens, illustrant un secteur pas encore assez connu, celui du journalisme du «poète sans pareil» de la littérature roumaine, groupage datant de la période bucarestoise de son activité au journal *„Timpul" („Le Temps").*

L'anniversaire cette année des centenaires de la naissance de G. Bacovia et de Panaït Cerna fournit à notre revue l'occasion de relever d'aspects insolites de la création des deux poètes.

La rubrique courante *Révélation du document* offre un très intéressant stock de lettres et de documents concernant un épisode romantique dans la biographie d'Anton Pann.

Au cadre de la rubrique *Hypothèses* on continue à publier les résultats d'une série d'investigations récentes d'archives qui font ressortir des documents ignorés jusqu'à présent, qui amendent la biographie, consacrée d'un des précurseurs de la poésie roumaine, Alecu Văcărescu.

On signale aussi à nos lecteurs l'évocation de la personnalité de Panaït Istrati, par Manea Mănescu, au cadre de la rubrique *Archives contemporaines.*

Parmi les autres matériaux, on recommande: les vers de Ion Vinea, les «esquisses provinciales» de Gib. I. Mihăescu, les considération de T. Vianu sur la mission de la philosophie, lors de la parution, de quelques livres de référence en matière, de même qu'une séléction de la correspondance de jeunesse de Tudor Arghezi.

Les Avatars d'un concours à l'Université de Bucarest, dont les protagonistes ont été Pius Servien et Basil Munteanu, de même que les annexes documentaires de la thèse de doctorat de Paul Zarifopol jalonnent, par d'autres nouvelles informations, la biographie et le destin des trois bien connus critiques et hommes de culture.

La correspondance de famille de M. Kogălniceanu, le documentaire *Titu Maiorescu — recteur de l'Université de Bucarest,* les dédicaces et les autographes de B. Crémieux, H. G. Wells et G. Duhamel, complètent le sommaire du présent numéro.

HEFT 3 DER ZEITSCHRIFT „Manuscriptum" *beginnt mit einer Montage von Eminescu-Texten. Es handelt sich um die kaum bekannte journalistische Tätigkeit des Schriftstellers bei der Bukarester Zeitschrift* „Timpul".

Anläßlich des hundertsten Geburtstages von G. Bacovia und Panait Cerna veröffentlicht die Zeitschrift Texte, die neue Seiten des Schaffens beider Dichter (Prosa, bzw. Dramatik) offenbaren.

Die Rubrik Neue Dokumente *bietet diesmal eine Reihe von sehr interessanten Briefen und Schriften über eine romantische Episode aus dem Leben Anton Panns.*

Die Rubrik Hypothesen *setzt die Reihe der Veröffentlichungen von archivarischen Forschungsergebnissen fort. Bisher vernachlässigte Dokumente stellen das von der Literaturgeschichte überlieferte Bild der Biografie Alecu Văcărescus, eines der großen Vorläufer der rumänischen Lyrik, in Frage.*

Es folgt die Rubrik Zeitgenössisches Archiv, *wo Manea Mănescu über die Persönlichkeit Panait Istratis berichtet.*

Die Zeitschrift enthält außerdem noch Gedichte von Ion Vinea, «Skizzen aus der Provinz» von Gib. I. Mihăescu, Betrachtungen T. Vianus über die Aufgaben der Philosophie (durch das Erscheinen einiger Philosophie-Nachschlagewerke der Zwischenkriegszeit angeregt), sowie Teile der Korrespondenz des jungen T. Arghezi.

Die wunderbaren Wandlungen eines Wettbewerbs an der Universität zu Bukarest, *dessen Hauptakteure Pius Servien und Basil Munteanu waren, sowie der dokumentarische Anhang der Doktorarbeit Paul Zarifopols ergänzen die bisher bekannten Daten über die Biografie der drei bekannten Kritiker und Kulturschaffenden.*

Weiterhin folgen Briefe M. Cogălniceanus *an seine Familie, der Aufsatz* Titu Maiorescu — Rektor der Universität zu Bukarest, *Widmungen und Autographen von B. Crémieux, H.G. Wells und G. Duhamel, Auszüge aus dem* Tagebuch *von L. Blagas Frau (Berichte über die diplomatische Tätigkeit des Schriftstellers) und die* Bücherschau.

СОГЛАСНО УСТАНОВИВШЕЙСЯ в последние годы традиции третий номер «*Манускриптума*» открывает симптоматичная группа текстов М. Эминеску, написанных им в бухарестский период работы в газете «*Тимпул*» («Время»), т.е. иллюстрирующих мало известную, журналистскую область деятельности поэта, «которому нет равных» в румынской литературе.

В связи с тем, что в этом году отмечается столетие со дня рождения Дж. Баковии и Панаита Черни, журнал представляет некоторые совсем необычные аспекты творчества этих поэтов.

Рубрика *Открытие документа*, ставшая привычной для этого журнала, содержит очень интересные письма и документы, относящиеся к романтическому периоду жизни и творчества Антона Панна.

В рубрике *Гипотезы* продолжается публикация последних результатов архивных исследований; которые ставят под вопрос принятую в истории литературы биографию одного из предшественников румынской поэзии Алеку Вэкэреску.

Обращаем внимание читателей на образ Панаита Истрати, тсозданный Манеи Мэнеску.

Из других материалов рекомендуем стихотворения Иона Вини, «провинциальные очерки» Гиб. И. Михэеску, высказывания Т. Вияну о миссии философии в связи с выходом в свет нескольких работ справочной литературы в этой области в период между двумя мировыми войнами, а также выборку из переписки молодого Тудора Аргези.

Непредусмотренные превращения на конкурсе в Бухарестском университете, протагонистами которых явились Пиус Сервиен и Базил Мунтяну, и документы-приложения к докторской диссертации Паула Зарифопола дают нам новые данные о биографии и судьбе этих трёх известных критиков и деятелей культуры.

Оглавление данного номера «*Манускриптум*» комплектуют семейная переписка М. Когэлничану, посвящения и автографы Б. Кремьё, Г. Дж. Уэллса и Ж. Дюамеля.

O CĂLĂTORIE ÎN TĂRÎMUL MIRIFIC ARGHEZIAN
RECONSTITUIREA UNIVERSULUI DOMESTIC FĂURIT DE MÎNA POETULUI

TIPARNIȚA MEȘTERULUI
«CUVINTELOR POTRIVITE»
LIVADA ȘI PRISACA DIN «CARTEA CU JUCĂRII»
O LUME A MINUSCULULUI ȘI MINIATURALULUI

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE VĂ INVITĂ SĂ VIZITAȚI

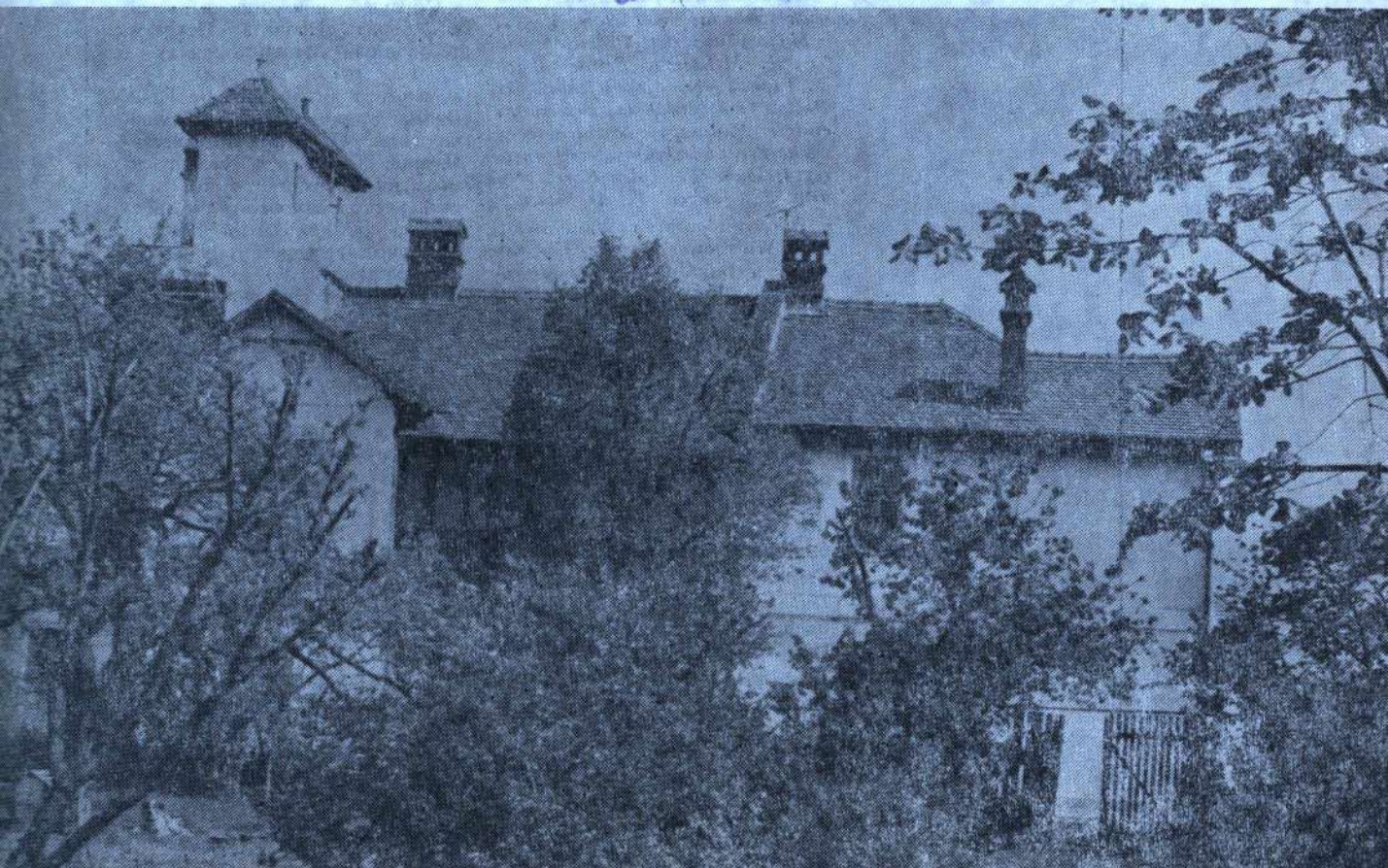
MĂRȚIȘORUL

— PATRIA LITERATURII LUI TUDOR ARGHEZI —

Biblioteca Jud. Dâmbovița
SALĂ DE LECTURĂ

Strada Mărțișor nr. 26

Zilnic între orele 10—18 (luni închis)

Obiecte personale și aspecte de interior Panait ISTRATI — fotografiate grație bunăvoinței văduvei scriitorului, Margareta Istrati.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ și Petre NICOLAE

Retuș foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor semnalăm:

- Însemnările germane ale lui M. EMINESCU, referitoare la *cosmogonia indică* și *filozofia hegeliană* — cu o prefață de Edgar PAPU
- *Centenar E. LOVINESCU*: dialog epistolar cu T. Maiorescu și cu T. Arghezi, adnotări pe cărți, pagini literare si de critică
- PERPESSICIUS — *Dosarul unei existențe:* versuri, proză, însemnări zilnice, corespondență de familie, *Jurnal* critic
- G. IBRĂILEANU — *Adela*...între creație și analiză
- B. P. HASDEU — un eseu despre Giambattista VICO
- Corespondență: Hermann HESSE — Alfred Margul SPERBER; B. FUNDOIANU — Tristan TZARA

TAXELE POȘTALE ACHITATE CONFORM APROBĂRII D. G. P. Tc. nr. 137/527/1976.

Lei 10

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit *